Latvijas
ARHĪVI

2023/I

Latvijas Nacionālais arhīvs
Latvijas Arhīvistu biedrība

Galvenā redaktore
ANITA ČERPINSKA

Atbildīgā redaktore
INETA LIPŠA

Redakcijas padomes priekšsēdētāja
MĀRA SPRŪDŽA

Redakcijas padome
ANDRIS CAUNE, ALEKSANDRS IVANOVS, ĒRIKS JĒKABSONS, AIJA KALNCIEMA, JACEKS KROHMALS (POLIJA), ERVĪNS OBERLENDERS, VALDA PĒTERSONE, ANDREJS PLAKANS (ASV), MACEJS SEKERSKIS (ASV), INGŪNA SLAIDIŅA, GVIDO STRAUBE, KĀRLIS ZVIRGZDIŅŠ

Izdevums tapis ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu

Latvijas Nacionālā arhīva izdevums
Dibināts 1993. gadā
Reģistrācijas apliecība Nr. 1087

Zinātniskā sekretāre **Anete Korbi**
Literārā redaktore **Ilze Antēna**
Vācu teksta redaktore **Valda Kvaskova**
Angļu teksta redaktore **Laine Kristberga**
Maketētājs **Oskars Jūrmalnieks**
Māksliniece **Baiba Šomase**
Vāka dizains **Anete Korbi**

Vāka noformējumam izmantots Marikas Vanagas foto.
Par rakstos atspoguļotajiem faktiem un viedokļiem, kā arī par publicētajām fotogrāfijām u. c. ilustratīvajiem materiāliem atbild rakstu autori.

ISSN 1407-2270

© Latvijas Nacionālais arhīvs, 2023
© Latvijas Arhīvistu biedrība, 2023

SATURS

VĒSTURE

Aiga Bērziņa-Kite — Izbēgt no ieslodzījuma: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai pakļauto ieslodzījuma vietu pieredze, 1919.–1920. gads 5

Enija Rubina — Arhīvu aizsardzība Latvijā 1919.–1922. gadā 42

Rūdolfs Rubenis — Vācbaltiešu studentu korporāciju pielāgošanās Latvijas Universitātes noteikumiem parlamentārisma periodā, 1919.–1934. gads 56

Ineta Lipša — Politiķes Mildas Salnās un ārlietu ministra Voldemāra Salnā korespondence valdības krīzes un Latvijas–Vācijas "sviesta kara" laikā 1933. gada jūnijā 70

Jānis Šiliņš — Kā Latvija gatavojās karam: ekonomikas militarizācija 1939.–1940. gadā 87

Pēteris Kližs — Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana Jēkabpils rajona laikraksta "Padomju Daugava" ("Brīvā Daugava") atspoguļojumā 1988.–1991. gadā 107

ARHĪVU DZĪVE

Anete Korbi — Tikšanās Šibenikā: konference "Mantojuma pieredzes uzlabošana – kultūras maršrutu izpēte" 124

Kjara Markesīni, Džovanni Vale — Zudušās valstis: ceļveži uz zemēm, kuras vairs nepastāv (angļu valodā) 131

Autoru kolektīvs — Padomju okupācijas laika un atjaunotās Latvijas Republikas reģionālā prese Latvijas Nacionālā arhīva zonālo valsts arhīvu fondos 136

JAUNĀKĀ LITERATŪRA 171

HRONIKA
2022. gada jūlijs–decembris 180

LATVIJAS ARHĪVI (ARCHIVES OF LATVIA). 2023. N 1
CONTENTS

HISTORY • *Aiga Bērziņa-Kite.* Escape from imprisonment: experience of prisons under the Ministry of Justice of the Republic of Latvia, 1919–1920 • *Enija Rubina.* Protection of archives in Latvia, 1919–1922 • *Rūdolfs Rubenis*. Adaptation of the Baltic German student fraternities to the rules of the University of Latvia during the period of parliamentarism, 1919–1934 • *Ineta Lipša*. Correspondence between politician Milda Salnā and foreign minister Voldemārs Salnais during the government crisis and the Latvian–German 'butter war' in June 1933 • *Jānis Šiliņš.* How did Latvia prepare for war? Militarization of Latvian economy in 1939–1940 • *Pēteris Kližš*. Restoration of Latvian national independence in the coverage of the Jēkabpils district newspaper *Padomju Daugava* (*Brīvā Daugava*), 1988–1991 • **ARCHIVES TODAY** • *Anete Korbi.* The meeting in Šibenik: conference "Enhancing heritage experience – exploring cultural routes" • *Chiara Marchesini, Giovanni Vale.* Extinguished countries: guidebooks to countries that no longer exist (in English) • The regional press of the Soviet occupation and the restored Republic of Latvia in the Regional state archives of the National Archives of Latvia • **LATEST LITERATURE** • **CHRONICLE**

LATVIJAS ARHĪVI (ARCHIVE LETTLANDS). 2023. HEFT 1
INHALTSVERZEICHNIS

GESCHICHTE • *Aiga Bērziņa-Kite.* Flüchte aus der Haft: Erfahrungen der dem Justizministerium der Republik Lettland unterstellten Strafanstalten, 1919–1920 • *Enija Rubina.* Schutz des Archivgutes in Lettland, 1919–1922 • *Rūdolfs Rubenis.* Anpassung der deutschbaltischen Studentenkorporationen an die Bedingungen der Lettischen Universität während der Periode des Parlamentarismus, 1919–1934 • *Ineta Lipša.* Schriftverkehr der Politikerin Milda Salnā mit dem Außenminister Voldemārs Salnais während der Regierungskrisis und des "Butter-Krieges" zwischen Lettland und Deutschland im Juni 1939 • *Jānis Šiliņš.* Wie sich Lettland auf den Krieg vorbereitete: Militarisierung der Wirtschaft, 1939–1940 • *Pēteris Kližš*. Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Lettlands im Spiegel der Rayonzeitung "Padomju Daugava"/Die Sowjetische Düna ("Brīvā Daugava"/ Die Freie Düna), 1988–1991 • **LEBEN DER ARCHIVE** • *Anete Korbi.* Treffen in Šibenik: Die Konferenz "Verbesserung des Erberfahrens – Erforschung der Kulturrouten" • *Chiara Marchesini, Giovanni Vale.* Die verschwundenen Staaten: Reiseführer in die Länder, die nicht mehr existieren (englisch) • Die regionale Presse aus der Zeit der Sowjetokkupation und der wiederhergestellten Republik Lettland in den Beständen der Kreisarchive des Lettischen Nationalarchivs • **DIE NEUSTE LITERATUR** • **CHRONIK**

VĒSTURE

AIGA BĒRZIŅA-KITE

IZBĒGT NO IESLODZĪJUMA: LATVIJAS REPUBLIKAS TIESLIETU MINISTRIJAI PAKĻAUTO IESLODZĪJUMA VIETU PIEREDZE, 1919.–1920. GADS

Rakstā aplūkoti ieslodzīto bēgšanas gadījumi no Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai pakļautajām ieslodzījuma vietām Latvijas Neatkarības kara laikā 1919.–1920. gadā. Šajā laikā veidojās Latvijas Republikas penitenciārā sistēma, un ieslodzīto bēgšana bija viens no būtiskākajiem drošības un iekšējās kārtības jautājumiem, ar ko bija jātiek galā jaunieceltajai ieslodzījuma vietu pārvaldei – Galvenajai cietumu valdei un ieslodzījuma vietu vadībai. Lielais bēgšanas mēģinājumu un izbēgušo ieslodzīto skaits liecina par dažādām problēmām sistēmā un jaundibinātajā valstī kopumā, ļaujot padziļinātāk izprast valsts veidošanas procesu.
Atslēgvārdi: cietums, ieslodzītie, bēgšana, Neatkarības karš, penitenciārā sistēma, Galvenā cietumu valde.

Ievads

Jautājums par noziegumu un sodu ikvienā sabiedrībā izraisa spēcīgas emocijas un rada interesi. Vieta mītiem un leģendām paplašinājās, kad līdz ar penitenciāro ideju popularitāti noziedznieku sodīšana no publiskas izrādes, kā tas bija viduslaikos, pārtapa slēgtā disciplīnā, tādējādi liekot vēl aktīvāk jautāt – kas notiek aiz cietumu mūriem? Viens no aktuālākajiem ārpasaules un ieslodzīto saskares punktiem ir saistīts ar potenciālo noziedznieku izbēgšanu no ieslodzījuma vietas, un šis jautājums ir plaši apspēlēts populārajā kultūrā, kā arī mākslā un literatūrā.[1] Tomēr tas ir arī interesants zinātniskās izpētes objekts, jo sniedz nozīmīgu informāciju par dažādiem valsts pārvaldes un iekšējās drošības jautājumiem.

Ieslodzījums ir soda izciešanas veids, kura mērķis ir atņemt brīvību, īstenojot personas izolāciju, un vienlaikus labot sodāmās personas uzvedību jeb mainīt indivīda izturēšanos. Rakstā aplūkots 1919.–1920. gads, un tas ir laiks, kad tapa

[1] Sk., piemēram: Carrabine, Eamonn (2010). Imagining Prison: Culture, History, Space. *Prison Service Journal*, 187, pp. 15–22.

ne vien Latvijas Republikas penitenciārā sistēma, bet arī visa valsts pārvalde kopumā, turklāt tika izcīnītas izšķirošas militāras un politiskas cīņas, kas nodrošināja jaunās valsts eksistenci. Šādos juku apstākļos ieslodzījums kalpoja par līdzekli kārtības nodrošināšanai un netieši sekmēja valsts uzvaru karā. Raksta mērķis ir, aplūkojot ieslodzīto bēgšanas gadījumus no Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai pakļautajām ieslodzījuma vietām Neatkarības kara laikā, raksturot Latvijas penitenciārās sistēmas izveidi un ar to saistītās problēmas. Raksts balstīts galvenokārt nepublicētos Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos.

Valsts penitenciārā sistēma un ieslodzījuma vietu drošība

Neatkarības kara laikā līdz ar visas Latvijas Republikas pārvaldes organizēšanu notika arī ieslodzījuma vietu nozares veidošana atbilstoši jaunās, demokrātiskās valsts uzstādījumiem. Plašākas iespējas šim darbam radās 1919. gada vasarā, kad 8. jūlijā Tieslietu ministrijas pakļautībā dibināja nozares atbildīgo iestādi – Galveno cietumu valdi (turpmāk GCV). Līdz ar tās izveidošanu tika sākta ieslodzījuma vietu[2] pārņemšana, kas noslēdzās 1920. gada sākumā pēc Latgales atbrīvošanas un tur esošo ieslodzījuma vietu pievienošanas kopējam tīklam.[3] Ar mērķi taupīt trūkstošos līdzekļus un optimizēt ieslodzījuma vietu tīklu daļa ieslodzījuma vietu, piemēram, arestnami Rūjienā un Limbažos, kā arī Bauskas cietums, tika slēgta drīz pēc to pārņemšanas, bet citi – apvienoti vienā ieslodzījuma vietā, piemēram, Valmieras cietums un arestnams. 1920. gada vasarā GCV pakļautībā darbojās 19 ieslodzījuma vietas, bet gada beigās – 17 vietas.[4]

Valstī tika izvirzīts mērķis veidot tiesisku un modernu soda izciešanas sistēmu. Tomēr apstākļi bija tādi, ka bija nepieciešams steidzami nodrošināt ieslodzījumu lielam cilvēku skaitam – valsts ikdienu ietekmēja karadarbība, situācija bija politiski nestabila un ilgstošais karš bija izraisījis daudzas sociālas problēmas, kas rezultējās noziedzības līmeņa pieaugumā. Galvenā cietumu valde bija tieši atbildīga par soda izpildi un ieslodzīto dzīvi cietumā – administratīviem, saimnieciskiem, sanitāriem, higiēnas, ieslodzīto nodarbinātības u. c. jautājumiem. Ņemot vērā vispārējo situāciju valstī un sarežģītos apstākļus, kādos atradās ieslodzījuma vietas ilgās karadarbības rezultātā, priekšplānā izvirzījās

[2] Galvenās cietumu valdes pakļautībā darbojās cietumi un arestnami, bet, tā kā to funkcijās aplūkotajā laikā nozīmīgas atšķirības nav konstatējamas un šāds nosaukumu lietojums uzskatāms vien par formālu, rakstā ar terminu "cietums" apzīmētas visas Galvenās cietumu valdes pakļautībā esošās ieslodzījuma vietas. Rakstā nav aplūkota Irlavas nepilngadīgo zemkopības un amatniecības kolonija, ko 1920. gada pirmajā pusē pārņēma Iekšlietu ministrija.

[3] Bērziņa, Aiga (2018). Prisons in Latgale During The Initial Period of Activities of the Main Board of Prisons, 1920–1921. No: *Daugavpils Universitātes 60. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. C. daļa: Humanitārās zinātnes.* Daugavpils: Akadēmiskais apgāds "Saule", 51. lpp.

[4] Veitmanis, Kornēlijs, Menģelsons, Aleksandrs (sast.) (1939). *Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture, 1918–1938.* Rīga: Tieslietu ministrija, 33. lpp.

nevis ieslodzīto korekcijas jautājumi, bet daudz praktiskākas aktualitātes – kā nodrošināt sev uzticēto personu izolāciju. Nereti dokumentos lasāms: "Galvenā cietumu valde vēlreiz atkārto, ka pirmais un svarīgākais cietuma administrācijas un apsardzības dienesta pienākums ir arestantu bēgšanas novēršana."[5] Ieslodzījuma vietu režīms iespēju robežās bija veidots atbilstoši šim uzdevumam. Dažādi normatīvie akti[6] paredzēja, ka ieslodzītie tiek izvietoti slēgtās kamerās, viņi atrodas pastāvīgā cietuma personāla uzraudzībā, ir ievērots stingrs dienas režīms, cietumos ir nodrošināta apsardze, ir liegta ieslodzīto saskarsme ar ārpasauli (izņemot atļautu korespondenci un tikšanos) u. c. Tomēr praksē šo ieslodzījuma vietu pamatuzdevumu veikšana nereti izrādījās visai sarežģīta, jo trūka inventāra, cietumi bija pārpildīti, bija vērojama nekonsekvence dažādos sadarbības iestāžu rīkojumos u. c. Lai operatīvi reaģētu uz aizvien jauniem precedentiem, ar ko saskārās ieslodzījuma vietu personāls, regulāri tika izdoti jauni rīkojumi, kas attiecās uz drošību, piemēram, norādīts, ka naktī ieslodzītos, lai tie nokārtotu dabiskās vajadzības, nedrīkst izlaist no kameras.[7]

Galvenais uzdevums attiecībā uz ieslodzīto bēgšanu (tāpat kā citiem pārkāpumiem) bija to nepieļaut un savlaicīgi novērst iespējamos mēģinājumus. Galvenā cietumu valde norādīja, ka "galvenais līdzeklis pret arestantu nemieriem un masu nekārtībām ir to priekšlaika novēršana,"[8] skaidrojot, ka gadījumos, kad ieslodzījuma vietā sākas nemieri, tos apturēt esot daudz grūtāk. Galvenokārt to centās panākt, nodrošinot, ka "arestanti atrastos zem cietumu uzraugu vērības un pastāvīgas uzraudzības,"[9] kā arī raugoties, lai ieslodzītie atrastos slēgtās kamerās bez liekiem priekšmetiem un netiktu pieļauta to brīva pārvietošanās. Galvenā cietumu valde jo īpaši aicināja pārdomāt ieslodzīto izvietojumu kamerās, kā arī labi iepazīt katra ieslodzītā raksturu, lai spētu iespēju robežās paredzēt to izturēšanos dažādās situācijās. Tāpat GCV norādīja, ka, lai savlaicīgi cīnītos pret ieslodzīto bēgšanas mēģinājumiem, nepieciešams ievērot sekojošo: 1) personālam vienmēr modri uzraudzīt ieslodzītos; 2) vismaz reizi nedēļā veikt vispārēju kratīšanu; 3) vakaros un no rītiem, kad notiek ieslodzīto pārskaitīšana, ar āmuru piesitot pārliecināties, ka restes nav iezāģētas; 4) pārliecināties, ka ieslodzīto kameras ir aizslēgtas, un nepieļaut ieslodzīto brīvu pārvietošanos

[5] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 16.07.1920. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F3275_2_13, 102. lp.

[6] Sk., piemēram: Galvenā cietumu valde (1921). *Galvenās cietumu valdes cirkulāru kopojums.* Rīga: Galvenā cietumu valde, 47 lpp.

[7] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 09.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 101. lp. Bija paredzēts, ka kamerā atrodas "nakts trauks", ar ūdeni vai smiltīm pildīts "spļaujamais trauks" un "mēslu kaste".

[8] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 19.07.1920. LNA_LVVA, F3273_3_13, 69. lp.

[9] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 161. lp.

ārpus kamerām; 5) rūpīgi apskatīt ēdienu un priekšmetus, kas tiek ienesti no ārienes.[10]

Tomēr par vienu no galvenajiem apstākļiem, kas radīja drošības apdraudējumus, tika atzīts personāla jautājums. Personālsastāva komplektēšanu apgrūtināja gan demogrāfiskā situācija valstī, gan jo īpaši pieredzējušu darbinieku trūkums, turklāt bija norādīts, ka darbs cietumu sektorā sabiedrībā tiek uzlūkots ar zināmu nepatiku. Cietuma personālu veidoja cietuma administrācija (cietuma vadītājs, viņa palīgs, skolotājs, ārsts, kancelejas darbinieki u. c.) un uzraugi. Tieši uzraugi veica galveno apsardzības funkciju. Galvenās cietumu valdes sistēma paredzēja ārējos[11] un iekšējos[12] uzraugu posteņus, vienā postenī iekļaujot trīs uzraugus, kuri ik pa astoņām stundām mainītos. Darbojās arī izvadītājuzraugi, kuru uzdevums bija rūpēties par drošību, kad ieslodzītos izlaida no kamerām, uzraugu posteņi bija, piemēram, cietumu darbnīcās, koridoros u. c.,[13] pastāvēja sevišķas konvoju komandas.

1920. gada vasarā visos 19 cietumos kopā bija nodarbināti 598 uzraugi,[14] kas bija nepietiekams skaits. Rēķinot, ka vienā postenī darbojās trīs uzraugi (neņemot vērā iespējamo uzraugu prombūtni, posteņu dažādību u. c. apstākļus), tie bija spējīgi nodrošināt tikai ap 200 posteņu.[15] Šajā laikā – 1920. gada 1. jūnijā – ieslodzījumā atradās 1909 personas,[16] tātad labākajā gadījumā uz vienu uzraugu bija vidēji 9–10 ieslodzītie.

Nereti ieslodzīto bēgšanas gadījumus GCV saistīja tieši ar cietumu darbinieku neprofesionalitāti un pieredzes trūkumu. Piemēram, Latvijas lielākajā cietumā Rīgas Centrālcietumā 1919. gadā tikai 18 no 138 cietuma uzraugiem bija iepriekšēja pieredze darbā sodu izciešanas iestādēs.[17] Arī 1920. gadā GCV bija spiesta atzīt, ka cietuma uzraugi nepārzina darba pienākumus un cietuma dienestu kā tādu.

---

[10] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 09.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 101. lp.

[11] Par ārējiem uzraugiem darbā pieņēma tikai vīriešus. Viņi darbojās cietumu sētās un uz sētas ar uzdevumu sargāt cietumu no ārpuses, tādējādi novēršot ieslodzīto bēgšanu un neatļautu saskari ar citiem cilvēkiem.

[12] Gan vīrieši, gan sievietes, kas darbojās pie kamerām cietumu iekšienē.

[13] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 161. lp.

[14] Galvenās cietumu valdes darbības pārskats, 1920. gads. LNA_LVVA, F1533_1_10, 14. lp.

[15] Šāds aprēķins ir tikai aptuvens un ilustratīvs, neņemot vērā dažādu ieslodzījuma vietu specifiku un citus ietekmējošos jautājumus. Piemēram, ne visas ieslodzījuma vietas nodrošināja ārējos uzraugu posteņus visas diennakts garumā un tajos bieži paredzēja divus uzraugus u. c.

[16] No tām 426 sievietes un 15 mazgadīgie. Sk.: Galvenās cietumu valdes darbības pārskats, 1920. gads. LNA_LVVA, F1533_1_10, 15. lp.

[17] Ščerbinskis, Valters (2013). Pirmie soļi. Latvijas valsts un tās pārvaldes izveidošana. No: *1918.–1920. gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās*. Rīga: Valsts kanceleja, 59. lpp.

Jāatzīmē, ka drošības uzturēšanu apgrūtināja arī ieroču un speclīdzekļu trūkums. Piemēram, Ventspils cietuma sargiem 1919. gada septembrī lietošanā bija tikai viens ierocis, ko tiem no policijas krājumiem bija aizdevis prefekts,[18] bet lielākajā ieslodzījuma vietā – Rīgas Centrālcietumā 1919. gada decembrī lietošanā bija tikai "dažas vecas kara flintes".[19]

Tā kā ieslodzījuma vietās trūka darbinieku, cietumu ārējo apsardzi bieži veica tuvumā esošās karaspēka vienības. 1921. gada vasarā tieslietu ministrs Vilis Holcmanis, uzsverot nepieciešamību armijas karavīriem turpināt nodrošināt cietumu apsardzi, rakstīja, ka "armijas pienākums ir ne tikai nodrošināt valsti no ārējiem iebrukumiem, bet arī apsargāt valsts un sabiedrības iekšējās drošības pamatus".[20] Piemēram, 1919. gadā Liepājā novietotie Latvijas armijas karavīri pilnībā izpildīja Liepājas cietuma ārējo apsardzi un pat daļēji veica iekšējo apsardzi, pakāpeniski viņus aizstājot ar jaunpieņemtajiem cietuma darbiniekiem.[21] Tieslietu un iekšlietu ministru vienošanās paredzēja, ka ārkārtas situācijās, kā ugunsgrēks, ieslodzīto sacelšanās u. c., ieslodzījuma vietām palīdzību, to skaitā bruņotu, nekavējoties sniedz arī apriņķu priekšnieki vai policijas prefekti.[22]

Tomēr jāatzīmē, ka problēmas bija arī ar karaspēka veikto cietumu apsardzi. Piemēram, 1919. gada septembrī Lejaskurzemes apgabala sevišķu uzdevumu virsnieks virsleitnants Jansons ziņoja apgabala štāba priekšniekam, ka inspicējis Liepājas cietumu Nikolaja (tagad Dārza) ielā 12, un cita starpā norādīja, ka viens karavīrs no sargu posteņiem bija pametis vietu, bet pārējie, lai gan atradās postenī, savus pienākumus zinot ļoti paviršī.[23] Arī vēlāk bija gadījumi, kad ieslodzīto bēgšanas gadījumos vainoti tieši karavīri, kas veikuši ieslodzījuma vietas apsardzi. Piemēram, Smiltenes arestnama priekšnieks Kirils Rudzītis norādīja, ka tieši karavīri, kas veikuši arestnama apsardzi, nevis viņam pakļautie uzraugi vainojami divu izmeklēšanā esošu un politiskajos noziegumos apsūdzētu vīriešu izbēgšanā 1920. gada 7. jūnijā (tabulas 57., 58. ieraksts).[24]

---

[18] Ventspils policijas prefekta vēstule Galvenajai cietumu valdei, Ventspils 09.09.1919. LNA_LVVA, F3275_2_129, 6. lp.

[19] Galvenās cietumu valdes vēstule Apsardzības ministrijai, Rīga 04.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_129, 12. lp.

[20] Tieslietu ministra V. Holcmaņa vēstule apsardzības ministram, Rīga 22.07.1921. LNA_LVVA, F3275_2_21, 18. lp. Ieslodzījuma vietu personāls pilnīgu cietumu ārējo apsardzi un ieslodzīto pārvadāšanu spēja nodrošināt tikai no 1931. gada. Sk.: Cietumnieku pārvadāšanu uzņemsies paši cietumi. *Latvijas Kareivis*, 22.07.1931., 4. lpp.

[21] Bērziņa, Aiga (2019). Liepājas cietums Latvijas Neatkarības kara laikā 1919.–1920. gadā. No: Gīle, Inna (sast.). *Liepāja Latvijas Neatkarības karā, 1918–1920*. Rīga: Jumava, 133.–152. lpp.

[22] Instrukcija par cietumu saimniecību un naudas rēķinu vešanu, Rīga 22.11.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 179. lp.

[23] Virsleitnanta Jansona ziņojums štāba priekšniekam, Liepāja 26.09.1919. LNA_LVVA, F3503_1_67, 119. lpp.

[24] Smiltenes arestnama priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei. Smiltene 27.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

Ieslodzīto bēgšana skaitļos un tendencēs

Par to, cik sekmīgi ieslodzījuma vietām izdevās īstenot pamatuzdevumu – brīvības atņemšanu, visspilgtāk liecina ieslodzīto bēgšanas statistika, kas aptver gan izdevušos gadījumus, gan mēģinājumus. Līdz šim autorei nav izdevies atrast statistiku, kas ilustrētu, cik izplatīti bija ieslodzīto bēgšanas mēģinājumi un to plānošana. Visticamāk, šāda statistika nemaz nav veikta. Tomēr skaidrs, ka šādi gadījumi bija visai ierasti. Par to liecina jautājuma aktualitāte ieslodzījuma vietu sarakstē un GCV izdotajos cirkulāros. Atsevišķi bēgšanas mēģinājumi minēti arī GCV sagatavotajos pārskatos par ieslodzīto kustību.[25]

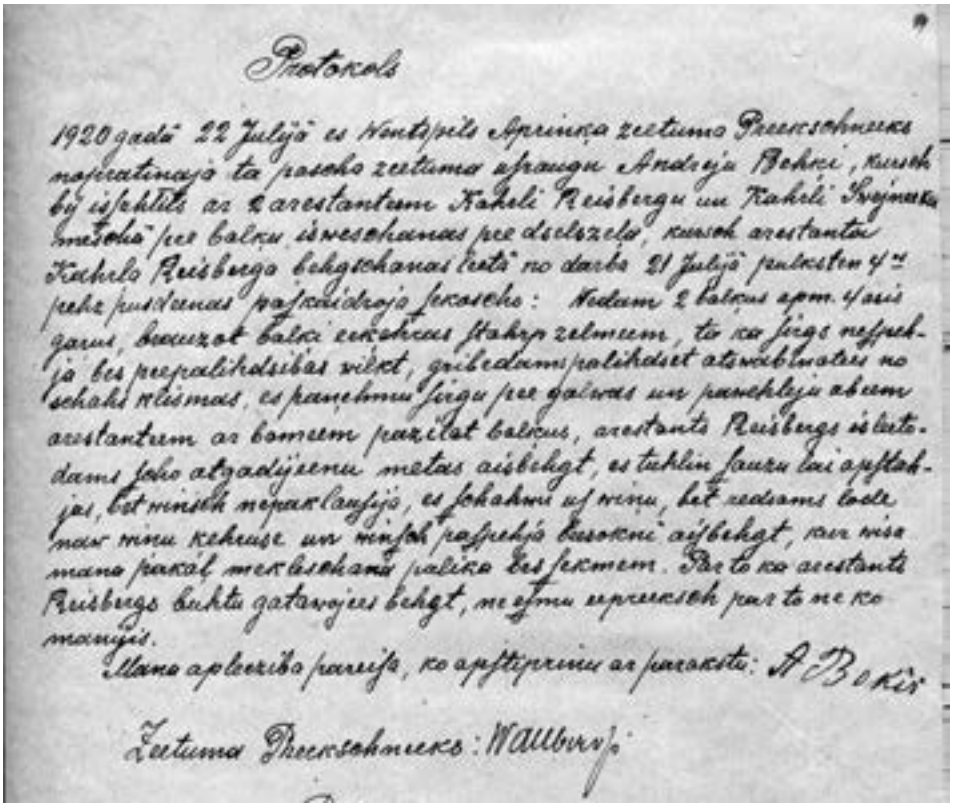

Protokols

1920 gadā 22 Julijā es Ventspils Aprinķa zeetuma Preeksehneeks
nopratinaju ta pascha zeetuma apsargu Andreju Behrzi, kursch
bij iseehtits ar 2 arestantem Kahli Reisbergu un Kahli Greijmanu
mescha pee Balku ismeklechanas pee dselszeļa, kursch arestantu
Kahlo Reisberga behgschanas laikā no darba 21 Julijā pulkstenī 4½
pehz pusdeenas pasiņoja sekoscho: Nedam 2 balkus apm. 4 ais
garu, beeszot balki eekschas skahpu zelmeem, to ka sirgs nespehj
ja bes pretalikdsibas vilkt, gribedams palikdsit atswabinatees no
sehkli klusmas, es panehmu sirgu pee galwas un panehlu abeem
arestantem ar beemeem pazilst balkus, arestants Reisbergs isleez-
dams joko atgadijsenu metas aisbehgt, es tuhlin sauzu lai apstah-
jas, bet winsch nepaklausija, es sohkohs uf winu, bet nedabuju tohs
mas winu kehruse un winsch pasuhdsa kasoknī aisbehgt, kur nisa
mana pakal mehrkeschana palika bes sekmem. Par to ka arestants
Reisbergs bijhtu gatawojees behgt, nezinu nepreeksch par to ne ko
manijis.

Mana apleezibo parakstijs, ko apstiprinu ar parakstu: A Bokis

Zeetuma Preeksehneeks: Wallbergs

Kārļa Reizberga bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols. Ventspils 1920. gada 22. jūlijs. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[25] Piemēram, 1920. gada 19. oktobra vakarā no Rīgas Centrālcietuma mēģināja izbēgt ieslodzītie Kārlis Ozols un Jānis Ābelīts. Sk.: Galvenās cietumu valdes pārskats par ieslodzīto kustību, Rīga 1920. gada novembris. LNA_LVVA, F3275_2_561, 34. lp. o. p.

Cietumu vadībai un GCV bija pienākums katram ieslodzīto bēgšanas mēģinājumam pievērst pastiprinātu uzmanību, sodīt iesaistītās personas un nepieļaut situācijas atkārtošanos. Piemēram, analizējot Rīgas Centrālcietumā ieslodzīto Kārļa Ozola un Jāņa Ābelīša bēgšanas mēģinājumu, bija piedāvāti vairāki uzlabojumi: sodīt uzraugu, kas nolaidīgi pildījis dienesta pienākumus, naktīs izveidot sevišķu uzraugu posteni darbnīcu pagalmā un pilnībā apgaismot visas cietuma telpas, kā arī cietuma un darbnīcu pagalmu.[26] Tomēr, ņemot vērā ieslodzījuma vietu ierobežoto budžetu, ne vienmēr vēlamos uzlabojumus bija iespējams ieviest.

Svarīgi minēt, ka ne par visiem bēgšanas mēģinājumiem ziņoja, un GCV norādīja, ka "daži cietumu priekšnieki netur par vajadzīgu paziņot Galvenajai cietumu valdei par arestēto bēgšanas gadījumiem un citiem ārkārtējiem notikumiem".[27] Lai to novērstu, GCV pieprasīja ziņas par visiem šādiem ekscesiem, kā arī lika turpmāk veikt izmeklēšanu un attiecīgās personas – gan citus ieslodzītos, gan cietumu darbiniekus – nekavējoties nopratināt. Galvenajai cietumu valdei piesūtītajos dokumentos redzams, ka sevišķi problemātiska informācijas aprite un bēgšanas gadījumu izmeklēšana bija 1919. gadā, bet 1920. gadā tā ir jau krietni uzlabojusies.

Jānorāda, ka bēgšanas mēģinājumi vairāk palika cietumu vadības pārziņā, bet par sekmīgajiem bēgšanas gadījumiem lielāku rūpi uzņēmās GCV, kas atzina, ka "pagājušajā [1919.] gadā diezgan plašos apmēros ir notikusi arestantu bēgšana no cietumiem,"[28] precīzāk, 1919. gadā (skaitot no 8. jūlija) no cietumiem bija izbēguši 39 ieslodzītie.[29] 1920. gadā pēc GCV pārskatos apkopotajām ziņām izbēgt bija izdevies 61 ieslodzītajam.[30] Tomēr jāņem vērā, ka rakstā jau minēto iemeslu dēļ GCV apkopotā informācija niansēs var atšķirties. Autore GCV dokumentos ir identificējusi 100 bēgšanas gadījumus, no tiem 1919. gadā – 38 un 1920. gadā – 62 (sk. tabulu raksta beigās). Autores veidotajā apkopojumā iekļauti atsevišķi

[26] Rīgas Centrālcietuma priekšnieka palīga A. Utāna vēstule cietuma priekšniekam, Rīga 21.10.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[27] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 17.11.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 177. lp.

[28] Apkārtraksts cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 20.01.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 133. lp.

[29] Galvenās cietumu valdes darbības pārskats par 1919. gadā izbēgušajiem, Rīga 1920. gada janvāris. LNA_LVVA, F3275_2_561, 1. lp. o. p. (pēc citiem pārskatiem 1919. gadā izbēguši 36 ieslodzītie; sk. LNA_LVVA, F1533_1_10, 147. lp.).

[30] No Rīgas Centrālcietuma – 10, no Jelgavas un Jēkabpils cietuma – pa astoņiem, no Rēzeknes un Vecgulbenes – pa sešiem, no Ventspils – četri, no Alūksnes un Liepājas – pa trīs, no Tukuma, Kuldīgas, Biržu, Smiltenes, Cēsu un Valmieras cietuma – pa diviem, no Daugavpils – viens; 28 ieslodzītie izbēguši no cietumu iekšējām telpām (no tiem 12, uzlauzdami telpas), četri – no sētas, 16 – būdami nodarbināti ārpus cietuma, seši – no slimnīcām, septiņi – no konvoja. Sk.: Galvenās cietumu valdes sagatavotais darbības pārskats par ieslodzījuma vietām 1920. gadā. LNA_LVVA, F3275_2_731.

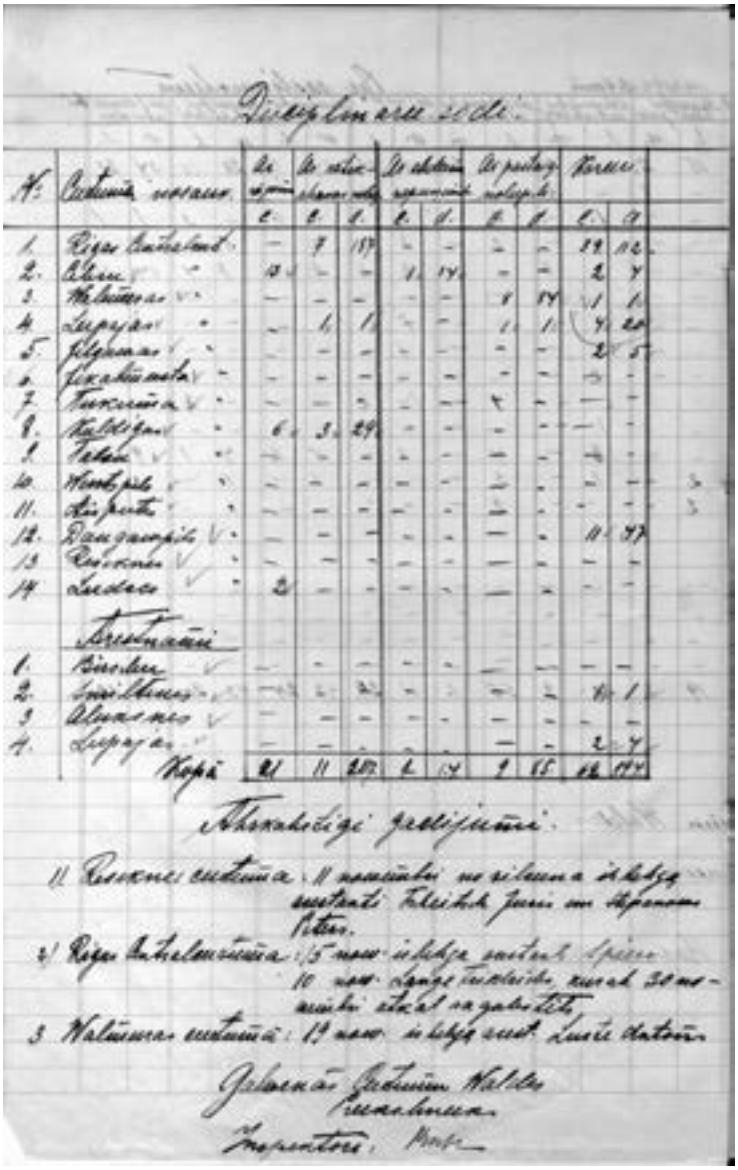

Galvenās cietumu valdes sagatavotā pārskata par ieslodzīto kustību fragments. 1920. gada oktobris. Attēlā redzami oktobrī piespriestie disciplinārie sodi un ārkārtas gadījumi: 1) ieslodzīto Jura Čeiča un Pētera Stepanova izbēgšana no Rēzeknes cietuma, 2) ieslodzīto Kārļa Spiera un Fridriha Langes izbēgšana no Rīgas Centrālcietuma un 3) Antona Lustes izbēgšana no Valmieras cietuma.
LNA_LVVA, F3275_2_561, 40. lp. o. p.

Galvenās cietumu valdes sagatavotais pārskats par ieslodzīto izbēgšanas gadījumiem 1919. gadā. Rīga 1920. gads.
LNA_LVVA, F3275_2_561, 1. lp. o. p.

gadījumi, kad ieslodzīto bēgšana beigusies ar ātru notveršanu. Piemēram, 1919. gada 13. oktobrī divi Rīgas Centrālcietumā ieslodzītie izbēga cietuma sētā, kur tika notverti[31] (tabulas 20., 21. ieraksts), tomēr GCV dokumentos tas norādīts kā izbēgšanas gadījums, nevis bēgšanas mēģinājums.

Ieslodzīto bēgšanas gadījumus var iedalīt divās grupās: 1) gadījumi, kad ieslodzītie izmantojuši sev labvēlīgu situāciju, 2) ar iepriekš veiktiem sagatavošanās darbiem. Pirmajā grupā ietilpst, piemēram, Kārļa Reizberga bēgšanas gadījums no Ventspils cietuma (tabulas 80. ieraksts), kad viņš bez iepriekšējas sagatavošanās, esot norīkots āra darbos un redzot, ka piekomandētais uzraugs ir novērsis uzmanību, metās bēgt un iebēga tuvumā esošajos biezajos krūmos.[32] Tāpat jānorāda, ka bēgšana notika gan individuāli, gan grupās.

Izplatītākie paņēmieni, ko ieslodzītie izmantoja, lai sagatavotos bēgšanai, minēti: "Tā viņi bieži vien aizzāģē logu restes, aizzāģējumus mākslīgi piesmērē un nokrāso; izlauž sienās caurumus un tos apslēpj, aizvelkot priekšā skapjus vai nāras. Ļoti pieņemts līdzeklis priekš sagatavošanās uz bēgšanu ir rakšana zem grīdas, pie kam tiek izzāģēts grīdā kāds dēlis un izraktas zem pamata smiltis, izzāģēto dēli ieliek atkal vietā un zāģēto vietu rūpīgi apslēpj. Ir bijuši pat gadījumi, kur asfalta grīdā tiek izgriezts caurums ar karstu nazi."[33] Šajā kontekstā jo īpaši svarīgi bija raudzīties, lai ieslodzītajiem nerastos iespēja kamerās un citās pieejamās vietās glabāt un izmantot dažādus darbarīkus, kas varētu sekmēt bēgšanu, piemēram, nažus, zāģus, vīles u. c.

Atsevišķi aplūkojams jautājums par ieslodzījuma vietu darbinieku iesaisti ieslodzīto bēgšanas gadījumos. Izmeklēšanas protokoli liecina, ka visbiežāk uzraugus apsūdzēja "netiešā palīdzībā", tas ir, viņi nebija pietiekami sekojuši ieslodzīto gaitām, reizēm gulējuši dienesta laikā vai risinājuši privātus jautājumus. Tomēr ir norādes par gadījumiem, kad bēgšana notikusi ar uzraugu aktīvu iesaisti. Piemēram, par šādu gadījumu pēc atkārtotas notveršanas ziņoja 1919. gada 20. decembrī no Rīgas Centrālcietuma darbnīcas izbēgušais Žanis Strazdiņš (tabulas 37. ieraksts), kurš apgalvoja, ka bēgšana notikusi ar uzrauga Gustava Ābola līdzdalību, kuru pirms tam "nopircis" par 200 rubļiem.[34] Uzraugs tika nekavējoties apcietināts un lieta izmeklēta.

Bija arī atsevišķi īpaši bīstami ieslodzīto bēgšanas gadījumi. Piemēram, 1920. gada pirmajā pusē Jelgavas cietumā ieslodzītajiem izdevās divas reizes atbruņot cietuma uzraugus un izbēgt. Pirmais gadījums notika 1920. gada 18. aprīlī (tabulas 50., 51. ieraksts), kad bruņotā laupīšanā apsūdzētais ieslodzītais

[31] Bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols, Rīga 1919. gads. LNA_LVVA, F3275_2_224, 105. lp.
[32] K. Reizberga bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols, Ventspils 22.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.
[33] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 09.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 101. lp.
[34] Rīgas Centrālcietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Rīga 27.01.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

Valentīns Zegners, atgriežoties no pastaigas, lūdza atļauju apmeklēt tualeti, bet, atgriežoties no tās, pēc iepriekšējas sagatavošanās uzbruka cietuma uzraugam. Uzbrukumam pievienojās ieslodzītais Eduards Hermanis. Abiem kopīgi izdevās atbruņot vairākus uzraugus un izbēgt no cietuma.[35] Sevišķi smags bija otrais bēgšanas gadījums, kas notika ieslodzīto pastaigas laikā 1920. gada 13. jūnijā (tabulas 60.–65. ieraksts). Uzbrukumā "seši neapbruņoti arestanti atbruņojuši un pārspējuši sešus apbruņotus uzraugus,"[36] kā rezultātā viens cietuma uzraugs tika smagi ievainots un otrs – Aleksandrs Bungšs – nogalināts, bet seši "svarīgi noziedznieki," apsūdzēti laupīšanās un slepkavībās, izbēga.[37]

Aplūkojot ieslodzīto bēgšanas gadījumus no Latvijas ieslodzījuma vietām 1919.–1920. gadā, iezīmējas vairākas tendences, kas kalpoja kā katalizatori un netieši deva iespēju bēgšanai. Galvenokārt tas saistīts ar apstākļiem, kad cietuma rutīnā vērojamas atkāpes no ierastā režīma. Šādas atkāpes varēja būt gan pašu ieslodzīto provocētas, gan dažādu apstākļu un nepieciešamības diktētas. Sevišķi jāņem vērā militāri politiskās pārmaiņas teritorijā, kas, mainoties pārvaldes varai, deva iespēju ieslodzītajiem nokļūt brīvībā. Piemēram, 1919. gada 29. augustā, neilgi pirms Pāvela Bermonta veiktā uzbrukuma Rīgai, Rīgas Centrālcietuma priekšnieks Teodors Boslakovs informēja GCV, ka cietumā ieslodzītie (galvenokārt komunisti) gatavojot "masu bēgšanu, izlietojot varu pret sargiem".[38] Plānotās bēgšanas cēlonis esot pilsētā izplatījušās baumas par Rīgai tuvojošos vāciešu uzbrukumu. Tāpat GCV bija novērojusi, ka "lielo svētku dienās arestanti bieži vien mēģina izbēgt, dažreiz pat sargiem uzbrukdami".[39] Galvenokārt tas tika skaidrots ar rutīnas maiņu – ieslodzītie netiek nodarbināti, ieslodzījuma vietās ierodas daudz apmeklētāju. Tāpēc tika aicināts svētku dienās drošībai pievērst papildu uzmanību, kā arī bez īpaša iemesla nepiešķirt darbiniekiem brīvdienas.

Sevišķs risks ieslodzīto izbēgšanai bija reizēs, kad ieslodzītie bija izvesti ārpus cietuma. Ne velti GCV norādīja, ka "pēdējā laikā dažos cietumos ir notikuši arestantu bēgšanas gadījumi, sevišķi tādos gadījumos, kad arestanti tiek vesti pie darbiem un uz pastaigāšanos".[40] Lai to nepieļautu, GCV noteica, ka nekādā gadījumā nedrīkst pieļaut ieslodzīto atšķiršanos no ieslodzīto grupas. Tālāk aplūkosim tos apstākļus, kas nereti kalpoja kā izbēgšanas katalizatori.

Ieslodzīto nodarbināšana. Latvijas Republikā atbilstoši visā pasaulē valdošajām tendencēm cietumus saprata kā labošanas iestādes, un par vienu

[35] Jelgavas Centrālcietuma priekšnieka ziņojums, Jelgava 19.04.1920. LNA_LVVA, F7432_1_28, 6. lp.
[36] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 28.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 103. lp.
[37] P. Vanaga vēstule apsardzības ministram, Rīga 18.06.1920. LNA_LVVA, F3601_1_286, b. p.
[38] Rīgas Centrālcietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietuma valdei, Rīga 29.08.1919. LNA_LVVA, F3275_2_224, 11. lp.
[39] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 21.12.1920. LNA_LVVA, F3273_3_13, 133. lp.
[40] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 161. lp.

no centrālajiem labošanas paņēmieniem tika izvirzīts ieslodzīto darbs.[41] Tajā pašā laikā ieslodzīto darbs bija nepieciešams galvenokārt cietumu stāvokļa normalizēšanai un kārtējo darbu, piemēram, telpu uzkopšanas un labošanas, ēdiena pagatavošanas u. c., veikšanai. Tāpēc, lai gan bija noteikts, ka darbos iesaistāmas tikai konkrētas ieslodzīto grupas, nereti tajos bija norīkoti visi ieslodzītie. Piemēram, 1919. gada novembrī no Rīgas Termiņcietuma izbēga divi āra darbos (darbi ārpus cietuma sētas) norīkoti izmeklēšanā esoši ieslodzītie (tabulas 32., 33. ieraksts). Cietuma priekšnieks Ādolfs Kulpe skaidroja, ka šie ieslodzītie bija nosūtīti darbos, jo viņa rīcībā ir tikai 16 tiesāti ieslodzītie, no kuriem "lielākais daudzums ir pilnīgi bez cietuma drēbēm, kā arī nespējīgi attiecīgus darbus veikt".[42] Situācija nemainījās arī 1920. gadā. Rēzeknes cietuma priekšnieks Jānis Kronvalds novembrī rakstīja, ka cietuma vajadzībām jāpienes ūdens no upes, jāsakopj teritorija, jāstrādā virtuvē un jāveic citi darbi, bet viņa rīcībā ir tikai četri notiesāti ieslodzītie, no kuriem viens ir virtuvē par pavāru, viens atskaites rakstīšanas dienā sodu izcietis, vienam abas kājas no koka, bet ceturtais ir 80 gadus vecs. Atsaucoties uz to, GCV deva atļauju darbos, to skaitā darbos ārpus cietuma, iesaistīt arī izmeklēšanā esošos, bet "tikai tādus, kuriem var uzticēties".[43] Tajā pašā laikā GCV norādīja: "Cietumu priekšniekiem vajadzīgs pamatīgi caurskatīt visas viņu rīcībā stāvošās ziņas par arestantiem, sevišķi raugoties uz arestantu uzticamību un to tieksmēm uz bēgšanu, jo pilnīgi katra arestanta personas pazīšana dod iespēju priekšniekam sastādīt vajadzīgu darba partiju".[44]

Visvairāk bēgšanu notika no āra darbiem. Galvenā cietumu valde ar dažādiem rīkojumiem centās regulēt ārējo darbu drošību, nosakot ieslodzīto grupas, kam nebija atļauts šādos darbos doties. Tās bija izmeklēšanā esošas personas, spaidu darbos notiesātie, personas, kam sods bija ilgāks par diviem gadiem, ieslodzītie, kuri vēl nav izcietuši trešdaļu no piespriestā soda, kā arī "arestanti, kuri kādreiz ir izbēguši no cietuma jeb mēģinājuši bēgt".[45] Tāpat GCV noteica minimālo sargu skaitu, kam jāatrodas kopā ar nodarbinātajiem ieslodzītajiem: viens uzraugs uz 1–3 ieslodzītajiem, divi uzraugi uz 4–10 ieslodzītajiem, trīs uzraugi uz 11–20 ieslodzītajiem un pa vienam uzraugam uz katru nākamo ieslodzīto desmitu.[46] Tomēr, aplūkojot ieslodzīto bēgšanas gadījumus, nereti konstatējami GCV rīkojumu pārkāpumi, kas deva iespēju ieslodzītajiem izbēgt.

---

[41] Par ieslodzīto darbu sīkāk sk.: Bērziņa, Aiga (2017). Ieslodzīto nodarbinātība Latvijas Republikas Tieslietu ministrijai pakļautajās ieslodzījuma vietās, 1919–1921. No: *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi, 2: Starpdisciplināri pētījumi Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 28.–37. lpp.

[42] Rīgas Termiņcietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Rīga 18.11.1919. LNA_LVVA, F3275_2_224, 48. lp.

[43] Bērziņa, A. Prisons in Latgale, 56. lpp.

[44] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 168. lp.

[45] Galvenās cietumu valdes cirkulāra noraksts, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3464_1_55, 30. lp.

[46] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 19.12.1919. LNA_LVVA, F3275_2_13, 168. lp.

Jāatzīmē, ka ieslodzītos darbiem pieprasīja arī citas valsts un pašvaldības iestādes. Turklāt, tā kā starpresoru sadarbība nereti bija apgrūtināta, konstatējamas daudzas paviršības un kļūmīga dokumentācija, kas radīja papildu risku ieslodzīto bēgšanas gadījumiem. Piemēram, 1920. gada maijā Vecgulbenes etapa komandantūra pieprasīja izsniegt piecus ieslodzītos darbiem, kurus, balstoties iepriekšējā praksē, norīkoja arestnama vecākais uzraugs[47] "bez kaut kāda paraksta". Vecgulbenes aretsnamā atgriezās tikai četri norīkotie ieslodzītie, bet izmeklēšanā esošais Jānis Lapiņš bija izbēdzis (tabulas 53. ieraksts).[48]

Ieslodzīto pārvietošana medicīnisku iemeslu dēļ. Tā kā ārstniecības personu, telpu un medicīnas līdzekļu trūkuma dēļ ieslodzījuma vietas ne vienmēr spēja nodrošināt pienācīgu personas medicīnisko aprūpi, šim nolūkam izmantoja vietējās slimnīcas. Ieslodzījuma vietām tas radīja ne tikai lielus izdevumus, bet arī paaugstināja bēgšanas risku. Piemēram, saslimušos Jelgavas cietuma ieslodzītos ārstēšanai nosūtīja uz pilsētas slimnīcu, bet vēlāk konstatēja, ka līdz 1919. gada oktobrim "gandrīz visi izveseļošanai ievietotie arestanti izbēguši".[49] Turklāt bija gadījumi, kad ieslodzītie izlikušies par slimiem, lai tos ievietotu slimnīcā, no kurienes būtu iespēja izbēgt.[50]

Galvenā cietumu valde centās mazināt riskus, aicinot visus slimos ieslodzītos turēt cietumu slimnīcās, bet, ja tādas nav ierīkotas, – slimnīcu kamerās. Pilsētu slimnīcās ļāva ievietot tikai tos ieslodzītos, kuru slimības bija īpaši bīstamas, piemēram, ja atklāja kādu epidēmisko saslimšanu vai ieslodzītajam bija jāveic neatliekama operācija.[51] Savukārt pilsētu slimnīcas tika aicinātas iespēju robežās nodrošināt cietuma personāla klātbūtni.

Arī saistībā ar medicīniska rakstura jautājumiem atrodami kuriozi bēgšanas gadījumi. Tā, piemēram, GCV, brīdinot par ieslodzīto bēgšanas gadījumiem, kad tie izvesti ārpus cietuma, ziņoja, ka "kāda cietuma priekšnieks ar izmeklēšanas tiesneša atļauju izlaidis kādu zem izmeklēšanas stāvošu arestanti pēc viņas lūguma pie kāda pilsētas privātārsta. Ārsta mājās neatrodot, uzraugs arestanti novedis pie otra ārsta, kurš arī nav bijis mājās, pēc kam tie iegājuši vēl kādā privātdzīvoklī, kur ieejot arestante, uzraugam redzot, aizcirtusi durvis un no turienes aizbēgusi"[52] (tabulas 44. ieraksts).

---

[47] Ieslodzītos darbam bija tiesīgs nozīmēt tikai ieslodzījuma vietas vadītājs, un šāda rīcība jau pati par sevi bija Galvenās cietumu valdes rīkojumu pārkāpums.

[48] J. Lapiņa bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols, Vecgulbene 12.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[49] Jelgavas apgabaltiesas prokurora vēstule Augškurzemes apgabala priekšniekam, Jelgava 06.10.1919. LNA_LVVA, F1408_2_12, 23. lp.

[50] Jelgavas cietumā slimnīcu atklāja 1919. gada decembrī, līdz tam, lai novērstu augsto bēgšanas risku no pilsētas slimnīcas, pēc Jelgavas apgabaltiesas prokurora lūguma slimnīcā nodrošināja policijas kārtībnieka klātbūtni.

[51] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 30.03.1920. No: Galvenā cietumu valde. *Galvenās cietumu valdes cirkulāru kopojums*, 20. lpp.

[52] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 31.03.1920. LNA_LVVA, F577_1_27, 23. lp.

Cita veida ieslodzīto mobilitāte. Cits riska moments bija saistīts ar ieslodzīto personu pārvešanu, piemēram, uz nopratināšanas vietu vai citu ieslodzījuma vietu. Jau 1919. gada nogalē tieslietu ministrs norādīja, ka personu nopratināšana iespēju robežās jāveic pašā ieslodzījuma vietā. Lai to sekmētu, 1920. gada sākumā GCV izdeva cirkulāru, kurā uzdeva cietumu vadītājiem "būt palīdzīgiem izmeklēšanas tiesnešiem" un, "cik to ļauj cietuma iekārta," nopratināšanām ierādīt atsevišķas telpas ieslodzījuma vietās.[53]

Spilgts piemērs bēgšanai no konvoja, kad ieslodzītais mācēja izmantot notiekošo savā labā, ir Žaņa Drebera izbēgšana 1920. gada jūlijā (tabulas 81. ieraksts). Viņš kopā ar 14 citiem ieslodzītajiem 12 jaunāko un divu vecāko uzraugu apsardzībā tika pārvests no Rīgas apgabaltiesas uz Centrālcietumu. Matīsa ielā konvojs uzkavējās, jo bija jāgaida, kad būs iespējams šķērsot sliedes, pēc tam konvojs uzsāka kustību. Pretim nākuši vairāki dzelzceļa strādnieki, un Ž. Drebers, to pamanīdams, ieskrēja starp viņiem. Tālāk cauri sieviešu baram, kas stāvējušas pie kapsētas, Ž. Drebers iemuka kapsētas krūmos un pēc tam pārrāpās pār tālāk esošo kapsētas sētu. Uzraugi vēlāk atzina, ka bēgšana notikusi negaidīti un šaujamieročus viņi baidījušies lietot, jo pastāvējis risks ievainot apkārt esošās civilpersonas.[54]

Ieslodzīto emocionālais faktors. Galvenā cietumu valde norādīja uz apstākli, ka pēc dažādiem pārkāpumiem "arestanti [ir] uzbudināti un nebaidās pat no šautenēm apbruņotiem uzraugiem,"[55] tādējādi vēl vairāk uzsverot nepieciešamību komplektēt spējīgu cietuma komandu, kas esošajā situācijā ir ļoti sarežģīts darbs un prasa ne tikai cietuma resora, bet arī Tieslietu un Apsardzības ministrijas atbalstu. Sevišķi pēc 1920. gada sacelšanās Jelgavas cietumā GCV uzdeva visām ieslodzījuma vietām būt gatavām ieslodzīto nemieriem, jo "pilnīgi iespējams, ka arestanti, dabūjuši zināt par notikumiem Jelgavas cietumā, mēģinās arī sarīkot tamlīdzīgu sacelšanos, kura no cietuma administrācijas puses apspiežama bez kādas žēlastības".[55]

Ārpus ieslodzījuma esošie. Jādomā, ka zināma ietekme uz ieslodzīto bēgšanas mēģinājumiem bija arī dažādiem brīvībā esošiem grupējumiem. Par to liecina kāda Jaungulbenes apkārtnes mežos operējošo Malienas komunistisko partizānu 1919. gada 3. oktobrī rakstīta vēstule, kas atrasta pie Vecgulbenes arestnamā ievietotās nelegālā komunistiskajā darbībā apsūdzētās Minnas

---

[53] Cirkulārs cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 12.01.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 153. lp.
[54] Ž. Drebera bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols, Rīga 28.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.
[55] Galvenās cietumu valdes vēstule apsardzības ministram, Rīga 18.06.1920. LNA_LVVA, F3601_1_286, b. p.
[56] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 28.06.1920. No: Galvenā cietumu valde. *Galvenās cietumu valdes cirkulāru kopojums*, 31. lpp.

Lāderes. Vēstulē izteikts ultimāts vietējai amatpersonai Broderam, kam vēstules autori paziņo, ka viņam atlicis dzīvot vairs tikai dažas dienas, ja viņš neļaus izbēgt aizturētiem "biedriem" un pret viņiem pierādījumu trūkuma dēļ neizbeigs izvirzītās apsūdzības. Tāpat vēstulē norādīts, ka, ja aizturētie komunisti bēgot būs nošauti, tad vēstules autori veiks represijas ne tikai pret vietējām amatpersonām, bet arī to tuviniekiem.[57] Tomēr ziņas par sacelšanos Vecgulbenes arestnamā un plašāku bēgšanas mēģinājumu 1919. gada oktobrī nav. Tāpat jāatzīmē, ka šādi jautājumi, kas saistīti ar vietējo komunistu darbību un viņu iespaidu uz Latvijas tiesībsargājošām un sodu izpildes iestādēm prasa papildu izpēti.

Aizdomas par palīdzību bēgšanā bija arī saistībā ar Jāņa Ostupa izbēgšanu no Ventspils cietuma 1920. gada septembrī (tabulas 87. ieraksts). Ieslodzītais slimoja ar dizentēriju un tāpēc bija ļoti vājš. Uzrauga neuzmanības dēļ viņam izdevās nokļūt cietuma pagalmā, kam apkārt atradās vairāk nekā 3 metrus (10 pēdas) augsta mūra sēta. Ņemot vērā J. Ostupa veselības stāvokli, bija izteikts pieņēmums, ka "Ostupa bēgšana būtu notikusi ar organizētas bandas palīdzību".[58]

Ieslodzījuma vietu infrastruktūra un tehniskais stāvoklis. Ieslodzītie nereti izmantoja dažādas nepilnības ieslodzījuma vietu infrastruktūrā, ko nebija iespējams ātri atrisināt valsts vispārējās ekonomiskās situācijas dēļ. Piemēram, 1919. gada septembrī pēc Kārļa Priedaika izbēgšanas (tabulas 8. ieraksts) Rīgas Termiņcietuma priekšnieks Ā. Kulpe paskaidroja, ka ieslodzītajam izdevās izbēgt tieši nepabeigta cietuma remonta dēļ, un aizstāvēja uzraugu, uz kuru krita aizdomas saistībā ar ieslodzītā izbēgšanu. Ā. Kulpe skaidroja, ka minētais uzraugs cietuma dienestā atradies jau 17 gadus, uzsverot, ka viņam bija jāuzmana citi ieslodzītie un nav bijis iespējams sekot K. Priedaikam produktu noliktavā, no kurienes tas izbēdzis.[59] K. Priedaiks notverts tā paša gada decembrī un ar vārdu Kārlis Sabotovs ievietots Tukuma cietumā, no kurienes, atkārtoti izmantojot nepilnības cietuma tehniskajā stāvoklī un izlaužot logu, tam vēlreiz izdevās izbēgt 1920. gada 20. janvārī (tabulas 40. ieraksts).[60]

Tāpat jāatzīmē, ka daudzas (sevišķi mazākās) ieslodzījuma vietas atradās pilsētu centrā, bez atsevišķa pagalma un nožogojuma. Tāpēc ieslodzītajiem nereti bija iespēja no cietuma kamerām vai citām telpām nokļūt uzreiz pilsētu ielās, nepārvarot citus šķēršļus, kas būtiski atviegloja izbēgšanu.

---

[57] Bērziņa, Aiga (2015). *Sieviete–ieslodzītā Latvijas Republikas cietumos, 1919–1921.* Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 84. lpp.

[58] Ventspils cietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Ventspils 20.09.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[59] Rīgas Termiņcietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Rīga 23.09.1919. LNA_LVVA, F3275_2_224, 9. lp.

[60] Galvenās cietumu valdes vēstule Iekšlietu ministrijas Administratīvajam departamentam, Rīga 09.03.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

Nesakārtota likumdošana un atbilstošu vadlīniju trūkums. Aplūkotajā laikā ieslodzījuma vietu sistēmā valdīja visai liels haoss, kas saistīts ar vispārējo situāciju valstī un reģionā, kā arī apstākli, ka nozares pamatprincipi vēl tikai veidojās. Sevišķi aktuāli tas bija 1919. gada vasarā un rudenī. Ne velti, izmeklējot vairāku ieslodzīto izbēgšanu no Valmieras arestnama 1919. gada septembrī (tabulas 9.–11. ieraksts), sevišķu uzdevumu virsnieks virsleitnants Bernhards Einbergs atzīmēja, ka viens no faktoriem, kas ļāva bēgšanai notikt, ir apstāklis, ka arestnama priekšnieks Andrejs Liventāls "nav skaidrībā, kam īsti viņš padots un kā priekšā tam jābūt atbildīgam".[61] Tas nozīmēja arī to, ka nereti trūka detalizētu vadlīniju un noteikumu, kā dažādās situācijās cietuma personālam būtu jārīkojas. Arhīva dokumentos bieži fiksētas situācijas, kad nav zināms, kur ieslodzītā persona atrodas, kura pārziņā ir lietas virzība u. c., kas radīja arī drošības riskus. Tieslietu ministrijas pakļautībā esošās GCV priekšnieks Pēteris Vanags uzsvēra, ka "dažādie cietuma resora likumi nav piemēroti Latvijas cietumu iekārtai un ir jāpārskata saskaņā ar Latvijas prasībām".[62]

Daudzās situācijās ieslodzījuma vietu darbinieki rīkojās pēc saviem ieskatiem, izraisot arī ne vienu vien kuriozu situāciju. Piemēram, Valmieras cietuma priekšnieks Spricis Zariņš 1919. gada decembrī atļāva ieslodzītajam Augustam Bērziņam, kurš pēc profesijas bija galdnieks, doties uz savu māju, lai tur salabotu kādu cietumam piederošu instrumentu. Mājā cietuma uzraugs atļāva ieslodzītajam vienam iet uz tualeti, no kurienes tas aizbēga, visticamāk, ar ģimenes locekļu palīdzību[63] (tabulas 39. ieraksts). Analizējot šo gadījumu, jāatzīmē, ka A. Bērziņam līdzi tika sūtīts 17 gadus jauns uzraugs, kurš cietuma dienestā atradās tikai mēnesi un kuru pēc pieļautās bēgšanas pēc GCV rīkojuma no dienesta atlaida.

Bēgšanas atskaņas un ieslodzījuma vietu personālsastāva jautājums

Līdz ar bēgšanas gadījuma konstatēšanu cietuma darbinieki nekavējoties sāka izbēgušo personu ķeršanu vai meklēšanu. Tomēr nereti tas bija apgrūtinoši, jo līdz ar izbēgušā ķeršanu bija jānodrošina pārējo ieslodzīto uzraudzība. Pēc ieslodzītā izbēgšanas konstatēšanas par to bija jāziņo citām atbildīgajām iestādēm – komandantūrai, apriņķa priekšniekam, policijai u. c. – un persona jāizsludina meklēšanā, turklāt nereti tika izsludināta prēmija par izbēgušo noķeršanu. Tomēr arī šajā jomā ir konstatējamas nepilnības un bieži vien personu meklēšana tika

---

[61] Sevišķu uzdevumu ierēdņa Einberga vēstule Valmieras komandantam, Valmiera 23.09.1919. LNA_LVVA, F3275_2_224, 102. lp. o. p.

[62] Galvenās cietumu valdes vēstule tieslietu ministram, Rīga 20.11.1919. LNA_LVVA, F1533_1_7, 53. lp.

[63] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 31.03.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 133. lp.; A. Bērziņa izbēgšanas izmeklēšanas protokols, Valmiera 04.02.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

uzsākta novēloti. Domājams, ka viens no iemesliem bija cietumu darbinieku vēlme šādus gadījumus noklusēt un tos atrisināt, iesaistot pēc iespējas mazāku cilvēku skaitu, tādējādi izvairoties no konsekvencēm par to, ka bēgšana notikusi. Cits, ne mazāk nozīmīgs iemesls bija komunikācijas un starpresoru sadarbības nepilnības, kas raksturīgas Neatkarības kara beigu posmam. Nereti katra iestāde rīkojās zināmā mērā patstāvīgi, nerespektējot citas iesaistītās drošības iestādes. Tas noveda pie gadījumiem, kad izbēgušo personu meklēšana nebija organizēta atbilstoši paredzētajām vadlīnijām un reizēm informācija par ieslodzīto izbēgšanu kļuva zināma nejauši. Piemēram, Ilūkstes apriņķa priekšnieks Krišs Grebers izteica sašutumu, ka, pat neraugoties uz telefona sakaru esamību, viņš nav informēts par sešu noziedznieku izbēgšanu no Jēkabpils (tolaik Jēkabmiests) cietuma 1920. gada 6. jūlija naktī (tabulas 72.–77. ieraksts), bet par šo gadījumu uzzinājis privāti, kas ļāvis viņam reaģēt un notvert trīs no izbēgušajiem ieslodzītajiem.[64] Cits piemērs liecina par policijas iestāžu pasīvu darbību, uz ko norādīja Kuldīgas cietuma priekšnieks Vilhelms Zariņš 1919. gada decembrī. Pēc ieslodzītā Anša Sīrupa izbēgšanas (tabulas 36. ieraksts) viņš nekavējoties ziņojis gan vietējai policijai, gan telefoniski informējis Ventspils un Saldus policiju, bet tās uzsākušas meklēšanu tikai pēc viņa "ciešas uzstāšanās".[65]

Zināms, ka no 49 ieslodzītajiem, kas izbēga laikā no 1919. gada jūlija, līdz 1920. gada maijam apcietināti bija tikai 16.[66] Zināmi arī trīs gadījumi, kad izbēgušie ieslodzītie paši brīvprātīgi atgriezās cietumā, piemēram, tā rīkojās 1920. gada 6. jūlija naktī izbēgušais Voldemārs Vīnics (tabulas 77. ieraksts), kurš pēc mēneša – 7. septembrī – brīvprātīgi atgriezās Jēkabpils cietumā.[67]

Ieslodzīto ķeršanu ilustrē kāds gadījums 1920. gada 15. novembrī, kad ieslodzītais Kārlis Spiers no Rīgas Centrālcietuma nogādāts Rīgas apgabaltiesā un pēc nopratināšanas meties bēgt (tabulas 94. ieraksts). Bēgošo noķēris cietuma konvojs Jānis Turkevičs, kurš pakaļdzīšanos apraksta šādi: "Iznākot no apgabaltiesas nama, arestētais Spiers metās bēgt Vērmaņa parka virzienā un iebēga parkā, es sekoju viņam un saucu, lai apstājas, pie kam divas reizes izšāvu gaisā, jo šaut pakaļ bēgošam arestantam nebija iespējams, tādēļ ka uz ielas atradās daudz ļaužu. Arī atrazdamās uz ielas, publika sauca, lai ķer arestantu. Izskrējis iz Vērmaņa parka, arestētais skrēja pa Pauluči [Merķeļa] ielu un iebēga stūra mājas sētā. Kad es ieskrēju minētās mājas sētā, arestētais tur vairs nebija

[64] Ilūkstes apriņķa priekšnieka vēstule Iekšlietu ministrijas Administratīvajam departamentam, Subate 09.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[65] Kuldīgas cietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Kuldīga 19.12.1920. LNA_LVVA, F3275_2_224. 107. lp.

[66] Galvenās cietumu valdes darbības pārskats, 1920. gads. LNA_LVVA, F1533_1_10, 16. lp.

[67] Jēkabpils cietuma priekšnieka vēstule Galvenajai cietumu valdei, Jēkabpils 07.09.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

redzams. Jautāju sētā atrodošos ļaudis, vai nav redzējuši kādu cilvēku kareivja mētelī ieskrejam ielā, uz ko kāds kungs no tās pašas mājas man norādīja uz kādām trepēm, kur esot ieskrējis kāds cilvēks. Es gāju pa norādītām trepēm uz augšu un jumta telpās ieraudzīju guļošu zemē arestantu. Izsaucu viņam stāvēt un pāris reizes iesitu ar šautenes galu."[68]

Cits piemērs ir 1920. gada 14. aprīlī no Ventspils cietuma meža darbiem izbēgušā Kristapa Pļavarāja aizturēšana (tabulas 48. ieraksts). Ieslodzītā izbēgšanā par vainīgu atzina jaunāko uzraugu Juri Liepiņu, kurš nebija uzraudzījis K. Pļavarāju "dabiskajās vajadzībās," un lēma viņu atlaist no dienesta. Ventspils cietuma priekšnieks Indriķis Vālbergs norādīja, ka "aizbēgušais arestants ir visai neveikls, slikti ģērbies un tāds, kas apkārtni nepārzin, viņa sagūstīšana ir tikpat kā nodrošināta". Tieši J. Liepiņš "spēra enerģiskus soļus izbēgušā meklēšanā," kā rezultātā kopā ar citiem kolēģiem 21. aprīlī viņu sagūstīja, kas bija iemesls J. Liepiņu atstāt dienestā un viņam piespriesto sodu mainīt uz trim dienām aresta. Izbēgušais K. Pļavarājs esot uzturējies pilsētas nomalē un pa nakti gulējis kādā tukšā dzīvoklī, kur pazīstami puiši pienesuši ēdienu.[69] Līdz šim zināms tikai viens gadījums, kad bēgšanas laikā cietuma apsargi ieslodzīto nošāvuši, – 1919. gada 11. novembrī no Vecpiebalgas arestnama bēgot nošauts kāds lielinieku laika darbinieks Zvaigzne (tabulas 1. ieraksts).[70]

Informācijas par to, kas notika ar personām, kuras netika atkārtoti notvertas, trūkst. Tomēr par šo personu tālākajām darbībām var spriest, ņemot vērā atkārtoti notverto ieslodzīto pausto. Vairākums izbēgušo bija plānojuši iegūt viltotus personas dokumentus vai pamest Latvijas teritoriju. Piemēram, no Smiltenes arestnama izbēgušais Dāvis Miksits pēc noķeršanas atzina, ka kopā ar otru izbēgušo (tabulas 57., 58. ieraksts) plānojuši pāriet Igaunijas robežu, tur iegūt personas dokumentus un tālāk doties uz Krieviju.[71] Interesants ir laupīšanā apsūdzētā Valentīna Zegnera stāsts (tabulas 50. ieraksts), kuram pēc izbēgšanas no Jelgavas cietuma izdevās nokļūt Amerikas Savienotajās Valstīs, no kurienes viņš Latvijā atgriezās 1938. gada sākumā pēc 18 gadu prombūtnes, tika aizturēts un tiesāts par iepriekš veiktajiem noziegumiem.[72]

Atkārtoti notvertajiem saskaņā ar likumu tika atjaunots soda izciešanas termiņš.[73] Tātad laiks, kas iepriekš bija pavadīts brīvības atņemšanas iestādē,

---

[68] J. Spiera bēgšanas izmeklēšanas protokols, Rīga 15.11.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[69] K. Pļavarāja bēgšanas izmeklēšanas materiāli, Ventspils 1920. gada aprīlis–maijs. LNA_LVVA, F3275_2_224, 99. lp.

[70] Bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokols, Vecpiebalga 1919. LNA_LVVA, F3275_2_224, 99. lp.

[71] D. Miksita nopratināšanas protokols, Smiltene 09.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[72] Pēc 18 gadiem notiesāts par laupīšanu. *Zemgales Balss*, 25.05.1938., 5. lpp.; Vispirms laupītājs Rīgā, tad inženieris, bet beigās – notiesātais spaidu darbos. *Jaunākas Ziņas*, 04.06.1938., 12. lpp.

[73] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 20.06.1920. No: Galvenā cietumu valde. *Galvenās cietumu valdes cirkulāru kopojums,* 33. lpp.

līdz ar izbēgšanu netika ņemts vērā. Turklāt "par izbēgšanu, kā arī izbēgšanas mēģinājumu apcietinātam tiek uzlikts visbargākais disciplinārais sods,"[74] kas bija ieslodzījums karcerī un dažādu privilēģiju, piemēram, satikšanās, sarakstīšanās u. c., atņemšana. Nereti bēgšanu no cietuma skatīja kā atsevišķu pārkāpumu, par ko piemērojams sods, un šādu sodu varēja piespriest arī tiesa. Piemēram, 1919. gada novembrī Talsu miertiesnesis tiesāja zādzībā apsūdzēto Annu Fridrihsoni, par šo noziegumu viņai piespriežot trīs mēnešus cietumā. Tiesas sēdē papildu izskatīja arī viņas īstenoto bēgšanu no Talsu cietuma tā paša gada 11. septembra naktī (tabulas 17. ieraksts), kur sieviete atradusies ieslodzījumā izmeklēšanas laikā. Piespriestajā sodā ieslodzījumā pavadītais laiks līdz bēgšanai netika iekļauts, turklāt par bēgšanu piemērots vēl papildu termiņš.[75] Tāpat tika noteikts, ka ieslodzītajam jāatlīdzina materiālie zaudējumi, kas radušies viņa bēgšanas laikā.

Par apstākļiem, kādos bija notikusi ieslodzīto bēgšana, katru reizi tika veikta detalizēta izmeklēšana, ar mērķi saukt pie atbildības vainīgās personas un, analizējot katru precedentu, novērst situāciju atkārtošanos. Izmeklēšanu vadīja gan cietuma priekšnieks un viņa vietnieks, gan Galvenā cietumu valde, pēc nepieciešamības iesaistījās arī citas personas, piemēram, apriņķu priekšnieki vai komandanti.[76]

Tieši jautājums par ieslodzījuma vietu darbiniekiem jau no 1919. gada vasaras bija izvirzīts kā centrālais drošības un ieslodzījuma vietu attīstības klupšanas akmens. Darbinieku atbildība tika īpaši akcentēta arī bēgšanas gadījumu kontekstā, un atbildīgie cietuma darbinieki izmeklēšanas noslēgumā saukti pie atbildības.

Ieslodzījuma resora vadība atzina, ka "cietumu apsardzība" atkarīga galvenokārt no spējīgu ieslodzījuma vietu darbinieku, sevišķi uzraugu, komplektēšanas.[77] Ne velti kā pirmais un svarīgākais nākotnes mērķis 1920. gada vasarā norādīts sekojošais: "Organizēt pie cietumu iestādēm pēc iespējas inteliģentāku darbinieku sastāvu, kas ar savām personīgām īpašībām, personīgu autoritāti, dzīves piemēru, pienākumu izpildīšanu un stingru likumības ieturēšanu varētu uzturēt starp ieslodzītiem vajadzīgu kārtību, radināt arestantus pie kārtīgas, darbīgas un tikumīgas dzīves, atturēties pēc iespējas no kādām represijām un disciplināriem sodiem un jo vairāk no ieroču lietošanas, veidojot tādā kārtā Latvijas ieslodzīšanas vietas par racionāla un ražīga darba namiem un morāliskām labošanas iestādēm."[78] Tomēr, par spīti izvirzītajiem mērķiem,

[74] Noteikumi par kārtību Rīgas Centrālcietumā, Rīga 18.09.1920. LNA_LVVA, F3273_3_54, 7. lp.
[75] Bērziņa, A. *Sieviete–ieslodzītā Latvijas Republikas cietumos,* 66. lpp.
[76] Sk.: Bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokoli, 1920. gads. LNA_LVVA, F3275_2_225.
[77] Galvenās cietumu valdes darbības pārskats, 1920. gads. LNA_LVVA, F1533_1_10, 13. lp.
[78] Turpat.

Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodami GCV raksti, kas apstiprina samērā nesekmīgos centienus īsā laikā nokomplektēt atbilstošu personālu. Piemēram, 1920. gada vasarā sniegts skaudrs situācijas izklāsts: "Galvenās cietumu valdes priekšniekam, apbraukājot nupat revīzijas nolūkā visus Kurzemes cietumus, nācās pārliecināties, ka pašreiz cietuma uzraugu vietas ieņem tikai veči un kropļi. Jaunie, spēcīgie ļaudis atstājuši dienestu, kurš tik slikti atmaksājas un kurš dzīvībai tik draudošs un nepopulārs. Sakarā ar augšminēto cietumu apsardzības iekārtas sabrukumu novērojami arī biežāki arestantu bēgšanas gadījumi un pat ar uzbrukumiem un varas līdzekļiem."[79] 1920. gada 20. oktobrī izdotā cirkulārā lasāms, ka "cietuma uzraugi, kuriem tiek uzticēta cietuma apsardzība, bieži vien nav noderīgi savam uzdevumam, jo nereti uz ārējiem posteņiem stāv paveci, dažreiz pat gurdeni cilvēki," kā arī ir atzīmēts, ka "dažos cietumos uzraugi neapmierina dienesta tikumības prasības, stājas ar arestantiem dažādos noziedzīgos sakaros, padodas dzeršanai utt.".[80]

Jau tā sasāpējušo jautājumu par cietumu personālsastāvu aktualizēja arī sešu ieslodzīto izbēgšana no Jelgavas cietuma 1920. gada 13. jūnijā. Galvenās cietumu valdes priekšnieks P. Vanags šajā kontekstā rakstīja: "Pašā pēdējā laikā šis [personālsastāva] jautājums ir tapis vēl asāks sakarā ar arestantu un viņu līdzdalībnieku uzbrukumu cietumu uzraugiem kā cietumos, tā arī ārpus tiem. Vēl neilgi atpakaļ Jelgavas cietumā arestanti vienu uzraugu nogalināja, otru smagi ievainoja, pēc tā notikuma cietuma kalpotāju aiziešana pieņēma vēl lielākus apmērus, un Galvenā cietumu valde tagad spiesta norādīt uz tiem līdzekļiem, ar kādiem būtu iespējams apturēt bēgšanu no cietuma dienesta, un cietumu apsardzībai, kura tagad valstij vairāk kā jebkad vajadzīga, neļautu pēdējai izjukt un sabrukt."[81] Šī gadījuma izmeklēšanas laikā GCV konstatēja četru uzraugu "noziedzīgu vienaldzību," jo viņi nebija atbilstoši iesaistījušies uzbrukuma apturēšanā. Tomēr vislielākā vaina, pēc GCV domām, bija jāuzņemas Jelgavas cietuma vadībai un tā priekšniekam Ansim Zaueram, jo uzbrukums bijis iespējams tikai "nolaidības un neprašanas pareizi noorganizēt arestantu apsardzību"[82] dēļ. Tika secināts, ka ir nepieciešams "tagadējā cietuma priekšnieka vietā nolikt citu, enerģiskāku un uzņēmīgāku, kurš varētu nodibināt cietumā atkal vajadzīgo kārtību".[83] 1920. gada 15. jūnijā A. Zauers cietuma priekšnieka amatu atstāja.

Kā redzams, sevišķa uzmanība bija pievērsta ieslodzījuma vietu vadošajam personālam – vadītājiem un to vietniekiem. P. Vanags uzsvēra, ka "cietuma

---

[79] P. Vanaga vēstule Tieslietu ministrijai, Rīga 1920. LNA_LVVA, F1533_1_10, 4. lp.
[80] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 20.10.1920. LNA_LVVA, F3273_3_13, 117. lp.
[81] P. Vanaga vēstule Tieslietu ministrijai, Rīga 02.07.1920. LNA_LVVA, F1533_1_10, 2. lp.
[82] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 28.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 103. lp.
[83] Galvenās cietumu valdes vēstule apsardzības ministram, Rīga 18.06.1920. LNA_LVVA, F3601_1_286, b. p.
[84] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 19.06.1920. LNA_LVVA, F3273_3_13, 69. lp.

kārtība atkarājas no priekšnieka modrības, tālredzības un apdomīgas rīcības"[84] un ka "uzraugus iemācīt, lai tie pareizi izpildītu dienesta pienākumus, ir viens no galvenajiem cietumu priekšnieku pienākumiem".[85] Kā pozitīvu piemēru GCV norādīja Valmieras cietumu un tā vadītāju Sprici Zariņu, uzsverot, ka tieši cietuma vadības iniciatīva, patstāvīgi organizējot cietumā kratīšanas, vairākkārt novērsusi ieslodzīto bēgšanas mēģinājumus.[86] Tomēr citās ieslodzījuma vietās vērojama pretēja tendence. 1920. gada jūlijā GCV aizrādīja, ka no cietumu priekšnieku iesūtītajiem pārskatiem redzams, ka "priekšnieki ieskata par savu vienīgo pienākumu tikai [bēgšanas] notikumu faktu konstatēšanu" un gaida attiecīgus rīkojumus. Šāda rīcība atzīta par "pilnīgi nepareizu" un norādīts, ka cietuma priekšnieks "ir tiešs viņam uzticētās ieslodzīšanas vietas saimnieks," tāpēc viņam ir tiesības un pienākums bēgšanas gadījumos un to mēģinājumos uzlikt disciplinārsodus, kā arī atlaist cietuma darbiniekus, pretējā gadījumā tā tiek uztverta kā priekšnieka nolaidība un bezdarbība.[87] Vēl vairāk, 1920. gada 8. oktobrī GCV vēstulē Kuldīgas cietuma priekšniekam V. Zariņam, reaģējot uz vairākām notikušām ieslodzīto bēgšanām, GCV informēja, ka, ja šādi gadījumi atkārtosies, cietuma priekšnieks tiks atzīts "par nederīgu cietuma priekšnieka amatam," norādot, ka viņš "neprot organizēt uzticamu cietuma un arestantu apsardzību," kā arī uz GCV rīkojumu neievērošanu.[88]

Lai novērstu ieslodzīto bēgšanas gadījumus, kas saistīti ar ieslodzījuma vietu darbinieku nolaidību un prasmju trūkumu, GCV atkal un atkal vērsās pie cietumu vadītājiem, atgādinot par viņu tiešo atbildību šajā jautājumā, un informēja, ka darbinieku nolaidība nepaliks neievērota.[89] Piemēram, pēc gadījuma, kad Vecgulbenes arestnamā no meža darbiem 1920. gada 16. jūnijā izdevās izbēgt ieslodzītajam Valdemāram Bamšem (tabulas 66. ieraksts), GCV pēc izmeklēšanas secināja, ka bēgšanu sekmējusi vecākā uzrauga Oto Greibera rīcība. Viņš kopā ar mežsargu atstāja sešu ieslodzīto grupu viena uzrauga pārraudzībā un devās iezīmēt cērtamos kokus. Galvenā cietumu valde aizrādīja, ka koku iezīmēšanai bija jānotiek jau iepriekš un uzraugs nedrīkstēja izlaist ieslodzītos no redzesloka.[90] Jāatzīmē, ka, lai gan uzraugu pieņemšana, atlaišana un sodīšana bija ieslodzījuma

[85] Galvenās cietumu valdes vēstule Jēkabpils cietuma priekšniekam, Rīga 05.01.1921. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[86] Bērziņa, Aiga (2019). Latvijas Republikas penitenciārās sistēmas veidošana Neatkarības kara laikā, 1919–1921: Valmieras cietuma piemērs. No: *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi*, 5. Rīga: Latvijas Universitāte, 25.–39. lpp.

[87] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 30.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 93. lp.

[88] Galvenās cietumu valdes vēstule Kuldīgas cietuma priekšniekam, Rīga 08.10.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p. V. Zariņš cietuma priekšnieka amatu pensionējoties atstāja 1931. gadā.

[89] Apkārtraksts cietumu un arestnamu priekšniekiem, Rīga 20.01.1920. LNA_LVVA, F3275_2_13, 133. lp.

[90] Galvenās cietumu valdes vēstule Vecgulbenes arestnama priekšniekam, Rīga 03.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

vietas priekšnieka pārziņā, GCV sekoja līdzi uzraugiem piespriestajiem sodiem. Tas spilgti redzams piemērā par Kuldīgas cietuma uzraugu Frici Velderu, ko atzina par vainīgu nolaidīgā dienesta pienākumu pildīšanā saistībā ar ieslodzītā A. Galbaliņa izbēgšanu (tabulas 59. ieraksts). F. Velders bija atstājis četrus ieslodzītos ("divi no viņiem bija vecīgi, trešais kroplis ar vienu roku un ceturtais – Galbaliņš") bez uzraudzības cietuma pagalmā esošajā malkas šķūnī, radot iespēju A. Galbaliņam uzrāpties uz šķūņa jumta un no tā nolēkt uz ielas un aizbēgt. Lai gan Kuldīgas cietuma priekšnieks lēma F. Velderu neatlaist, to pamatojot ar apstākli, ka līdz tam dienestā gan policijā, gan cietumā F. Velders "bijis uzcītīgs un izpildījis savu dienesta pienākumu apmierinoši," tomēr GCV uzstāja, ka F. Velders "bez kavēšanās ir atlaižams".[91] A. Galbaliņa, kuru apvainoja par dalību Zicmaņa bandā,[92] izbēgšana izraisīja sašutumu arī citās iestādēs, kā rezultātā notika pamatīga lietas izmeklēšana. Kuldīgas komandants rakstīja: "Ievērojot to, ka Kuldīgas cietumā atrodas ieslodzīti vairāki bandīti, pie kuru sagūstīšanas komandantūras kareivji un pagastu aizsargu nodaļu dalībnieki ir strādājuši pat ar dzīvības briesmām, šāda nolaidība saceļ viņos rūgšanu."[93] Tāpat viņš vērsa uzmanību uz to, ka šādi bēgšanas gadījumi slikti iespaido gan karavīrus, gan sabiedrību un tiek izmantoti kā aģitācijas līdzeklis pret Latvijas valdību.

Par vainīgiem atzītajiem cietumu uzraugiem tika piespriesti dažādi sodi – rājiens, arests vai karceris, pazemināšana amatā, naudas sods un visbargākie – atlaišana no dienesta un tiesāšana par dienesta uzdevumu pārkāpšanu. Sodu samērīgums skatāms kontekstā ar aplūkoto laiku, kad daudziem bija grūtības atrast apmaksātu darbu un valstī valdīja vispārējs trūkums. To ilustrē, piemēram, par nolaidīgu dienesta pienākuma pildīšanu, ļaujot izbēgt diviem ieslodzītajiem, no dienesta atlaistā Mārtiņa Spožuma vēstule, kurā viņš lūdz pieņemt atpakaļ dienestā. Viņš raksta, ka par savu uzrauga algu uzturējis trūcīgos apstākļos dzīvojošo ģimeni – sievu un trīs bērnus, un tagad visi paliekot "bezizejas stāvoklī".[94] Neraugoties uz emocionālo lūgumu, GCV norādīja, ka M. Spožums dienestā nav atjaunojams.

GCV ne tikai sekoja līdzi cietumu darbiniekiem piespriestajiem sodiem, bet arī uzstāja, lai tie būtu gana bargi. Piemēram, 1920. gada septembrī Tieslietu ministrija Tiesu palātas prokuroram nosūtīja P. Vanaga sagatavotu vēstuli, kurā

---

[91] Galvenās cietumu valdes sarakste ar Kuldīgas cietuma priekšnieku, Rīga 06.06.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[92] Friča Zicmaņa vadīta laupītāju banda, kas 1919. gada nogalē–1920. gadā darbojās Ventspils un Kuldīgas apkārtnē, izdarot bruņotas laupīšanas un slepkavības. Bandā darbojās daudzi nepilngadīgie.

[93] Kuldīgas komandanta vēstule Lejaskurzemes komandantam, Kuldīga 14.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

[94] M. Spožuma vēstule Galvenajai cietumu valdei, Alūksne 22.12.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.

lūdza "valsts darbinieku noziedzību izmeklēšanu un sodīšanu iebīdīt normālās sliedēs".[95] Vēstulē autori atsaucās uz divu ieslodzīto izbēgšanu no Biržu (Madonas) arestnama 1920. gada martā (tabulas 45., 46. ieraksts). Bēgšanas gadījuma izmeklēšanas protokolā redzams, ka divi ieslodzītie – Eduards Verners un Nikolajs Stalmakars – atstāti neaizslēgtā kamerā, bet jaunākais uzraugs Arsēnijs Ūdris un sardzē norīkotais karavīrs Jānis Sproģis tam nav pievērsuši uzmanību, ļaujot abiem ieslodzītajiem nepamanītiem iziet pa neaizslēgtām arestmājas durvīm. Pēc P. Vanaga domām, ieslodzītie, "bez šaubām, izlaisti ar ļaunprātīgu nolūku," un viņš izrādīja neizpratni par Rīgas prokuratūras lēmumu izbeigt apsūdzību pret A. Ūdri un J. Sproģi.

Analizējot bēgšanas gadījumus, GCV izdeva aizvien jaunus noteikumus ieslodzījuma vietām, kam nākotnē būtu jānovērš līdzīgu gadījumu atkārtošanās. Daudzi no tiem bija attiecināti tieši uz cietuma darbinieku rīcību. Tomēr vairākkārt GCV konstatēja, ka izdotie rīkojumi ir pārkāpti vai pat vispār nav ņemti vērā. Piemēram, GCV inspektors Pauls Rubis, 1920. gada 7. jūlijā veicot pārbaudi Jēkabpils cietumā pēc tur notikuša bēgšanas gadījuma (tabulas 73.–77. ieraksts), bija spiests konstatēt, ka GCV "dotās instrukcijas un aizrādījumi nemaz netiek dzīvē izvestas," ar ko arī esot izskaidrojama sekmīgā ieslodzīto bēgšana. Viņš norāda uz cietuma darbinieku pārkāpumiem, piemēram, naktī netiekot aizslēgtas vairākas durvis, "uzraugi no posteņiem saiet kopā un stundām pārrunā personīgās lietas," atslēgas netiek pienācīgi uzglabātas, vecākā uzrauga grafiks neatbilst noteikumiem, ieslodzīto kameras reti tiekot pārmeklētas u. c.[96]

No savas puses personālsastāva un no tā izrietošās drošības problēmas GCV saistīja galvenokārt ar atalgojuma jautājumu, tāpēc par vienu no primārajiem uzdevumiem bija izvirzīts – "rūpēties, cik vien spējams, uzlabot uzraugu materiālo stāvokli".[97] Tomēr, ņemot vērā Latvijas kopējo sociālpolitisko un finanšu stāvokli, šī jautājuma risināšana bija ļoti lēna.

Secinājumi

Neatkarības kara laikā Latvijas Republikas valsts pārvalde saskārās ar daudzām ekonomiskām, militārām un humanitārām problēmām, kuru atrisināšana prasīja konkrētu rīcību. Viena no prioritārajām jomām bija Tieslietu ministrijas pakļautībā esošās Latvijas ieslodzījuma vietas, kas atradās Galvenās cietumu valdes pārvaldībā. Lai gan ieslodzījuma vietas tika uzlūkotas kā specifiska un zināmā mērā pat margināla joma, ilgstošā kara un humanitārās krīzes apstākļos tās bija ieguvušas aizvien lielāku aktualitāti, un ieslodzīto bēgšanas jautājums spilgti demonstrē ieslodzījuma vietu un plašākā mērā – valsts drošības un pārvaldes problēmas.

[95] Tieslietu ministrijas vēstule Tiesu palātai, Rīga 09.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.
[96] P. Rubja ziņojums par situāciju Jēkabpilī. Jēkabpils 15.07.1920. LNA_LVVA, F3275_2_225, b. p.
[97] Galvenās cietumu valdes cirkulārs, Rīga 20.10.1920. LNA_LVVA, F3273_3_13, 117. lp.

Aplūkojot jautājumu par ieslodzīto bēgšanu no Latvijas Republikas ieslodzījuma vietām, iezīmējas vairākas tendences. Šeit ir gan šķietami aizraujoši stāsti par to, kā ieslodzītie gatavojušies izbēgt, gan ilustratīvi piemēri par pašu izbēgšanu. Neapšaubāmi, bēgšanas faktā liela loma bija paša bēdzēja personībai un motivācijai, kā arī spējai izmantot apstākļus un ievirzīt tos sev labvēlīgā gultnē. To visspilgtāk raksturo tendence, ka visvairāk bēgšanas gadījumu notika, kad ieslodzītie atradās ārpus cietuma. Apstākļi, kas nereti kalpoja par katalizatoriem bēgšanas gadījumos, bija ieslodzīto nodarbināšana, sevišķi āra darbos, ieslodzīto mobilitāte, piemēram, pārvešana medicīnisku iemeslu vai nopratināšanas dēļ, citu ieslodzīto un ārpus ieslodzījuma esošo personu faktors. Nozīmīga loma bija arī ieslodzījuma vietu infrastruktūrai un drošības nepilnībām, kā arī valsts likumdošanai, kas aplūkotajā laikā vēl atradās izstrādes stadijā, jo atbilstošu vadlīniju un normatīvo aktu nereti trūka.

Lūkojoties no sodu izciešanas nozares vadītāju pozīcijām, skaidri iezīmējas divi lieli jautājumu loki: ieslodzījuma vietu personālsastāvs un materiāltehniskais nodrošinājums. Tieši ieslodzījuma vietu personāla jautājums bija tas, kam nozares vadība pievērsa vislielāko uzmanību, ar personāla apzināti vai neapzināti pieļautām kļūdām saistot lielāko daļu bēgšanas gadījumu. Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos tik tiešām konstatējami dažādi pārkāpumi, piemēram, uzraugi bēgšanas laikā spēlējuši kārtis ar citiem ieslodzītajiem, bija aizmiguši postenī, risināja privātas sarunas savā starpā, neveica pietiekami preventīvu darbību, piemēram, nepārmeklēja kameras, tādējādi dodot iespēju tajās glabāt instrumentus, ar kuru palīdzību izlauzties no cietuma, u. c. Tomēr nereti pēc bēgšanas gadījuma izmeklēšanas materiāliem redzams, ka uzraugi atradās neapskaužamā situācijā un ne vienmēr spēja uzraugāmajiem veltīt pienācīgu uzmanību un izpildīt visas Galvenās cietumu valdes izvirzītās prasības. Tas attiecināms, piemēram, uz gadījumiem, kad uzraugs ar vairākiem ieslodzītajiem devās āra darbos, bet kāda iemesla dēļ (piemēram, tualetes apmeklējums) kāds no ieslodzītajiem pazuda no uzrauga redzesloka. No uzraugiem prasīja nepārtrauktu modrību, visu noteikumu ievērošanu un pat ieslodzīto raksturu pārzināšanu. Uz viņiem gūlās liela atbildība, kas nereti ikdienas rutīnā piemirsās, un, balstoties dažādos precedentos, kad kādam ieslodzītajam tika atļauta lielāka brīvība, nekā drīkstētu, nereti iestrādājās dažādas atkāpes no izdotajiem noteikumiem. Tas sevišķi vērojams mazākās ieslodzījuma vietās, kur gan cietuma administrācija, gan uzraugi mēdza rīkoties pēc individuāliem ieskatiem, atkāpjoties no drošības noteikumiem un tādējādi ļaujot ieslodzītajiem izmantot situāciju un izbēgt. Uzlabojumi normatīvajos aktos, kā arī cietumu personālsastāvā notika ļoti lēni un bija nepieciešama aktīva GCV iesaiste. Turklāt jāatzīmē, ka tas prasīja ne tikai cietumu resora, bet arī Tieslietu, Iekšlietu un Apsardzības ministrijas atbalstu. Ieslodzīto bēgšanu sekmēja arī cietumu tehniskais stāvoklis – ieslodzītie nereti izmantoja nepilnības, kā trūkstošus dēļus sienās, ieplīsušas restes u. c., lai īstenotu izbēgšanu.

Kopumā jāsecina, ka aplūkotajā laikā valsts penitenciārā sistēma vēl nespēja funkcionēt atbilstoši tai izvirzītajiem standartiem, jo lielu daļu uzmanības un resursu nozares vadībai bija jāvelta pamatjautājumu, kuru priekšplānā izvirzījās cietumu drošība, risināšanai. Ieslodzījuma vietu attīstība bija tieši atkarīga no apstākļiem valstī un resursiem – gan finanšu, gan cilvēku, ko valsts bija spējīga atvēlēt cietumu resora darbības nodrošināšanai un uzlabošanai.

Tabula

Ieslodzīto bēgšanas gadījumi no Tieslietu ministrijai pakļautajām ieslodzījuma vietām, 1919. gada jūlijs–1920. gads[1]

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
1	11.07.1919., "lielinieku politiskais emisārs" Zvaigzne no Vecpie-balgas arestnama	Bēgot nošauts.
2	25.07.1919., piederībā Sarkanajai armijai apsūdzēts Eduards Kalniņš no Valmieras cietuma (arestnama)	
3	02.08.1919., Ādams Krasovskis no Jēkabpils cietuma	Ieslodzītais pēc pusdienām pēc viņa lūguma ielaists atsevišķā telpā nomazgāt traukus, no kurienes, atstāts bez uzraudzības, izbēga pa logu. 1921. gadā joprojām atrodas meklēšanā.
4	05.08.1919., Ernsts Miezītis no Cēsu cietuma	Izbēga no darbiem.
5	19.08.1919., notiesātais Staņislavs Umčovskis no Rīgas Centrālcietuma	Divi ieslodzītie divu uzraugu pavadībā devās pēc piena cietuma slimnīcai uz piena tirgotavu Matīsa un Mūrnieku ielas stūrī. Uzraugi tur atļāva satikties ar kādu Veroniku Marcinkeviču, un vēlāk S. Umčovskis ar uzraugu ziņu izbēga.

[1] Sast. pēc: Sarakste par bēgšanas gadījumiem, 1919. gads. LNA_LVVA, F3275_2_224; Sarakste par bēgšanas gadījumiem, 1920. gads. LNA_LVVA, F3275_2_225; Galvenās cietumu valdes pārskati par arestantu kustību, 1920. gads. LVVA, F3275_ 2_ 661; Meklējamo personu saraksti. *Valdības Vēstnesis*, 1921.

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
6	27.08.1919., zirgu zādzībā apsūdzētais Teodors Grantiņš no Jēkabpils cietuma	Uzrauga pavadībā sūtīts darbos uz nespējnieku un bērnu patversmes virtuvi, lai atnestu ieslodzīto pārtiku. Virtuvē T. Grantiņš palūdza atļauju apmeklēt tualeti, uzraugs atgāja dažus soļus, kad T. Grantiņš iebēga biezā patversmes dārzā un tālāk izbēga no tā.
7	05.09.1919., Aleksandrs Ramans no Cēsu cietuma	Izbēga no pilsētas slimnīcas.
8	22.09.1919., govju zādzībā apsūdzētais Kārlis Priedaiks no Rīgas Termiņcietuma	K. Priedaiks bija nodarbināts maizes cepšanā, kad izsita logu uz produktu noliktavu (tas bija bez dzelzs restēm), no noliktavas iegāja cietuma sētā, kas bija neapgaismota. Tā kā nakts bija ļoti tumša, K. Priedaiks nepamanīts izgāja uz ielas, domājams, izmantojot cietuma vārtus. Noķerts 1919. gada 20. decembrī, ievietots Tukuma cietumā.
9	23.09.1919., zirgu zādzībā, atklātā laupīšanā un slepkavībā apsūdzētais Oskars Kalveitis no Valmieras cietuma (arestnama)	Trīs ieslodzītie izbēga no kameras pa logu, izgriežot daļu no koka šķērskoka (bēģelē), kurā iestiprinātas loga restes, un atliecot tās. Domājams, ka lietojuši nazi vai citus instrumentus. Pa logu no otrā stāva, izmantojot gultas segas, nolaidās uz ielas. Troksni uzraugi nedzirdēja, jo arestnamā bija ievesti vairāki piedzērušies cilvēki, kas skaļi uzvedās. Kamerā kopā atradās septiņi ieslodzītie. J. Udrovskis vēlāk brīvprātīgi atgriezās cietumā.
10	23.09.1919., zirgu zādzībā, atklātā laupīšanā un slepkavībā apsūdzētais Eduards Ozoliņš no Valmieras cietuma (arestnama)	
11	23.09.1919., Jānis Udrovskis no Valmieras cietuma (arestnama)	
12	25.09.1919., Eduards Robuls no Rīgas Termiņcietuma	Izbēga no cietuma remonta darbiem. E. Robuls bija nodarbināts koridora mazgāšanā, tur atstāts viens, izbēga cietuma sētā un ar dēļa palīdzību tika pāri žogam.
13	27.10.1919., F. Goldbergs no Rīgas Termiņcietuma	Nodots 8. Daugavpils kājnieku pulka 2. bataljona 10. rotas karavīram V. Kāpostiņam nogādāšanai uz nopratināšanu, bet līdz 04.10.1919. nav atvests atpakaļ cietumā un nav ziņu, vai bijis uz nopratināšanu. Aizdomas, ka izbēdzis no konvoja.
14	03.11.1919., Kārlis Suipe no Smiltenes arestnama	

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
15	08.11.1919., izmeklēšanā esošais Fricis Mozgus no Liepājas cietuma	Izbēga no pilsētas slimnīcas, kur ieslodzītos apsargāja prefektūras darbinieki.
16	08.11.1919., izmeklēšanā esošais Jānis Ješiskis no Liepājas cietuma	
17	10.10.1919., ar 3 mēnešiem cietumā par aitu zādzību notiesātā Anna Fridrihsone no Talsu cietuma	Visas trīs atradās vienā kamerā, kur atvērušas durvis un izzāģējušas resti (iespējams, to paveica ar nazi). Cietums nav izolēts no ielas, tāpēc caur logu ieslodzītās tika uz ielas. Iespējams, restes izzāģēšanā palīdzība saņemta no ārienes. Bēgšana atklāta, kad kamerā laista iekšā cita no darbiem atgriezusies ieslodzītā. A. Fridrihsone apcietināta 24.11.1919., L. Birze un L. Goldmane – 27.11.1919.
18	10.10.1919., izmeklēšanā par aitu zādzību esošā Lizete Birze no Talsu cietuma	
19	10.10.1919., izmeklēšanā par aitu zādzību esošā Lize Goldmane no Talsu cietuma	
20	13.10.1919., izmeklēšanā par laupīšanu esošais Fricis Sproģis no Kuldīgas cietuma	Ieslodzītie vakarā pirms gulētiešanas laisti uz tualeti, kad F. Sproģis ar nazi uzbruka diviem uzraugiem, abus sargus ievainojot galvā un rokās. Kopā ar Tīrupu abi izbēga cietuma sētā, kur uzraugiem tos izdevās noķert.
21	13.10.1919., Tīrups no Kuldīgas cietuma	
22	18.10.1919., izmeklēšanā par vairākām zādzībām esošais Jēkabs Sprūde no Ventspils cietuma	Cietuma pagalmā pastaigājušies seši ieslodzītie divu uzrauga apsardzībā. Atskanēja zvans pie cietuma kantora, un viens uzraugs aizgāja. Pēc brīža arī otrs uzraugs ieradās kantorī. Uzraugam atgriežoties pagalmā, secināts, ka J. Sprūde pa to laiku izbēdzis pa cietuma vārtiem. Ventspils policija 24.10.1919. J. Sprūdi noķēra un ievietoja Liepājas cietumā.
23	24.10.1919., Ādolfs Staševics no Liepājas cietuma (arestnama)	23. oktobra naktī cietuma 16. kamerā ieslodzītie izgrieza četrkantainu caurumu durvīs pie atslēgas, atmūķēja durvju slēdzeni ar drāti un izgāja koridorā. No koridora atmūķēja 21. kameru un no tās izlaida vēl divus ieslodzītos. Tālāk atmūķēja 2. un 3. stāva durvis, nokļuva pie griestu lūkas, pa kuru izlīda bēniņos un tālāk – uz arestmājas jumta. No jumta pārlēca uz blakusmājas jumtiem un no trešā jumta nolaidās lejā un aizbēga. 1920. gadā Ā. Staškevics un M. Mengels atkārtoti minēti Liepājas cietuma ieslodzīto sarakstos.
24	24.10.1919., Mārtiņš Mengels no Liepājas cietuma (arestnama)	
25	24.10.1919., Jēkabs Zeldoms no Liepājas cietuma (arestnama)	
26	24.10.1919., Juliāns Kontovičs no Liepājas cietuma (arestnama)	
27	24.10.1919., Jānis Poļjanskis no Liepājas cietuma (arestnama)	
28	24.10.1919., Dmitrijs Ivanovs no Liepājas cietuma (arestnama)	

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
29	12.11.1919., Jānis Namnieks no Cēsu cietuma	J. Namnieks bija nodarbināts remonta darbos un, krēslai metoties, nemanot pārkāpa pāri rezerves vārtiem un izbēga. Vārtu augša pēc tam nostiprināta ar dzeloņdrāti.
30	14.11.1919., Podlušņiks no Liepājas cietuma	Abi ieslodzītie izbēga no darbiem pilsētā, kur atradās neapbruņota uzrauga pavadībā. Podlušņiks arestēts 15.11.1919., Klibavičs tajā pašā dienā brīvprātīgi atgriezās cietumā.
31	14.11.1919., Klibavičs no Liepājas cietuma	
32	17.11.1919., izmeklēšanā esošais Jānis Vizla no Rīgas Termiņcietuma	Divu uzraugu klātbūtnē desmit ieslodzītie (sadalīti divās grupās, katra vienam uzraugam) bija nodarbināti saimniecības darbos (mēslu bedru rakšana un malkas nešana) ārpus cietuma sētas, abi ieslodzītie aizbēga no darbiem uzrauga Tomsona grupā.
33	17.11.1919., izmeklēšanā esošais Kārlis Ozols no Rīgas Termiņcietuma	
34	13.12.1919., izmeklēšanā esošais Augusts Fridrihsons no Talsu cietuma	Trīs uzraugu pavadībā deviņi ieslodzītie (no tiem trīs sievietes) pavadīti uz privāto pirti (cietumam pirts nav, tāpēc ieslodzītie vesti uz pirti Talsos, Ezera ielā 5). Viens uzraugs palika pie sievietēm, otrs – pie vīriešiem, bet trešais aizgāja pakaļ citiem ieslodzītajiem. Uzraugs Betmans, kas apsargāja vīriešus, pats noģērbās un sāka mazgāties pirtī. Ieslodzītie vēlāk liecināja, ka uzraugs lielījies, ka pēc tam "iešot meitās". Ieslodzītie A. Fridrihsons un A. Līns pirmie nomazgājās, ātri saģērbās un nepamanīti izbēga pa neapsargātu pirts logu. A. Fridrihsons noķerts 14.12.1919., A. Līns – 15.12.1919.
35	13.12.1919., karavīrs Augusts Līns no Talsu cietuma	
36	18.12.1919., izmeklēšanā par zādzību esošais Ansis Sīrups no Kuldīgas cietuma	Komandantūrai pēc "cieša pieprasījuma" darbiem izdoti četri ieslodzītie, to skaitā A. Sīrups, viena uzrauga pavadībā (notiesātu ieslodzīto nav bijis, ko dot). A. Sīrups izbēga no kādu drupu novākšanas darbiem galvenajā ielā – gaišā dienas laikā pie ielas, kur notiek kustība. Noķerts 05.01.1920.
37	20.12.1919., izmeklēšanā par zādzību esošais Žanis Strazdiņš no Rīgas Centrālcietuma	Galdnieku/atslēdznieku/kalēju darbnīcā strādāja deviņi ieslodzītie trīs uzraugu klātbūtnē. Ieslodzītie izbēga no 3. stāva (darbnīcas bēniņi) caur logu, pa lietus

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
38	20.12.1919., izmeklēšanā par zirgu zādzību esošais Teodors Čurlovs no Rīgas Centrālcietuma	trubu nolaižoties sētā, iemuka dārzā, tad pielika trepes sētai un pār to pārkāpa. Kriminālpolicija Ž. Strazdiņu noķēra 24.01.1920. Pēc notveršanas Ž. Strazdiņš liecināja, ka pa 200 rubļiem uzpircis Ā. Gustavu, kurš palīdzējis izbēgt.
39	12.02.1920., izmeklēšanā par zirgu zādzību esošais Augusts Bērziņš no Valmieras cietuma	A. Bērziņš, pēc profesijas galdnieks, strādāja cietuma darbnīcā, bet tur nav bijuši nepieciešamie instrumenti, tāpēc viņš uzrauga pavadībā izlaists strādāt uz savām mājām (kas jau vairākkārt darīts pirms tam). Mājās uzraugs atļāva A. Bērziņam vienam iet uz tualeti, no kurienes (domājams, ar ģimenes palīdzību) viņš aizbēga. 1921. gadā joprojām atradās meklēšanā.
40	20.01.1920., izmeklēšanā par zirga zādzību esošais un no Rīgas Termiņcietuma izbēgušais Kārlis Priedaiks (uzdevies par Kārli Sabotovu) no Tukuma cietuma	K. Priedaiks, izlaužot loga rāmi, izbēga no cietuma kameras pa logu uz sētas pusi. Nopratināšanā kameras biedri apgalvoja, ka gulēja un izbēgšanu nedzirdēja, vienlaikus K. Priedaiku raksturojot kā rupju cilvēku, kas bieži pārējiem draudējis. Viņu noķēra Jelgavas kriminālpolicija 20.02.1920. Lielsesavas pagastā.
41	23.02.1920., zirga zādzībā apsūdzētais Antons Sīmanis no Vecgulbenes arestnama	Visi trīs ieslodzītie atradās vienā kamerā. Tai bija divi logi, kam priekšā dzelzs restes. Vienam logam restes iepriekš labotas. Ieslodzītie atvēra iekšējo logu, izlauza vienu laboto resti, atvēra ārējo logu un izlīda pa šauru caurumu (“starpa, kas radusies no restes izraušanas, ir tikai tik liela, ka izlīst var ar grūtībām”), un izbēga uz ielas.
42	23.02.1920., zirga zādzībā apsūdzētais Ernests Sīmanis no Vecgulbenes arestnama	
43	23.02.1920., zirga zādzībā apsūdzētais Roberts Mitrovskis no Vecgulbenes arestnama	
44	17.03.1920., izmeklēšanā par zādzību esošā Vera Levina no Daugavpils cietuma	Ar izmeklētāja atļauju V. Levina vesta pie ārsta A. Klinskija, pie kura ārstējusies jau pirms ieslodzījuma. Ārsts nav bijis mājās, tāpēc palikuši to gaidīt, bet pēc laika, tā kā ārsts nav atgriezies, vesta atpakaļ uz cietumu. Ieslodzītā lūgusi atļauju vizītei pie cita ārsta, ko uzraugs bez saskaņošanas atļāva. Iegājuši ārsta mājā, durvis atvēra kāda ebrejiete, ieslodzītā ieskrēja pa tām

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
		un aizcirta durvis. Durvis atvērtas pēc vairākām minūtēm, kad V. Levina jau bija izbēgusi uz sētu un aizmukusi. Pastāvēja aizdomas, ka pavadošais uzraugs apzināti ielaidis V. Levinu dzīvoklī un ļāvis tai aizbēgt.
45	27.03.1920., kā lielinieku laika milicis apsūdzētais Eduards Verners no Biržu arestnama	N. Stalmakars lāpīja zābakus tam ierādītā telpā, kad E. Verners tika izlaists no kameras pie kurpnieka. Kamera, kur iegāja abi ieslodzītie, nebija aizslēgta. Karavīrs, kas atradās āra postenī, ienāca koridorā, un kopā ar cietuma uzraugu "sākuši abi snaust". Abi ieslodzītie attaisīja durvis un aizbēga, nevienam nemanot.
46	27.03.1920., laupīšanā apsūdzētais Nikolajs Stalmakars no Biržu arestnama	
47	30.03.1920., Romuss Visockis no Jēkabpils cietuma	
48	14.04.1920., par putnu (trušu) zādzību uz 6 mēnešiem cietumā notiesātais Kristaps Pļavarājs no Ventspils cietuma	Pieci ieslodzītie bija nosūtīti gatavot malku cietumam. K. Pļavarājs "pagājis sānis dabiskās vajadzības dēļ" un nepamanīts aizbēga. Cietuma darbinieki pēc meklēšanas viņu noķēra 21.04.1920.
49	16.04.1920., Ādolfs (Vikentijs) Staškevics no Liepājas cietuma	Trīs ieslodzītie vesti uz nopratināšanu tiesā konvoja apsardzībā. Ā. Staškevics izbēga no tiesas nama pa tualetes logu.
50	18.04.1920., izmeklēšanā esošais Valentīns Zegners no Jelgavas cietuma	V. Zegners lūdza atļauju iet uz tualeti. Nākot atpakaļ no tualetes, pēc iepriekš organizēta plāna uzbruka slēdzējam, atņēma atslēgu, ar ko atslēdza citas kameras un aicināja ņemt dalību pie sacelšanās. Galvenais līdzdalībnieks bija E. Hermans. Abi nokāpa 1. stāvā, kur 12 ieslodzītie atgriezās pēc pastaigas, tāpēc ārdurvis bija vaļā. Abi bēdzēji izlauzās tām cauri. Uzbrūkot durvju sargam un uzraugam, tos vienā acumirklī atbruņoja un atņēma atslēgas. Ar atņemtajiem ieročiem, "gataviem uz šaušanu," atbruņoja trešo uzraugu. Izgājuši cietuma sētā, pavēlēja vārtu sargam atvērt vārtus, draudot to nošaut, un izbēga ar trim ieročiem. V. Zegners arestēts 1938. gadā.
51	18.04.1920., izmeklēšanā esošais Eduards Hermans no Jelgavas cietuma	
52	10.05.1920., Alberts Daugmanis no Rīgas Centrālcietuma	Nosūtīts uz tiesas sēdi, nodots Rīgas etapa komandantam. Netika nosūtīts atpakaļ. Izbēga no komandantūras aresta telpām.

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
53	16.05.1920., par baumu izplatīšanu armijā apsūdzētais Jānis Lapiņš no Vecgulbenes arestnama	Aizbēga no darbiem, būdams piekomandēts pie etapa komandantūras. Ieslodzītais darbos izlaists bez oficiālas dokumentācijas.
54	21.05.1920., Antons Jančevskis no Rēzeknes cietuma	Nosūtīts uz slimnīcu kā saslimis ar tīfu, izbēga no slimnīcas.
55	25.05.1920., izmeklēšanā esošais Vladimirs Federovs no Liepājas cietuma	Četri ieslodzītie viena uzrauga pavadībā bija nodarbināti cietuma sakņu dārzā, kas, apjozts ar dzeloņdrātīm, atradās pie cietuma. V. Federovs aizgāja aiz cietuma žoga "sevis dēļ" un tur, esot neredzams uzraugam, pārrāpās pār žogu. Uzraugs Alksniņš, kas bija atbildīgs par nodarbinātajiem, nav ķēris izbēgušo, jo viņam bija jāuzmana pārējie trīs ieslodzītie, bet kopā ar tiem atgriezās cietumā un ziņoja. V. Federovs noķerts 27.05.1920.
56	06.06.1920., Anna Jesdovska no Rēzeknes cietuma	Izbēga no slimnīcas, kur bija ievietota ar savu saslimušo 2 gadus veco bērnu.
57	07.06.1920., izmeklēšanā par laupīšanu esošais Dāvis Miksits no Smiltenes arestnama	Izmantodami izdevību, kad apsardzei norīkotie karavīri kamerā ar citiem ieslodzītajiem spēlēja kārtis, abi ieslodzītie izgāja no kameras, kas nav bijusi aizslēgta (pēc citām liecībām – izlaisti no kameras padzerties), izgāja pa neaizslēgtām arstenama durvīm, izlīda pa caurumu dzeloņdrāšu žogā un pazuda mežā. Smiltenes policija viņus notvēra 07.06.1920.
58	07.06.1920., Aleksandrs Sakatovs no Smiltenes arestnama	
59	09.06.1920., zādzībā apsūdzētais Zicmaņa bandas dalībnieks Andrejs Galbaliņš no Kuldīgas cietuma	No cietuma sētas, kur zāģēja malku, izmantojot izdevīgu brīdi, kad uzraugs bija pagājis tālāk, izlīda uz malkas šķūņa jumta un nolēca uz ielas.
60	13.06.1920., Jānis Svarenieks no Jelgavas cietuma	Trīspadsmit ieslodzītie četru uzraugu pavadībā atgriezās no pastaigas, kad seši no tiem sāka iepriekš plānotu uzbrukumu, atbruņoja cietuma uzraugus, vienu ievainojot un otru nošaujot, un izmuka pa cietuma vārtiem. Visi izbēgušie noķerti 1920. gada vasarā.
61	13.06.1920., Ernests Strautnieks no Jelgavas cietuma	
62	13.06.1920., Jānis (Žanis) Dzērve no Jelgavas cietuma	

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
63	13.06.1920., Pēteris Puržulis no Jelgavas cietuma	
64	13.06.1920., Jānis Līpiņš no Jelgavas cietuma	
65	13.06.1920., Dāvis Pīlāgs no Jelgavas cietuma	
66	16.06.1920., Valdemārs Bamše no Vecgulbenes arestnama	Meža darbu laikā seši ieslodzītie bija atstāti viena uzrauga pārraudzībā, un V. Bamše izbēga.
67	22.06.1920., Janšens no Rēzeknes cietuma	Izbēga no slimnīcas.
68	22.06.1920., Orlovskis no Rēzeknes cietuma	Izbēga no slimnīcas.
69	23.06.1920., ar 1 gadu cietumā sodītais Jānis Dzenis no Cēsu cietuma	Seši ieslodzītie divu uzraugu pavadībā bija devušies meža darbos, bet katla trūkuma dēļ nav bijis iespējams uz vietas pagatavot ēdienu, tāpēc J. Dzenis viens bez uzraugiem izsūtīts pretī pusdienām. J. Dzenis paņēma pusdienas, bet pie ieslodzītajiem neatgriezās un aizbēga.
70	26.06.1920., Francis Blūms no Rīgas Centrālcietuma	1921. gadā joprojām atradās meklēšanā.
71	30.06.1920., Romāns Kušķis no Vecgulbenes arestnama	Naktī ieslodzītais pasauca uzraugu un informēja, ka kamerā nedeg gaisma. Uzraugs atslēdza kameru, lai iedegtu gaismu, un pēc ieslodzītā lūguma palaida to uz tualeti. R. Kušķis izlīda pa koridora logu, kur trūkusi viena reste, un izmuka.
72	06.07.1920., zirgu un citu mantu zādzībā apsūdzētais Jēkabs Eiķis no Jēkabmiesta cietuma	Izlaužot kameras grīdu pa agrāk sagatavotu caurumu, ieslodzītie nonāca pagrabā, kur bija vaļā durvis, pa tām izgāja pagalmā un caur pirti, kur arī bija neaizslēgtas durvis, izgāja uz ielas. J. Eiķis noķerts 07.07.1920., K. Grebers – 09.07.1920., V. Vīnics 07.09.1920. labprātīgi atgriezās cietumā. F. Krasovskis, J. Perevalovs un Ā. Krasockis 1921. gadā joprojām atradās meklēšanā.
73	06.07.1920., zirgu zādzībā apsūdzētais Francis Krasovskis no Jēkabmiesta cietuma	
74	06.07.1920., laupīšanā apsūdzētais Jefims Perevalovs no Jēkabmiesta cietuma	
75	06.07.1920., saku un labības zādzībā apsūdzētais Ādams Krasockis no Jēkabmiesta cietuma	

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
76	06.07.1920., laupīšanā apsūdzētais Jānis Dambrovskis no Jēkabmiesta cietuma	
77	06.07.1920., mežsarga nošaušanā apsūdzētais Voldemārs Vīnics no Jēkabmiesta cietuma	
78	17.07.1920., zirga zādzībā apsūdzētais Rūdolfs Bendiņš no Cēsu cietuma	Ieslodzītie (21 cilvēks) vesti uz pirti cietuma pagalmā un atstāti mazgāties. R. Bendiņš uzgāja uz pirtsaugšas (tur ticis, izlaužot durvis), kur sienā trūka viens dēlis, izlīda pa spraugu un no pirts jumta nolēca aiz cietuma sētas.
79	20.07.1920., Kazimirs Bulēģis no Rīgas Centrālcietuma	
80	21.07.1920., par zādzībām ar 1 gadu cietumā notiesātais Kārlis Reizbergs no Ventspils cietuma	Divi ieslodzītie uzrauga pavadībā bija norīkoti izvest baļķus no meža uz dzelzceļu. Uzraugs centās palīdzēt zirgam, kam bija grūti vilkt vezumu, un norīkoja ieslodzītos atbrīvot ieķērušos baļķus, kad K. Reizbergs metās bēgt. Uzraugs izdarīja šāvienu, bet tas netrāpīja, un ieslodzītais aizbēga. Noķerts 01.08.1920.
81	28.07.1920., vairākās zādzībās apsūdzētais Žanis Drebers no Rīgas Centrālcietuma	Izbēga no konvoja ceļā no Rīgas apgabaltiesas uz cietumu. Konvojs pavadīja 15 ieslodzītos 12 jaunāko un divu vecāko uzraugu apsardzībā, bet bija spiests apstādināt kustību vilcienu satiksmes dēļ. Ž. Drebers strauji metās bēgt, iebēga pretī nākošā dzelzceļa strādnieku pūlī, bet no tā Matīsa kapos. Uzraugi baidījās lietot šaujamieročus, jo bija iespēja ievainot apkārt esošās civilpersonas.
82	29.07.1920., Jons Vincents no Rīgas Centrālcietuma	Izbēga no meža darbiem. Apcietināts 06.08.1920.
83	29.07.1920., ar 7 mēnešu cietumsodu notiesātā Ida Tomsone no Rīgas Centrālcietuma	Izbēga no meža izvešanas darbiem Kalnciema rajonā. Noķerta kā Berta Kulikovska 04.03.1921.
84	04.08.1920., izmeklēšanā esošais Niklāvs Zemgals no Liepājas cietuma	Esot izmeklēšanā, bija nodarbināts uzraugu dzīvokļu remonta darbos, izgāja sētā pēc māliem un izbēga caur aizslēgtām ielas durvīm.

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
85	10.09.1920., Eduards Ribulis no Rīgas Centrālcietuma	Izbēga no meža darbiem.
86	20.08.1920., vairākās zirgu zādzībās apsūdzētais Ernests Lastenieks no Kuldīgas cietuma	Ieslodzītais ievēroja, ka kamerā loga restes vienā vietā pa pusei iezāģētas un ka pietiktu ar nelielu spiedienu, lai izlauztu resti. Nezināmā ceļā iegādājās drāti, ko aptina ar drēbi, izveidojot striķi. Izlīda pa caurumu restēs, nolaidās lejā un izbēga. Izbēgšana atklāta tikai ieslodzīto pārskaitīšanas laikā.
87	20.09.1920., laupīšanā apsūdzētais Jānis Ostups no Ventspils cietuma	Saslima ar asinssērgu (dizentēriju), slimnīcā pavadīja astoņas dienas, tad pēc ārsta norādījuma ievietots atsevišķā iekšpagalmā esošā aresta mājā pie cietuma. Bēgšanas vakarā caur neaizslēgtām durvīm izgāja cietuma pagalmā, no kurienes tika laukā. Bija aizdomas, ka J. Ostupam no cietuma pagalma palīdzēja izkļūt personas no ārpuses.
88	20.09.1920., Kārlis Krastiņš no Alūksnes arestnama	Uzraugs ar diviem ieslodzītajiem devās arestnama tīrumā vākt kartupeļus ieslodzīto uzturam. Tīrumā K. Krastiņš paziņoja par vēdersāpēm un saņēma atļauju no uzrauga "ieiet pie tīruma atrodošos krūmos", no kurienes slepeni aizbēga. 1921. gadā joprojām atradās meklēšanā.
89	29.10.1920., Vilis Jirgens no Rīgas Centrālcietuma	Cietuma darbnīcā konstatēta divu ieslodzīto pazušana, izziņota bēgšana un sākta meklēšana. Abi ieslodzītie nākamajā dienā atrasti, paslēpušies cietuma darbnīcā, no kurienes tiem nebija izdevies izbēgt.
90	29.10.1920., Nikifors Levčenko no Rīgas Centrālcietuma	
91	10.11.1920., izmeklēšanā esošais Fridrihs Lange no Rīgas Centrālcietuma	Divi uzraugi ar trim ieslodzītajiem devās uz Zaļo ielu 7 Rīgā izjaukt kādus vecus vārtus. Uzraugs ar vienu ieslodzīto atradās kalēja darbnīcā, otrs uzraugs palika ar diviem, no kuriem vienam, F. Langem, deva atļauju ieiet citā darbnīcā bez uzraudzības, no kurienes F. Lange aizbēga. Notverts 22.11.1920. kādā namā, kur izdarīja zādzību.
92	11.11.1920., zirga zādzībā apsūdzētais Juris Čeičs no Rēzeknes cietuma	Izbēga pārvešanas laikā uz tiesas sēdi, izlecot no vilciena starp Rēzekni un Varakļāniem.

Nr. p. k.	Datums, izbēgušā vārds un ieslodzījuma vieta	Bēgšanas apraksts, papildu informācija
93	11.11.1920., par dalību zagļu bandā apsūdzētais Pēteris Stepanovs no Rēzeknes cietuma	Izbēga no vilciena pārvešanas laikā no Rēzeknes uz Rīgas Centrālcietumu.
94	15.11.1920., izmeklēšanā esošais Kārlis Spiers no Rīgas Centrālcietuma	Rīgā, Vērmanes dārzā, pārvešanas laikā no cietuma uz nopratināšanu apgabaltiesā metās bēgt. Noķerts pēc brīža, paslēpies kādā mājā.
95	19.11.1920., divās zādzībās apsūdzētais Antons Luste no Valmieras cietuma	No rīta ieslodzītie nesa guļamos maisus uz cietuma pagrabu, kur A. Luste paslēpās maisos vai pagrabā esošos salmos un tika ieslēgts pagrabā. Tur izlauza pagraba durvis un izbēga.
96	27.11.1920., zirga zādzībā un divsievībā apsūdzētais Jānis Putrālis no Smiltenes arestnama	Izdarot arestnama tīrīšanu, ieslodzītais izlaists no kameras veikt tīrīšanas darbus. Izbēga pagalmā pa neaizslēgtām durvīm, tās aizslēdzot no ārpuses. Cietuma sētā pie dzeloņdrātīm pieslēja nestuves un pārrāpās pāri žogam. 1921. gadā joprojām atradās meklēšanā.
97	09.12.1920., izmeklēšanā esošais Roberts Ostrovs no Alūksnes arestnama	Ieslodzītos pirms naktsmiera izlaida uz tualeti, R. Ostrovs neatgriezās, bet iegāja virtuvē, kur P. Sileniece pēc vakariņām mazgāja traukus, un abi izgāja sētā, pārkāpa pāri žogam (viens ar otra palīdzību uzkāpis uz sētas, padevis roku otram) un aizbēga.
98	09.12.1920., izmeklēšanā esošā Paulīne Sileniece no Alūksnes arestnama	
99	17.12.1920., Pēteris Alfrēds no Liepājas cietuma	Aizbēga no konvoja uzraudzības.
100	21.12.1920., izmeklēšanā esošais Oto Balodis no Jēkabpils cietuma	Viens palaists pagalmā izliet netīro ūdeni. Atstāts bez uzraudzības, ieslodzītais uzkāpa uz pagraba jumta un no turienes pārlēca pār sētu un aizbēga.

AIGA BĒRZIŅA-KITE

ESCAPE FROM IMPRISONMENT: EXPERIENCE OF PRISONS UNDER THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF LATVIA, 1919–1920

The article examines prisoner escape cases from prisons administered by the Ministry of Justice of the Republic of Latvia during the Latvian War of Independence (1919–1920). During this period, the penitentiary system of the Republic of Latvia was being established, and the escape of prisoners was one of the most critical issues of security and internal order that the newly appointed administration of prisons – the Main Board of Prisons and Local Prisons Management – had to deal with. Numerous escape attempts and escaped prisoners indicate various problems in the system and the newly founded state as a whole, allowing a deeper understanding of the state-building process.

Examining the issue of the prisoner escape from the prisons of the Republic of Latvia, several tendencies emerge. First, one can see both exciting stories about how the prisoners had prepared to escape and a series of illustrative examples of the escapes themselves. The author has identified 100 escape cases in the documents of the Main Board of Prisons (38 in 1919, and 62 in 1920). Undoubtedly, the personality and motivation of the escapee played a significant role in the escape cases, as well as the ability to use the circumstances in their favour. It can be concluded that most escapes occurred when inmates were outside the prison. Circumstances that often served as catalysts for escapes were the employment of prisoners, especially in outdoor work, the mobility of prisoners, such as transfers for medical reasons or interrogation, the factor of other prisoners and persons outside the prison. Furthermore, the shortcomings of the infrastructure and security of prisons and national legislation, which at the time under consideration was still in the development stage, contributed to the escalation of the problem. As a result, there was often a lack of appropriate guidelines and regulatory acts.

Authorities had to deal with two significant issues: lack of human resources and material/technical resources. Majority of escapes occurred due to mistakes made by staff either consciously or unconsciously. The Latvian State Historical Archives documents reveal a series of various violations; for example, the guards played cards with other prisoners during the escape, fell asleep in the posts, had private conversations with each other, did not perform sufficient preventive actions (for example, did not search the cells, thus making it possible for prisoners to hide the escape tools). However, often after the escape case, the investigation materials reveal that the guards were not always able to fulfil

all the requirements set by the Main Board of Prisons. It applies, for example, to cases where the warden accompanied the prisoners in the so-called outdoor activities. However, for some reason one of the prisoners disappeared from the warden's sight when going to the toilet. The guards were required to be constantly alert, to follow all the rules, and even to know the characters of the prisoners. The responsibility was often forgotten in the daily routine, leading to various deviations from the issued rules. It is especially the case in smaller prisons, where both the prison administration and the guards used to act at their discretion, allowing deviations from the security rules and thus providing an opportunity to the prisoners to take advantage of the situation and escape. Improvements in the regulatory acts and the staffing of prisons took place very slowly and required active involvement not only on behalf of the Main Board of Prisons, but also of the Ministries of Justice, Interior, and War. The poor technical conditions of prisons also facilitated prisoners' escapes – prisoners often took advantage of gaps, such as missing boards in the walls and broken bars, to implement the escape.

Overall, it should be concluded that during the considered period, the state penitentiary system was not yet able to function according to the standards set for it because the management of the sector had to devote a large part of its attention and resources to solving the fundamental issues. The development of prisons depended on the conditions in the country and the financial and human resources that the country was able to allocate for ensuring and improving the operation of the prison sector.

Keywords: prison, prisoners, escape, War of Independence, penitentiary system, Main Board of Prisons.

Iesniegts 2023. gada 27. februārī

VĒSTURE

ENIJA RUBINA

ARHĪVU AIZSARDZĪBA LATVIJĀ 1919.–1922. GADĀ

1919. gadā Latvijas Pagaidu valdības iestādes sāka kultūras mantojuma aizsar-dzības darbu, to skaitā arhīvu apzināšanu un apkopošanu, kas līdz šim kultūras mantojuma aizsardzības vēsturei Latvijā veltītajā literatūrā nav plašāk skatīts. Rakstā aplūkota Valsts vēsturiskā arhīva un Izglītības ministrijas kulturālo vērtību aizsardzības pilnvarnieku institūcijas izveide un darbība Latvijā, kuru uzdevums Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos gados bija apzināt esošos arhīvus, iezīmējot galvenos izaicinājumus un problēmas.
Atslēgvārdi: arhīvi, kultūras mantojuma aizsardzība, Valsts vēsturiskais arhīvs, kulturālo vērtību aizsardzības pilnvarnieki.

Kultūras vērtību aizsardzības institūcijas un tiesību akti

1919. gadā, kad Latvijas teritorijā varu pakāpeniski pārņēma Latvijas Pagaidu valdības iestādes, arhīvu stāvoklis bija kritisks. Krievijas impērijas valsts un pašvaldību iestāžu arhīvi bija cietuši karadarbībā un bija daļēji evakuēti uz Iekškrievijas guberņām. Arhīvu apzināšana un apkopošana bija svarīga ne tikai to vēsturiskās nozīmes dēļ, bet arī tāpēc, ka tie bija vitāli nepieciešami jaunās valsts politiskās, saimnieciskās un tiesiskās dzīves pamatu radīšanai, tādēļ, neskatoties uz Latvijas teritorijā vēl notiekošo karadarbību un sarežģīto sociāli ekonomisko stāvokli, jau 1919. gada vasarā Latvijas valsts institūcijas pēc atgriešanās Rīgā sāka arhīvu apzināšanas, aizsardzības un vākšanas darbu, kas ietilpa plašākā kultūras mantojuma aizsardzības darbā.

Kultūras vērtību apzināšanu, aizsardzību un vākšanu uzticēja Izglītības ministrijai. 1919. gada 16. augustā ministrijas Augstskolu un zinību departamenta pakļautībā oficiāli nodibināja Arhīvu un bibliotēku nodaļu. Jau 14. augustā par tās vadītāju izglītības ministrs iecēla filologu un folkloristu Kārli Straubergu.[1] Vēlāk nodaļu pakļāva ministrijas Vispārējam departamentam. Nodaļas galvenais

[1] Iecelšanas. *Valdības Vēstnesis*, 17.08.1919., 3. lpp.

uzdevums bija pamesto un apdraudēto kultūras vērtību apzināšana un vākšana.[2] Lai īstenotu kultūras vērtību aizsardzības darbu, 1919. gada augustā nodaļā izveidoja ģenerālpilnvarnieka kultūras vērtību aizsardzības lietās Latvijā posteni. Pirmais šo amatu ieņēma Jānis Straubergs, bet 8. oktobrī par ģenerālpilnvarnieku kļuva Arturs Štāls.[3] Drīz pēc tam atbrīvotajos Latvijas apgabalos iecēla arī apriņķu pilnvarniekus. Pilnvarnieku pienākumi sākotnēji bija definēti visai plaši – apsargāt un kārtot bibliotēkas, arhīvus, muzejus, mākslas un mācību līdzekļu kolekcijas.[4] Tikai darba procesā izveidojās skaidrība par pilnvarnieku uzdevumiem un to īstenošanas kārtību. Pirmajos darbības mēnešos iegūtā pieredze tika apkopota 1919. gada 22. decembrī izdotajā ģenerālpilnvarnieka instrukcijā Izglītības ministrijas pilnvarniekiem.[5]

Praksē pilnvarnieku pienākumu loks bija plašs. Saskaņā ar dekrētu par bibliotēku un arhīvu pārņemšanu valsts īpašumā viņu pārziņā nonāca lielinieku varas periodā Rīgā, Cēsīs, Valmierā, Smiltenē un citur izveidotās kultūras vērtību krātuves.[6] Daudzi no šiem krājumiem, lielinieku spēkiem atkāpjoties, bija atstāti novārtā un pakļauti postīšanai.[7] Paralēli tam pilnvarnieki veidoja jaunas krātuves Jelgavā, Bauskā, Kraukļos, Rankā un citur, kurās sakopoja pamestās un apdraudētās kultūras vērtības. Pilnvarnieku pienākums bija arī apbraukāt sev uzticēto rajonu un ievākt ziņas par muižās un citur esošajām kultūras vērtībām un vajadzības gadījumā organizēt to pārvietošana uz krātuvēm. Pilnvarniekam bija jāievāc arī pēc iespējas pilnīgākas ziņas par izpostīto kultūras vērtību krājumu agrāko stāvokli.

Solis tālāk kultūras vērtību saglabāšanā un apkopošanā tika sperts 1919. gada 29. augustā, kad Ministru kabinets pieņēma lēmumu nodibināt Valsts vēsturisko arhīvu un Valsts bibliotēku, kurām uzticēja attiecīgi dokumentu un grāmatu apzināšanu, apkopošanu, glabāšanu un kārtošanu. Arhīvs darbu sāka 1. septembrī, un tā vadību uzticēja vēsturniekam Jānim Krodzniekam.

Sākotnēji kultūras mantojuma aizsardzības jomā nepastāvēja likumdošana, kas to regulētu. Jau 1919. gadā valsts iestādes izdeva virkni noteikumu un rīkojumu, kas paredzēja arhīvu aizsardzību un to nodošanu valstij. Tie gan neatrisināja visas ar šiem jautājumiem saistītās problēmas, bet deva pamatu Valsts vēsturiskā arhīva krājuma veidošanai. Svarīgākais no šiem tiesību aktiem

[2] Pārskats par Arhīvu un bibliotēku nodaļas darbību līdz 31. martam 1920. gadam. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F1632_2_171, 141. lp.

[3] Zaļuma, Kristīne (2012). Ieskats Vidzemes muižu bibliotēku likteņos. *Bibliotēku Pasaule*, 56, 67. lpp.

[4] Arhīvu–bibliotēku nodaļas iesūtīto un izsūtīto rakstu reģistrācijas grāmata, 11.09.1919. LNA_LVVA, F2661_1_75, 11. lp.

[5] Instrukcija rajonu pilnvarniekiem, 22.12.1919. LNA_LVVA, F1632_2_922, 42. lp.

[6] Pārskats par kulturālo vērtību aizsardzības darbiem Vidzemē. 02.01.1920. LNA_LVVA, F2661_1_5, 42. lp.

[7] Turpat, 6. lp.

bija Ministru kabineta 1919. gada 23. septembrī pieņemtie noteikumi par Valsts vēsturisko arhīvu.[8] Saskaņā ar tiem Valsts vēsturiskajā arhīvā bija ievietojami dokumenti ar vēsturisku nozīmi, kas nebija vajadzīgi attiecīgo iestāžu tekošajā darbā. Valsts vēsturiskajam arhīvam bija padoti valsts, pašvaldību un kārtu iestāžu arhīvi, kuru iznīcināšana, pārdošana vai pārvietošana nedrīkstēja notikt bez Izglītības ministrijas ziņas. Tādējādi noteikumi gan paredzēja dažādu arhīvu aizsardzību, tomēr jautājums – tieši kuru iestāžu, kāda veida dokumenti un cik veci dokumenti bija nododami arhīvam – palika atklāts un kļuva par pamatu ne vienam vien konfliktam.

Valsts vēsturiskais arhīvs, Izglītības ministrija un pēc tās lūguma arī citas iestādes periodiski publicēja rīkojumus par arhīvu aizsardzību un nodošanu valstij. Viens no pirmajiem šādiem aktiem bija 1919. gada 24. un 28. augustā laikrakstā "Valdības Vēstnesis" publicētais izglītības ministra rīkojums par dokumentu, kas izvesti no Rīgas pils un citām krātuvēm, nodošanu Izglītības ministrijas Arhīvu un bibliotēku nodaļai.[9] 1919. gada 7. oktobrī arhīva pārzinis J. Krodznieks "Valdības Vēstnesī" publicēja aicinājumu visām Latvijas valsts resoru, komunālajām un kārtu iestādēm paziņot par to rīcībā esošajiem arhīviem un dokumentu krājumiem. Rīkojumus par arhīvu nodošanu vai ziņu piesūtīšanu vietējā un nacionālajā presē publicēja arī kulturālo vērtību aizsardzības pilnvarnieki.

Arhīvi Rīgā

Par jaundibinātā Valsts vēsturiskā arhīva uzdevumu kļuva arhīvu apzināšana un apkopošana Rīgā. Arhīvs sāka darbu Rīgas pilī, pārņemot tur esošos Vidzemes guberņas iestāžu arhīvus. Par šo krājumu jau no 1917. gada bija rūpējies Rīgas pilsētas vēsturiskais arhīvs un tā vadītājs Arnolds Feiereizens, veicot dokumentu apsekošanu un organizējot to aizsardzību.[10] 1918. gada novembrī pilī bija izveidota attiecīga arhīva nodaļa un dokumentu kārtošanai noalgots bijušais Vidzemes guberņas valdes arhivārs Vladimirs Zaverņajevs.[11] Pilsētas arhīvs par Rīgas pils dokumentiem turpināja rūpēties arī lielinieku varas laikā. Padomju iestādes bija iecerējušas uz šo dokumentu pamata izveidot centrālu valsts arhīvu, tomēr iecere laika trūkuma dēļ netika īstenota.

Līdz ar Valsts vēsturiskā arhīva izveidi šīs Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva nodaļas darbinieki pārgāja darbā jaunajā arhīvā. Arhīvs centās pieņemt darbā arī citus pieredzējušus arhivārus. Arhīvam pievienojās Voldemārs Brože, kuram bija

[8] Noteikumi par Valsts vēsturisko arhīvu. *Valdības Vēstnesis*, 30.09.1919., 2. lpp.
[9] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 28.08.1919., 2., 3. lp.
[10] Pārskats par Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva darbību no 1918. gada 15. februāra līdz 15. martam, 16.03.1918. LNA_LVVA, F2817_2_7, 13. lp.
[11] Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva vēstule Vladimiram Zaverņajevam, 02.12.1918. LNA_LVVA, F2817_2_43, 2. lp.

pieredze darbā vairākos guberņas iestāžu arhīvos un kurš no 1908. gada strādāja par arhivāru Rīgas pilsētas vēsturiskajā arhīvā, kā arī par Vidzemes bruņniecības arhivāra palīgu. Līdz 1920. gadam jaundibinātajā arhīvā darbā bija pieņemti deviņi cilvēki.[12]

Rīgas pilī atradās daudzu Vidzemes guberņas iestāžu – guberņas valdes, gubernatora kancelejas, zemnieku lietu komisāra, Būvniecības nodaļas, apriņķu policijas pārvalžu, Akcīzes valdes, Rīgas–Valmieras draudžu tiesu u. c. – arhīvi.[13] Lai arī pilī esošais dokumentu krājums bija milzīgs, tā bija tikai daļa no dokumentiem, kas tur glabājās līdz Pirmajam pasaules karam. 1915. gadā daļu dokumentu evakuēja uz Iekškrieviju, bet palikušie bija atstāti bez uzraudzības. Par dokumentu stāvokli pilī un par sarežģītajiem apstākļiem, veicot šo dokumentu šķirošanu un kārtošanu, vēsta tā laika arhīva darbinieku atmiņas. Pēc vairākiem gadiem arhivāra palīdze Tekla Fišere atcerējās: "Arhīva materiāli istabās samesti kaudzēs, ar mēsliem un lielgabalu šķēpelēm sajaukti. Ņēmām klēpjiem no grīdas, novietojām uz galdiem un tad kārtojām saplēstās aktis un papīrus. Pie dažām papīra kaudzēm mūsu toreiz jaunie deguni nebija piedabūjami klāt, lai tur no mēsliem izvilktu dokumentus. To varēja vienīgi norūdītais vecais arhivārs Zaverņajevs [..]. Telpas bija aukstas, logu rūtis izdauzītas, krāsns bojāta, putekļi kā melni mākoņi gāja pa gaisu."[14] Šis dokumentu krājums vēlreiz cieta 1919. gada novembrī Bermonta uzbrukuma laikā.

Dokumentu krājumi atradās arī citās ēkās Rīgā, kur pirms tam bija darbojušās Vidzemes guberņas un vēlāk vācu un lielinieku okupācijas laika iestādes, taču arhīva darbinieku nelielais skaits un noslogotība neļāva sistemātiski ievākt nepieciešamās ziņas par šādiem krājumiem. Vairākos gadījumos šos dokumentus pārņēma jaundibinātās Latvijas valsts institūcijas, kas nereti tos izmantoja savā ikdienas darbā, un arhīvs ne vienmēr bija apmierināts ar dokumentu glabāšanas apstākļiem. 1920. gada 3. novembrī J. Krodznieks Izglītības ministrijai sūdzējās par to, ka Finanšu ministrijas Tiešo nodokļu departamenta telpās Lielajā Pils (tagad Pils) ielā 12 glabājās Vidzemes kamerālvaldes arhīvs, kura dokumenti ir novietoti mitrās pagraba telpās, tāpat departamenta ierēdņi izgrieza no aktīm baltās lapas un noplēsa zilos aktu vākus.[15] Departaments, protams, minētos pārmetumus noraidīja.[16]

Bija gadījumi, kad arhīva krājumi palika neapzināti un tika pakļauti tālākai postīšanai, bet informācija par tiem līdz arhīvam nokļuva nejauši vai pēc sūdzību

[12] Valsts vēsturiskā arhīva ierēdņu saraksts, 19.12.1919. LNA_LVVA, F2661_1_56, 47. lp.
[13] Krugers, Jānis (1920). Valsts vēsturiskais arhīvs. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1, 82. lpp.
[14] Teklas Fišeres atmiņas. LNA_LVVA, F2580_5_274, 2., 3. lp.
[15] J. Krodznieka vēstule Arhīvu–bibliotēku nodaļai, 03.11.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 64. lp.
[16] Finanšu ministrijas Tiešo nodokļu departamenta vēstule Izglītības ministrijas Mākslas departamentam, 06.11.1920. Turpat, 117. lp.

saņemšanas. Tā, piemēram, 1919. gada augustā Rīgā uz ielas tika aizturēts Uriels Vulfovičs ar astoņiem maisiem papīra, kuros atradās dažādu iestāžu un tiesu aktis par laika posmu no 1917. līdz 1918. gadam. Aizturētais apgalvoja, ka papīrus bija iegādājies namā Ķeizardārza (tagad Ausekļa) ielā 5.[17] 20. augustā namu apsekoja Rīgas 3. policijas iecirkņa uzraugs, kurš konstatēja, ka māja ir neapdzīvota un tajā neatrodas papīru vai grāmatu noliktava, vien apkārt mētājas neliels daudzums saplēstu un netīru papīru. Tomēr, lai noskaidrotu lietas apstākļus, tika nopratināts mājas sētnieks Juris Oberts. Nopratināšanā atklājās, ka telpās bija atradušās krievu laika, vācu un lielinieku okupācijas laika iestādes, tajā uzturējās karaspēks un neilgu laiku bija ierīkota lazarete. Iestādēm māju pametot, sētnieks istabās atrada dažādus papīrus, ko salasīja, daļu sadedzināja, bet daļu atdeva aizturētajam U. Vulfovičam.[18] 1919. gada rudenī šie dokumenti nonāca arhīvā.[19]

Lai izvairītos no šādiem un līdzīgiem gadījumiem, Izglītības ministrija, arhīvs un pēc tā lūguma policijas iestādes periodiski publicēja rīkojumus par dokumentu nodošanu arhīvam, tomēr tikpat regulāri līdz ministrijai un arhīvam nonāca ziņas par dokumentu iznīcināšanu, nonākšanu makulatūrā vai tirdzniecības vietās kā ietinamajam papīram.

Arhīvi Vidzemē

Tā kā arhīva darbinieki bija aizņemti ar dokumentu pārņemšanu un kārtošanu Rīgā, pārējā Latvijas teritorijā arhīvi nonāca kultūras vērtību aizsardzības pilnvarnieku pārziņā. Pilnvarnieki vispirms sāka darboties Vidzemē. 1919. gada septembra sākumā par Valmieras pilsētas un apriņķa pilnvarnieku iecēla mākslinieku Arvīdu Brastiņu,[20] bet par Cēsu pilsētas un apriņķa pilnvarnieku – A. Štālu, par kura palīgu kļuva skolotājs Jūlijs Lūsis.[21] Valkā darbojās K. Kurševics,[22] bet Smiltenē – Marija Šmite.[23] A. Štālam kļūstot par ģenerālpilnvarnieku, viņu Cēsīs oktobrī nomainīja dzejnieks Augusts Apsītis,[24] bet jau 1920. gada janvārī par Cēsu pilnvarnieka vietas izpildītāju kļuva Ženija Ivanova.[25] Valmieras apriņķī A. Brastiņa vietā stājās Alfrēds Volfs.[26] Valkas apriņķī K. Kurševicu nomainīja

[17] Rīgas VI policijas iecirkņa priekšnieka vēstule Rīgas pilsēta militārās policijas valdes priekšniekam, 19.08.1920. LNA_LVVA, F2580_1_147, 1. lp.
[18] Turpat, 3. lp
[19] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Valsts vēsturiskajam arhīvam, 21.10.1920. LNA_LVVA, F2580_1_146, 68. lp.
[20] LNA_LVVA, F2661_1_75, 11. lp.
[21] LNA_LVVA, F2661_1_5, 7. lp.
[22] LNA_LVVA, F2661_1_75, 11. lp.
[23] LNA_LVVA, F2661_1_5, 6. lp.
[24] Turpat, 7. lp. o. p.
[25] Ģenerālpilnvarnieka vēstule Baltiņa kungam, 19.01.1920. LNA_LVVA, F2661_1_5, 21. lp.
[26] Turpat, 7. lp.

K. Ozols, kam uzticēja Vidzemes austrumu un austrumu–ziemeļu daļas pārraudzību.[27]

Uzsākot darbu Vidzemē, pilnvarnieki pievērsās jau zināmajiem dokumentu krājumiem. Cēsīs arhīvi atradās bijušajā apriņķa priekšnieka mājā, tiesu iestāžu arhīvi glabājās vicegubernatora mājā (Jaunielā 26),[28] bet atsevišķi dokumenti bija novietoti arī baznīcas tornī. Valmierā bez bijušo iestāžu arhīviem atradās arī padomju varas izveidotais dokumentu krājums, kurā bija savākti apriņķa, pagastu un pilsētu iestāžu dokumenti un kas bija izvietoti Valmieras dzelzceļa stacijas šķūnī.[29]

Atšķirībā no grāmatām un citām kultūras vērtībām, kuras pilnvarnieki centās apkopot pašu pārraudzītās krātuvēs, kur veica to reģistrāciju, arhīvi bez šķirošanas saskaņā ar Izglītības ministrijas pavēlēm tika sūtīti uz Rīgu, kur to šķirošanu un kārtošanu tālāk veica Valsts vēsturiskā arhīva darbinieki. 1919. gada 11. septembrī A. Brastiņš saņēma rīkojumu pārvest uz Rīgu Valmierā esošos arhīvus.[30] 1919. gada 27. septembrī no Valmieras krātuves uz Rīgu vispirms tika pārvests Valmieras apriņķa cietuma arhīvs, ko nodeva Rīgas pilsētas vēsturiskajam arhīvam.[31] Vēl no Valmieras uz Rīgu arhīvi tika nosūtīti novembra beigās.[32] 20. novembrī A. Apsītim tika dots norādījums pārņemt Cēsu baznīcas tornī un apriņķa priekšnieka mājā esošos arhīvus,[33] kurus tas decembra sākumā vairākos vagonos nosūtīja uz Rīgu.[34]

1919. gada beigās lielākā daļa zināmo arhīvu krājumu bija pārsūtīta uz Rīgu, bet ik pa laikam tika atrasti jauni krājumi. Sākot ar 1920. gadu, aizvien lielāku lomu šo krājuma apzināšanā, apsekošanā un pārsūtīšanā uzņēmās arhīva darbinieki. 1920. gada 7. maijā Iekšlietu ministrija lūdza Valsts vēsturisko arhīvu komandēt kādu no arhīva ierēdņiem aplūkot Valmieras stacijā Armijas saimniecības nodaļas noliktavā pamestos arhīvus. Dokumenti atradās arī Pāles stacijā uz Valmieras–Ainažu šaursliežu dzelzceļa līnijas kādā šķūnī.[35] 8. maijā uz Valmieru devās arhīva ierēdnis K. Pētersons, kurš konstatēja, ka Pālē dokumenti vairs neatrodas un ka

[27] Turpat, 7. lp. o. p.

[28] Valsts bibliotēkai. *Valdības Vēstnesis*, 14.09.1919., 4. lpp.

[29] Satiksmes un darba ministrijas vēstule Izglītības ministrijai, 20.12.1919. LNA_LVVA, F1632_2_922, 40. lp.

[30] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Izglītības ministrijas Valmieras pilnvarniekam A. Brastiņam, 11.09.1919. Turpat, 6. lp.

[31] A. Brastiņa vēstule Arhīvu–bibliotēku nodaļai, 28.09.1919. LNA_LVVA, F2661_1_56, 23. lp.

[32] LNA_LVVA, F2661_1_75, 20. o.p. lp.

[33] A. Štāla vēstule A. Apsītim, 20.11.1919. LNA_LVVA, F1632_2_925, 153. lp.

[34] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Rīgas pilsētas etapa komandantam ar lūgumu piešķirt šķūtniekus dokumentu pārvietošanai uz Valsts vēsturisko arhīvu. LNA_LVVA, F2661_1_56, 46. lp.

[35] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Valsts vēsturiskajam arhīvam, 07.05.1920. LNA_LVVA, F2580_1_146, 45. lp.

tie saskaņā ar Pāles stacijas priekšnieka teikto ir aizvesti uz Staiceles papīrfabriku pārstrādāšanai. Valmierā K. Pētersons atrada noliktavu, pilnu ar nekārtotiem un daļēji saplēstiem dokumentiem, kuru starpā bija Cēsu pilsētas valdes, apriņķa policijas un bruģu tiesas aktis.[36] K. Pētersons rosināja dokumentus pirms pārvešanas uz Rīgu sakārtot jau Valmierā, "jo vest ar visiem netīrumiem uz Rīgu būtu bijis lieks izdevums".[37] 1920. gada 17. maijā Arhīvu un bibliotēku nodaļa deva rīkojumu Valsts vēsturiskajam arhīvam nosūtīt divus cilvēkus uz Valmieru dokumentu kārtošanai un pārvešanai uz Rīgu.[38] Tomēr 21. maijā arhīva pārzinim nācās ziņot, ka arhīva darbinieki atsakās doties uz Valmieru, jo komandējuma alga, kas bija 3 % apmērā no mēneša algas, nesedz visus izdevumus, kas rodas, uzturoties Valmierā.[39] 1920. gada jūnijā ar Iekšlietu ministrijas rīkojumu daļu Valmierā esošo dokumentu, kopumā 600 pudu[40], divos vagonos pārveda uz Rīgu. K. Pētersonam izrādījās taisnība, jo arhīva darbiniekiem Rīgā no 8. līdz 21. jūnijam veicot dokumentu šķirošanu, par noderīgiem atzina tikai 21 pudu, pārējos nodeva pārstrādāšanai papīrā.[41] Turklāt Valmierā vēl bija palikuši ap 500 pudiem dokumentu,[42] par kuru šķirošanu un pārvešanu iestādes atkal uzsāka garu saraksti. Lielais dokumentu apjoms un ierobežotais laiks, kurā bija jāpaveic šo dokumentu šķirošana, protams, atstāj neatbildētu jautājumu, cik rūpīgi tikai veikti minētie darbi.

Nereti arhīvam vajadzēja veikt izmeklēšanu par pazudušajiem dokumentiem. Tā, piemēram, pat pēc ilgstošas sarakstes un liecinieku nopratināšanas arhīvam tā arī neizdevās noskaidrot, kur bija palikušas Cēsu zemes tiesas grāmatas. Vēl 1918. gadā arhivārs V. Brože tās bija redzējis Cēsīs,[43] bet 1919. gadā tās vairs nebija atrodamas. Arhīva darbinieki veica gan mājas, kurās atradās dokumenti, iedzīvotāju un pārziņa nopratināšanu, gan lūdza Cēsu prefektūras palīdzību.[44] Liecinieki un policija uzstāja, ka dokumentus bija dedzinājuši gan vācu, gan lielinieku karavīri.[45] Mājas pārzinis Jānis Kļaviņš, kurš minētajā mājā dzīvoja no 1919. gada janvāra, atcerējās, ka tajā laikā mājas augšējā stāva divās istabās

[36] K. Pētersona ziņojums Izglītības ministrijas Arhīvu nodaļai, 14.05.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 67. lp.
[37] Turpat.
[38] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Valsts vēsturiskajam arhīvam, 17.05.1920. Turpat, 65. lp.
[39] J. Krodznieka vēstule Arhīvu–bibliotēku nodaļai, 21.05.1920. Turpat, 64. lp.
[40] 1 puds = 16,38 kg.
[41] Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departamenta vēstule Izglītības ministrijai, 06.07.1920. Turpat, 81. lp.
[42] Turpat.
[43] Valsts vēsturiskā arhīva vēstule Cēsu pilsētas prefektam, 03.11.1920. LNA_LVVA, F2580_1_147, 48. lp.
[44] Turpat, 48., 48. o. p. lp.
[45] Turpat, 48., 49. lp.

tiešām atradās Cēsu zemes tiesas arhīvs. Pirms tam rūpīgi sapakotie dokumenti bija izmētāti pa istabām. Mājās dzīvojošie lielinieku zaldāti tiesas aktis bija izmantojuši, lai kurinātu krāsnis. J. Kļaviņš arī uzskatīja, ka daļu aktu 1917. gadā pēc Rīgas krišanas sadedzinājuši krievu karavīri.[46] Neskatoties uz apgalvojumiem, ka visi dokumenti iznīcināti, nākamajos gados Cēsīs ik pa laikam uzradās vēsturiski dokumenti. 1922. gada 9. janvārī mācītājs Pauls Frīdrihs Berents arhīva direktoram nosūtīja papīrus, kuros bija saņēmis savus iepirkumus Cēsu tirgū, kā pierādījumu tam, ka vēl joprojām kā makulatūra Cēsīs izmantoti vēsturiski dokumenti.[47]

Arhīvi Kurzemē

Karadarbības dēļ arhīvu apzināšanas un vākšanas darbu Kurzemē varēja uzsākt vēlāk nekā Rīgā un Vidzemē. Arī šeit darbu sākotnēji uzticēja kulturālo vērtību aizsardzības pilnvarniekiem. Pirmais 1919. gada novembrī darbu Jelgavā sāka A. Štāls.[48] Darbojās arī kultūras vērtību pārņemšanas komisija, kuras viens no locekļiem bija gleznotājs Konrāds Ubāns.[49] Vēlāk par pastāvīgu pilnvarnieku Jelgavā iecēla Albertu Fortiņu. Ņemot vērā Jelgavā izvietoto kultūras vērtību apjomu, par A. Fortiņa palīgiem dažādos laikos bija iecelti Dāvids Grasis, A. Straubergs,[50] Krišjānis Redbergs, Arnolds Lerhs un Eduards Suta.[51] Jelgavas rajonā darbojās arī A. Ginters, K. Ozols, gleznotāji K. Ubāns, Ģederts Eliass un citi.[52] Bauskas un Jaunjelgavas apriņķa pilnvarnieka amatu no 1919. gada 19. decembra ieņēma Ernests Runcis,[53] kuram kā palīgu 1920. gada 14. februārī piekomandēja Augustu Ābelīti.[54] Liepājā kā pilnvarnieki darbojās Mārtiņš Sams un Romāns Suta,[55] Ventspilī – gleznotājs Erasts Šveics un R. Kalniņš,[56] Talsu rajonā – K. Kurševics, Tukuma rajonā – mākslinieki Niklāvs Strunke un Voldemārs Tone (kā Kara muzeja priekšstāvis), Jaunauces rajonā – tēlnieks Jānis Dombrovskis,[57]

---

[46] Turpat, 55., 55. o. p. lp.
[47] Turpat, 89. o. p. lp.
[48] Jelgavas pilsētas komandanta apliecība A. Štālam pārņemt savā apsardzībā kultūras vērtības, 28.11.1919. LNA_LVVA, F1632_2_925, 7. lp.
[49] A. Štāla vēstule Jelgavas garnizona priekšniekam pulkvedim-leitnantam Miglānam. Turpat, 29. lp.
[50] A. Štāla vēstule A. Fortiņam, 16.01.1920. LNA_LVVA, F2661_1_5, 28. lp.
[51] Izglītības ministrijas Jelgavas rajonā kulturālo vērtību aizsardzības lietās nodarbināto ierēdņu saraksts. LNA_LVVA, F1632_2_924, 105. lp.
[52] Pārskats par kulturālo vērtību aizsardzības darbiem Kurzemē, 1919. g. XII–1920. g. V. LNA_LVVA, F1632_2_171, 149. lp.
[53] Turpat.
[54] Apliecība Augustam Ābelītim, 04.03.1920. LNA_LVVA, F2661_1_5, 107. lp.
[55] LNA_LVVA, F1632_2_171, 152. lp.
[56] Turpat, 150. lp.
[57] Turpat, 151. lp. o.p.

Aizputes rajonā – gleznotājs Jēkabs Kazāks, bet Vecauces kulturālo vērtību aizsardzības komisijas locekļi bija D. Grasis un L. Dombrovskis.

Galvenie arhīva krājumi atradās Jelgavā, kur pirms kara bija izvietotas Kurzemes guberņas galvenās iestādes, kā arī Kurzemes bruņniecības arhīvs un Kurzemes zemes arhīvs. Jelgavas arhīvi bija pamatīgi cietuši karadarbībā. Arī tur vācu okupācijas laikā bija sākta bijušo Krievijas impērijas iestāžu pamesto arhīvu vākšanas un kārtošanas darbi, kurus vadīja vēsturnieks Augusts Serafims. Dokumentus izvietoja Jelgavas pilī.[58] Diemžēl 1919. gadā pilī vairākkārt izcēlās ugunsgrēki, kuru laikā bojā gāja liela daļa dokumentu. Neskartas bija palikušas piecas istabas un tajās esošie arhīvi, kuras ugunsgrēka laikā bija aizmūrētas.[59] Arhīva atliekas turpināja postīt arī Jelgavas iedzīvotāji. Kurzemes guberņas iestāžu aktis kā ietinamais papīrs parādījās Jelgavas veikalos un tirgū. Pēc Jelgavas komandanta rīkojuma par aktu nodošanu kulturālo vērtību ģenerālpilnvarniekam[60] nedēļas laikā no iedzīvotājiem tika savākti 300 pudi aktu.[61]

Jelgavā atradās arī citi arhīvi. Nozīmīgākais no tiem bija Kurzemes zemes arhīvs, kura lielāko daļu 1919. gadā izveda uz Vāciju. Latvijas iestādes sāka izmeklēšanu par arhīva izvešanas apstākļiem. A. Fortiņš un Valsts vēsturiskā arhīva darbinieki apsekoja zemes arhīva telpas[62] un veica liecinieku nopratināšanu.[63] Zemes arhīva atgūšana tika risināta visus 20. un 30. gadus.

Arhīvu vākšana un apzināšana notika arī citur Kurzemē, bet daudz mazākā apjomā. Pilnvarnieki pamatā ievāca ziņas par arhīviem, sarakstoties ar pagastu valdēm un apmeklējot tās klātienē[64] un atsevišķos gadījumos pārņemot nelielus krājumus vai individuālus dokumentus. Tā, piemēram, 1920. gada 20. aprīlī E. Runcis ģenerālpilnvarniekam nosūtīja 16 pergamenta dokumentus, kas bija atrasti Bauskā pamestā namā.[65]

1919. gadā sākās arhīvu izvešana no Jelgavas pils, kas ilga līdz 1920. gada jūnijam. Tās laikā no Jelgavas pils bija izvesti 1300 vezumi arhīva dokumentu un izvietoti grāfa Keizerlinga namā Upes ielā.[66] Situācija namā 1920. gada vasarā gan tika raksturota kā visai dramatiska, nams bija piekrauts ar aktīm, tā ka augšējā stāva griesti draudēja iebrukt.[67]

---

[58] Jenšs, Georgs (1981). *Iz istorii arhivnogo dela v Latvii*. Riga: Avots, s. 142.
[59] LNA_LVVA, F1632_2_171, 148. lp.
[60] Jelgavas pilsētas komandanta pavēle Nr. 6, 6.12.1919. LNA_LVVA, F1632_2_925, 119. lp.
[61] LNA_LVVA, F1632_2_171, 148. lp.
[62] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstule Jelgavas rajona pilnvarniekam A. Fortiņam, 03.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 157. lp.
[63] Protokola noraksts, kas 1926. gadā nosūtīts Ārlietu ministrijai. LNA_LVVA, F2580_1_148, 97. lp.
[64] LNA_LVVA, F1632_2_171, 150. lp.
[65] E. Runča vēstule ģenerālpilnvarniekam kulturālo vērtību aizsardzības lietās, 20.04.1920. LNA_LVVA, F1632_2_937, 23. lp.
[66] J. Krodznieka ziņojums Izglītības ministrijai, 15.06.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 76. lp.
[67] J. Krodznieka ziņojums Izglītības ministrijai, 21.06.1920. Turpat, 87. lp.

1920. gada 21. jūnijā arhīvs nosūtīja ziņojumu Izglītības ministrijas Arhīvu un bibliotēku nodaļai, kurā rekomendēja Keizerlinga namā izvietotos arhīvus pārvest uz Rīgu, pirms tam gan veicot to šķirošanu un kārtošanu speciālista uzraudzībā, pie darbiem piesaistot, piemēram, skolu vecākos audzēkņus.[68] Jūlijā Jelgavā ieradās arhīva darbinieki K. Pētersons un V. Brože, lai veiktu dokumentu kārtošanu.[69] 1920. gada 11. augustā A. Fortiņš ziņoja, ka, izpildot priekšrakstus, bijušās Kurzemes guberņas valdes bojātie – sapuvušie, sadegušie – dokumenti pārdoti caurmērā par 27 rubļiem pudā.[70]

Jūlija beigās un augusta sākumā sākās Jelgavas dokumentu pārvešana uz Rīgu.[71] Kopumā no Jelgavas uz Rīgu atveda 12 vagonus ar dokumentiem.[72] Neraugoties uz pirms tam veiktajiem šķirošanas un kārtošanas darbiem, J. Krodznieks norādīja, ka atvestie dokumenti atrodas pilnīgā nekārtībā, samētāti un samīdīti.[73] Arhīvu pārvešana no Jelgavas uz Rīgu turpinājās arī 1921. un 1922. gadā.

Dokumentu vākšanas darbs neiztika bez skandāliem un sabiedrības neizpratnes. 1920. gada oktobrī laikrakstā "Sociāldemokrāts" bija publicēts raksts "Valsts arhīvs", kurā Valsts vēsturiskā arhīva darbinieki V. Brože un K. Pētersons tika vainoti Kurzemes muižniecības dokumentu nolaidīgā šķirošanā, kā arī lielinieku laika dokumentu iznīcināšanā, attiecinot šo rīcību uz darbinieku vācisko izcelsmi.[74] 1920. gada 16. novembrī Valsts vēsturiskā arhīva pārzinis nosūtīja vēstuli Izglītības ministrijas Arhīvu un bibliotēku nodaļas vadītājam, kurā noraidīja arhīva darbiniekiem veltītos pārmetumus un lūdza saukt pie atbildības par apmelojumu "Sociāldemokrāta" redaktoru.[75]

Nesaskaņas veidojās arī starp arhīvu un A. Fortiņu. 1921. gadā arhīvs A. Fortiņam vairākkārt pārmeta kavēšanos ar dokumentu izdošanu, bet 1922. gada 11. janvārī J. Krodznieks Izglītības ministrijai nosūtīja sūdzību par to, ka skolotājs Andrejs Vičs Alberta Fortiņa privātajā dzīvoklī bija redzējis Kurzemes skolu arhīvus, un lūdza ministriju spert soļus, lai minētos materiālus nodotu arhīvam.[76] A. Fortiņš noraidīja viņam veltītos pārmetumus.[77]

Arhīva un A. Fortiņa konflikts risinājās arī nākamajos gados, kad arhīvs A. Fortiņu turpināja apsūdzēt nelikumīgā dokumentu piesavināšanā. Arhīva

[68] Turpat.
[69] J. Krodznieka vēstule Izglītības ministrijai, 16.07.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 76. lp.
[70] A. Fortiņa vēstule K. Straubergam, 11.08.1920. Turpat, 93. lp.
[71] J. Krodznieka ziņojums Izglītības ministrijai, 03.08.1920. Turpat, 90. lp.
[72] J. Krodznieka ziņojums Izglītības ministrijai, 24.11.1920. Turpat, 109. lp.
[73] Turpat, 90. lp.
[74] Valsts arhīvs. *Sociāldemokrāts*, 23.10.1920., 2. lpp.
[75] Valsts vēsturiskā arhīva vēstule Arhīvu–bibliotēku nodaļai, 16.11.1920. LNA_LVVA, F2661_1_58, 148. lp.
[76] J. Krodznieka vēstule Izglītības ministrijai, 11.01.1922. LNA_LVVA, F1632_2_753, 4. lp.
[77] A. Fortiņa vēstule Izglītības ministrijai, 17.02.1922. LNA_LVVA, F2580_1_147, 95. lp.

aizdomām bija zināms pamats. A. Fortiņš jau 20. gadu sākumā Latvijas kultūras institūcijām pārdeva vērtīgas grāmatas un dokumentus, kuru izcelsme nebija zināma. 1922. gada vasarā A. Fortiņš Valsts bibliotēkai piedāvāja iegādāties vairāk nekā 1400 grāmatu, kuru starpā bija daudzi seni un vērtīgi izdevumi.[78] 1923. gadā A. Fortiņš Kara muzejam pārdeva 36 Napoleona laika armijas pavēles, kas izdotas 1812. gadā.[79] 1923. gadā Latvijas prese ziņoja par A. Fortiņa savākto dokumentu kolekciju par 1905. gada revolūciju, norādot, ka dokumenti ņemti no Kurzemes muižniecības arhīva.[80] Daļa no šiem dokumentiem tika publicēta 1930. gadā O. Nonāca sakārtojumā.[81] 1932. gadā iznāca A. Fortiņa sastādīts dokumentu krājums "Vācbaltu politisko mērķu dokumentācija", kurā bija apkopoti vācu okupācijas varas un vācbaltiešu organizāciju dokumenti par 1917. un 1918. gadu. Grāmatas noslēgumā tika solīti arī turpinājumi "Muižnieku provokācija" un "Lielinieki Latvijā 1919. gadā".[82] Konflikts vēl nebija atrisināts 30. gados, kad A. Fortiņš piedāvāja arhīvam iegādāties dažādus arhīva materiālus, par ko arhīvs vēlreiz sūdzējās Izglītības ministrijai, aicinot izmeklēt A. Fortiņa darbības un atkal paužot bažas, ka dokumenti bija nelikumīgi iegūti laikā, kad A. Fortiņš veica kulturālo vērtību pilnvarnieka pienākumus.[83]

Dokumentu pārņemšanas no iestādēm

1919. gada 23. septembrī pieņemtie noteikumi par Valsts vēsturisko arhīvu paredzēja, ka arhīvā ir ievietojami dokumenti ar vēsturisku nozīmi, kas nav vajadzīgi attiecīgo iestāžu tekošajā darbā. Tā kā noteikumi bija formulēti ļoti vispārīgi, palika daudzi neskaidri jautājumi par to, kuru iestāžu dokumenti, kāda tipa un cik veci ir nododami arhīvam.

Šis jautājums tika skatīts vairākās Latvijas Tautas padomes Izglītības komisijas sēdēs. Pēc komisijas pieprasījuma Izglītības ministrija precizēja, ka noteikumi par arhīvu nodošanu attiecas uz visām komunālajām iestādēm un ir piemērojami 30 gadus veciem dokumentiem.[84] Izglītības ministrijas atbilde tika izskatīta Izglītības komisijas 1920. gada 28. janvāra sēdē. Komisijas locekļi Kārlis Dēķens un Kārlis Kellers iebilda pret ieceri Rīgā apkopot visus par 30 gadiem vecākus arhīvus, jo tas apgrūtinātu iespēju noskaidrot dažādus iedzīvotājiem nepieciešamus jautājumus, tādēļ rosināja veidot arhīva filiāles. Komisija īpaši iebilda pret zemes grāmatu arhīvu koncentrēšanu Rīgā. Gala rezultātā komisija rosināja centralizēt

---

[78] Valsts bibliotēkas vēstule Izglītības ministrijai, 07.06.1920. LNA_LVVA, F1632_2_731, 46. lp.
[79] Kara muzejs. *Latvis*, 03.11.1923., 1. lpp.
[80] Svarīgi vēsturiski dokumenti. *Latvijas Vēstnesis*, 07.02.1923., 3. lpp.
[81] Nonācs, Otto (sast.) (1930). *Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju*. Rīga: Kultūras Balss.
[82] Fortiņš, Alberts (1932). *Vācbaltu politisko mērķu dokumentācija*. [Rīga]: Jaunā Doma.
[83] LNA_LVVA, F2580_1_6, 66. lp.
[84] Izglītības ministrijas Arhīvu un bibliotēku nodaļas vēstule Tautas padomes Izglītības komisijai, 27.01.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 49. lp.

likvidēto iestāžu arhīvus, bet darbojošos iestāžu arhīvus atstāt uz vietas.[85] Neraugoties uz komisijas apsvērumiem un iebildumiem, sākotnējā iecere visus arhīvus sakopot Rīgā tomēr tika īstenota.

Praksē arhīvu pārņemšana no iestādēm bija lēns un sarežģīts process. Arhīvi nebija iestāžu prioritāte, un nepilnīgie tiesību akti radīja daudzas neskaidrības un interpretācijas iespējas. Īpaši bieži arhīvam veidojās konflikti ar tiesu iestādēm. 1922. gada 5. decembrī Latvijas Tiesu palātas priekšsēdētājs nosūtīja vēstuli Izglītības ministrijai, kurā skaidroja savu viedokli attiecībā uz tiesu arhīviem. Priekšsēdētājs uzskatīja, ka saskaņā ar 1919. gada 23. septembra noteikumiem par Valsts vēsturisko arhīvu tam ir tiesības izmeklēt un pārņemt dokumentus, kam ir vēsturiska nozīme, tādēļ arhīvs nevar saņemt visas senāko laiku tiesu aktis, kā tas ir iecerējis, tā vietā arhīvam būtu jānorāda, kādas aktis viņš vēlas saņemt. Tajā pašā laikā priekšsēdētājs apņēmās dot rīkojumu, lai tiesas izdotu Valsts arhīvam lietas un dokumentus, kas tiesām vairs nav vajadzīgi, un lai tiesu iestādes pielaistu Valsts arhīva priekšstāvi apskatīt tiesu arhīvus.[86]

Nespējot efektīvi veikt iestāžu rīcībā esošo arhīvu apkopošanu, Izglītības ministrija un Valsts vēsturiskais arhīvs vismaz centās ievākt ziņas par to krājumiem. 1919. gada 3. septembrī K. Straubergs publicēja rīkojumu visu bijušo centrālās valdības iestāžu, komunālo un kārtu iestāžu un Rīgas pilsētā atrodošos arhīvu priekšstāvjiem iesniegt ziņas par to pārraudzībā esošiem arhīviem.[87] Kopumā bija jāatbild uz 13 jautājumiem par arhīva atrašanās vietu, stāvokli un pārraudzības kārtību.

Līdzīga satura rīkojumu nu jau visām Latvijas pašvaldību iestādēm 1920. gada 23. martā publicēja izglītības ministrs.[88] Ziņas bija jāiesūta līdz 10. aprīlim, bet, tā kā to iesniegšana notika gausi, iesūtīšanas periods tika pagarināts līdz 1921. gada 15. janvārim,[89] bet vēlāk – līdz 1. februārim.[90] 1920. gada 14. jūlijā šis rīkojums tika attiecināts uz draudžu un mācītāju arhīviem,[91] bet 29. decembrī – uz muižās palikušajiem arhīviem.[92] 1920. gada 27. un 30. aprīlī Arhīvu un bibliotēku nodaļa Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departamentam nosūtīja atpakaļ 66 nepilnīgos ziņojumus no pagastiem[93] un lūdza departamentu vēlreiz aizrādīt apriņķu valdēm, ka tās nepareizi sapratušas "Valdības Vēstnesī" publicēto rīkojumu, un

[85] Izglītības komisijas sēdes protokols. 28.01.1920. LNA_LVVA, F2661_1_56, 71. lp.
[86] Turpat.
[87] Straubergs, K. Uzaicinājums. *Valdības Vēstnesis*, 03.09.1919., 2. lpp.
[88] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 23.03.1920., 2. lpp.
[89] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 07.12.1920., 1. lpp.
[90] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 29.12.1920., 1. lpp.
[91] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 14.07.1920., 2. lpp.
[92] Rīkojums. *Valdības Vēstnesis*, 29.12.1920., 1. lpp.
[93] Arhīvu–bibliotēku nodaļas vēstules Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departamentam, 27.04.1920. un 30.04.1920. LNA_LVVA, F2661_1_57, 26., 27., 29. lp.

aicināja tās iesūtīt ziņas par pagastu valžu arhīviem un pagastu robežās esošo muižu arhīviem.[94]

1920. gada septembrī K. Straubergs publicēja apkopojumu par pagastu valžu iesūtītājām ziņām. No 468 pagastiem ziņas bija iesūtījuši 355 pagasti.[95] Lielākā daļa pagastu ziņoja, ka to arhīvi vai nu pilnībā iznīcināti, vai evakuēti. Kā liecināja 30. gados veiktā pašvaldības iestāžu arhīvu apkopošana, šī sākotnēji sniegtā informācija visai bieži izrādījās neprecīza.

*

1919. gadā Latvijas valsts sāka kultūras vērtību, to skaitā arhīvu, apzināšanu, vākšanu un aizsardzību. Uzdevums prasīja gan jaunu institūciju izveidi, gan attiecīgas likumdošanas izstrādi. Šo darbu uzticēja Izglītības ministrijai un tās pakļautībā izveidotajai Arhīvu un bibliotēku nodaļai, kultūras vērtību aizsardzības pilnvarniekiem, kā arī 1919. gada 29. augustā nodibinātajam Valsts vēsturiskajam arhīvam un Valsts bibliotēkai.

Izglītības ministrijas un jaundibinātā arhīva primārais uzdevums arhīvu aizsardzības jomā bija apkopot bez uzraudzības atstātos bijušās Vidzemes un Kurzemes guberņas arhīvu krājumus. Darbu apgrūtināja arhīvu stāvoklis – ļoti bieži tie bija arhīvi, kas palikuši Latvijas teritorijā pēc 1915. gada veiktās iestāžu un arhīvu evakuācijas uz Iekškrievijas guberņām un kas bija pakļauti postīšanām karadarbības laikā un mainoties vairākām okupācijas varām. Arhīvu efektīvu apkopošanu kavēja Valsts vēsturiskā arhīva un Izglītības ministrijas ierobežotie darbinieku resursi, pienācīgas likumdošanas trūkums, sabiedrības un bieži arī valsts un pašvaldības iestāžu nezināšana un neieinteresētība. Arhīvu apkopošana un šķirošana nereti notika steigā, kas liek uzdot jautājumus par veikto darbu kvalitāti.

Neraugoties uz trūkumiem arhīvu aizsardzības darbā, laikā no 1919. līdz 1922. gadam Valsts vēsturiskais arhīvs ar kultūras vērtību aizsardzības pilnvarnieku un citu valsts iestāžu palīdzību spēja apkopot un daļēji sakārtot nozīmīgākos Latvijas teritorijā izvietotos Vidzemes un Kurzemes guberņas iestāžu dokumentu krājumus, radot pamatu Latvijas valsts dokumentārajam mantojumam. Tika veikti arī pirmie soļi citu arhīvu apzināšanā, kas vēlākajos gados deva iespēju turpināt šī krājuma papildināšanu.

[94] Turpat, 29. lp.

[95] Straubergs, Kārlis (1920). Pārskats par pagastu arhīvu stāvokli pēc ziņām, kuras iesūtītas Izglītības ministrijā līdz 1. augustam. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 9. 277. lpp.

ENIJA RUBINA

PROTECTION OF ARCHIVES IN LATVIA, 1919–1922

In 1919, preservation of the cultural heritage, including archives, became an important task for the newly established Latvian state and its institutions. Especially in the case of archives they were not only important because of their historical significance, but they were vitally necessary for creating the foundations of the country's political, economic and legal life. The task required both the creation of new institutions and the development of legislation. The work of protecting cultural heritage was entrusted to the Ministry of Education, its Department of Archives–Libraries–Museums, the Commissioners for the Protection of Cultural Values, as well as the Latvian State Historical Archives and the State Library established on 29 August 1919.

The primary task of the Ministry of Education and the newly established archive in the field of archive protection was to collect documents of the former institutions of Governorates of Livonia and Courland, which were mostly concentrated in Riga, Jelgava, Cēsis and Valmiera. The condition of these archives was critical, since they had been damaged in World War I. Moreover, part of these collections were evacuated to inner Russia in 1915.

Effective gathering of archives was hindered by the limited staff resources of the archive and the Ministry of Education, lack of proper legislation, ignorance and lack of interest of the state and municipal institutions. Collection and sorting of archives were often implemented in a hurry, which raises questions of the quality of the work done.

Despite the shortcomings in the preservation of archives, between 1919 and 1922, the State Historical Archives of Latvia, with the help of the Commissioners for the Protection of Cultural Values and other state institutions, were able to collect and partially organize the most important document collections of gubernatorial institutions of Livonia and Courland, creating a basis for the Latvian national documentary heritage.

Keywords: Archives, Protection of the cultural heritage, State Historical Archives, Commissioners for the Protection of Cultural Values.

Iesniegts 2022. gada 15. decembrī

VĒSTURE

RŪDOLFS RUBENIS

VĀCBALTIEŠU STUDENTU KORPORĀCIJU PIELĀGOŠANĀS LATVIJAS UNIVERSITĀTES NOTEIKUMIEM PARLAMENTĀRISMA PERIODĀ, 1919.–1934. GADS

Rakstā analizētas vācbaltiešu studentu korporāciju attiecības ar Latvijas valsts nacionālo *Alma Mater*, kas centās regulēt šo studentu akadēmisko mūža organizāciju darbību atbilstoši saviem noteikumiem. Parlamentārisma periodā šīs organizācijas spēja "saaugt" ar Latvijas Universitāti, jo tās biedri darbojās tās sistēmā. Raksta mērķis ir izvērtēt, kā vācbaltiešu studentu korporācijas kā studentu akadēmiskās mūža organizācijas spēja pielāgot Latvijas Universitātes noteikumus atbilstoši savām interesēm, neizdarot pārkāpumus. Pētījums balstās uz Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentiem, studentu korporāciju periodiku un dokumentāciju. Secināts, ka vācbaltiešu studentu korporācijas iekļāvās Latvijas Universitātē, neatsakoties no vācu valodas lietošanas komunikācijā ar latviešu studentu korporācijām, saprototies ar universitātes rektoriem–korporantiem valodas jautājumā un ievērojot tās noteikumus par studentu organizācijām, ko pielāgoja savu studentu korporāciju juridiskajam stāvoklim studentu korporāciju attiecībās.
Atslēgvārdi: Latvijas Universitāte, studentu korporācijas, korporatīvisms, nacionālās minoritātes, augstākā izglītība.

Ievads

Latvijas Universitāte ir ne tikai augstākās izglītības un zinātnes iestāde, kas likusi pamatus neatkarīgās Latvijas Republikas nacionālajai inteliģencei, bet arī sociālpolitisks centrs dažādu tautību studentu akadēmiskajām mūža organizācijām, piemēram, vācbaltiešu studentu korporācijām. Studentu korporācijas ir korporatīva (noslēgta) rakstura akadēmiskas mūža brālības, par kurām Latvijas sabiedrībā un Latvijas vēstures historiogrāfijā pastāvējis pretrunīgs viedoklis – vieniem tās saistās ar nozīmīgu sabiedrisko ieguldījumu Latvijas valsts neatkarības izcīnīšanā un nostiprināšanā, citiem tās asociējas ar slēptiem sakariem un savtīgām interesēm, lai sev panāktu labvēlīgu lietu virzību.

Korporatīvisma ietekme uz augstāko izglītību Latvijā veidojās jau 19. gs., kad Latvijas un Igaunijas teritorija bija sadalīta trijās Krievijas impērijas Baltijas guberņās – Igaunijas, Vidzemes un Kurzemes. Augstāko izglītību šeit varēja

iegūt no 1802. līdz 1919. gadam, kad Vidzemes guberņā sāka darboties Tērbatas Universitāte (TU) un Rīgas Politehnikums, no 1896. gada Rīgas Politehniskais institūts (RP/RPI). Abām augstskolām bija svarīga loma Latvijas un Igaunijas valstu augstākās izglītības un zinātnes izveidošanā,[1] pie kurām organizējās uz novadniecības (*Landmannschaft*) un nacionalitātes principiem balstītas, slēgtas studentu korporācijas, kas apvienoja konkrētās augstskolas Baltijas guberņu studentus. Piemēram, latviešu studentu korporācijā *Lettonia* (dibināta 1870. g.) iekļāvās TU latviešu medicīnas un jurisprudences, bet *Lettgallia* (1899. g.) – TU latviešu farmācijas studenti un šīs studijas beigušie. *Selonija* (1880. g.) un *Talavija* (1900. g.) apvienoja RP/RPI tehnisko zinātņu latviešu studentus un absolventus. Vācbaltiešu studentu korporācijās, piemēram, *Curonia* (1808. g.), darbojās Kurzemes guberņā dzimušie vācbaltiešu studenti un absolventi, kas studēja TU. Līdzīgi *Fraternitas Rigensis* (1823. g.) un *Livonia* (1822. g.) apvienoja Vidzemes guberņā dzimušos TU vācbaltiešu studentus un studiju beigušos, *Fraternitas Rigensis* pēc Pirmā pasaules kara turpināja darbību Latvijā, bet *Livonia* – gan Latvijā, gan Igaunijā (aktīvie biedri palika Igaunijā, bet vecbiedri – Latvijā). Pie RP/RPI pastāvēja arī vācbaltiešu studentu korporācijas *Concordia Rigensis* (1869. g.) un *Rubonia* (1875. g.), kas apvienoja visus Baltijas guberņās dzimušos vācbaltiešu tehniskajās specialitātēs studējošos un studijas beigušos.[2]

Tērbatas un Rīgas studentu korporācijas apvienojās tā sauktajās jumtorganizācijās, kas regulēja studentu korporāciju ārējos sakarus – Tērbatas Šaržēto konvents (Tērbatas Ch!C!) un Rīgas Šaržēto konvents (Rīgas Ch!C!). Ar šaržētajiem (franču val. *chargierte*) saprot studentu korporāciju (parasti Tērbatā dibināto) prezidija jeb oficiālās amatpersonas, kas dalās I šaržētajā (seniors), II šaržētajā (viceseniors) un III šaržētajā (sekretārs). Šo jumtorganizāciju oficiālā valoda bija vācu valoda, kaut arī to dalībnieces bija vācbaltiešu, latviešu, igauņu, krievu un poļu studentu korporācijas. Pirms Pirmā pasaules kara vācbaltiešu korporanti bija vairākumā šajās jumtorganizācijās, taču pēc kara notika radikālas pārmaiņas Baltijas augstākajā izglītībā – izveidojās Latvijas Universitāte (LU), tā radot izaicinājumu vācbaltiešiem.[3]

---

[1] Stradiņš, Jānis (1995). Studentu akadēmiskās organizācijas: Latvijas un Eiropas kultūrvēsturiskajā aspektā. *Universitas: Scientiae et Patriae*, 74, 12., 13. lpp.

[2] Cerūzis, Raimonds (2004). Die deutsche Minderheit in Riga und ihr Verhältnis zum Staat (1918–1939): das Prinzip des korporativen Lebens. In: Mühle, Eduard, Angermann, Norbert (Hrsgs). *Riga im Prozeß der Modernisierung: Studien zum Wandel einer Ostseemetropole im 19. und frühen 20. Jahrhundert.* Marburg: Verlag Herder-Institut, S. 187.

[3] Rimscha, Hans von (Hrsg.) (1968). *Baltisches Burschentum: die studentischen Korporationen der Deutschbalten, Esten und Letten einst und jetzt*. Heidelberg: Baltische Gesellschaft in Deutschland, S. 26.

Kā vācbaltiešu studentu korporācijas kā studentu akadēmiskās mūža organizācijas spēja pielāgot LU noteikumus par studējošo organizācijām atbilstoši savām interesēm, nepārkāpjot tos? Lai noskaidrotu, kā studentu korporācijas pielāgojās universitātes noteikumiem par studējošo organizācijām, vispirms izvērtēsim, kā LU izveide ietekmēja vācbaltiešu studentu korporācijas, pēc tam analizēsim LU noteikumu par studentu organizācijām atbilstību vācbaltiešu studentu korporāciju darbībai. Noslēgumā tiks izskaidrots, kā LU rektori ietekmēja vācbaltiešu studentu korporāciju darbību.

Latvijas Universitātes izveides ietekme uz vācbaltiešu studentu korporācijām

LU izveidojās kā Latvijas valsts nacionālā *Alma Mater*, kas netieši monopolizēja visu Latvijas augstāko izglītību, apvienojot eksaktās, tehniskās un humanitārās zinātnes. Pēc vispārpieņemtas Eiropas prakses universitātes sauktas to pilsētu, nevis valsts vārdā. Taču Latvijas Pagaidu valdības un akadēmiskās elites skatījumā bija būtiski uzvērt, ka šī ir jaunās Latvijas Republikas universitāte.[4] 1919. gada 27. septembrī, dienu pirms Latvijas Augstskolas dibināšanas, latviešu studentu korporācijas *Lettonia, Selonija, Lettgallia, Talavija* un *Fraternitas Moscoviensis* (*Fraternitas Lettica*) atsedza savas atpazīšanas zīmes – galvassegas, lentes un karogus, lai augstskolas dibināšanas svētku aktā 28. septembrī izrādītu tās publiski. Tā bija pirmā reize, kad studentu korporācijas sāka sevi saistīt ar jauno Latvijas Augstskolu.[5]

Latvijas Augstskola Latvijas Universitātes nosaukumu ieguva 1922. gada 23. augustā, kad Latvijas Republikas Ministru kabinets apstiprināja LU Satversmes projektu, virzot to uz Latvijas Saeimu apstiprināšanai. LU Satversme apstiprināta 1923. gada 28. martā ar Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes parakstu.[6]

Pēc Latvijas Neatkarības kara (1918.–1920. g.) jau minētajām studentu korporācijām pievienojās jaunas latviešu studentu korporācijas – pie Tērbatas Veterinārmedicīnas institūta dibinātā *Latvia* (1917. g.) un pie TU izveidotā *Ventonia* (1917. g.). No 1922. gada latviešu studenti sāka dibināt jaunas korporācijas, nostādot vācbaltiešu studentu korporācijas skaitliskā mazākumā.[7]

---

[4] Cerūzis, Raimonds (2020). Kopīgās tendences Latvijas Universitātes un Latvijas Republikas vēsturē starp pasaules kariem. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 9/10, 41., 42. lpp.

[5] Ščerbinskis, Valters (2019). Caur strīdiem uz vienotību: Prezidiju konventa simts gadi. *Universitas: P!K! 100: Scientiae et Patriae*, 111, 8. lpp.

[6] Briedis, Juris (2004). *Augstākās tehniskās izglītības vēsture Latvijā.* 2. daļa: *Tehniskās fakultātes Latvijas Universitātē, Rīgas Universitātē, Latvijas Valsts universitātē, 1919–1958*. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte, 65. lpp.

[7] Šilde, Ādolfs (1976). *Latvijas vēsture, 1914–1940: valsts tapšana un suverēnā valsts*. Stockholm: Daugava, 552., 553. lpp.

Korporācijas *Fraternitas Rigensis* iesniegums to uzņemt Latvijas Augstskolas P!K! 1921. gada 29. martā. LNA_LVVA, F2204_2_163, b. p.

Latviešu studentu korporācijas vienojās nodibināt alternatīvu Rīgas Ch!C!, un tas bija LU Prezidiju konvents (LU P!K!), kas apvienoja visas pie RP/RPI dibinātās studentu korporācijas neatkarīgi no nacionālās piederības un Tērbatā, Sanktpēterburgā un Maskavā dibinātās studentu korporācijas arī neatkarīgi no nacionālās piederības, kas pārreģistrējās pie Latvijas Universitātes. LU P!K! dibināja, lai aizvietotu Rīgas Ch!C! kā bijušās Krievijas impērijas RP/RPI studentu korporāciju jumtorganizāciju.[8] Tas bija pašsaprotami, ka jaunajā studentu korporāciju jumtorganizācijā, kurā vairākums piederēja latviešiem, oficiālā valoda būs latviešu un latviešu korporantu loma tur būs vadošā. Vācbaltiešiem, kuri atradās mazākumā, nācās sevi pierādīt, lai spētu pastāvēt. LU P!K! tika dibināts 1920. gada 30. oktobrī, kad LU apstiprināja LU P!K! Komānu jeb likumkodeksu.[9] Atbilstoši LU Satversmei LU P!K! oficiālā valoda bija latviešu valoda, taču vācbaltiešu korporanti gribēja turpināt lietot vācu valodu, neskatoties uz faktu, ka latviešu valoda ir LU P!K! oficiālā valoda.[10]

[8] Rimscha. *Baltisches Burschentum*, S. 28.

[9] Kristons, Zigmārs (2007). *Studentu korporācija Lettgallia: pirmie 100 gadi, 1899–1999.* Rīga: Studentu korporācija *Lettgallia*, 31. lpp.

[10] *Latvijas Universitātes Satversme* (1923). Rīga: Valsts papīru spiestuve, 3. lpp.

1922. gada 30. oktobrī visas vācbaltiešu studentu korporācijas – *Curonia, Fraternitas Rigensis, Fraternitas Baltica, Concordia Rigensis, Rubonia* un tā paša gada rudenī pie LU jaundibinātā *Gotonia* – izstājās no LU P!K!, paužot protestu par vācu valodas izstumšanu no LU P!K! savstarpējās komunikācijas.[11] Vācbaltiešu korporanti gribēja saglabāt vācu valodu līdzās latviešu valodai LU P!K! savstarpējā komunikācijā, taču latviešu studentu korporācija *Selonija*, kas Latvijas Neatkarības kara laikā stājās Latvijas Pagaidu valdības rīcībā tās bruņotajos spēkos, kļūstot par vienu no Atsevišķās studentu rotas pamatlicējiem, uzturēja tikai un vienīgi latviešu valodu kā oficiālo valodu LU P!K! debatēs.[12] Otrs iemesls, kāpēc vācbaltiešu studentu korporācijas izstājās no LU P!K!, bija iebildums par balsu sadalījumu LU P!K! – ja organizācijai ir 50 pilntiesīgu biedru, tai pienākas divas balsis. Tas vācbaltiešus saniknoja, jo viņi labi apzinājās – ja latviešu studentu korporācijas ir vairākumā (gan pēc organizāciju, gan pēc pilntiesīgo biedru skaita), tās ar divām balsīm LU P!K! lēmumu pieņemšanā izkonkurēs bez ierobežojumiem jeb noraidīs jebkuru vācbaltiešu studentu korporācijas priekšlikumu. Vācbaltieši uzskatīja, ka LU P!K! ir jāievēro saskaņotība valodas lietošanā un balsu sadalījumā, lai būtu savstarpēja saprašanās un godīgs balsu sadalījums neatkarīgi no studentu korporāciju biedru skaita, taču latviešu korporanti, lepni par neatkarīgo Latvijas valsti, uzskatīja, ka viņiem pienākas visas tiesības noteikt lietu kārtību.[13] Tomēr latviešu studentu korporācija *Lettonia* izturējās pretimnākoši mazākumā esošajām vācbaltiešu studentu korporācijām, ierosinot LU P!K! debatēs lietot gan latviešu, gan vācu valodu. *Lettonia* to argumentēja, ka korporantu ārējās attiecībās ir jāievēro savstarpējā ētika un tā sauktās goda lietas, kas stingri reglamentē korporantu cieņas un goda jautājumus. Goda lietas aizliedz atriebību vai pazemošanu, jo agrāko pretinieku nicināšana un pazemošana nozīmētu pašas studentu korporācijas reputācijas pazaudēšanu gan LU, gan Latvijas sabiedrībā. Jānorāda, ka arī *Lettonia* atbalstīja Latvijas Pagaidu valdību, karojot Atsevišķās studentu rotas sastāvā par demokrātisko Latvijas Republiku.[14] Neētiska rīcība un negoda pieļaušana būtu klajā pretrunā ar Latvijas Pagaidu valdības deklarāciju par Latvijas valsti kā demokrātisku, kas nepieļauj tās iedzīvotāju apspiešanu un piešķir tās pilsoņiem vienlīdzīgas tiesības. Tas nozīmēja, ka vācbaltiešu studentu korporācijas, kas bija pārreģistrējušās pie LU, drīkstēja aizstāvēt savas tiesības lietot vācu valodu debatēs līdzās latviešu valodai. Tomēr divu balsu princips netika mainīts par labu vācbaltiešiem.[15]

---

[11] Rubenis, Rūdolfs (2021). Possibilities to obtain higher education in Germany for Latvian Baltic German students, 1920–1934. In: *Human, Technologies and Quality of Education.* Rīga: University of Latvia, p. 1140.

[12] *Selonija, 1880–1990* (1994). New York: HATCO Printing Corp., 83. lpp.

[13] *Lettonia, 1870–1990: vēsturiskais atskats* (1992). New York: Underline Publishing Co., 74. lpp.

[14] Turpat.

[15] Dribins, Leo (2004). *Etniskās un nacionālās minoritātes Eiropā: vēsture un mūsdienas.* Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs, 53. lpp.

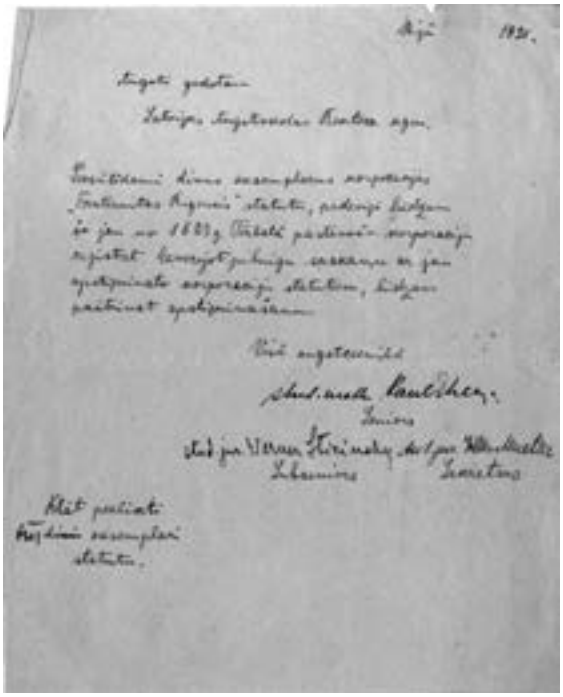

Korporācijas *Fraternitas Rigensis* 1921. gada lūgums Latvijas Augstskolas rektoram reģistrēt korporāciju pie augstskolas. LNA_LVVA, F2204_2_163, b. p.

1924. gada jūnijā problēmas risināšanā iesaistījās LU rektors Jānis Ruberts, kurš panāca izlīgumu valodu jautājumā starp latviešu un vācbaltiešu studentu korporācijām. LU P!K! debatēs varēja lietot gan latviešu, gan vācu valodu, un vācbaltiešu studentu korporācijas tā paša gada jūnijā atgriezās LU P!K!. Tomēr 1927./28. akadēmiskajā gadā vācbaltiešu un latviešu studentu korporācijas atkal nonāca konfliktā, kad latviešu studentu korporācija *Latvia* LU P!K! iesniedza priekšlikumu par latviešu valodu kā vienīgo valodu gan sēžu debatēs, gan internajā goda tiesā. *Curonia* kritizēja to, norādot, ka šis priekšlikums ir pretrunā ar LU rektora J. Ruberta panākto izlīgumu valodas jautājumā, kas ļāva lietot gan latviešu, gan vācu valodu savstarpējā komunikācijā. Šis priekšlikums bija negaidīts pārsteigums vācbaltiešu korporantiem, jo viņi netika laikus informēti par to. Tomēr LU P!K! noraidīja *Latvia* priekšlikumu, lai izvairītos no atkārtotas vācbaltiešu studentu korporāciju izstāšanās no LU studentu korporāciju jumtorganizācijas un atkārtotas starpnacionālās spriedzes, traucējot LU P!K! darbību.[16]

Lai gan starp vācbaltiešu un latviešu korporantiem pastāvēja nesaprašanās valodas un citos LU P!K! organizatoriskajos jautājumos, bija arī izņēmumi attiecībā

[16] Bericht des Vorstandes des Philisterverbandes der *Curonia* für das 2. Halbjahr 1927 und das 1. Halbjahr 1928. Vācu val. Latvijas Universitātes muzejs (turpmāk LU muzejs), nr. LUM2018, 10., 11. lpp.

Studentu korporācijas *Curonia* biedrs Reinholds Vencels Heinrihs Hanss Bernevics.
LNA_LVVA, F3234_33_25758

uz valodas jautājumu. Vācbaltiešu korporanti saņēma privilēģijas no LU puses, ja bija piedalījušies Latvijas Neatkarības karā Pagaidu valdības pusē.[17] Spilgts piemērs ir vācbaltiešu studentu korporācijas *Curonia* biedrs Reinholds Vencels Heinrihs Hanss Bernevics (*Bernewitz*), dzimis Kuldīgā 1895. gada 9. decembrī un kā brīvprātīgais dienējis un karojis Baltijas landesvēra (*Baltische Landeswehr*) barona Ēvalda Eduarda Ludviga Oto fon Kleista (*von Kleist*) rotā un Hāna (*Hahn*) kavalērijas eskadronā[18] no 1919. gada 2. janvāra līdz 1921. gada 13. jūlijam, piedaloties kaujās pret boļševikiem Kurzemē (1919. g. 1. janvāris–22. maijs) un Rīgas ieņemšanā (22. maijs). Pēc Strazdumuižas pamiera (1919. g. 3. jūlijs) karojis Latvijas armijas 1. Kurzemes divīzijas 13. Tukuma kājnieku pulka ložmetējnieku rotā, kas iesaistījās Latgales atkarošanas operācijā (1920. g. 3. janvāris–11. augusts).[19]

Pēc Neatkarības kara 1921. gada 27. augustā Latvijas Augstskolas Organizācijas padome (pēc 1922. g. 23. augusta LU Padome) pieņēma lēmumu, kas atbrīvoja no obligātā latviešu valodas iestājeksāmena kārtošanas abiturientus (vidusskolas absolventi), kuri bija dienējuši Latvijas armijā vai pirms Strazdumuižas pamiera Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos.[20] Lēmuma pieņemšana sakrita ar laiku, kad R. Bernevics stājās LU Teoloģijas fakultātē 1921. gada septembrī.

---

[17] Strods, Heinrihs (1994). Latvijas Universitāte, 1919–1940. No: *Latvijas Universitāte, 75.* Rīga: Latvijas Universitāte, 58. lpp.
[18] Räder, Wilhelm (Bearb.) (1922). *Album Curonum, 1808–1932.* Riga: R. Ruetz & Co.
[19] Reinholds Bernevitcs. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F7427_1_4356, 2. lpp.
[20] Strods. Latvijas Universitāte, 1919–1940, 58. lpp.

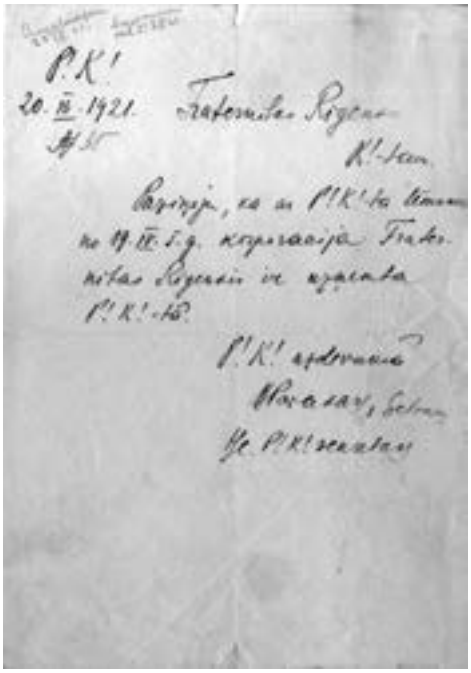

Paziņojums studentu korporācijai *Fraternitas Rigensis K!* par to, ka no 1921. gada 19. aprīļa tā ir uzņemta Latvijas Augstskolas P!K!
LNA_LVVA, F2204_2_163, b. p.

Lojalitāti Latvijas Republikai viņš pierādīja kā Latvijas armijas Vācu zemessargu (reorganizētais Baltijas landesvērs) karavīrs, kurš pēc Baltijas landesvēra izformēšanas Strazdumuižas pamiera rezultātā izlēma palikt kopā ar Latvijas Pagaidu valdībai lojālajām Vācu zemessargu vienībām, turpinot cīņu pret boļševikiem.[21] Uzsākot studijas 1921./22. akadēmiskajā gadā, R. Bernevics kā Latvijas Neatkarības kara brīvprātīgais saņēma arī atbrīvojumu no studiju maksas pirmajā akadēmiskajā gadā saskaņā ar 1922. gada 22. aprīļa no studiju maksas atbrīvojamo studentu saraksta atbilstoši Noteikumiem par studentu–karavīru atsvabināšanu no studiju maksas Latvijas augstskolās.[22]

1921. gada rudenī pirmajā studiju gadā R. Bernevics iestājās vācbaltiešu studentu korporācijā *Curonia*, bet interese par šo korporāciju, kas vēsturiski apvienoja viņa tautiešus no Kurzemes guberņas,[23] viņam radās tieši Latvijas Neatkarības kara laikā. Svarīgi atzīmēt, ka arī *Curonia* un pārējās vācbaltiešu studentu korporācijas iestājās Baltijas landesvērā.

---

[21] LNA_LVVA, F7427_1_4356, 3. lpp.

[22] *Valdības Vēstnesis*, nr. 53, 05.03.1920. Sk. arī: Studentu–karavīru lūgumi par atbrīvošanu no mācību maksas, apliecības par piedalīšanos kaujās, atbrīvoto studentu saraksti, 1921. gada 8. septembris–1925. gada 17. marts. LNA_LVVA, F7427_6_239, 552. lpp.

[23] Räder. *Album Curonum, 1808–1932*, S. 237.

Latvijas Universitātes noteikumu par studentu organizācijām atbilstība vācbaltiešu studentu korporācijām

1930. gada 26. februārī LU Padome apstiprināja Noteikumus par studentu organizācijām pie LU, lai noregulētu juridiskās saistības starp studentiem un universitāti, šajā gadījumā – starp studentu korporācijām un LU. Šie noteikumi tika pielāgoti 1923. gada 28. martā Latvijas Saeimā apstiprinātajai LU Satversmei. Lai gan noteikumu 6. pants "Pie LU nodibinātās studentu biedrībās un pulciņos var būt par aktīviem biedriem tikai personas, kas imatrikulētas LU, un par goda biedriem tikai personas ar akadēmisko izglītību"[24] un LU Satversmes 95. pants "Minētās organizācijas [studentu] darbojas uz LU Padomes apstiprinātu noteikumu pamata. Ja viņu darbība nesaskan ar statūtiem un LU noteikumiem, tās ar LU Padomes lēmumu var slēgt" bija jāievēro ikvienai pie LU reģistrētai studentu korporācijai, studentu organizāciju juridiskais stāvoklis varēja nesakrist ar faktisko, jo visi vācbaltiešu korporanti nestudēja LU.[25] Jau minējām, ka 1922. gada 30. oktobrī visas vācbaltiešu studentu korporācijas izstājās no LU P!K!, taču tās biedri turpināja studēt LU. Universitātes Padome nevarēja slēgt vācbaltiešu studentu korporācijas, ja tās biedri turpināja studēt LU un pašas studentu korporācijas bija izstājušās no LU P!K!. *Selonija* kritizēja vācbaltiešu studentu korporācijas, ka tās biedri studējot Rīgas Herdera institūtā, kas ir pretrunā ar noteikumiem par studentu organizācijām 6. pantu un LU Satversmes 95. pantu. Vācbaltiešu studentu korporāciju pārstāvji argumentēja, ka Rīgas Herdera institūtā studējošie korporanti piedalās tikai iekšējā sadzīvē, tātad publiski nenēsā savas atpazīšanas zīmes – deķeļus, plecu lentes, parādes rapierus un karogus. LU P!K! *šos* argumentus atzina par pietiekamiem, un jautājums tika izbeigts.[26]

Rīgas Herdera institūts bija privāta augstskola, kur studijas notika vācu valodā, taču tā atradās Latvijas Izglītības ministrijas Vācu izglītības pārvaldes pārziņā, ko no 1920. līdz 1928. gadam vadīja vācbaltiešu studentu korporācijas *Fraternitas Rigensis* biedrs vācbaltiešu teologs Kārlis Aleksandrs Kellers (*Keller*).[27] Viņš bija arī Rīgas Herdera biedrības priekšsēdētājs, un šīs biedrības pārziņā atradās pats Rīgas Herdera institūts. Ņemot vērā faktu, ka vācbaltiešu korporanti kā studenti varēja studēt Rīgas Herdera institūtā, korporantu klātbūtne atbildīgajās struktūrās, kas pārrauga šī institūta darbību, deva imunitāti jeb iespēju "apiet" LU oficiālos noteikumus.[28] Svarīgi atzīmēt, ka studentu korporācijām kā slēgtām

[24] Noteikumi par studentu organizācijām pie LU, apstiprināti LU Padomē 1930. gada 26. februārī. LNA_LVVA, F5933_1_4, 1. lpp.

[25] *Latvijas Universitātes Satversme*, 15. lpp.

[26] *Selonija, 1880–1990*, 104. lpp.

[27] Rubenis. Possibilities to obtain higher education in Germany for Latvian Baltic German students, 1920–1934, p. 1141.

[28] Gross, Robert, Meyer-Eltz, Heinz (Bearb.) (1981). *Album Fraterum Rigensum.* München: Die Vielseitige Buchbinderei C.E. Rottstedt, S. 384.

Studentu korporācijas *Fraternitas Rigensis* biedrs vācbaltiešu teologs Kārlis Aleksandrs Kellers. LNA_LVVA, F2996_10_20075

organizācijām ir tiesības organizēt sadzīvi pēc saviem iekšējiem noteikumiem, pielāgojot tos atbilstoši savas valsts likumdošanai un nepārkāpjot likumus.[29]

Ar Rīgas Herdera institūtu bija saistīts arī otrs *Fraternitas Rigensis* biedrs vācbaltiešu meteorologs Rūdolfs Hanss Vilhelms Meiers (*Meyer*), jo viņš bija ne tikai LU Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes, bet arī Rīgas Herdera institūta eksakto zinātņu mācībspēks. R. Meiers bija K. Kellera kā Rīgas Herdera biedrības priekšsēdētāja vietnieks.[30] Viņš iestājās *Fraternitas Rigensis* 1900. gada septembrī, kad sāka studēt TU Matemātikas fakultātē. R. Meiers bija vācbaltiešu korporants, kurš strādāja LU, pārstāvot pie tās pārreģistrētu studentu korporāciju, un bija mācībspēks Rīgas Herdera institūtā, kur arī studēja viņa pārstāvētās studentu korporācijas biedri. Paralēli darbam LU un Rīgas Herdera institūtā R. Meiers bija *Fraternitas Rigensis* vecbiedru biedrības (filistru biedrība) priekšsēdētājs (1931.–1934. g. un 1936.–1939. g.). Filistru biedrība ir studentu korporācijām piesaistīta organizācija, kas juridiski apsaimnieko attiecīgās studentu korporācijas nekustamo īpašumu, materiāli atbalsta aktīvo konventu – biedru kandidātus un biedrus – un organizē studiju beigušo vecbiedru dzīvi.[31]

Ja kāds LU mācībspēks bija pie universitātes reģistrētas studentu organizācijas biedrs, tad *Fraternitas Rigensis* nevar*ēja* slēgt pēc LU noteikumiem par studējošo organizācijām 6. panta. Kā jau minēts, R. Meiers iestājās savā studentu korporācijā, kad vēl LU nepastāvēja. Viņš tika apstiprināts par Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes Dabaszinātņu nodaļas meteoroloģijas docentu 1919. gada 1. novembrī

[29] Ādams, Elvijs (2023). Latvijas studentu korporāciju izveides svarīgākie tiesībvēsturiskie un tiesiskā regulējuma aspekti. *Universitas: Scientiae et Patriae,* 281/118, 20. lpp.
[30] Gross, Meyer-Eltz. *Album Fraterum Rigensum*, S. 413.
[31] Turpat.

ar Latvijas izglītības ministra Kārļa Kasparsona lēmumu, kad studijas Tērbatā jau bija beidzis pirms 15 gadiem – 1904. gada septembrī.[32] Būdams *Fraternitas Rigensis* filistru biedrības priekšsēdētājs, R. Meiers neiesaistījās savas studentu korporācijas aktīvā konventa dzīvē, ko LU Padome nevarēja uzskatīt par pamatotu iemeslu attiecīgās studentu korporācijas slēgšanai. Tikai LU un Rīgas Herdera institūtā studējošie korporanti ir piederīgi pie aktīvā konventa, jo filistrēties jeb kļūt par vecbiedru var tikai tad, kad korporants ir studijas beidzis. Aktīvo konventu veido biedru kandidāti, kuri vēl studē, kā arī biedri, kuri vēl studē vai ir beiguši studijas, bet vēl nav filistrējušies.

Latvijas Universitātes rektoru ietekme uz studentu korporācijām

Kā jau minēts, LU rektors J. Ruberts (*Lettonia* biedrs) panāca izlīgumu starp latviešu un vācbaltiešu studentu korporācijām valodas jautājumā, un vācbaltieši atgriezās LU P!K! sastāvā. Viņš spēja ietekmēt LU P!K! darbību, izmantojot LU Satversmes 18. pantu "LU rektors gādā par kārtību un pareizu darbības gaitu LU, rīkojoties LU Satversmes noteikumu, kā arī LU Padomes un LU Dekānu padomes lēmumu robežās."[33] LU P!K! kā pie LU reģistrētai jumtorganizācijai bija jāspēj pilnvērtīgi funkcionēt, un J. Ruberta pienākumos bija par to gādāt. Kā korporants J. Ruberts varēja iedziļināties un saprast studentu korporāciju jautājumus no savas personīgās pieredzes. Viņš spēja panākt kompromisu starp latviešiem un vācbaltiešiem, vienlaikus uzsverot, ka LU ir Latvijas valsts nacionālā *Alma Mater* un tai jādarbojas Latvijas nacionālajās interesēs – stiprināt un attīstīt latviešu valodu.[34] Atbilstoši LU Satversmes 3. pantam "Studiju valoda LU ir latviešu. Mācības pasniegt citās valodās var tikai atsevišķos gadījumos ar LU Padomes sevišķu atļauju," latviešu valoda bija oficiālā studiju valoda un tai bija jābūt prioritārai augsti izglītota Latvijas pilsoņa izaudzināšanā.[35] Taču, dibinoties LU, tā nevarēja atteikties no RP/RPI vācbaltiešu u.c. nacionālo minoritāšu mācībspēkiem, jo bez viņiem nebija iespējams izveidot akadēmisko kontinuitāti starp bijušo RP/RPI un jauno LU. Bez akadēmiskās kontinuitātes LU nespētu darboties kā klasikā tipa universitāte, kas apvieno tehniskās, eksaktās un humanitārās zinātnes.[36]

---

[32] LU profesors Rūdolfs Meijers. LNA_LVVA, F7427_13_1122, 3., 10. lpp.

[33] *Latvijas Universitātes Satversme*, 6. lpp.

[34] Kūle, Maija (2022). Universitāšu filosofija un Juris Zaķis kā rektors–filosofs. No: Saviča, Mārīte (sast.) (2022). *Profesors Dr. habil. phys. Juris Zaķis: dzīve un darbs.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 27. lpp.

[35] *Latvijas Universitātes Satversme*, 3. lpp.

[36] Rubenis, Rūdolfs (2021). Vācbaltiešu sociālpolitiskā ietekme uz Latvijas augstāko izglītību Politiskās pārvaldes redzeslokā parlamentārisma perioda beigās. No: Bikše, Ginta Ieva, Rokpelnis, Alberts (sast.) (2022). *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi, VII: starpdisciplināri pētījumi Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 208., 209. lpp.

LU rektors Augusts Tentelis, J. Ruberta amata pēctecis, kurš pats arī bija *Lettonia* biedrs, valodas jautājumā nacionālajām minoritātēm bija vēl pretimnākošāks. 1927. gada 18. maijā rektora A. Tenteļa laikā LU Padome pieņēma lēmumu, kas atļāva lasīt lekcijas latviešu, vācu un krievu valodā visās LU fakultātēs atkarībā no studentu lingvistiskā sastāva – ja fakultātē vairākums studentu bija krievu vai vācu valodā runājoši, lekcijas varēja lasīt krieviski vai vāciski. Tomēr sesijas kārtošanai un diplomdarba aizstāvēšanai bija obligāti jānotiek latviešu valodā, jo LU Padome negribēja atteikties no latviešu valodas pilnībā. Šis LU Padomes lēmums labvēlīgi ietekmēja LU P!K! darbību, jo vācbaltiešu korporanti varēja argumentēti aizstāvēt savu viedokli valodas jautājumā.[37] LU Padomes lēmumi bija saistoši visai LU saimei, jo pēc LU Satversmes 7. panta "LU Padome ir augstākais pārvaldes orgāns, kas apvieno un vada visu LU zinātniski pedagoģisko un saimnieciski administratīvo darbību".[38]

Tomēr, lai kāda būtu bijusi LU rektoru J. Ruberta un A. Tenteļa pretimnākšana vācbaltiešu korporantiem, vācbaltiešu un latviešu korporantu attiecības saspīlējās ļoti spēcīgi saistībā ar Latvijas izglītības ministra Ata Ķeniņa mēģinājumiem likvidēt Izglītības ministrijai padoto Vācu izglītības pārvaldi 30. gadu sākumā, lai dotu priekšroku izglītībai latviešu valodā.[39] Šāds solis negatīvi ietekmētu Rīgas Herdera institūtu, kur studēja un strādāja, kā jau minēts, *Fraternitas Rigensis* biedri. Lai gan A. Ķeniņš demisionēja no izglītības ministra amata 1933. gada 23. martā[40] Latvijas Saeimas nacionālo minoritāšu opozīcijas spiediena rezultātā, vācbaltiešu studentu korporācijas tik un tā izstājās no LU P!K! 1932. gada 14. maijā.[41] Izstājušies no LU P!K!, vācbaltiešu korporanti organizējās ap savu, no LU P!K! puses neatzītu jumtorganizāciju – LU Šaržēto konventu (LU Ch!C!).[42] LU Ch!C! bija nodibināts kā pretsvars LU P!K! 1922. gada decembrī, kad vācbaltiešu korporanti bija izstājušies no LU P!K!. Lai nerastos lielāka spriedze ar LU P!K! un nesaprašanās ar LU Padomi noteikumos par LU studējošo organizācijām, vācbaltiešu studentu korporācijas juridiski pārreģistrējās par LU studentu biedrībām un turpināja darboties līdz vācbaltiešu izceļošanai 1939.–1941. gadā.[43] Tātad, ja LU Padome izlēma slēgt kādu studentu korporāciju, tā turpināja darboties ārēji kā studentu biedrība, bet iekšēji – kā studentu korporācija.

---

[37] Šnē, Andris (2009). Latvijas Universitātes rektors profesors Augusts Tentelis. No: Saviča, Mārīte (sast.) (2009). *Profesors Dr. honoris causa Augusts Tentelis: dzīve un darbs.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 15. lpp.

[38] *Latvijas Universitātes Satversme*, 4. lpp.

[39] LU statūti. LNA_LVVA, F4277_1_33, 1. lpp.

[40] *Latvijas valsts dibinātāji* (2018). Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 336. lpp.

[41] Vittands, Valters (1982). *Fraternitas Lettica gadu gaitā.* Lincoln: Fraternitas Lettica, 31. lpp.

[42] *Lettonia, 1870–1990*, 74. lpp.

[43] Briedis. *Augstākās tehniskās izglītības vēsture Latvijā*, 90. lpp.

Secinājumi

Izveidojoties Latvijas Universitātei, vācbaltiešu studentu korporācijas iekļāvās jaunajā Latvijas valsts nacionālajā *Alma Mater*, taču tās negribēja atteikties no vācu valodas lietošanas LU P!K! savstarpējā komunikācijā līdzās latviešu valodai. Lai gan valodas jautājums tika atrisināts ar LU rektoru palīdzību, tas nekavēja vācbaltiešu studentu korporācijas atkārtoti izstāties no LU P!K! 1932. gada 14. maijā. Vācbaltiešu korporanti LU noteikumus par studējošo organizācijām spēja "apiet", ja tās biedri nestudēja LU. Tā sauktā apiešana izpaudās ar savu biedru iesaisti tikai studentu korporāciju iekšējā sadzīvē, ārēji neparādot savas studentu korporāciju atpazīšanas zīmes, kā to darīja LU studējošie korporanti. LU noteikumi par studējošo organizācijām neattiecās uz tiem studentu korporāciju biedriem, kuri strādāja par LU un Rīgas Herdera institūta mācībspēkiem, kā arī nebija absolvējuši LU un nebija piederīgi pie savas studentu korporācijas aktīvā konventa. LU rektori, kuri bija studentu korporāciju biedri, spēja labi saprasties ar latviešu un vācbaltiešu korporantiem valodas jautājumā, kas nodrošināja vienotību un saliedētību LU P!K! no 1922. gada jūnija līdz 1932. gada maijam. Izstāšanās no LU P!K! nozīmēja studentu korporācijas slēgšanu, taču vācbaltiešu studentu korporācijas to novērsa, pārreģistrējoties kā Latvijas Universitātes studentu biedrības, bet iekšēji darbojoties kā studentu korporācijas.

RŪDOLFS RUBENIS

ADAPTATION OF THE BALTIC GERMAN STUDENT FRATERNITIES TO THE RULES OF THE UNIVERSITY OF LATVIA DURING THE PERIOD OF PARLIAMENTARISM, 1919–1934

The University of Latvia (UL) is not only an institution of higher education and science that has formed and laid the foundations for the national intelligentsia of the independent Republic of Latvia, but also a socio-political centre for academic life-long organisations of students of different nationalities, for example, the Baltic German student fraternities. Student fraternities are a corporate (closed) nature brotherhoods, about which Latvian society and the historiography of Latvian history have expressed contradictory opinions – some associate them with a significant public contribution to winning and strengthening the independence of the Latvian state, others associate them with hidden connections and vested interests to achieve favourable interests for themselves. But what was the relationship of the Baltic German student fraternities with the UL, which tried

to regulate the activities of these student academic organisations according to its own rules? During the period of parliamentarism, these closed organisations were able to grow close to the UL because their members were active in the UL system. The aim of this article is to assess how the Baltic German student fraternities, as student academic organisations, were able to adapt the rules of the UL to their own interests without committing violations. The research is based on documents from the Latvian State Historical Archives, periodicals and documentation of student fraternities. The article concludes that the Baltic German student fraternities were integrated into the UL by not abandoning the use of German in their communication with the Latvian student fraternities, by reaching an understanding with the UL rectors-fraternity members on the language issue and by observing the UL regulations on student organisations, adapting them to their student fraternities in the relations between the UL student fraternities.

Keywords: University of Latvia, student fraternities, corporatism, national minorities, higher education.

Iesniegts 2023. gada 30. martā

VĒSTURE

INETA LIPŠA

POLITIĶES MILDAS SALNĀS UN ĀRLIETU MINISTRA VOLDEMĀRA SALNĀ KORESPONDENCE VALDĪBAS KRĪZES UN LATVIJAS–VĀCIJAS "SVIESTA KARA" LAIKĀ 1933. GADA JŪNIJĀ

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva 293. fonda 2. uzskaites saraksta 164. glabājamajā vienībā "V. Salnā personīgā sarakste ar dzīvesbiedri, 1927–1933" atrodas žurnālistes un politiķes Mildas Salnās (1886–1970) no Rīgas uz Londonu 1933. gada 13. jūnijā, 21. jūnijā, 22. jūnijā un 30. jūnijā izsūtītas vēstules dzīvesbiedram Voldemāram Salnajam (1886–1948), ārlietu ministram Ādolfa Bļodnieka Ministru kabinetā. Tās rakstītas gan Latvijas ārpolitikā, gan iekšpolitikā politiski spraigā laikā un parāda Mildas Salnās darbību dzīvesbiedra politiskās karjeras attīstībā. Sieviešu reālo iesaisti politikā ir sarežģīti noskaidrot tāpēc, ka viņas ir strādājušas bez atalgojuma un publiskas atzinības, kas nozīmē, ka viņu pūliņi ir minimāli dokumentēti valsts pārvaldes dokumentos. Tomēr M. Salnās un V. Salnā korespondence liecina, ka nozīmīgas zināšanas par sieviešu sadarbību politikā atklāj tā sauktie ego dokumenti.
Atslēgvārdi: Milda Salnā, politiķe, politiķa dzīvesbiedre, ārlietu ministrs, Ministru kabinets, 1933. gads.

Ārlietu ministrs Voldemārs Salnais[1] vadīja Latvijas delegāciju Tautu Savienības rīkotajā starptautiski nozīmīgajā vispasaules saimnieciskajā konferencē Londonā. No Rīgas viņš izbrauca 1933. gada 7. jūnija vakarā, bet atgriezās 8. jūlijā.[2] Šajā laikā Latvijas politiķiem nācās risināt vairākus būtiskus ārpolitiskus un iekšpolitiskus sarežģījumus.

1933. gada 12. jūnijā Vācija pēkšņi aizliedza ievest Latvijas sviestu, tā klaji pārkāpjot Latvijas–Vācijas tirdzniecības līgumu un izraisot diplomātisku konfliktu, ko Latvijas historiogrāfijā dēvē par "sviesta karu".[3] Ar Latvijas sviesta

[1] Voldemārs Salnais (1886–1948), ārlietu ministrs (24.03.1933.–07.03.1934.). Biogrāfiju sk.: Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (sast.) (2003). *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918–1991. Biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 263.–265. lpp.

[2] Uz vispasaules saimniecisko konferenci Londonā. *Jaunākās Ziņas*, 07.06.1933., 16. lpp.

[3] Stranga, Aivars (2002). *Ebreji un diktatūras Baltijā, 1926–1940.* Otrais, papildinātais izdevums. Rīga: LU Jūdaikas studiju centrs, 145.–148. lpp.; Stranga, Aivars (2015). *Latvijas ārējie ekonomiskie sakari, 1919.–1940. gads: attiecības ar lielvalstīm (saimnieciskie, politiskie, diplomātiskie aspekti)*.

Milda un Voldemārs Salnie 1937. gadā.
LNA_LVA, F1928_1v_21, 4.3. lp.

boikotu nacistiskā Vācija reaģēja uz vācu preču boikotu Latvijā, ko 4. jūnijā bija izsludinājusi Vislatvijas ebreju politisko un saimniecisko organizāciju konference un Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija, kas tādējādi protestēja pret ebreju veikalu boikotiem Vācijā, kas tur notika kopš aprīļa.

"Sviesta karš" iekrita vispasaules saimnieciskās konferences laikā, kurā piedalījās arī Latvijas un Vācijas ārlietu ministri, tāpēc Latvijas sviesta boikots, ko Vācija sāka 12. jūnijā, konferences pirmajā dienā, atradās diplomātu uzmanības lokā. 15. jūnija pēcpusdienā Londonā konferences delegātus uzrunāja Latvijas ārlietu ministrs V. Salnais. Viņš informēja, ka Latvijas valdība bez ierobežojumiem ir pievienojusies muitas jeb tā sauktajam saimnieciskajam pamieram, kas bija vērsts uz starptautiskās tirdzniecības noregulēšanu.[4] Vācija, boikotējot Latvijas

Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 182., 229.–232. lpp.; Ščerbinskis, Valters (2016). Ādolfs Bļodnieks (07.08.1889.–21.03.1962.): finansists, valsts saimniecisko jautājumu risinātājs. No: Krūmiņš, Gatis (red.). *Deviņu vīru spēks. Stāsti par deviņiem Ministru prezidentiem, 1918–1940*. Rīga: Valsts kanceleja, 66. lpp.

[4] Latvija deklarē savu viedokli Londonā. *Jaunākās Ziņas*, 16.06.1933., 7. lpp.

sviestu, uz šī fona izskatījās slikti. 16. jūnijā Vācijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Dr. Georgs Martiuss[5] ieradās Latvijas Ārlietu ministrijā un informēja tās ģenerālsekretāru Vilhelmu Munteru[6], ka Vācijas valdība atceļ aizliegumu ievest Vācijā Latvijas sviestu. Viņš izteicās, ka Vācija tā rīkojas, pamatojoties uz Latvijas ārlietu ministra Voldemāra Salnā un Vācijas ārlietu ministra Konstantīna fon Neirata[7] sarunām Londonas konferencē. V. Salnais bija apsolījis, ka "Latvija spērusi un arī turpmāk spers likumīgi iespējamos soļus pret vācu preču boikota sludināšanu Latvijā".[8] Proti, Latvijas valdība nosodīja vācu preču boikotu. Vēlāk daži oponenti Saeimā V. Salnajam to pārmeta kā nevajadzīgu Latvijas pazemošanos. Bet kopumā visi bija apmierināti, ka konflikts ir tik ātri nokārtots.

Abu valstu ministri konfliktu Londonā bija atrisinājuši, tāpēc nākamajā dienā, – 17. jūnijā, kad Vācija atsāka Latvijas sviesta importu un kad Rīgā ļaudis uzgavilēja latviešu koriem VIII Vispārējos dziesmu svētkos, V. Salnais neklātienē piedzīvoja zvaigžņu stundu. Dziesmu svētku pirmajā dienā Esplanādē pulcējās valsts politiskā elite un ārvalstu diplomāti, un ārlietu ministra dzīvesbiedrei Mildai Salnajai nācās uzklausīt ārzemju diplomātu atzinību par viņa panākumiem Londonā. Avīze "Jaunākās Ziņas" reportāžā no koncerta atrādīja pirmajās rindās sēdošos prominentos klausītājus.[9] Tur redzam arī Mildu Salno līdzās virsdiriģentiem Teodoram Reiteram un Emilim Melngailim un avīzes "Jaunākās Ziņas" un žurnāla "Atpūta" izdevējiem Emīlijai Benjamiņai un Antonam Benjamiņam. Redzam arī dažus diplomātus – Francijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Žanu Tripjē[10] ar dzīvesbiedri un Vācijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Dr. Georgu Martiusu, kas Mildu Salno bija uzrunājuši un par ko viņa rakstīja vēstulē dzīvesbiedram.

Savukārt Latvijas iekšpolitikā 1933. gada jūnija otrajā pusē deputāti tik asi strīdējās ap valsts budžeta projektu Ceturtajā Saeimā, ka jau otrreiz demisionēja izglītības ministrs Atis Ķeniņš[11] un teju sabruka nacionālās koalīcijas valdība, jo opozīcijā pārgāja Demokrātiskā centra partija[12] un Progresīvā apvienība.[13] Par visu to vēstulēs Milda Salnā informēja ārlietu ministru Voldemāru Salno.

---

[5] Georgs Martiuss (*Martius*; 1884–1951), Vācijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā (1932.–1934. g.). Sīkāk sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki*, 398. lpp.

[6] Vilhelms Munters (1898–1967) 1933. gada jūnijā bija Ārlietu ministrijas Administratīvi juridiskā departamenta direktors un ministrijas ģenerālsekretārs.

[7] Konstantīns fon Neirats (*von Neurath*; 1873–1956), Vācijas ārlietu ministrs (1932.–1938. g.).

[8] Preču apmaiņas aizliegumi starp Latviju un Vāciju atcelti. *Jaunākās Ziņas*, 17.06.1933., 13. lpp.

[9] Augstie dziesmu svētku viesi. *Jaunākās Ziņas*, 19.06.1933., 10. lpp.

[10] Žans Trijpē (*Tripier*; 1878–1969), Francijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā (1930.–1939. g.). Sīkāk sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki*, 394. lpp.

[11] Atis Ķeniņš (1874–1961), Demokrātiskā centra partijas biedrs. Ministrs demisonēja kopā ar M. Skujenieka kabinetu 1933. gada 23. martā un no Ā. Bļodnieka kabineta tā paša gada 16. jūnijā.

[12] Demokrātiskā centra partija izveidota 1922. gadā.

[13] Progresīvā apvienība izveidota 1930. gada sākumā, balstoties uz Latvijas Strādnieku sociāldemokrātu mazinieku partijas biedriem.

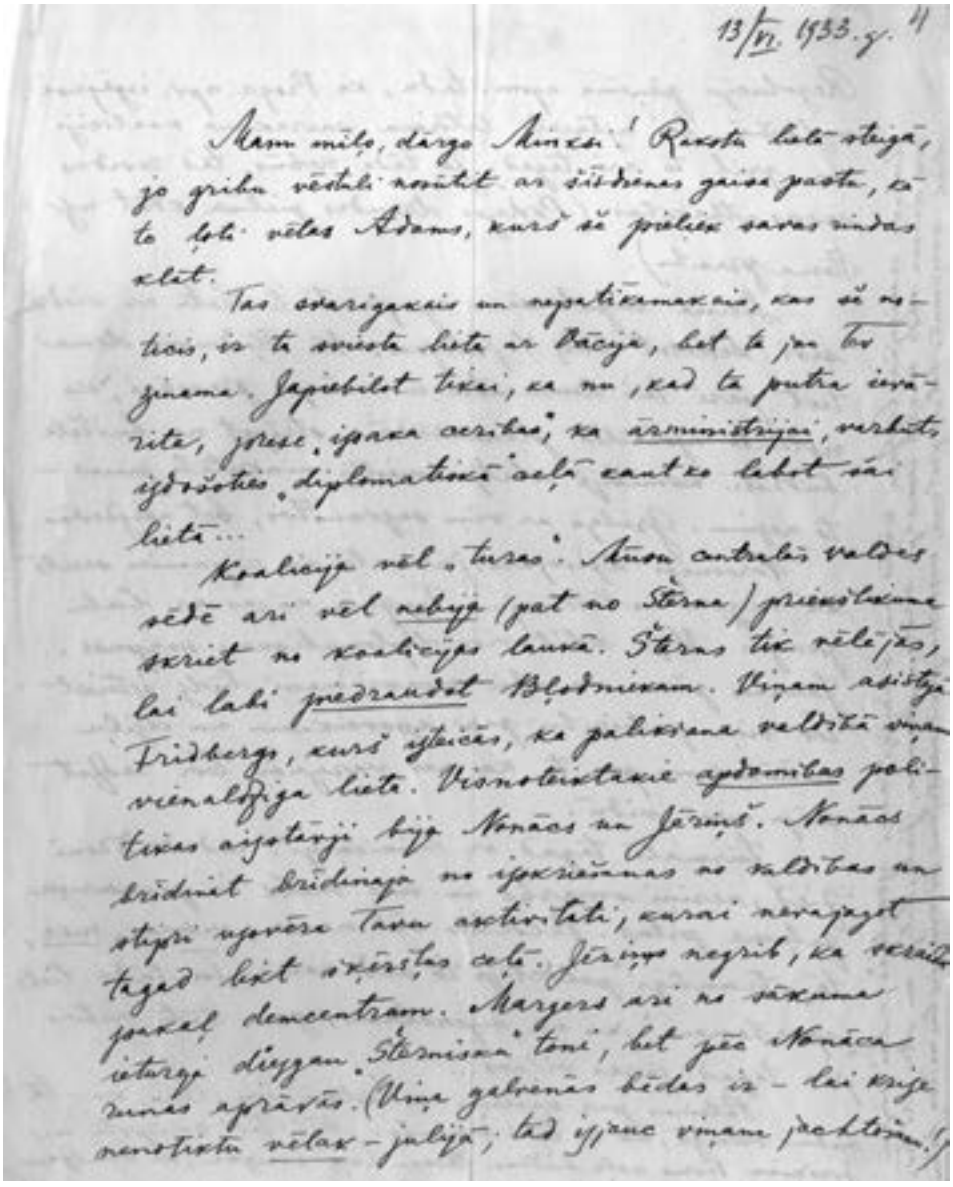

13/VI. 1933. g. 4

Manu mīļo, dārgo Minksi! Rakstu lietā steigā, jo gribu vēstuli nosūtīt ar šīsdienas gaisa pastu, kā to ļoti vēlas Adams, kurš šē pieliek savas rindas klāt.

Tas svarīgakais un nepatīkamakais, kas šē noticis, iz tā sviesta lieta ar Dācija, bet tā jau Tev zināma. Japiebilot tikai, ka nu, kad tā putra ievārīta, prese „ipaka ceribas", ka ārministrijai, varbūt, izdošoties „diplomatiskā" ceļā kaut ko labot šai lietā...

Koalicija vēl „turas". Mūsu centrālās valdes sēdē ari vēl nebija (pat no Šterna) priekšlikuma skriet no koalicijas laukā. Šterns tik vēlējās, lai labi piedraudot Bļodniekam. Viņam asistēja Fridbergs, kurš izteicās, ka palikšana valdībā viņam vienaldzīga lieta. Visnoteiktakie apdomības politikas aizstāvji bija Nonācs un Jēriņš. Nonācs brīdinat brīdinaja no iskriešanas no valdības un stipri uzsvēra Tavu aktivitati, kurai nevajagot tagad likt šķēršļus ceļā. Jēriņš negrib, ka skraidu pakaļ demcentram. Margers ari no sākuma ieturēja diezgan „Šterniska" toni, bet pēc Nonāca runas aprāvās. (Viņa galvenās bēdas iz – lai krize nenotiktu vēlak – julijā; tad izjauc viņam jachtošanu!)

Mildas Salnās vēstule Voldemāram Salnajam 1933. gada 13. jūnijā. Pirmā lappuse. LNA_LVVA, F293_2_164, 4. lp.

Kolīzijas Latvijas iekšpolitikā bija saistītas ar Ādolfa Bļodnieka[14] Ministru kabineta 1933. gada 3. jūnijā Saeimai iesniegtā 140,6 miljonu latu apjomīgā valsts budžeta projekta apspriešanu.[15] Deputāti sāka debatēt 13. jūnijā. Latvijas ekonomika joprojām nebija atguvusies no pasaules ekonomiskās krīzes sekām, tāpēc politiķi centās samazināt budžeta izdevumus. Valdību veidoja tā sauktā nacionālā koalīcija, kas vairākumu Saeimā spēja nodrošināt bez minoritāšu atbalsta. Divi koalīcijas partneri – Demokrātiskais centrs un Progresīvā apvienība – par savu mērķi izvirzīja etnisko minoritāšu integrēšanu sabiedrībā uz latviešu valodas bāzes. Jau 1932. gadā Demokrātiskā centra kongress pieņēma rezolūciju pamazām panākt, ka vidusskolas līmenī izglītība par valsts budžeta līdzekļiem ir iegūstama tikai latviešu valodā.[16] Progresīvā apvienība uzskatīja, ka visu etnisko grupu skolēnu izglītošana latviešu skolās ir valsts drošības un pat pastāvēšanas jautājums. Kad Ā. Bļodnieka valdība nepildīja Progresīvās apvienības prasību izsvītrot no 1933. gada budžeta finansējumu palielinājumu minoritāšu vidusskolām un arodskolām, apvienības deputāts Jānis Šterns[17] pateica, ka frakcija par budžetu nebalsos, jo "mēs negribam būt Latvijas kaprači".[18] Par apsvērumiem, kas bija šīs prasības pamatā, liecina debates Saeimas Izglītības komisijā 9. jūnijā. Kritizējot minoritāšu skolu pārvalžu darbību, Vidusskolu skolotāju biedrības pārstāvis Alfrēds Priednieks skaidroja: "Mācīšanās kopā ar latviešiem minoritātes nepārlatviskos, un tas nav vajadzīgs, bet viņu jaunatne labāki pazīs mūsu valodu, mākslu, vēsturi [šeit un turpmāk oriģinālā treknrakstā. – *I. L.*] utt. un līdz ar to taps ar mums tuvāki, vienotāki, tāpat kā mēs ar krievu laiku vidusskolu mācījāmies pazīt krievu tautas garu, kultūru. Taisni kopējas ģimnāzijas ar saviem humanitāriem priekšmetiem ir ļoti svarīgs faktors valsts pilsoniskā audzināšanā un tautību tuvināšanā, kas vienas valsts pilsoņiem ir nepieciešami. – Minoritātu izglītības pārvaldes vada ļaudis ar politiski vēl greizākiem uzskatiem nekā skolotāji, tāpēc minoritātu skolas ir jāpārņem vispārējā skolu departamenta pārziņā."[19]

Progresīvās apvienības frakcijas deputāts J. Šterns 14. jūnija plenārsēdē uzsvēra, ka vidusskolās un arodskolās Latvijas jaunatne ir jāaudzina kopīgi, nevis atsevišķās minoritāšu skolās, "lai tai būtu kopīgas intereses un lai grūtā brīdī tā kopīgi varētu aizstāvēt savu dzimteni".[20] Tāpēc frakcija pieprasīja Ministru

[14] Ādolfs Bļodnieks (1889–1962), Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas līderis, Ministru prezidents (24.03.1933.–16.03.1934.). Sk.: Ščerbinskis. Ādolfs Bļodnieks, 61.–73. lpp.

[15] Demokrātiskais centrs izstājies no valdības koalīcijas. Valsts budžets sabalansēts ar kopsumu 140 678 143 Ls. *Jaunākās Ziņas*, 03.06.1933., 7. lpp.

[16] Demokrātiskā centra kongress. *Latvijas Kareivis*, 22.03.1932., 2. lpp.

[17] Jānis Šterns (1876–1965), Progresīvās apvienības biedrs, ceturtās Saeimas deputāts.

[18] Latvijas Republikas IV Saeimas VI sesijas 14. sēde 1933. gada 14. jūnijā (1933). No: *Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas, VI sesija, 1933. gads.* Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 543. sleja.

[19] Minoritātu skolu un pārvalžu darbības kritika Saeimas izglītības komisijā. *Jaunākās Ziņas*, 10.06.1933., 10. lpp.

[20] Latvijas Republikas IV Saeimas VI sesijas 14. sēde 1933. gada 14. jūnijā, 543. sleja.

prezidentam Ā. Bļodniekam valsts budžetā svītrot finansējuma palielinājumu minoritāšu vidusskolām un arodskolām, brīdinot, ka pretējā gadījumā Progresīvā apvienība izstāsies no nacionālās koalīcijas. Tas bija principiāls jautājums, jo pirms dažiem mēnešiem, 1933. gada martā, bija kritusi Progresīvās apvienības līdera Marģera Skujenieka[21] vadītā valdība, jo valdības koalīcijas partneri – tagadējā Ministru kabineta Ā. Bļodnieka vadītā Jaunsaimnieku un sīkgruntieku partijas frakcija – 3. februārī Saeimā nobalsoja pret M. Skujenieka valdības Demokrātiskā centra izglītības ministra Ata Ķeniņa virzītajiem grozījumiem likumā par mazākumtautību skolām jeb, kā to dēvēja tā laika presē – minoritāšu vidusskolu likumu, kas paredzēja apmācību latviešu valodā visā vidusskolu līmenī. A. Ķeniņš iesniedza demisiju, un M. Skujenieka nacionālā valdība atkāpās.[22] Demokrātiskā centra partija publiski skaidroja savu nostāju: "Minoritātu skolu likums ir arī visas latvju tautas un latviešu nacionālās valdības cieņas un goda jautājums. Nav nozīmes valdībai vārdā saukties par nacionālu, ja tā nespēj izvest likumu, kas skaidri un taisnīgi izriet no latvju tautas interesēm. Tāpēc ne no Demokr[ātiskā] centra atkarājas, būt vaj nebūt tālāk latviešu valdībai, bet gan no partijām, kas latviešu cieņas un goda lietu kājām saminušas, nepieļaudamas pat attiecīgu likuma nodošanu Saeimas komisijām."[23]

Valdības krīze ieilga uz septiņām nedēļām, jo nākamo Ministru kabinetu izdevās izveidot tikai 23. martā, pēc tam, kad no iespējas to darīt atteicās teju visas uzrunātās frakcijas. Jauno Ministru kabinetu izveidoja Ādolfs Bļodnieks. Demokrātiskais centrs par izglītības ministru atkal deleģēja Ati Ķeniņu. Viņš vēlreiz virzīja balsošanai Saeimā grozījumus likumā par mazākumtautību skolām, un 8. jūnijā Saeima atkal tos noraidīja. A. Ķeniņš iesniedza demisijas rakstu.[24]

Valdība ar viņa demisijas pieņemšanu nesteidzās. Tikmēr Progresīvā apvienība paziņoja par izstāšanos no nacionālās koalīcijas,[25] tomēr uzsvēra, ka par V. Salnā atstāšanu vai atsaukšanu no ārlietu ministra posteņa lems pēc viņa atgriešanās no Londonas, bet Demokrātiskā centra partija vēlreiz apstiprināja, ka neatgriezīsies valdībā.[26] Savā konferencē partijas vadība skaidroja biedriem, ka atgriešanās koalīcijā nav iespējama, jo "nacionālie jautājumi mīdīti kājām, minoritātēm piešķirti nepelnīti pabalsti, minoritātu skolas līdzekļu ziņā atstātas priviliģētā stāvoklī, valsts darbiniekiem samazinātas algas".[27]

---

[21] Marģers Skujenieks (1886–1941), Progresīvās apvienības priekšsēdētājs, Ministru prezidents (06.12.1931.–23.03.1933.).

[22] Vakar atkāpās M. Skujenieka nacionālā valdība. *Jaunākās Ziņas*, 04.02.1933., 6. lpp.

[23] Demokrātiskā centra viedoklis valdības jautājumā. *Jaunākās Ziņas*, 07.02.1933., 7. lpp.

[24] Nacionālā koalīcija jāuztura. *Jaunākās Ziņas*, 07.06.1933., 1. lpp.

[25] Progresīvā apvienība izstājas no nacionālās koalīcijas. *Jaunākās Ziņas*, 16.06.1933., 7. lpp.

[26] Valdības partijas un Dem. centra atzinumi koalīcijas lietā. *Jaunākās Ziņas*, 19.06.1933., 9. lpp.

[27] Turpat.

Šajā brīdī politisku iniciatīvu nodemonstrēja "Jaunāko Ziņu" redakcija.[28] 27. jūnijā avīzes pirmajās lappusēs tā detalizēti preparēja politisko situāciju un kategoriski aicināja neizjaukt nacionālo koalīciju, jo ir vajadzīga valdība bez minoritātēm. Ievadraksts vēstīja, ka, uzturot vidusskolas minoritāšu valodā, politiķi grauj Latvijas drošību. Proti, vācu ģimnāzijās "par valsts naudu mēs, kā izrādās, esam izaudzinājuši hitleriešus, jo apstākļu pazinēji vienprātīgi apgalvo, ka nekur ārpus Vācijas neesot tik daudz hitleriski noskaņotas jaunatnes kā vācu skolās Latvijā".[29] Tāpat "Jaunāko Ziņu" redakcija fiksēja minoritāšu negribēšanu iekļauties kopienā, kas runātu valsts valodā, un uzsvēra, ka to veicina fakts, ka mazākumtautības norobežojas savās skolās. Avīze skaidroja: "Līdzīgas tieksmes pēc iespējas norobežoties no latviešiem mēs redzam arī krievu, poļu un žīdu starpā. Pie tā novedusi mūsu mīkstčaulība nacionālos jautājumos, to īpaši labi raksturo mūsu žīdu tautības izturēšanās: Vācijā žīds arvienu cenšas būt vācietis, Krievijā – krievs, Polijā – polis. Vienīgi pie mums ne tikai nav novērojama šī cenšanās kaut kā aizliegt savu tautību – tieši otrādi, nereti vien novērojama jau pārspīlēta savu "tiesību" uzsvēršana."[30]

Kā jau minēts, arī Progresīvā apvienība bija pārgājusi valdības opozīcijā, bet tās ministrs V. Salnais joprojām strādāja, tāpēc 29. jūnijā Progresīvās apvienības valdes sēdē plānoja spriest par ministra V. Salnā atsaukšanu no valdības.[31] 30. jūnijā sākās oficiālās sarunas par nacionālās koalīcijas atjaunošanu.[32] Demokrātiskais centrs izvirzīja piecas prasības un kā galveno – svītrot minoritāšu skolām palielinātos pabalstus. Tā bija arī Progresīvās apvienības prasība.[33] Tomēr 5. jūlijā Saeima apstiprināja valsts budžetu, pateicoties krievu un poļu minoritāšu frakciju balsīm.[34] Demokrātiskā centra un Progresīvās apvienības prasība svītrot finansējuma palielinājumu minoritāšu skolām nebija izpildīta.[35]

V. Salnais no Londonas atgriezās 8. jūlija vakarā, kad jau bija zināms Progresīvās apvienības lēmums atstāt viņu valdībā kā privātpersonu, ne kā frakcijas pārstāvi.[36] Frakcijas biedrus Rīgā V. Salnais nesatika, jo M. Skujenieks bija devies izbraukumā ar jahtu, bet J. Šterns jau vadīja vasaru savā lauku īpašumā. Saeima bija devusies vasaras atvaļinājumā līdz 17. oktobrim.

---

[28] Ka "Sociāldemokrātam" [tirāža krīt]. *Jaunākās Ziņas*, 03.07.1933., 12. lpp.
[29] Apstākļi prasa – valdību bez minoritātēm. *Jaunākās Ziņas*, 27.06.1933., 1., 2. lpp.
[30] Turpat.
[31] Ārl. ministris V. Salnājs arī turpmāk paliks amatā? *Jaunākās Ziņas*, 28.06.1933., 10. lpp.
[32] Šodien sāksies oficiālas sarunas par nacionālās koalīcijas atjaunošanu. *Jaunākās Ziņas*, 30.06.1933., 1. lpp.; Sarunas ar Demokrātisko centru ievadītas. *Jaunākās Ziņas*, 01.07.1933., 13. lpp.
[33] Progresīvā apvienība prasa strīpot minoritātu skolām pieliktās sumas. *Jaunākās Ziņas*, 28.06.1933., 16. lpp.
[34] Valsts budžets pieņemts kopsumā 140 612 464 Ls. *Jaunākās Ziņas*, 05.07.1933., 2. lpp.
[35] Ko darīs Demokrātiskais centrs? *Jaunākās Ziņas*, 05.07.1933., 9. lpp.
[36] *Jaunākās Ziņas*, 08.07.1933., 20. lpp.

Kāda loma šajās iekšpolitiskajās un ārpolitiskajās turbulencēs bija ārlietu ministra dzīvesbiedrei Mildai Salnajai? Vispirms īsumā par to, kas viņa bija un ar ko nodarbojās. Milda Salnā bija vienīgā sieviete avīzes redaktore politiskajā presē Latvijā. No 1931. līdz 1934. gadam viņa strādāja savas partijas – politiķa Marģera Skujenieka vadītās Progresīvās apvienības – nedēļas laikrakstā "Lauku Dzīve", pēc tam "Latviešu Balss".

M. Salnās pieredze politikā bija tieši tāda pati kā viņas dzīvesbiedram. Tā sākās ar piedalīšanos 1905. gada revolūcijas notikumos Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas rindās (LSDSP; 1904.–1921. g.)[37] un turpinājās jau neatkarīgajā Latvijas valstī, izstājoties no LSDSP un dibinot Latvijas Strādnieku sociāldemokrātu mazinieku partiju (1921.–1930. g.). M. Salnā piedalījās mazinieku partijas pašlikvidācijā un jaunās Progresīvās apvienības (1930.–1934. g.) izveidē un darbā. Viņa kandidēja triju Saeimu vēlēšanās (1925., 1928., 1931. g.) un triju Rīgas domju vēlēšanās (1922., 1925., 1931. g.), tomēr par deputāti netika ievēlēta.[38]

Līdzīgi citiem sociāldemokrātu politiķu pāriem, piemēram, Klārai Kalniņai un Paulam Kalniņam, Ķērstai Grīnbergai-Veckalnai un Andrejam Veckalnam, Bertai Vesmanei un Frīdriham Vesmanim, kuri visi atšķirībā no Salno pāra tomēr palika LSDSP, Milda un Voldemārs Salnie satikās un izveidoja ģimeni, darbojoties partijā, un arī viņu turpmākie politiskie uzskati attīstījās tandēmā. Mildai Salnajai bija skaidrs viedoklis par to, kā jāizpaužas politiskajiem uzskatiem pāru attiecībās, un viņa to popularizēja teju katrā priekšvēlēšanu kampaņā. Piemēram, 1928. gadā viņa rakstīja: "Grūti iedomāties laimīgu ģimenes dzīvi starp diviem ideoloģiski naidīgiem cilvēkiem. Kas gan varētu būt par saskaņu ģimenē, kurā vīrs darbotos "aktīvajos nacionālistos", bet sieva strādātu komunistu partijā? Vai tur drīz nebūtu jāiejaucas policijai?"[39]

Dzīvesbiedra prombūtnē Milda Salnā piedalījās partijas Centrālās valdes sēdēs un ziņoja par notiekošo Voldemāram uz Londonu.

Mildas un Voldemāra Salno 1933. gada jūnija korespondence ir unikāla ar to, ka parāda, ka dzīvesbiedre kā ārlietu ministra politiskā padomniece bez

---

[37] Jēkabsons, Ēriks (2016). 1905. gada revolūcija: latviešu sociāldemokrātu propagandistes Mildas Kļaviņas (Salnās) dienasgrāmata. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4 (101), 140.–162. lpp.

[38] Lipša, Ineta (2023). Women Running for the Office of MP under the Flexible Lists System in Latvia: the Case Studies of Milda Salnā and Berta Pīpiņa (1922–1934). *Letonica* 49, pp. 90–111; Lipša, Ineta (2022). *Viena. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā, 1922–1934*. Rīga: Friedrich-Ebert-Stiftung; Lipša, Ineta (2021). Karš un izmaiņas dzimšu attiecībās: sieviešu politiskā darbība. No: Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (red.). *Karš un sabiedrība Latvijā, 1914–1920.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 223.–264. lpp.; Lipša, Ineta, Vizgunova, Elizabete (2019). Feminisms un Latvija. No: Bukovskis, Kārlis, Sprūds, Andris, Ščerbinskis, Valters (red.). *Latvijas ārlietu simtgade: pasaules doma un Latvija*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 79.–92. lpp.

[39] Citēts no: Lipša. *Viena. Grozāmo sarakstu slazdā*, 126. lpp.

līgumattiecībām ar vīra darbavietu iesaistījās vīra politiskās karjeras attīstībā. Tādējādi izpētes vērta ir politiķu dzīvesbiedru ietekme Latvijas iekšpolitikā un ārpolitikā, jo atklātu Latvijas politiskās vēstures naratīvā svarīgus, bet pagaidām neredzamus aktorus.

MILDAS SALNĀS VĒSTULES VOLDEMĀRAM SALNAM

13.VI.1933. g.

Manu mīļo, dārgo Minksi! Rakstu lielā steigā, jo gribu vēstuli nosūtīt ar šīsdienas gaisa pastu, kā to ļoti vēlas Adams, kurš še pieliek savas rindas klāt.[40]

Tas svarīgākais un nepatīkamākais, kas še noticis, ir tā sviesta lieta ar Vāciju, bet tā jau Tev zināma. Jāpiebilst tikai, ka nu, kad tā putra ievārīta, prese "izsaka cerības," ka Ārlietministrijai [šeit un turpmāk pasvītrojumi oriģinālā. – *I. L.*] varbūt izdošoties "diplomātiskā" ceļā kaut ko labot šai lietā…

Koalīcija vēl "turas". Mūsu centrālās valdes[41] sēdē arī vēl nebija (pat no Šterna) priekšlikuma skriet no koalīcijas laukā. Šterns tik vēlējās, lai labi piedraudot Bļodniekam. Viņam asistēja Frīdbergs[42], kurš izteicās, ka palikšana valdībā viņam vienaldzīga lieta. Visnoteiktākie apdomības politikas aizstāvji bija Nonācs[43] un Jēriņš[44]. Nonācs brīdināt brīdināja no izskriešanas no valdības un stipri uzsvēra Tavu aktivitāti, kurai nevajagot tagad likt šķēršļus ceļā. Jēriņš negrib, ka skraida pakaļ Demcentram[45]. Marģers[46] arī no sākuma ieturēja diezgan "šternisku" toni, bet pēc Nonāca runas aprāvās. (Viņa galvenās bēdas ir – lai krīze nenotiktu vēlāk – jūlijā; tad izjauc viņam jahtošanu![47])

---

[40] Adama personību nav izdevies noskaidrot. Viņš ir uzrakstījis atsevišķu vēstuli Voldemāram Salnajam, kurā mudina viņu Londonā satikties ar Francijas delegācijas locekļiem, lai pārrunātu franču pusi interesējošu jautājumu par Krievu–Āzijas banku. Sk.: Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F293_2_164, 11. lp.

[41] Domāta Progresīvās apvienības Centrālā valde.

[42] Andrejs Frīdbergs (1885–1949), Progresīvās apvienības biedrs, agronoms.

[43] Oto Nonācs (1880–1942), bijušais Latviešu zemnieku savienības biedrs, Progresīvās apvienības biedrs, publicists.

[44] Jānis Jēriņš (1883–1947), Progresīvās apvienības biedrs, inženieris, no 1927. gada Satiksmes ministrijas Pasta un telegrāfa departamenta Gaisa satiksmes nodaļā.

[45] Domāta Demokrātiskā centra partija, dibināta 1922. gada augustā. Ceturtajā Saeimā partijas frakcijā strādāja Kārlis Skalbe, Gustavs Zemgals, Pēteris Juraševskis, Jānis Breikšs, Kārlis Kiršteins un Berta Pīpiņa.

[46] Domāts Marģers Skujenieks.

[47] Burāšana bija M. Skujenieka aizraušanās, viņš bija viens no Latvijas Jahtkluba dibinātājiem 1924. gadā.

Rezolūciju pieņēma apmēram tādu, ka Progr[esīvā] apv[ienība] iegājusi valdībā, lai uzturētu latvisku vairākuma koalīciju, un grib to arī tagad; ja tāda nebūs, tad revidēs savas attiecības. (Pēdējos draudus pielika klāt uz Šterna prasību.)

Saeima nupat sāka apspriest budžetu ar šīsdienas sēdi. Sēdēšot līdz 4. jūlijam. Kā Bļodnieks domā tikt pāri tai Demcentra un mūsējo prasībai, ko nolemts uzstādīt plenārsēdē – strīpot no budžeta budžeta komisijā klātpiesviestās minoritātu sum[m]as –, to nezinu. Gribēju ar viņu sazvanīties, bet neizdevās.

Personīgi dzīvojam jūrmalā un cepamies saulē kā nēģeri. Nosvinējām Tepfera[48] kāzas ar lielu pompu. Bija klāt viss diplomātiskais korpuss. Jaunais pāris un abu vecāki mani lūdz izteikt Tev viņu pateicību par apsveikumu un dziļu nožēlošanu par to, ka nav varējuši Tevi redzēt kāzu viesu vidū.

Jūrmalā tagad ir brīnišķīgi: rododendroni zied, ceriņi smaržo un viss mežs ir pavasarīga zaļuma pilns. Peldēties vēl nevar, vismaz mēs tā "štruntīgi" peldētāji to nedarām.[49] Tu – tāds liels "sportsmens" jau nu, saprotams, gan būtu meties jau tagad jūras viļņos…

Pateicos par kartiņu no Eidkūņiem[50]. Ceru, ka tā nebūs vienīgā, ko no Tevis saņemšu. Mīļi Tevi skūpstu un sveicinu Tavus ceļa biedrus. Pasaki Ēķa kungam[51], ka kundze[52] lieliski amizējās Tepfera kāzās un brīnišķi jauki izskatījās, – lai viņam arī drusku kāds kaķīts ieskrāpē sirdī… Mamiņa, Ģirts[53], Lilija[54] un Ma arī Tevi liek sveicināt, bet, saprotams, vissirsnīgākie novēlējumi Tev vienmēr būs no Tava Meitenīša.

Avots: LNA_LVVA, F293_2_164, 4. lp.

---

[48] Jānis Tepfers (1898–1994) 1933. gada jūnijā bija Ārlietu ministrijas Administratīvās un protokola nodaļas vadītājs (1928.–1934. g.). Jāņa Tepfera un Maijas Pauļukas (1906–1985) laulības notika 1933. gada 10. jūnijā Māras baznīcā. Svinības norisinājās Maijas Tepferes vecāku – bijušā Ministru prezidenta (1923. g.), ilggadēja satiksmes ministra (1921.–1925. g.) Jāņa Pauļuka (1865–1937) un viņa dzīvesbiedres Lūcijas Pauļukas, dzimušas Ilziņas (1877–1949), dzīvoklī Rīgā, Brīvības ielā 4. Sk.: Ārlietu ministrijas protokolšefa laulības šovakar. *Jaunākās Ziņas*, 10.06.1933., 15. lpp.; In memoriam [Lūcija Pauļuka]. *Latvju Vārds*, 17.08.1950., 2. lpp.

[49] Domāts: peldēties vēl nevar, vismaz mēs, "štruntīgi" peldētāji, tā to nedarām.

[50] Eitkūņi (*Eydtkuhnen*), ciemats Austrumprūsijā Vācijā, ko pēc Otrā pasaules kara okupēja Padomju Savienība. Tagad Černiševska Kaļiņingradas (Karaļauču) apgabalā.

[51] Ludvigs Ēķis (1892–1943) 1933. gada jūnijā bija Ārlietu ministrijas Rietumu nodaļas vadītājs (1931.–1934. g.).

[52] Ludviga Ēķa dzīvesbiedre Alma Plahte, dzimusi Fūrmane, atraitne Ēķe (1901–1983). Pēc L. Ēķa nāves Vašingtonā 1943. gadā viņa apprecējās ar ASV Ārlietu ministrijas darbinieku Plahti. Sk.: Mirusi ministra Ēķa dzīvesbiedre. *Laiks*, 17.12.1983., 7. lpp.

[53] Mildas un Voldemāra Salno dēls Ģirts Salnais (1906–1974).

[54] Ģ. Salnā dzīvesbiedre Lilija Salnā, dzimusi Bīrone-Bīrante (1907–1993).

21.06.1933.

Manu mīļo dārgi Minkulīt! Tavu uzvaru pār Vāciju visa sabiedrība še uzņēma ar lielu gandarījumu. Lai nejauktu Tavas turpmākās attiecības ar Vāciju, Ārlietu ministrija gan visus ziņojumus presei ieturēja atturīgā tonī, bet visi, kas vien ar mani runāja par Londonā notikušo, vēlēja laimes un kāds no deputātiem pat izteicās, ka nu reiz esot Latvija atradusi pēc Meierovica[55] atkal sev vienu "mūžīgo" ārlietu ministri. Vismazāk uzvaras prieka varēju saskatīt mūsu pašu partijas ļaudīs – Šternam jau šie panākumi nepatīk, jo tie nesaskan ar viņa cenšanos nomelnot Bļodnieku un sagādāt viņa valdībai tikai nepatikšanas. Patlaban valdības aprindās diskutē jautājumu par Tevis aicināšanu kabinetā kā speciālistu arī tad, ja Progr[esīvā] apvienība pilnīgi izstātos no valdības. Marģers teica, ka partija pret to necelšot iebildumus. Man šķiet, ka tas viņam taisni patiktu, jo dotu mazu izeju no neveiklā stāvokļa, kādu radījis Šterns ar savu izlēkšanu Saeimā, deklarējot, ka mūsu frakcija balsos pret budžetu, un līdz ar to faktiski izstājoties no koalīcijas.[56] Marģers, kā redzu, grib atvieglot Bļodnieka stāvokli arī citādi: viņš jau izņēmis slimības atvaļinājuma zīmi un nēsā to kabatā, lai vajadzības gadījumā varētu atstāt Saeimas sēdi un tā pamazināt valdības opozīciju.

Saskaņā ar savu egoistisko raksturu viņš tomēr nevarēja atturēties no dažām raksturīgām piezīmēm attiecībā uz Tevi. Kad viņam lielais Janka[57] aizrādījis, ka nevajaga ar nesvarīgākām lietām jaukt svarīgās starptautiskās un mest Tavam speciālista darbam sprunguļus ceļā, tad M[arģers] atteicis: mūsu partija var dot arī citiem resoriem speciālistus, kādēļ tad nu taisni pastāvēt uz Salnāju?

Novērtējot Šterna izlēkšanu Saeimā, Centrālā valdē pret to izteicās tikai trīsi: Marģers, Nonācs un Jēriņš. Viena daļa paviršo politiķu, kā Zeltiņš[58], domāja, ka nav vērts notiesāt notikušu faktu, bet mūžam neapmierinātais Jelgavas dakters[59], lauksaimniecības politiķis Frīdbergs u. c. atrada, ka nav vajadzīgs vairs ilgāki "celt" Bļodnieku, jo tagad patlaban sākoties laiks, kad partijas interesēs būtu, ja valdībai ietu visur slikti. Jāatzīmē, ka mūsu spārnam patreiz vissirsnīgākie atbalstītāji ir Nonācs ar Jēriņu. P. Berģīša[60] piesaistīšanās mūsu ugunskrustniekiem,[61] redzams,

[55] Zigfrīds Anna Meierovics (1887–1925), ārlietu ministrs (1918.–1924. g.).

[56] Latvijas Republikas IV Saeimas VI sesijas 14. sēde 1933. gada 14. jūnijā, 541.–543. sleja.

[57] Jānis Jēriņš vai Jānis Zeltiņš. Par J. Zeltiņu sk. nākamajā atsaucē.

[58] Jānis Zeltiņš, Progresīvās apvienības biedrs, grāmatvedis, atvaļināts virsnieks.

[59] Arvīds Rogulis (1897–1965), Progresīvās apvienības Jelgavas nodaļas priekšnieks, ārsts, Jelgavas 1. slimnīcas direktors (1926.–1931. g.), bijis Jelgavas pilsētas domnieks, pilsētas sanitārārsts. Sk.: Progresīvās apvienības kandidāti Saeimas vēlēšanās. *Latviešu Balss*, 20.09.1931., 5. lpp.

[60] Pēteris Berģis (1882–1942), Progresīvās apvienības biedrs, zvērināts advokāts.

[61] Antisemītiskā organizācija "Latviešu tautas apvienība Ugunskrusts" izveidota 1932. gada janvārī, slēgta 1933. gada 12. aprīlī, no jauna reģistrēta ar nosaukumu "Pērkoņkrusts" 1933. gada 12. maijā; tās mērķis ebreju padzīšana no Latvijas. Sk.: Stranga, Aivars (2008). *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 491.–494. lpp.; Stranga. *Ebreji un diktatūras Baltijā*, 134.–141. lpp.; Krēsliņš, Uldis (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā, 1922–1934*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds; Paeglis, Armands (1994). *Pērkonkrusts pār Latviju, 1932–1944*. Rīga: Klubs 415.

viņus galīgi atsvabinājusi no morāliskās atkarības no Berģīša aprindām, bet mūsu ļaudīs viņu simpātijas nesaskan ar Šterna un Bahmaņa[62] izlēcieniem. Bahmanis jau nu gan cenšas būt atturīgs, bet Šternam patlaban uznācis "varoņu" laikmets…

Arī diplomātiskā korpusa ļaudis vairumā jūsmīgi atsaucās par Vācijas sakaušanu Londonā:[63] pirmajā dziesmu svētku[64] dienā Esplanādē man nāca klāt viens pēc otra un vēlēja laimes. Nonācu reiz pat visai nepatīkamā stāvoklī: sarunājos ar Martiusa madāmu, te, roku izstiepis, nāk klāt čehu Lipa[65] un vēlē laimes uz Taviem "panākumiem"… Es nu meklēju glābt situāciju, aizrādīdama, ka jāpriecājas par "abpusējiem" panākumiem konflikta ātrā novēršanā. Bļodnieks, kas šo sarunu dzirdēja, pēc tam teica: "Jūs gan protat!..." Sākot ar Tripjē un beidzot ar citiem, neviens gan ar nerunāja par "abpusēju izlīgšanu", bet par Tavu *"grand succès"*[66].

Sakarā ar to sviesta lietu jāatzīmē vēl viens mazs faktiņš: tikko valdība izsludināja vācu preču embargo, Martiusa madāma man atsūtīja ielūgumu uz vakariņām. Es prasīju Munteram – iet vai neiet? Norunājām nogaidīt ar atbildi. Pa tam arī lieta nokārtojās, un es devu pozitīvu atbildi. Vakariņās piedalījās tikai Mameli[67], Sturdza[68] un vāciešu pašu Veirauhs[69], un tas pagāja vēsturiskās diskusijās par vārda "Baltijas" jūra izcelšanos, neskarot ne ar pušplēstu vārdiņu ne Londonu, ne citus politiskus jautājumus.

Sakarā ar V[alsts] prezidenta[70] braucienu uz Igauniju[71] saspīlētais stāvoklis starp pili un minprezi[72] vēl vairāk saspīlējies. Cik noprotu, Bļodnieks nebija turējis prezidentu kursā par Tavu darbību un nebija taktiski vispār aprunājies par prezidenta svītu. Ka Tevi nevar saukt mājā, tas visiem skaidrs un par to neviens neceļ runas. Tu jau tomēr sapratīsi, ka pēc agrākiem sastrēgumiem starp pili un minprezi arī pie šī brauciena starp abām pusēm var rasties "akmentiņi", ja vien tādus meklē…

[62] Kristaps Bahmanis (1867–1942), Progresīvās apvienības biedrs, jurists.

[63] Kā jau minēts, 1933. gada 17. jūnijā Vācija atsāka Latvijas sviesta importu.

[64] VIII Vispārējie dziesmu svētki notika Rīgā 1933. gada 17.–19. jūnijā, un tie bija veltīti I Vispārīgo latviešu Dziedāšanas svētku 60 gadu atcerei.

[65] Jaroslavs Lipa (*Lípa*; 1886–1966), Čehoslovākijas sūtniecības darbinieks (līdz 1935. g.), Čehoslovākijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā (1935.–1938. g.). Sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki*, 393. lpp.

[66] Lielie panākumi (franču val.).

[67] Džordžo Frančesko Mameli (*Mameli*; 1893–?), Itālijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā (1933.–1936. g.). Sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki*, 394. lpp.

[68] Mihails R. Sturdza (*Sturdza*; 1886–1961), Rumānijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Latvijā (1932.–1935. g.). Sk.: turpat, 397. lpp.

[69] Valters Veirauhs (*Weyrauch*), Vācijas sūtniecības padomnieks (1931.–1934. g.).

[70] Alberts Kviesis (1881–1944), Valsts prezidents (1930.–1936. g.).

[71] Valsts prezidents uz Tallinu devās ceturtdienas vakarā, 22. jūnijā, lai piedalītos igauņu dziesmu svētkos. No vizītes viņš atgriezās 24. jūnija vakarā. Sk.: Prezidenta brauciens uz Igauniju. *Jaunākās Ziņas*, 17.06.1933., 13. lpp.

[72] Domāts Ministru prezidents Ā. Bļodnieks.

Dziesmu svētki pagāja ar diezgan lielu kustību Rīgā, bet viduvēju mākslinieciskо nozīmi: program[m]as izvēle par daudz Melngailiski[73] – vienpusīgi. Arī prese atzīmēja, ka diriģenti – komponisti "taisījuši sev naudiņu".

Pie manis bija atbraucis Liepājas advokāts vāciets Dr. Franks[74], kurš ir viens no "*Neue Presse*"[75] izdevējiem. Avīze ved pretpropagandu nacionālsociālistiem un pārceļas tagad uz Rīgu. Jau tagad tā iznāk katru dienu un tai vairāki tūkstoši tirāža. Franks grib avīzei ar laiku likt klāt pa speciālai lapai Lietuvas un Igaunijas ziņu, tā padarot laikrakstu par visas Baltijas opozīcijas lapu pret nac[ionāl]-soc[iālis]tiem. Viņš lūdza, lai es paliekot par viņu līdzstrādnieku. Es apsolījos par to atbildēt pēc pārrunām ar Tevi.

Mēs visi dzīvojam pa jūrmalu un ļoti, ļoti nožēlojam, ka taisni tagad Tevis še nav un Tu neredzi brīnišķos ceriņus ziedos un rododondronus. Kad viss tas noziedēs, tad še paliks viss pavisam pelēks, jo ar dārznieku nekas nav iesākams: viņš mūs uzskata tikai par "caurgājējiem" un vienmēr paliek pie savām iedomām, tā ka man jau apnicis kaut ko teikt. Darām paši, ko varam, lai novērstu to pelēkumu, un sūtām Tev mīļus jo mīļus skūpstus.

Meitenīts

Avots: LNA_LVVA, F293_2_164, 7.–8. lp. o. p.

22.06.1933.

Manu dārgumiņ!

Tikko saņēmu Tavu telegram[m]u, kad stājos pie sakaru savešanas ar Bļodnieku. Tagad – Jāņu laiks un neviens nav viegli sadabūjams. Sazvanīju Bļodnieku, un viņš man lūdza Tev telegrafēt viņa vārdā, ka "balsojums ir pārpratums un sum[m]as restaurēs un papildinās vēl ar prasīto vicekonsulu". Telegram[m]u tu jau būsi saņēmis.[76]

Balsojums par Ārlietu ministrijas budžetu tiešām iznācis pārprātuma veidā, bet šis balsojums tikai visai labi raksturo mūsu "augsto" (muļķības ziņā?) simtu. Pirmais vainīgais pie visa tā, zināms, ir mūsu pašu frakcija, kura nezin, vai balsot par vai pret, jo nezin, kur atrodas: pozīcijā vai opozīcijā. Marģers uz Saeimu vairs neiet. Daži koalīcijas deputāti no tā sprieduši, ka partija atrodas opozīcijā un par tavu budžetu nav jābalso. Tā viens otris pat no Bļodnieka ļaudīm izdarījis, jo nekas

[73] Emilis Melngailis (1874–1954), komponists.

[74] Persijs Jāzeps Franks (1902–1941), ebreju advokāts. Sk.: Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis (sast.) (2007). *Latvijas advokatūra: zvērināti advokāti un zvērinātu advokātu palīgi biogrāfijās, 1919–1945: biogrāfiska* vārdnīca. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 187., 188. lpp.

[75] Avīzes pirmais numurs iznāca 1933. gada 27. jūnijā Rīgā. Sk.: Demokrātisks vācu laikraksts Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 28.06.1933., 10. lpp.

[76] Telegrammas teksts bija šāds: "Telegrafēju minpreza vārdā: budžeta balsojums pārpratums. Strīpotas sum[m]as atjaunos kabinets un papildinās vicekonsulam. Nesteidzies mājā, pagaidi vēstuli = Milda." Sk.: LNA_LVVA, F293_2_164, 1. lp.

iepriekš nebijis koalīcijā runāts un faktiski katrs darījis tā, kā pats savā muļķa prātā sapratis. Bļodnieks par to ļoti nelaimīgs, ka arī viņa ļaudis izblamējušies.

Uztraukums bijis vispārējs: Ulmanis[77] pieskrējis Mīlbergam[78] un to gandrīz izlamājis, ģenerāls[79] atmetis ar roku (pēc īsas sarunas ar Bļodnieku) un nemaz vairs nav nācis iekšā sēžu zālē pie turpmākiem balsojumiem. Vispārējais iespaids ir tāds pat kā vienmēr ap Jāņiem, kad deputāti vairs nedomā ne par ko citu kā tikai par to, kā tik ātrāk tikt līdz pēdējai sēdei un aiziet atpūtā. – Tādēļ, lūdzu, neuztraucies: tā nav pret "Tevi personīgi vērsta intriga"…

Attiecībā uz koalīcijas restaurēšanu Bļodniekam ir plāns, kuru viņš pārrunāšot ar Marģeru tūliņ pēc Jāņiem, kad abi norunājuši ēst kopā pusdienas. Arī Benjamiņš[80] plānam piekritis, tātad, domājams, tas arī izies cauri attiecībā uz Demcentru. Bet par to vēlāk, kad būšu ar Marģeru runājusi.

Pagaidām Tu neliecies traucēties un dari savu darbu, jo no Tevis visi sagaida "lielas lietas". Bļodnieks gaida, lai Tu viņam zvanītu zināmās Parīzes bankas lietā.[81] Cik noprotu, še viss sagatavots jautājuma pozitīvai izlemšanai – vajaga tikai viena, kurš to iekustina. No citām pusēm zinu, ka, ja varētu Parīzei ziņot, ka jautājums sākts kārtot (nemaz ne "nokārtots" jau), tad Tevi Parīzē sagaidītu Dolfusam[82] līdzīgas simpātijas; Tu varētu atvest izstāvošo klīringa naudu[83] un vispār dabūt izredzes uz attiecību paplašināšanu. To domā arī Tr. kungs no frančiem. Ja lieta būtu Tev iespējama kā nebūt kustināt, še, mājās, viss ir darīts tās atbalstīšanai un Tev būtu tad pa ceļam jāiegriežas Parīzē. Tur varbūt varētu pārrunāt arī Daugavas spēkstacijas kreditēšanas lietu,[84] jo, kā vērojams, tiem amerikāņiem naudas nebūs.

---

[77] Kārlis Ulmanis (1877–1942), Latviešu zemnieku savienības biedrs, 1933. gada jūnijā Ceturtās Saeimas deputāts.

[78] Gotfrīds Mīlbergs (1887–1942), Latvijas Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas biedrs, iekšlietu ministrs (1933.–1934. g.).

[79] Domāts Jānis Balodis (1881–1965), Latviešu zemnieku savienības biedrs, 1933. gada jūnijā kara ministrs (1931.–1940. g.). Sk.: Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (sast.) (1998). *Latvijas armijas augstākie virsnieki, 1918–1940: biogrāfiska vārdnīca*. Rīga: Nordic, 82., 83. lpp.

[80] Domāts Antons Benjamiņš (1860–1939), redaktors, izdevējs.

[81] Nav izdevies noskaidrot šīs lietas būtību.

[82] Engelberts Dolfuss (*Dollfuss*; 1892–1934), Austrijas federālais kanclers, ārlietu ministrs. Runa ir par Vācijas un Austrijas konfliktu, kurā Francija atbalstīja Austriju. Pēc Ā. Hitlera nākšanas pie varas nacionālsociālistu partijas biedri Austrijā rīkoja atentātus, izraisīja dažādas nekārtības, lai panāktu savas partijas nākšanu pie varas. Sk.: Francija nostājas Austrijas pusē pret hitlerisko Vāciju. *Sociāldemokrāts*, 18.06.1933., 8. lpp.; Sensacionāli atklājumi Vīnes atentātu lietā. Eiropas lielvalstis un Austrijas kaimiņvalstis nepielaidīs Austrijas okupāciju. *Brīvā Zeme*, 21.06.1933., 15. lpp.

[83] Domāta Latvijas valsts nauda bankā Francijā, ko drīkst tērēt tikai tam, lai iepirktu preces Francijā. Runa ir par Latvijas valdības cerībām atgūt kādu daļu no naudas, neizpērkot to precēs.

[84] Publiskajā telpā informācija par to, ka amerikāņu grupa nav pildījusi norunu līdz 1. jūlijam sagādāt vajadzīgos līdzekļus, nonāca 30. jūnijā. Valdība apsvēra iespēju izmantot zviedru uzņēmēju ieinteresētību. Bija plānots spēkstacijas izbūvi sākt 1933. gada rudenī. Darbus sāka 1936. gada 5. augustā. Sk.: Labas izredzes Daugavas izbūvei. *Jaunākās Ziņas*, 30.06.1933., 2. lpp.

Tas pagaidām viss, ko steigā varu teikt. Braukšu pa Jāņiem pie Holcmaņa[85], lai noķertu Marģeru, kuru nekur nevar dabūt cieti.

Mīļi, mīļi skūpstu!

Tavs Meitenīts

Avots: LNA_LVVA, F293_2_164, 9., 10. lpp.

30.06.1933.

Mīļais Pumpuci! Pateicos par pastkartiņām, bet visvairāk par Tavu vēstuli, kurā Tu biji skicējis savus priekšā stāvošos darbus: tā ļoti noderēja mūsu Centrālās valdes sēdē,[86] kur Jelgavas dakters gudri pateica, ka Tu "sēdot tur, Londonā, kaut kāda tur tirdzniecības līguma dēļ, kurš nav to vērts, lai tā dēļ blamētu partiju ar faktisku piedalīšanos valdībā, kad partija jau no koalīcijas izstājusies". Kad nolasīju dažus teikumus no Tavas vēstules, tad arī viņam smadzenes sakustējās… Šterns bija uzlicis dienas kārtībā sekošu punktu: "politiskais stāvoklis un ārlietu ministra atsaukšana". Par šo jautājumu viņš jau dienu iepriekš bija izpļāpājies "Jaunākām Ziņām".[87] Kā no visa bija redzams, Breikš[s][88] ar saviem jautājumiem veco vīru atkal bija kārtīgi apjājis, izdabūdams no viņa tādas atbildes, kādas Demcentram vajadzīgas, lai piesaistītu pie savas ķerras Progr[esīvo] apvienību. Šternam pašam, zināms, arī nekad nav bijis nekas pretim nostādīt partiju notikuša vai vismaz deklarēta fakta priekšā. Bet šoreiz tas numurs bija par stipru, jo lielum lielais vairākums C[entrālajā] valdē saprata, ka Tava atsaukšana šobrīd nozīmētu visas Latvijas Republikas blamēšanu. Jēriņš briesmīgi uztraucās par Šterna izbraukšanu[89] "J[aunākajās] Ziņās", ļoti labi uz kļūmīgo stāvokli, kādā partiju nostādījis Šterns ar pārsteigto izlēkšanu no koalīcijas, aizrādīja Nonācs, un Vilis[90] ļoti loģiski pierādīja, ka Tevi nedrīkst tagad atsaukt. Tad Šterns ķērās pie savas parastās demagoģijas: viņam būšot no politiskā darba jāaiziet, viņš esot par daudz zemnieciski "tīrs", lai ar visādiem draņķiem sastrādātu utt., utt. Bet, kad visi šie niķi nelīdzēja, tad pateica, ka viņš jau arī tā nedomājot, ka Tevi vajadzētu tūliņ atsaukt, – vajagot tikai pieņemt tādu slepenu lēmumu, lai Tu nekļūtu neaizskarams, jo pēc Saeimas aiziešanas uz vasaras guļu partijas šrifti[91] par Tavu atsaukšanu nekur vairs nevarēs izlietot. Bet arī uz to neviens neielaidās, jo mūsu sēžu "slepenība" jau pazīstama. Turklāt no visa lielā vairuma C[entrālās] v[aldes] prezidija locekļu bija skaidri manāms, ka tie nevēlas Tavu atsaukšanu nepavisam, kaut arī frakcija deklarējusi aiziešanu no koalīcijas. Tāds pat noskaņojums valda

[85] Vilis Holcmanis (1889–1941), Progresīvās apvienības biedrs, zvērināts advokāts.

[86] Runa ir par 1933. gada 29. jūnija sēdi.

[87] Ārl. ministris V. Salnājs arī turpmāk paliks amatā? *Jaunākās Ziņas*, 28.06.1933., 10. lpp.

[88] Jānis Breikšs (1887–1965), Demokrātiskā centra partijas biedrs, Ceturtās Saeimas deputāts.

[89] Domāts – izgājienu.

[90] Domāts Vilis Holcmanis.

[91] Domāts – lēmumu.

sabiedrībā, ar ko arī nerunātu. (Preses ļaudis mani viendien apstāja un aģitēja, lai liekot Tev manīt, lai Tu nebraucot mājās pirms Saeimas sesijas slēgšanas.) Arī minprezis lika man just, ka vēloties Tavu palikšanu Londonā, kaut gan viņam patreiz ļoti grūts stāvoklis: ģenerālis absolūti nekā negrib zināt no ārministra pienākumiem[92] un nepieņem pat sūtņus oficiālā vizītē pēc viņu atgriešanās no atvaļinājuma. Saeimas sesiju slēgs, visvēlākais, piektdien, 7/VII. Man šķiet, ka Tev arī nemaz nebūs iespējams ātrāk atgriezties.

Centrālā valde pieņēma lēmumu, ka, "tā kā nekas nav grozījies, tad viss paliek pa vecam, un par Tavu atsaukšanu lems pēc Tavas atgriešanās".

Stāvoklis faktiski ir tāds, ka Ulmanis tikai gaida, lai Bļodnieks vēl izved piemaksu samazināšanas likumu,[93] un tad – viņu gāzīs. Ja tas nenotiks šai sesijā, tad sasauks ārkārtēju sesiju, tā ka tam "tīrajam" Šternam nemaz tik ilgi vairs nevajadzēs redzēt Tevi starp tiem "draņķiem". Kamdēļ tad nu mums jāskrien prom no valdības ar tādu steigu? Tā žīdu lauksaimniecības skola[94] ir pārāk niecīgs arguments par "principielo nacionālo politiku," ja pret to izbrauc Bļodnieks ar vienkāršiem, zemniekam saprotamiem aizrādījumiem, ka viņu spiež iet kopā ar minoritātēm tas, ka Demcentris un Progr[esīvā] ap[ienība] atrauj viņam savas balsis.

Cik demagoģisks arī nebūtu šāds izskaidrojums, to pieņem, tādēļ ka jebkuras partijas pāriešana opozīcijā tagad tiek uzskatīta par nepopulāru lietu, – tautai nepatīk stāvēšana ārpus valdības, kas tās acīs līdzinās nekā nedarīšanai. Tādēļ labāk jāmeklē ceļi, kā "tikt atpakaļ koalīcijā," kā to teica Nonācs, bet nevis jāsarauj visi pavedieni ar koalīciju, atsaucot arī ārlietu ministri.

Man sirds ar visām šīm lietām pilna, tādēļ arī tā par tām izpļāpājos šai vēstulē. Vēl gribu pieminēt, ka satiku šodien kapteini Rozenbergu no Šanhajas, kurš man lika pie sirds, lai griežot Tavu vērību uz to, ka Latvijai nav tirdzn[iecības] līguma ar Ķīnu, bet tas esot nepieciešams, jo tur daudzām mūsu precēm būtot tirgus. Vai Tu Londonā nevarot parunāt arī ar tiem "ķīnīzeriem", ja jau nu Tu tur ar visiem citiem runā…

---

[92] Kara ministrs Jānis Balodis ārlietu ministra prombūtnē bija ārlietu ministra vietas izpildītājs.

[93] Runa ir par grozījumiem likumos, kas ļautu samazināt dažādām institūcijām likumā fiksēto valsts iemaksu apjomu. Tādā veidā Saeima samazināja valsts iemaksas, piemēram, slimokasēm u. tml.

[94] Valsts budžetā nauda (papildus ebreju arodskolām piešķirtajam finansējumam) ebreju divgadīgās lauksaimniecības skolas ierīkošanai bija piešķirta 1928. gadā Demokrātiskā centra vadītās koalīcijas (Pētera Juraševska vadībā) laikā. Skola atradās Rīgā, Āgenskalnā, Baltās muižas telpās. Avīze "Jaunais Ceļš" problēmas būtību rezumēja vienkārši – no valsts budžeta šai ebreju lauksaimniecības skolai bija atvēlēts Latvijas apstākļiem liels valsts finansējums, bet vietējo audzēkņu tai trūkst, jo ebrejus neinteresē lauksaimniecības studijas. Tos skola centās kompensēt citādi. Piemēram, 1933. gada vasarā, lai iestātos skolā, Latvijā bija iebraukuši apmēram 30 vācu emigrantu ebreju no Vācijas, Turcijas, Ungārijas, Spānijas un citām valstīm. Pēc tam viņi dotos uz Palestīnu, kur nodarbotos ar lauksaimniecību. Sk.: Visas pasaules žīdi mācīsies Latvijā lauksaimniecību. *Jaunais Ceļš*, 19.08.1930., 3. lpp.

Mīļi Tevi skūpstu. Daudz sveicienu no Mamiņas, Ģirta un Lilijas, kuriem tā uznāca miegs, ka paši vairs nespēja Tev vēstuli uzrakstīt. Spiežu rociņu un gaidu Tevi mājā uz nākošu sestdienu vai svētdienu…

Dod savu ķepiņu!

Meitenīts

Avots: LNA_LVVA, F293_2_164, 5.–6. lp. o. p.

INETA LIPŠA

CORRESPONDENCE BETWEEN POLITICIAN MILDA SALNĀ AND FOREIGN MINISTER VOLDEMĀRS SALNAIS DURING THE GOVERNMENT CRISIS AND THE LATVIAN-GERMAN 'BUTTER WAR' IN JUNE 1933

The letters of journalist and politician Milda Salnā (1886-1970) to her spouse, Voldemārs Salnais (1886-1948), Minister of Foreign Affairs of Latvia, from Riga to London on 13 June, 21 June, 22 June, and 30 June 1933, are kept in File 164 of the second inventory of Fund No 293 of the Latvian State Historical Archives of the National Archives of Latvia. The letters have been written during a politically intense period in Latvia's foreign and domestic politics and reveal Milda Salnās's activities in the development of her spouse's political career.

The correspondence between Milda Salnā and Voldemārs Salnais is unique because it shows that the wife, as an unofficial political advisor to the Minister of Foreign Affairs, was involved in developing the husband's political career without contractual relations with the husband's place of work. Thus, it is worth examining the influence of spouses of politicians in Latvia's foreign and domestic politics, as it would show essential but so far invisible actors in the grand narrative of Latvia's political history. It is complicated to ascertain the actual involvement of women in politics because they have worked without remuneration and public recognition, which means that their efforts are minimally documented in the state administration documents. However, the correspondence between Milda Salnā and Voldemārs Salnais proves that the so-called ego documents provide crucial knowledge on their political cooperation.

Keywords: Milda Salnā, female politician, wife of a politician, Minister of Foreign Affairs, Cabinet of Ministers, 1933.

Iesniegts 2023. gada 30. martā

VĒSTURE

JĀNIS ŠILIŅŠ

KĀ LATVIJA GATAVOJĀS KARAM: EKONOMIKAS MILITARIZĀCIJA 1939.–1940. GADĀ

Rakstā ir aplūkota Latvijas ekonomikas militarizācija 1939.–1940. gadā, analizēts valsts militāro izdevumu pieaugums, izmaiņas likumdošanā un valsts regulējošās lomas pieaugums saimnieciskajā dzīvē, lai veicinātu militārā pasūtījuma izpildi. Ekonomisko interešu pakārtošana armijas vajadzībām saimniecisku un sociālu grūtību apstākļos liecināja par Latvijas valdības politisku apņēmību koncentrēt visus pieejamos resursus valsts ārējās drošības nodrošināšanai. Šāda politika gan neglāba Latviju no okupācijas 1940. gada jūnijā.

Atslēgvārdi: Latvijas ekonomika, militarizācija, Otrais pasaules karš

Otrā pasaules kara (1939.–1945. g.) sākumam bija ārkārtīgi destruktīva ietekme uz Latvijas ekonomisko situāciju, un tas izraisīja dziļu saimniecisko krīzi. Latvijas historiogrāfijā ekonomiskās vēstures kontekstā līdz šim plašāk ir aplūkoti tādi jautājumi kā ārējās tirdzniecības sabrukums un nonākšana pilnīgā atkarībā no Vācijas un PSRS,[1] vācbaltiešu izceļošana,[2] kas Latvijai izmaksāja ļoti dārgi, jo bija jāizmaksā ievērojamas summas par atstātajiem īpašumiem, un Latvija zaudēja kvalificētu darbaspēku. Historiogrāfijā analizēts arī plašāku saimniecisko problēmu spektrs, kas sākās jau 1939. gada nogalē, kā rūpniecības krīze, bezdarba un dzīves dārdzības pieaugums, poļu laukstrādnieku zaudēšana,

[1] Ceihners, Alfrēds (1944). *Latvijas boļševizācija, 1940–1941*. Rīga: A. Ceihnera apgāds, 109., 110. lpp.; Stranga, Aivars (2015). *Latvijas ārējie ekonomiskie sakari, 1919.–1940. gads. Attiecības ar lielvalstīm: saimnieciskie, politiskie, diplomātiskie aspekti*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 253.–274., 333.–353. lpp.; Karnups, Viesturs (2022). *The Little Country That Could: Latvian Economic Relations and Foreign Trade with Various Countries in the Interwar Period*. Riga: University of Latvia Press.

[2] Feldmanis, Inesis (2014). *Vācbaltiešu izceļošana no Latvijas, 1939–1941*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

[3] Aizsilnieks, Arnolds (1968). *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945*. Stokholma: Daugava; Stranga, Aivars (2017). *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika, 1934–1940*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 324.–344., 389.–418., 457.–470. lpp.; Krūmiņš, Gatis (sast.) (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 154.–162. lpp.

sociālās problēmas u. c.[3] Viens no svarīgiem jautājumiem, kam līdz šim nav pievērsta lielāka uzmanība, ir Latvijas ekonomikas militarizācija.

Raksta autors jau agrāk ir pētījis Latvijas pieaugušos militāros izdevumus 1938.–1940. gadā un bruņoto spēku modernizācijas projektus, kuru finansēšana prasīja milzīgus valsts līdzekļus.[4] Šā raksta uzmanības centrā ir pieaugošo militāro izdevumu ietekme uz Latvijas tautsaimniecību kopumā un valdības īstenotā politika, lai sagatavotu Latvijas ekonomiku iespējamai karadarbībai.

Latvijas militāro izdevumu problemātika 1939.–1940. gadā

Militāro izdevumu problemātika starpkaru perioda Latvijā vēl līdz šim nav pilnībā izpētīta. Jāatzīst, ka autora iepriekš izteiktais apgalvojums, ka "Kara ministrijas budžeta apjomi līdz šim ir daudzviet publicēti,"[5] tādēļ to sīkāka aplūkošana nav nepieciešama, nav pamatots. Līdzšinējās publikācijās[6] norādītās datu rindas ar Kara ministrijas budžeta ikgadējiem izdevumiem nav korektas. Publikācijās nav konsekvences, sniedzot informāciju vai nu par ministrijai piešķirto budžetu, vai faktiski iztērēto, tā vietā dažādos gados tiek piedāvāti dažādi dati bez attiecīgiem paskaidrojumiem. Lai ieviestu skaidrību šajā jautājumā, sniegsim korektus datus par Kara (Apsardzības) ministrijas budžetu starpkaru perioda Latvijā, kas atrodami Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos, kā arī Valsts kontroles ikgadējos budžeta izpildes pārskatos, kas publicēti līdz 1935./36. saimnieciskajam gadam (1. tabula). Apkopotie dati liecina, ka Kara ministrijas faktiskie izdevumi katru gadu bija mazāki (20. gadu sākumā pat ievērojami mazāki) nekā budžetā paredzētie. Tāpat redzams, ka līdz pat 30. gadu sākumam līdzšinējās publikācijās norādīti lielāki izdevumi, nekā Kara ministrija faktiski iztērēja.

---

[4] Šiliņš, Jānis (2015). Aizsardzības izdevumi Latvijā starpkaru periodā, 1920.–1940. gads. *Latvijas Arhīvi*, 1/2, 121.–140. lpp.

[5] Turpat, 121. lpp.

[6] Jurevics, Jēkabs, Salnais, Voldemārs (1932). *Latvijas valsts finanses, 1918/1920–1931/1932.* Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 115. lpp.; *Latvijas PSR statistikas tabulas, 1940. g.* (1940). Rīga: Latvijas PSR Tautsaimniecības statistikas pārvalde, 79. lpp.; Aizsilnieks. *Latvijas saimniecības vēsture,* 686. lpp.; Bambals, Ainārs, Bērziņš, Valdis (1991). *Latvijas armija*. Rīga: Zinātne, 99. lpp.

1. tabula

Latvijas Republikas Kara (Apsardzības) ministrijas plānotie un faktiskie izdevumi 1921./22.–1938./39. saimnieciskajā gadā, milj. latu*

Gads	Līdzšinējās publikācijās minēts**	Budžetā paredzēts izdot	Faktiski izdots
1921/22	20,438	36,466	23,964***
1922/23	32,383	25,397	22,907
1923/24	29,867	31,235	28,396
1924/25	45,046	39,711	38,016
1925/26	44,858	45,265	44,858
1926/27	44,851	44,950	44,499
1927/28	40,971	41,077	40,589
1928/29	39,267	39,521	38,881
1929/30	40,352	39,275	39,097
1930/31	38,720	39,325	38,720
1931/32	38,772	33,429	32,543
1932/33	27,042	30,241	27,042
1933/34	27,528	27,892	27,528
1934/35	29,623	29,802	29,623
1935/36	31,033	31,500	31,033
1936/37	33,749	35,808	35,335
1937/38	41,434	41,434	41,388
1938/39	45,888	45,888	45,882

* Sast. pēc: Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F1469_1_774, 385.–386. lp.; *Valsts kontroles pārskats par 1922./1923. s. g. budžeta izpildīšanu* (1924). Rīga: Valsts kontroles izdevums, VIII–IX, 7. lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1923./1924. s. g. budžeta izpildīšanu* (1925). Rīga, XVII–XVIII lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1924./1925. s. g. budžeta izpildīšanu* (1926). Rīga, XXII lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1925./1926. s. g. budžeta izpildīšanu* (1927). Rīga, XXV lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1926./1927. s. g. budžeta izpildīšanu* (1928). 232.–233. lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1927./1928. s. g. budžeta izpildīšanu* (1929). Rīga, XXIX lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1928./1929. s. g. budžeta izpildīšanu* (1930). Rīga, XXX lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1929./1930. s. g. budžeta izpildīšanu* (1931). Rīga, XXVI lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1930./1931. s. g. budžeta izpildīšanu* (1932). Rīga, XI lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1931./1932. s. g. budžeta izpildīšanu* (1933). Rīga, XII lpp.; *Valsts kontroles pārskats par 1935./1936. s. g. budžeta izpildīšanu* (1937). Rīga, XVII lpp.

** Sk. 6. atsauci.

*** Apsardzības ministrijas vajadzībām 1921./22. saimnieciskajā gadā tika piešķirti 1 823 309 987 Latvijas rubļi, bet iztērēti 1 198 247 593,99 rubļi. Šeit norādītās summas ir pārrēķinātas latos pēc 1922. gadā noteiktā oficiālā maiņas kursa – 50 rubļi pret 1 latu.

Otra problēma ir saistīta ar to, ka 1939./40. un 1940. gada budžeta izdevumus militārajām vajadzībām ir grūti precīzi noskaidrot. To nosaka fakts, ka 1940. gadā tika īstenots 1939. gada 4. jūlijā pieņemtais 1939./40. saimnieciskā gada un 1940. gada apvienotais budžets. Divdesmit viena mēneša budžets bija vajadzīgs, lai pirmskara augstās saimnieciskās konjunktūras apstākļos saskaņotu kalendāro un saimniecisko gadu (līdz tam saimnieciskais gads sākās nevis janvārī, bet martā). Arhīvā saglabātā Finanšu ministrijas ierēdņa retrospektīvā komentārā par 1939. gada vasarā pieņemto apvienoto budžetu lasām: "Starptautiskās politikas debesis bija gan apmākušās, bet negaiss likās vēl tālu un bija pat cerības, ka tumšie mākoņi galīgi izklīdis."[7] Šīs cerības nepiepildījās, un 1939. gada jūlijā, tas ir, vēl miera laikā, pieņemtais budžets vairākkārt bija jākoriģē (sk. turpmāk). Tādēļ dažādās publikācijās ir sniegti atšķirīgi dati par Kara ministrijas budžetu pēdējā Latvijas neatkarības gadā.[8] Visbiežāk tiek minēti kopīgie izdevumi 21 mēnesi ilgajā 1939./40. un 1940. gada budžetā – 99,358 miljoni latu.[9] Taču, pirmkārt, šī summa nav pareizi norādīta – Kara ministrijas vajadzībām pēc pārkārtotā budžeta pieņemšanas šajā periodā bija paredzēts izdot 97,979 miljonus latu. Otrkārt, 1940. gada budžeta izpilde tika apturēta septembrī, bet pēdējam ceturksnim okupācijas vara izstrādāja jaunu budžetu. Līdz tam Kara ministrija bija iztērējusi 70,168 miljonus latu no paredzētajiem līdzekļiem.[10] Taču šī raksta kontekstā mūs interesē aizsardzības izdevumi līdz okupācijas sākumam 1940. gada 17. jūnijā, nevis septembrim. Diemžēl pagaidām nav izdevies atrast datus par Kara ministrijas budžeta izpildi 1940. gadā pa atsevišķiem mēnešiem.

Trešā problēma ir saistīta ar to, ka Latvijas militārie izdevumi neaprobežojās ar Kara ministrijas budžetu. Sevišķi tas attiecas uz 1938.–1940. gadu, kad ievērojamas summas bruņojuma iegādei tika piešķirtas no Kara aviācijas fonda, Valsts aizsardzības fonda (VAF) un citiem avotiem. Šajā laikā no abiem minētajiem fondiem bija iztērēti 33,8 miljoni latu, kas bija pielīdzināms veselam Kara ministrijas gada budžetam.[11] Turklāt 1939. un 1940. gadā no VAF tika atvēlēti attiecīgajos budžetu plānos pat vēl neapstiprināti nākamo gadu līdzekļi

[7] LNA_LVVA, F6823_1_15.

[8] *Latvijas PSR statistikas tabulas, 1940. g.* (1940). Rīga: Latvijas PSR Tautsaimniecības statistikas pārvalde, 79. lpp.; Andersons, Edgars (1983). *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Toronto: Daugavas Vanagu apgāds, 569., 570. lpp.

[9] *Latvijas PSR statistikas tabulas, 1940. g.*, 79. lpp. Dažkārt norādīts, ka 1939./40. saimnieciskā gada budžetā bija paredzēts izdot 47,3 miljonus latu, bet 1940. gada 9 mēnešu budžetā – 35,8 miljonus latu, taču šīs ir summas, kas bija plānotas 1939. gada vasarā un ievērojami atpalika no reālajiem izdevumiem.

[10] LNA_LVVA, F1469_1_774, 387. lp.

[11] LNA_LVVA, F6824_1_66, 18. lp.

nepieciešamo pasūtījumu veikšanai.[12] Vēl vairāk situāciju sarežģī tas, ka daudzi pasūtījumi nemaz netika izpildīti, līdz ar to tiem atvēlētie līdzekļi bija iztērēti daļēji, bet pārējie "iesaldēti" vai novirzīti citām vajadzībām. Līdz ar to precīza Latvijas militāro izdevumu noteikšana aplūkojamajā periodā ir sarežģīta. Piemēram, no ieroču pārdošanas pilsoņu karā ierautajai Spānijai Latvija ieguva vairāk nekā 4,3 miljonus latu. Šie līdzekļi tika novirzīti jauniem iepirkumiem. Lielākā summa bija nodota Lielbritānijā ražoto moderno zenītlielgabalu pasūtījumam 3,7 miljonu latu vērtībā, taču Otrā pasaules kara sākuma dēļ Latvija tos nesaņēma.[13] 1940. gada 13. martā, apsverot iespējas sagādāt 6 miljonus latu ieroču iegādei Vācijas okupētajā Čehoslovākijā, Valsts saimniecības departamenta direktors pieļāva iespēju atvēlēt līdzekļus no neizpildītajiem pasūtījumiem Lielbritānijā.[14] 14. martā Ministru kabinets nolēma vienpusēji izbeigt vairākus salīdzinoši nelielus līgumus ar Lielbritānijas uzņēmumu "*Vickers-Armstrongs Limited*".[15]

Ceturtā problēma, ko agrāk nebija iespējams zinātniski korekti atrisināt, bija militāro izdevumu daļas noteikšana pret Latvijas ekonomiku kopumā. Agrākā publikācijā autors to skatīja attiecībā pret nacionālo ienākumu, jo mūsu rīcībā nebija ticamu Latvijas iekšzemes kopprodukta (IKP) aplēšu.[16] Nacionālā ienākuma rādītāja izmantošana šim mērķim bija problemātiska, jo 20. gs. 30. gados vēl nebija izstrādāta vienota metodika tā noteikšanai (kā rezultātā iegūtie aprēķini ievērojami variēja[17]) un gandrīz pilnībā trūka datu par 20. gs. 20. gadiem. Kaut arī nacionālais ienākums ir visai tuvs rādītājs IKP, mūsdienās militāros izdevumus pieņemts rēķināt attiecībā pret IKP, nevis nacionālo ienākumu, turklāt IKP aprēķināšanas metodika vairākkārt ir mainījusies. Tādēļ mūsdienu un 20. gs. 20.–30. gadu militāro izdevumu salīdzināšana var būt tikai ļoti aptuvena.

2022. gadā Vidzemes augstskolas īstenotā projekta "Baltic 100" ietvaros Viļņas Universitātes profesora Zenona Norkus (*Norkus*) vadībā tika veikti Latvijas 1935. gada IKP aprēķini atbilstoši SNA 2008 standartam, uz kura balstās arī Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēmas ESA 2010 standarts, pēc kura aprēķina Latvijas IKP mūsdienās.[18] IKP tika aprēķināts no ražošanas aspekta. Balstoties

[12] 1939. gada septembrī bija iztērēti visi VAF līdzekļi, kas bija paredzēti līdz 1941. gada decembrim, pēc tam sāka 1942. gada plānoto līdzekļu tērēšanu. Sk.: LNA_LVVA, F1307_2_2, 321. lp.; F1469_1_3227, 76. lp.

[13] LNA_LVVA, F1307_2_2, 212.–213. lp.

[14] LNA_LVVA, F6824_1_66, 17. lp.

[15] LNA_LVVA, F1312_20_683, 29. lp.

[16] Šiliņš. Aizsardzības izdevumi Latvijā starpkaru periodā, 123., 124. lpp.

[17] Grytten, Ola, Norkus, Zenonas, Markevičiūtė, Jurgita, Šiliņš, Jānis (2022). Can the economic growth of interwar Latvia be estimated by contemporary national accounts? *Baltic Journal of Economics*, Vol. 22, Issue 2, https://doi.org/10.1080/1406099X.2022.2097370.

uz 1935. gadu kā etalona gadu un izmantojot atsevišķo sektoru produkcijas indeksus, iespējams aplēst Latvijas IKP visā starpkaru periodā. Balstoties uz šiem datiem, iespējams noteikt arī militāro izdevumu proporciju attiecībā pret IKP (2. tabula).

2. tabula

Latvijas IKP un faktiskie militārie izdevumi 1921.–1939. gadā, milj. latu

Gads	IKP aplēses*	Faktiskie militārie izdevumi**	Īpatsvars IKP, %
1921	602,3	23,964	3,97
1922	620,9	22,907	3,68
1923	724,1	28,396	3,92
1924	749,2	38,016	5,07
1925	810,7	44,857	5,53
1926	820,2	44,499	5,42
1927	847,6	40,589	4,78
1928	853,6	38,881	4,55
1929	936,8	39,097	4,17
1930	1015,9	38,719	3,81
1931	931,9	32,543	3,49
1932	926	27,042	2,92
1933	1016,6	27,528	2,7
1934	1113,6	29,623	2,66
1935	1139,6	31,032	2,72
1936	1152,3	39,745 (35,335)	3,44
1937	1253,3	45,468 (41,388)	3,62
1938	1291,2	61,482 (45,888)	4,76
1939	1298,4	~89,64***	~6,9

[18] EKS 2010. Pieejams: https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/ikp-gada/eks-2010 [skatīts 25.04.2023.].

* Norkus, Zenonas, Markevičiūtė, Jurgita, Grytten, Ola, Šiliņš, Jānis, Klimantas, Adomas (2022). Benchmarking Latvia's economy: a new estimate of gross domestic product in the 1930s. *Cliometrica*, https://doi.org/10.1007/s11698-022-00260-x.

** LNA_LVVA, F1469_1_774, 388. lp. 1936.–1939. gadā Kara ministrijas budžeta izdevumiem pieskaitīti izdevumi militārajām vajadzībām no speciālajiem fondiem.

*** Summa iegūta, 1939./40. saimnieciskā gada budžetā paredzētajam Kara ministrijas budžetam pieskaitot aptuveni 10 miljonus latu, kas tika iztērēti papildu vajadzībām līdz gada beigām, kā arī VAF un citu avotu līdzekļus 32,34 miljonu latu apjomā, kas bija novirzīti militārajiem pasūtījumiem (galvenokārt ārzemēs).

Militāro izdevumu palielināšana 1939.–1940. gadā

Latvijas militārie izdevumi pakāpeniski pieauga pēc K. Ulmaņa veiktā apvērsuma 1934. gadā līdz ar autoritārā režīma izveidošanu. Budžeta izdevumu straujais pieaugums 1936. gadā ir skaidrojams ar lata devalvāciju, taču arī turpmāk militārie tēriņi palielinājās, sevišķi 1938. un 1939. gadā. Reaģējot uz starptautiskās situācijas pasliktināšanos, militārie izdevumi 1939. gadā sasniedza rekordu gan absolūtajos, gan relatīvajos skaitļos, pieaugot līdz gandrīz 7 % IKP (sk. 2. tabulu).

Reaģējot uz Vācijas un PSRS uzbrukumu Polijai, 1939. gada 19. septembrī Kara ministrija vērsās pie finanšu ministra un valsts kontroliera ar lūgumu piešķirt militārajām vajadzībām papildu līdzekļus 4 550 192 latu apmērā (piešķīra 4 546 192 latus). Šos līdzekļus bija paredzēts tērēt galvenokārt armijā iesauktajiem rezervistiem un rezerves karavīriem, armijas vienību pārdislocēšanai un Zenītartilērijas pulka kaujas gatavības paaugstināšanai.[19] Latvija 1939. gada rudenī faktiski īstenoja daļēju mobilizāciju, 1939. gada 11. un 12. septembrī aktīvajā karadienestā iesaucot 13 200 cilvēku, kas ievērojami palielināja armijas skaitlisko sastāvu. Vēlāk papildu apmācībai no 30. oktobra līdz 25. novembrim iesauca 470 rezerves kareivju.[20] 1939. gada novembrī Latvijas armijas skaitliskais sastāvs sasniedza maksimumu – 30 428 cilvēkus.[21]

Papildu iesauktos karavīrus bija plānots atvaļināt 1939. gada 14. novembrī, taču armijas komandieris norādīja kara ministram, ka ar atlikušo sastāvu "nav iespējams vajadzības gadījumā izvest mobilizāciju". Tādēļ 1939. gada 20. novembrī uz diviem mēnešiem iesauca vēl 9300 rezervistu. Arī 1940. gada februārī bija plānots iesaukt 9300 cilvēku, šoreiz uz piecām nedēļām. Tāpat 1940. gadā plānoja trīs reizes iesaukt pa 8000 rezervistiem uz diviem mēnešiem.[22] Tādējādi tika uzturēta augsta mobilizācijas gatavība, taču tas prasīja lielus izdevumus. Tāpat

[19] LNA_LVVA, F1469_1_774, 1.–8., 10. lp.

[20] Turpat, 16. lp. o. p.

[21] LNA_LVVA, F1469_1_775, 70., 75., 77.–79. lp.

[22] LNA_LVVA, F1469_1_774, 153., 159., 163. lp. Jāpiezīmē, ka arī 1941. gadā bija plānota vērienīga rezervistu un rezerves karavīru apmācība – no 15. maija līdz 15. decembrim bija plānots apmācībai iesaukt 30 000 cilvēku. Sk.: LNA_LVVA, F1469_1_775, 18. lp.

rezervistu un rezerves karavīru apmācīšana sarežģīja situāciju ar darbaspēku, kas atsevišķās nozarēs, sevišķi lauksaimniecībā, trūka. Rudenī un ziemā tūkstošiem darbspējīgu vīriešu izraušana no darba tirgus neradīja lielas problēmas, bet pavasarī un vasarā Darba centrālei tas varēja radīt grūtības, un, iespējams, šāda perspektīva varēja mudināt pieņemt Saimnieciskā dienesta likumu (sk. tālāk).

Oktobrī papildu līdzekļi bija nepieciešami 1939. gada septembrī Latvijā internēto poļu karavīru nometņu uzturēšanai.[23] 1939. gada 12. oktobrī četrās nometnēs Lilastē, Litenē, Cēsīs un Liepājā atradās 1573 internētie, to skaitā četri vācu lidotāji. Apgādes pārvaldes Intendantūras daļa bija aprēķinājusi, ka šo karavīru uzturēšanai līdz 1940. gada 31. decembrim būs nepieciešami 960 727 lati.[24] Papildu līdzekļi bija vajadzīgi arī plānotajiem deviņu dienu ilgajiem ziemas manevriem.[25] Lielus līdzekļus prasīja Latvijas armijas pārdislokācija pēc padomju karaspēka bāzu izvietošanas Kurzemē. Piemēram, Liepājas Karostas evakuācija notika 1939. gada 26.–30. oktobrī, pārvietojot 14 dažādas armijas daļas un iestādes.[26] Karavīriem bija jāizmaksā pārvietošanas pabalsti, jāsedz transporta izmaksas, jābūvē jaunas dislokāciju un apmācības vietas.

Ņemot vērā valsts sarežģīto ekonomisko situāciju, sagādāt nepieciešamos līdzekļus nebija viegls uzdevums. 1939. gada 4. decembrī Kārlis Ulmanis vērsās pie finanšu ministra Jāņa Kaminska ar aicinājumu izvērtēt iespējas samazināt budžeta izdevumus, "lai ar ietaupījumiem segtu Kara ministrijas pavairotos izdevumus".[27] Katra ministrija izstrādāja taupības plānus, arī Kara ministrija tika lūgta izvērtēt savu izdevumu budžetu.

1940. gada janvāra sākumā sastādītais Kara ministrijas papildu budžets bija 15,036 miljonu latu liels. To veidoja: 0,64 miljoni latu internēto karavīru apgādei un to kara mantu glabāšanai; 3,94 miljoni latu karaspēka daļu un iestāžu dislokācijas maiņai; 6,57 miljoni latu iesaucamo rezerves karavīru apgādei; 1,16 miljoni latu štatu papildināšanai un maiņai; 0,84 miljoni latu cenu starpības segšanai; 1,89 miljoni latu citām vajadzībām, to skaitā 1,21 miljons latu munīcijas iegādei.[28]

1940. gada 9. aprīlī publicēja pārkārtoto 1939./40. un 1940. gada apvienoto budžetu, kurā ieņēmumi bija palielināti par 18,4 miljoniem, bet izdevumi – par 28,5 miljoniem latu. Kara ministrijas budžets tika palielināts no 83,136 uz

---

[23] Pirmie poļu karavīri pārgāja Latvijas robežu un tika internēti 1939. gada 14.–15. septembrī. Latvija internēja arī deviņus vācu lidotājus, kuru lidmašīna avarēja Latvijas teritorijā.

[24] LNA_LVVA, F1469_1_774, 13., 42. lp. Vēlāk plānotās izmaksas pieauga pat līdz 1 377 173 latiem, bet 1940. gada janvāra sākumā jaunajā papildu budžeta projektā bija samazinātas līdz 638 593 latiem. Sk.: LNA_LVVA, F1469_1_774, 241. lp.

[25] LNA_LVVA, F1469_1_774, 121. lp.

[26] Turpat, 179., 180. lp.

[27] Turpat, 237. lp.

[28] Turpat, 242. lp.

97,979 miljoniem latu un attiecās uz gandrīz visām galvenajām Kara ministrijas izdevumu pozīcijām.[29]

Otrs militāro izdevumu finansēšanas izdevumu avots bija Valsts aizsardzības fonds, kura līdzekļus parasti izmantoja bruņojuma un ekipējuma iegādei. Līdz 1940. gada 1. janvārim VAF pavisam bija iemaksāti 21,066 miljoni latu. Fondā līdzekļus veidoja gan ziedojumi (2,078 miljoni latu), gan iemaksas no citiem fondiem, piemēram, 1 miljons latu no Valsts kredīta fonda un 1,103 miljoni latu no 1939. gada aprīlī likvidētā Kara aviācijas fonda, kā arī ieņēmumi no tiešajiem un netiešajiem nodokļiem. Lielākās iemaksas 8,155 miljonu latu apmērā bija veikuši darba devēji caur slimokasēm. Finanšu ministrijas Valsts budžeta nodaļa plānoja, ka VAF turpmāk – 1940. gadā – katru mēnesi saņems aptuveni 950 tūkstošus latu, kas bija pieaugums salīdzinājumā ar līdzšinējiem 857 tūkstošiem latu mēnesī.[30]

Šajā pašā periodā – līdz 1940. gada 1. janvārim – no VAF bija veiktas izmaksas 16,757 miljonu latu apmērā, un tobrīd Kara ministrijai bija noslēgti līgumi par bruņojuma iegādi, izmantojot VAF līdzekļus, par 19,072 miljoniem latu. Gandrīz visus līdzekļus bija saņēmusi Kara ministrijas Apgādes pārvalde, taču nelielas summas nonāca arī Dzelzceļa virsvaldes (130 000 latu) un Šoseju un zemes ceļu departamenta (270 000 latu) rīcībā.[31] Lielākā daļa līdzekļu bija iztērēta 1939. gadā, novembrī vien 4,536 miljoni latu.[32]

1940. gada janvārī–martā tika noslēgti jauni bruņojuma, ekipējuma un dažādu kara materiālu iegādes līgumi par 26,979 miljoniem latu, kaut VAF bija palikuši līdzekļi vien 4,362 miljonu latu apmērā. 1940. gada 4. aprīļa Ministru kabineta sēdē tika nolemts iztrūkuma segšanai VAF aizdot 27 miljonus latu no Valsts kredīta fonda līdzekļiem, faktiski iztukšojot šo fondu.[33] Bija paredzēts, ka VAF atmaksās šo summu no 1942. gadā ieņemtajiem līdzekļiem. Jāpiezīmē, ka Valsts kredīta fonds no visiem Valsts saimniecības departamenta Kredīta nodaļas pārziņā esošajiem fondiem bija ar visaugstāko likviditāti – tā rīcībā bija lielākie skaidras naudas un zelta krājumi (21,734 miljoni no kopējiem 58,453 miljoniem latu), ko varēja ātri realizēt. Salīdzinājumam lielākajā – Saimnieciskās dzīves atjaunošanas – fondā no 134,789 miljoniem latu tikai 528 tūkstoši latu bija skaidrā naudā, bet 66,416 miljoni latu banku ķīlu zīmēs un 31,175 miljoni latu akcijās, kuru realizācija varēja būt ilga un sarežģīta.[34] Tātad militārajām vajadzībām bija rezervēti pēdējie brīvie valsts līdzekļi, kuru izmantošana neapdraudēja valsts monetāro stabilitāti. Salīdzinoši lieli līdzekļi atradās arī Valūtas stabilizācijas un Zelta fondā, taču to izmantošana draudētu ar lata strauju devalvāciju.

---

[29] LNA_LVVA, F1312_2_72, 3. lp.
[30] LNA_LVVA, F6824_1_127, 34. lp.; F6824_1_66, 19. lp.
[31] Turpat.
[32] LNA_LVVA, F6824_1_66, 19. lp.
[33] LNA_LVVA, 6824_1_127, 1. lp.
[34] Turpat, 15. lp.

Ņemot vērā to, ka 1940. gadā militāro izdevumu kāpums turpinājās, bet IKP, visticamāk, samazinājās,[35] varam pieņemt, ka 1940. gada pirmajā pusē aizsardzības izdevumi tuvojās 10 % no IKP. Tie bija ārkārtīgi augsti rādītāji, sasniedzot līmeni, kādu militārajām vajadzībām varētu tērēt valsts, kas ir iesaistīta karadarbībā. 1939.–1940. gadā Latvija aizsardzības vajadzībām izdeva gandrīz aptuveni trīsreiz vairāk līdzekļu nekā salīdzinoši mierīgajā 30. gadu sākumā un gandrīz divreiz vairāk nekā 1924.–1925. gadā, kad pēc Tallinas puča, vietējiem komunistiem ar PSRS atbalstu cenšoties gāzt demokrātisko valdību, pastāvēja bažas, ka Latvijai varētu nākties iesaistīties karā ar PSRS. Tik lieli militārie izdevumi ļoti iespaidoja Latvijas ekonomisko attīstību un liecināja, ka ekonomikas intereses tiek pakārtotas valsts aizsardzības vajadzībām. Attiecīgi arī šī perioda ekonomiskie lēmumi, piemēram, centieni palielināt valsts lomu ekonomikā, būtu jāaplūko pirmām kārtām no militārām, nevis sociālām vai ekonomiskām interesēm, kā tas ticis darīts līdzšinējā historiogrāfijā.[36]

Kā interesantu un visai zīmīgu gadījumu var minēt, piemēram, 1940. gada 29. februārī Kara ministrijas Apgādes pārvaldes priekšnieka lūgumu Rīgas pilsētas budžetā iekļaut 15 750 latu lielus izdevumus, lai 30 pilsētas autobusus pielāgotu ievainoto pārvadāšanai. Rīgas pilsētas valdes 8. marta sēdē šis lūgums gan tika noraidīts.[37] Taču šī epizode, Kara ministrijai mēģinot iejaukties pašvaldību budžetu plānošanā, liecina par izmisīgajiem papildu līdzekļu meklējumiem armijas vajadzībām.

Izmaiņas likumdošanā

"Es saku: 1940./41. gados neviens mūs neauklēs, bet nesāksim arī paši sevi iežūžot." Šī Kārļa Ulmaņa frāze 1940. gada pirmajā pusē ir plaši citēta presē, tas bija savdabīgs moto, ar ko K. Ulmanis pat sāka oficiālus dokumentus, piemēram, griežoties pie kādas nozares ministra ar aicinājumu pievērst uzmanību kādam sasāpējušam jautājumam.[38] K. Ulmaņa režīms spēra visai enerģiskus, pat radikālus soļus, lai paaugstinātu armijas, valsts un sabiedrības gatavību iespējamam bruņotam konfliktam. Jau Kara ministrijas budžeta paaugstināšana un drudžainā VAF līdzekļu tērēšana liecināja, ka armijas intereses bija prioritāras attiecībā pret valsts ekonomiskajām vai sociālajām vajadzībām, kur situācija arī pakāpeniski pasliktinājās. Taču 1940. gada pavasarī pieņemtie lēmumi bija vēl drastiskāki.

---

[35] Precīzi aprēķini par Latvijas IKP 1940. gadā nav veikti, bet, spriežot pēc krīzes iestāšanās vairākās ekonomikas nozarēs, ko izraisīja darbaspēka un izejvielu trūkums, varam pieņemt, ka tas šajā laikā ievērojami samazinājās.

[36] Stranga. *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika*, 459.–468. lpp.

[37] Šos darbus bija piedāvājusi veikt AS "Vairogs", un katra autobusa pārbūve izmaksātu 525 latus. Sk.: LNA_LVVA, F1469_1_774, 249., 249. lp. o. p.

[38] LNA_LVVA, F6823_1_29, 58. lp.; F6823_1_4, 76. lp.

1940. gada 30. aprīlī Ministru kabinets pieņēma jauno Likumu par valsts aizsardzību, "ar kuru Ulmanis kā Valsts prezidents ieguva pilnīgi absolūtu varu visos jautājumos saistībā ar valsts aizsardzību un bruņotajiem spēkiem".[39] Simbolisku nozīmi likumam piešķīra apstāklis, ka tam bija jāstājas spēkā K. Ulmaņa režīma gadadienā – 1940. gada 15. maijā. Iepriekšējais Likums par valsts aizsardzību bija pieņemts salīdzinoši nesen – 1939. gada 27. septembrī. Tas paredzēja Valsts aizsardzības padomes izveidošanu un valsts aizsardzības plāna izstrādāšanu.[40] Valsts aizsardzības padomē līdz ar augstākajām militārpersonām, ārlietu un iekšlietu ministru bija iekļauts arī finanšu un satiksmes ministrs.

Jaunais Likums par valsts aizsardzību bija daudz plašāks un detalizētāks. Tas noteica, ka "valsts patstāvības, neatkarības un teritorijas neaizskaramības uzturēšanai visas tautas, iestāžu, uzņēmumu, organizāciju un katra pilsoņa pienākums ir piedalīties valsts aizsardzībā ar saviem fiziskiem un garīgiem spēkiem un saviem materiāliem līdzekļiem".[41] Visi vīriešu kārtas pilsoņi tika pakļauti karaklausībai, un bija noteikts, ka "par valsts aizsardzības darbu savlaicīgu un lietderīgu izpildīšanu kā miera, tā kara laikā ir atbildīga ikviena persona savas pārziņas un pienākuma robežās".[42]

Tālāk likumā bija detalizēti izskaidroti augstāko amatpersonu un valsts institūciju pienākumi miera un kara laikā. Katram resoram tā kompetenču jomā tika definēti uzdevumi, gatavojoties valsts aizsardzībai un sagatavojot pakļautās iestādes un uzņēmumus "kara laika uzdevumiem".[43] Atbilstoši jaunajam likumam ministrijām bija jāizstrādā tautsaimniecības mobilizācijas plāns finanšu, tirdzniecības un rūpniecības, lauksaimniecības, darbaspēka sadales, ūdensceļu transporta, dzelzceļa un zemes ceļu nozarē; jāsagatavo iekšējās apsardzības, propagandas, pārvadājumu un sakaru plāni; jāveido naudas līdzekļu uzkrājumi, jānodrošina iedzīvotāji ar pirmās nepieciešamības precēm, jānodrošina uzņēmumu apgāde ar izejvielām un ražošanas līdzekļiem u. c.

Saistošie norādījumi valsts aizsardzības plāna izstrādāšanai. Pēc valsts aizsardzības likuma pieņemšanas sākās darbs pie saistošajiem norādījumiem valsts aizsardzības plāna izstrādāšanai, kas gan līdz okupācijas sākumam netika pabeigts. Saistošajos noteikumos izvērstā veidā bija izklāstīti uzdevumi, kas

---

[39] Stranga, Aivars (2022). *Latvija: neatkarības pēdējais cēliens, 1939. gada 23. augusts–1940. gada 17. jūnijs*. Rīga: Mansards, 299., 300. lpp. Attiecīgais formulējums likumā skanēja šādi: "Valsts aizsardzības un bruņoto spēku augstākais vadonis ir Valsts prezidents." Sk.: Likums par valsts aizsardzību. No: *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 10.05.1940., 83. lpp.

[40] Likums par valsts aizsardzību. No: *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 14.10.1939., 498. lpp.

[41] Likums par valsts aizsardzību. No: *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 10.05.1940., 83. lpp.

[42] Turpat.

[43] Turpat.

jāveic valsts resoriem. Slepenajā noteikumu projektā bija paredzēts, ka visām ministrijām savās nozarēs ir jāīsteno politika "atbilstoši tiem uzdevumiem, kādi tām piekritīs kara gadījumā".[44] Tātad faktiski tika plānota visa valsts pārvaldes aparāta un valsts uzņēmumu darbības pakārtošana militārajām vajadzībām. Piemēram, Zemkopības ministrijai bija plānots uzdot veicināt armijas vajadzībām piemērotu zirgu sugu audzēšanu, atbilstoši valsts aizsardzības prasībām organizēt lauku būvniecību, upju un ezeru regulēšanu, aizsprostu ierīkošanu, purvu meliorāciju un mežsaimniecības izveidošanu, lai sagatavotu valsts teritoriju karam.[45] Satiksmes ministrijai jau miera laikā bija jārūpējas par dzelzceļu, zemesceļu un lidlauku (domāti operatīvie lidlauki, ko miera laikā varēja izmantot lauksaimniecības vajadzībām[46]) infrastruktūras izveidošanu atbilstoši valsts aizsardzības vajadzībām. Tautas labklājības ministrijai bija jāgatavojas palīdzības sniegšanai karavīru ģimenēm un personām, kas cietušas no karadarbības. Sabiedrisko lietu ministrijai bija jāizkopj sabiedriskā doma nacionāli valstiskā garā un jāpopularizē valsts aizsardzības ideja; kara gadījumā jārūpējas par augstas morāles uzturēšanu tautā, jākopj pārliecība par cīņas nepieciešamību un ticība "galīgai uzvarai"; jānodarbojas ar cīņu pret ienaidnieka propagandu gan miera, gan kara laikā.[47] Visām pašvaldībām bija jāizstrādā savi mobilizācijas plāni un iedzīvotāju evakuācijas plāni. Tāpat pašvaldībām kara laikā būtu jāorganizē pirmās nepieciešamības priekšmetu izdalīšana iedzīvotājiem. Darba centrālei kara gadījumā bija jāīsteno darbaspēka mobilizācija, bet tās ietvaros jau miera laikā darbaspēks jānovieto tā, "lai pēc iespējas mazāk pārkārtojumi būtu jāizdara, pārejot uz kara laika darbību".[48] Šo uzdevumu kontekstā, pēc autora domām, ir jāraugās arī uz Saimnieciskā dienesta likumu (sk. turpmāk).

Vēlāk noteikumu projekts tika papildināts ar pantu, kas attiecās uz visiem Latvijas pilsoņiem. Bija paredzēts, ka ikvienam pilsonim var uzdot sniegt ziņas par viņa rīcībā esošām aizsardzībai noderīgām lietām, īpašumiem, tiesībām un darbaspēku; "jau miera laikā piemērot savu darbību, uzņēmumu vai saimniecību atbilstoši valsts aizsardzības prasījumiem vai darbībai kara laikā;" kara gadījumā apvienot uzņēmumus vai saimniecības valsts aizsardzībai noderīgu priekšmetu ražošanai, uzkrāšanai un sadalīšanai.[49]

Jāatzīmē, ka 1940. gada 14. jūnijā Finanšu ministrija pabeidza izstrādāt (darbs sākts 1939. g. rudenī) tautsaimniecības mobilizācijas plānu, ko nosūtīja parakstīt

---

[44] LNA_LVVA, F6824_1_66, 2. lp.
[45] Turpat, 3. lp.
[46] Turpat, 6. lp.
[47] Turpat, 3., 4. lp.
[48] Turpat, 4. lp.
[49] Turpat, 14. lp.

kara ministram Krišjānim Berķim, taču līdz Latvijas okupācijai to nepaspēja pieņemt.[50]

Saimnieciskā dienesta likums. 1940. gada 28. maijā Ministru kabinets pieņēma Saimnieciskā dienesta likumu. Par to, galvenokārt sociālās un ekonomiskās situācijas kontekstā, plaši ir rakstījis vēsturnieks Aivars Stranga.[51] Šeit aplūkosim likuma militāro dimensiju, kas līdz šim nav pienācīgi izcelta, lai gan likuma pirmais pants sākas ar norādi uz nepieciešamību paaugstināt valsts aizsardzības spējas. Šis uzdevums bija jārisina integrēti kopā ar visas valsts ekonomiskās sistēmas efektivitātes palielināšanu. Šeit jāatceras, ka Latvijas ekonomika šajā laikā atradās dziļā ekonomiskajā krīzē. Neraugoties uz Darba centrāles centieniem, darba tirgus objektīvu iemeslu dēļ bija piedzīvojis deformāciju – laukos trūka darbaspēka (Latvija vairs nevarēja izmanot Polijas laukstrādniekus), bet pilsētās pakāpeniski pieauga bezdarbs (ārējās tirdzniecības problēmas apgrūtināja daudzu rūpniecības nozaru darbību).

Valsts jau agrāk bija iejaukusies darba tirgus regulēšanā, taču ar Saimnieciskā dienesta likumu tā guva iespēju pārņemt pilnīgu kontroli, organizējot darbaspēka sadali un pārvietošanu atbilstoši valsts interesēm. Zīmīgi, ka likumā plaši tika izmantota militāra terminoloģija – lielāko daļu iedzīvotāju saimnieciskajā dienestā bija paredzēts iesaukt, turklāt kara klausības likumā noteiktajā kārtībā. Kara ministrija pilsoņus iesauca obligātajā militārajā dienestā, bet Latvijas Darba centrāle – saimnieciskajā dienestā. Saimnieciskajā dienestā varēja pieteikties arī brīvprātīgi no 14 gadu vecuma.

Jāpiezīmē, ka uzņēmumu strādniekus, kas pildīja Kara ministrijas pasūtījumus, nevarēja pārvietot uz citām darba vietām, tika uzskatīts, ka viņi jau pilda saimniecisko dienestu. Saimnieciskajā dienestā iesauktās vai ieskaitītās personas primāri bija jāizmanto valsts aizsardzībai svarīgos darbos, paredzot, ka šie cilvēki attiecīgi pārietu kara ministra rīcībā, bet pēc tam "valsts un pašvaldību uzņēmumos un darbos, kuru izpildīšanu prasa valsts aizsardzība un saimnieciskais stāvoklis".[52] Likumā bija paredzēta arī darba nometņu radīšana, kuras savos darbos izvērsti ir komentējis A. Stranga.[53]

Raksta autors uzskata, ka Saimnieciskā dienesta likums ir jāvērtē kontekstā ar Valsts aizsardzības likumu un saistošajiem norādījumiem valsts aizsardzības plāna izstrādāšanai. Šie dokumenti paredzēja, ka ekonomika ir jāgatavo mobilizācijai jau miera laikā, taču brīvas darbaspēka kustības apstākļos pilnvērtīgi to veikt nebija iespējams. Bija arī skaidrs, ka Latvijai, lai tā 1940. gada apstākļos saglabātu

---

[50] Stranga, Aivars (2020). *Kārļa Ulmaņa saimnieciskā politika, 1934–1940*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 468. lpp.

[51] Turpat.

[52] Saimnieciskā dienesta likums. *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 25.06.1940., 127. lpp.

[53] Stranga. *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika*, 458. lpp.

iespējas militāri pretoties, mobilizācija ir jāīsteno zibenīgi. Saimnieciskā dienesta likums palīdzēja risināt šo problēmu. Tāpat tas teorētiski ļāva Latvijai laikus īstenot slēptu mobilizāciju – mobilizācijai paredzētos vīriešus it kā saimnieciskā dienesta vajadzībām bija iespējams pārvietot uz mobilizācijas rajoniem, iesaistīt tos nocietinājumu būvniecībā u. c. Iespējams, tādēļ par saimnieciskā dienesta pilnvarnieku iecēla Robežsargu brigādes (kara gadījumā Iekšlietu ministrijai pakļautie robežsargi līdzās armijai un aizsargiem kļūtu par bruņoto spēku daļu) virsleitnantu Juri Serģi.[54] Ja mēs raugāmies uz Saimnieciskā dienesta likumu izolēti no militārajām vajadzībām, tad tas var šķist neracionāls, pārspīlēts un neefektīvs darbaspēka deficīta risināšanas instruments.

Ekonomikas pakārtošana militārajām vajadzībām

Latvijas aizsardzības spēju paaugstināšana neaprobežojās ar finanšu resursu koncentrēšanu un izmaiņām likumdošanā. Līdz 1940. gada jūnijam bija pabeigta armijas pāreja uz 5. mobilizācijas sadalījumu (šādi dēvēja bruņoto spēku mobilizācijas kopējo plānu), kas kara gadījumā ļautu mobilizāciju īstenot daudz ātrāk nekā iepriekš.[55] Bija izstrādāti arī jauni aizsardzības plāni potenciālajai karadarbībai pret PSRS. Taču Latvijas armijas modernizācijas programma atradās tikai pusceļā, bet ekonomiskā krīze radīja bažas par vietējo uzņēmumu spējām izpildīt Kara ministrijas pasūtījumus un nodrošināt armijas vajadzības kara gadījumā.

Viena no lielākajām un visgrūtāk pārvaramajām problēmām bija ārējās tirdzniecība sabrukums, ko izraisīja karadarbība. Situācija vēl vairāk pasliktinājās pēc Vācijas iebrukuma Dānijā un Norvēģijā 1940. gada aprīļa sākumā. 15. aprīlī Armijas štāba Kara saimniecības daļas priekšnieks ziņoja Armijas štāba priekšnieka palīgam, ka karadarbības izraisītās transporta grūtības radījušas rūpniecībai nepieciešamo materiālu piegādēs 4–8 mēnešu kavēšanos, bet turpmāk šie termiņi var pieaugt pat līdz 18–20 mēnešiem.[56] Ievērojami bija pieauguši transportēšanas izdevumi (3–10 reizes) un apdrošināšana (2–4 reizes), bet par pasūtījumiem visbiežāk tika prasīta priekšapmaksa valūtā, kuras krājumi Latvijā strauji samazinājās. Lai mēģinātu uzlabot situāciju un vietējai rūpniecībai palīdzētu izpildīt militāros pasūtījumus, Kara saimniecības daļa pieprasīja steidzami izstrādāt pasūtījumu piegādes plānu vismaz diviem gadiem.[57]

---

[54] Turpat, 461. lpp.

[55] Sīkāk sk.: Kuzmins, Valdis (2011). Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas plāni 1939. gada beigās–1940. gada sākumā. No: *Otrais pasaules karš un Latvija: notikumi un sekas, 20. gadsimta 40.–60. gadi.* Rīga: Zinātne, 269.–283. lpp. [Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 27. sēj.]. Līdz tam pastāvēja 4. mobilizācijas sadalījums, kas balstījās uz centralizētu armijas komplektēšanas sistēmu, kas bija daudz lēnāka.

[56] LNA_LVVA, F1469_1_775, 38., 39. lp.

[57] Turpat, 39. lp. o. p.

Maijā līdz ar Vācijas iebrukumu Nīderlandē un Beļģijā Latvijas ārējās tirdzniecības apjomi ievērojami saruka. Latvijas valdība izmisīgi meklēja izeju no radušās situācijas. Finanšu ministrijas Ārējās tirdzniecības departamenta pārstāvis piedalījās sarunās ar PSRS Tirdzniecības pārstāvniecību Latvijā, lai uzsāktu Latvijai nepieciešamo preču tranzītu caur Murmanskas ostu.[58] Tāpat bija cerības panākt tranzītu caur Somijai piederošo Petsamo (tagad Pečenga Krievijas Federācijā) ostu un bija plānots jūnijā uzsākt kuģu satiksmi ar Ņujorku. Latvija cerēja atjaunot arī preču ievešanu no Šveices un Vācijas okupētās Dānijas, paplašināt tirdzniecību ar Lietuvu un Itāliju.[59] Taču nekādu reālu iespēju pārvarēt faktiski izveidojušos ārējās tirdzniecības blokādi nebija. Ārējās tirdzniecības jomā Latvija bija nolemta atkarībai no saviem potenciālajiem pretiniekiem – Vācijas un PSRS, kuras, protams, nebija ieinteresētas apgādāt Latvijas rūpniecību ar stratēģiski svarīgām izejvielām.

Vēl jāpiebilst, ka Latvijas valdību satrauca ne tikai tirdzniecības blokāde, bet arī izolācija no starpkontinentālajiem sakariem, sevišķi no Amerikas Savienotajām Valstīm. 1939. gada 16. decembrī Satiksmes ministrijas Pasta un telegrāfa departaments nosūtīja slepenu rakstu Valsts kontrolei par nepieciešamību izveidot tiešu telegrāfa līniju ar ASV, lai atbrīvotos no starpniekiem (līdz tam telegrammas ceļoja caur Londonu, Berlīni vai Stokholmu). Departaments bija paredzējis slēgt līgumu ar ASV uzņēmumu "*The Mackay Radio & Telegraph Co*." par tiešu radiosakaru izveidošanu ar Ņujorku.[60]

Ārējās tirdzniecības sabrukuma radīto izejvielu deficītu valdība cerēja novērst ar dzelžainu kontroli un taupības pasākumiem. Protams, tas nebija nekas unikāls, tā šajā laikā rīkojās gandrīz visas Eiropas valstis. Latvijas prese regulāri rakstīja par taupības pasākumiem ārzemēs.[61] Līdzīgi kā citos gadījumos, Latvijā lielas cerības tika liktas uz propagandas kampaņām. 1940. gada 9. maijā Rīgā Amatu namā atklāja Taupības skati, lai mudinātu sabiedrību iesaistīties taupības pasākumu īstenošanā. Laikraksts "Jaunākās Ziņas" iznāca ar attiecīgu virsrakstu "Visiem jātaupa".[62]

Runājot par kontroles pasākumiem, 1939. gada 5. septembrī pirmo reizi Latvijā tika sākta izejvielu reģistrācija. To tirdzniecība bija jāuzrauga Cenu inspekcijai. Sevišķā sarakstā, ko Tirdzniecības un rūpniecības departaments izstrādāja ciešā sadarbībā ar Kara ministriju, bija apkopotas 82 dažādu

[58] LNA_LVVA, F6823_1_8, 2. lp.
[59] Turpat, 2., 3. lp. Eksportam paredzēja linus un lina dzijas, kokmateriālus, rudzus, sviestu un olas.
[60] LNA_LVVA, F1312_20_711, 11. lp.
[61] Pēc rītmaizītēm Berlīnē jāiet pašiem. *Rīts*, 26.10.1939., 6. lpp.; Kara finanses un spaidu taupība. *Ekonomists*, 15.02.1940., 250.–253. lpp.; Francijas iedzīvotāji sajož jostu ciešāk. Patēriņa ierobežošana un taupības politika Francijā. *Darba Dzīve*, 21.03.1940., 5. lpp.; Fer. M. Piespiedu taupības plāns Anglijā. *Pašvaldības Balss*, 01.03.1940., 242.–244. lpp.
[62] Visiem jātaupa. *Jaunākās Ziņas*, 09.05.1940., 1. lpp.

nosaukumu izejvielas, kuru krājumi uzņēmumiem bija jāreģistrē divreiz mēnesī. Visstingrāk tika uzraudzīti krāsaino metālu un vairāku ķimikāliju (nepieciešami munīcijas ražošanai), arī jēlnaftas un mazuta krājumi, kuru tirdzniecība bija atļauta tikai ar Cenu inspekcijas atļauju. Tie bija iekļauti pirmajā grupā. Deficītās izejvielas, ko bija iespējams dabūt ar klīringa darījumiem no Vācijas vai PSRS, bija iekļautas otrajā grupā, un tām bija noteikti tirdzniecības mēneša limiti. 3. tabulā apkopoti atsevišķi stratēģiski svarīgo izejvielu krājumi 1939. gada 5. septembrī un 1940. gada 25. maijā.

3. tabula

Stratēģiski svarīgo izejvielu krājumi Latvijā 1939.–1940. gadā, tonnās*

Izejvielas	**1939. gada 5. septembrī**	**1940. gada 25. maijā**	**Izmaiņas**
Alumīnijs	110,4	46	-64,4
Alva	41,6	50,5	+8,9
Bronza	61,3	29,4	-31,9
Cinks	442,5	348,5	-94
Čuguns	3179,2	4453,2	+1274
Dzelzs	14184	18619	+4435
Misiņš	652,6	320,6	-332
Svins	368,7	436,6	+67,6
Tērauds	1660,9	2686,5	+1025,6
Varš	673	517,2	-155,8
Glaubersāls	30,7	331,7	+301
Sērskābe	106,3	270,4	+164,1

* Sast. pēc: LNA_LVVA, F6823_1_9, 3. lp., 3. lp. o. p.

Lai gan daļu stratēģiski svarīgo izejvielu krājumu kopš kara sākuma bija izdevies ievērojami palielināt, piemēram, dzelzs, čuguna un tērauda, kopumā situācija bija visai sarežģīta, bet atsevišķās pozīcijās, piemēram, alumīnijs un bronza, ļoti slikta. Raksturīgi, ka laika gaitā stratēģisko izejvielu saraksts tika pakāpeniski paplašināts, iekļaujot, piemēram, niķeli un dzīvsudrabu, kuru krājumi bija ļoti nelieli, kā arī daudzus citus materiālus, kam bija svarīga nozīme ne tikai rūpniecības, bet visas ekonomikas funkcionēšanā, piemēram, motoreļļas, akmeņogļu darvu un pat sodrējus. Lielu uzmanību Cenu inspekcija pievērsa degvielas – latola, benzola, dīzeļdegvielas u. c. – normēšanai, kuras importa iespējas bija visai ierobežotas. No 1940. gada 19. aprīļa benzolu varēja iegādāties

tikai ar Cenu inspekcijas atļauju, un benzola krājumi Latvijā bija 1530 tonnas.[63] Stingri tika kontrolēts degvielas patēriņš lauksaimniecības vajadzībām (lielākais patērētājs bija 1524 Latvijā izmantotie traktori).[64] Apzinoties modernā kara īpatnības, degvielu krājumiem un to glabāšanai bija pievērsta liela uzmanība – Latvijas armijas vajadzībām tika būvētas apakšzemes degvielas tvertnes, pirktas jaunas cisternas, aparatūra u. c.[65]

1940. gada 17. maijā Ministru kabinets lēma par papildinājumiem Likumā par preču krājumu izveidošanu un pārraudzību, kas paredzēja tirdzniecības un rūpniecības ministra pilnvaru paplašināšanu, dodot viņam tiesības īstenot preču piespiedu atsavināšanu valsts labā.[66] Šis bija nepieredzēti radikāls solis, kas kopumā gan turpināja iesākto tendenci – no atsevišķu preču normēšanas (kartīšu ieviešana) uz eksporta un pārdošanas aizliegumiem, un tālāk – uz ārkārtas pilnvaru piešķiršanu, kas deva tiesības rekvizēt jeb atsavināt pret valsts noteiktu samaksu atsevišķas preces vai izejvielas valsts (faktiski Kara ministrijas) interesēs.

Plāni par armijas izmantošana lauku darbos. Interesants un līdz šim historiogrāfijā neaprakstīts armijas un sabiedrības mijiedarbības aspekts bija nodomi 1940. gada lauksaimniecības sezonā aktīvi izmantot karavīrus. Šādi plāni bija visai paradoksāli, jo tie, nenoliedzami, varēja mazināt armijas kaujasspējas un apgrūtināt mobilizāciju. Taču situācija lauksaimniecībā 1940. gada pavasarī bija kļuvusi tiešām kritiska – Latvija bija zaudējusi desmitiem tūkstošu poļu laukstrādnieku, ko vajadzēja kompensēt, lai izvairītos no lauksaimniecības krīzes padziļināšanās. Profesors A. Stranga ir veltījis lielu uzmanību plāniem par dažādu sabiedrības grupu – strādnieku, ierēdņu, skolēnu, studentu, bezdarbnieku u. c. – izmantošanu šim mērķim, norādot arī, piemēram, uz nodomu izmantot aizsargus un aizsardzes lauku darbos.[67]

1940. gada 7. maijā armijas komandieris uzdeva visiem divīziju komandieriem nosūtīt lauku darbos no 1. jūlija līdz 15. septembrim visus obligātā dienesta karavīrus, kuriem pašiem vai tuviniekiem pieder lauku saimniecība, uz laiku, kas nepārsniegtu 29 dienas. Karaspēka daļām bija noteikti limiti, cik daudz karavīru vienlaikus var atlaist uz mājām, bet armijā palikušos karavīrus lauciniekus bija paredzēts organizēt darba komandās, lai nodarbinātu "lauksaimniecībās savos apgabalos, kur trūkst darba spēka".[68]

---

[63] LNA_LVVA, F6823_1_45, 22. lp. o. p.

[64] Turpat, 21. lp. o. p. Saistībām ar degvielas taupīšanu tika izskatītas iespējas izmantot ekonomiskākus traktorus.

[65] Sk., piemēram: LNA_LVVA, F1469_1_775, 63. lp.

[66] Papildinājums Likumā par preču krājumu izveidošanu un pārraudzību. *Valdības Vēstnesis*, 20.05.1940., 1. lpp.

[67] Stranga. *Kārļa Ulmaņa saimnieciskā politika*, 458. lpp.

[68] LNA_LVVA, F1469_1_775, 83. lp.

Armijas iesaistīšana lauku darbos laikā, kad Latvijai draudēja militārs iebrukums, liecināja par milzīgajām ekonomiskajām grūtībām, kas bija jāatrisina, pat neraugoties uz valsts drošības riskiem. Tas varēja norādīt uz tuvošanos valstij pieejamo resursu koncentrēšanas limitiem, kuru pārkāpšana apdraudēja ne tikai valūtas stabilitāti, bet arī budžeta izpildi un lauksaimniecības sezonas sekmīgu izpildi, kas varēja radīt sociālos satricinājumus nākotnē.

Secinājumi

1939.–1940. gada militāro izdevumu, ekonomisko pārkārtojumu un likumdošanas analīze ļauj secināt, ka Latvijas valdība ar Kārli Ulmani priekšgalā 1939.–1940. gadā mērķtiecīgi un ļoti aktīvi gatavojās iespējamam karam. Noteikti varam apgalvot, ka pārmest Latvijas valdībai bezdarbību vai drošības risku nenovērtēšanu nav pamata. Militārie izdevumi 1939.–1940. gadā tika palielināti līdz aptuveni 7 %, bet vēlāk, iespējams, līdz 10 % no IKP. Šāda ekonomikas mobilizācijas pakāpe aptuveni atbilda Lielbritānijas rādītājiem 1939. gadā (8 % no nacionālā ienākuma), bet atpalika no Vācijas pirmskara militarizācijas pakāpes (18 % no nacionālā ienākuma 1938. g.).[69] Jāņem gan vērā, ka Latvija atšķirībā no minētajām lielvalstīm ieturēja neitralitātes politiku un savā retorikā līdz pat valsts iznīcināšanai bija miermīlīga, kas ierobežoja spējas militārajām vajadzībām koncentrēt vēl lielākus resursus. Kā ierobežojoši mehānismi darbojās arī nevēlēšanās radīt pārāk lielu sociālo spriedzi valsts iekšienē, ārējo aizņēmumu nepieejamība un izejvielu trūkums. Taču Latvijas valdība veica nozīmīgus soļus likumdošanas jomā, pieņemot jaunus likumus un grozot esošos, lai paaugstinātu armijas un ekonomikas mobilizācijas spējas kara gadījumā.

Jāuzsver, ka Latvija tika gatavota nevis simboliskai pretestībai, bet gan totālam karam, kurā tiktu iesaistīti ne tikai bruņotie spēki (armija, aizsargi un robežsargi), bet visi pieejamie Latvijas materiālie un cilvēku resursi. Šāds karš neveiksmes gadījumā nozīmētu grandiozus, pat grūti novērtējamus zaudējumus. Paradoksālā kārtā attiecīgajos ģeostratēģiskajos apstākļos, sevišķi pēc 1940. gada maija, kad Vācija uzsāka sekmīgu militāro kampaņu pret Franciju, kad izredžu uz sekmīgu ilgstošu pretestību PSRS tikpat kā nebija, tik augsta Latvijas gatavības pakāpe totālam karam nozīmēja iespējamās rīcības loka galēju sašaurināšanu. Jāšaubās, vai K. Ulmanis 1940. gada 17. jūnijā vispār varēja pieņemt lēmumu par simbolisku vai ierobežotu pretestību, kā tas itin bieži tiek norādīts literatūrā,[70] jo automātiski tiktu iedarbināti totālā kara mehānismi. Ir zināms, ka 1940. gada

[69] Harrison, Mark (1988). Resource Mobilization for World War II: The U.S.A., U.K., U.S.S.R., and Germany, 1938 – 1945. *The Economic History Review*, Vol. 41, No. 2, P. 184.

[70] Bleiere, Daina, Kangeris, Kārlis (atb. red.) (2022). *20. gadsimta Latvijas vēsture.* 3. sēj.: *1940 – 1945/1946*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 33. lpp.

15.–17. jūnijā gandrīz visa armija patvaļīgi sāka darbības, kas bija paredzētas tikai pēc mobilizācijas rīkojuma saņemšanas. Tātad faktiski sākās stihiska armija mobilizācija.[71] Situācijā, ja K. Ulmanis būtu paziņojis, ka valstī ienāk naidīgs karaspēks, tālākā notikumu gaita būtu grūti prognozējama, skaidrs bija vienīgi tas, ka Latvija vai nu stihiskā, vai organizētā pretestībā ciestu neveiksmi un ārkārtīgi lielus zaudējumus. Līdz ar to lēmums par nepretošanos attiecīgajos vēsturiskajos apstākļos ir vērtējams kā adekvāts un pareizs.

Analizējot 1939.–1940. gada Latvijas ekonomisko un militāro politiku, varam secināt, ka tā bija pietiekami intensīva, vismaz resursu koncentrēšanas ziņā, bet neefektīva, jo neļāva sasniegt galveno mērķi – nepieļaut ārējo agresiju un neatkarības zaudēšanu. Līdzās objektīviem ģeopolitiskiem apstākļiem un neveiksmīgajai neitralitātes politikai būtu jāmin arī pārāk novēlotā pievēršanās armijas modernizācijai, kuru pēc 1939. gada septembra faktiski vairs nebija iespējams īstenot, jo karojošās valstis būtiski ierobežoja ieroču un stratēģiski svarīgo izejvielu eksportu.

JĀNIS ŠILIŅŠ

HOW DID LATVIA PREPARE FOR WAR? MILITARIZATION OF LATVIAN ECONOMY IN 1939–1940

This article explores the militarization of Latvian economy in 1939–1940, focusing on increased military spending, legislative changes, and state involvement in economic affairs. Latvian government prioritized resources for national security, but despite their efforts, Latvia was ultimately occupied. The author highlights the challenging geopolitical circumstances, such as the limited resources, social tensions, and Latvian international isolation, which can be seen as constraining factors. However, Latvian government took significant steps in the legislative domain to enhance the country's military and economic mobilization capabilities in the event of war.

The article provides updated information on Latvian military expenditures during the interwar period (1920–1939). The military expenditures in Latvia gradually increased since Kārlis Ulmanis took power in the 1934 Coup, establishing an authoritarian regime. The rapid budgetary expenditure growth in 1936 can be explained by the devaluation of the national currency (lats), but military spending continued to rise, particularly in 1938 and 1939. In 1939, in

[71] Kuzmins. Latvijas Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas plāni 1939. gada beigās–1940. gada sākumā, 282. lpp.

response to the worsening international situation, military expenditures reached a record high, reaching almost 7% of GDP.

The article discusses the changes in Latvian legislation during the period of Kārlis Ulmanis' regime in 1940. The focus is on the new Law on Defence, which was introduced in Spring 1940 and granted Ulmanis absolute power in all matters related to national defence and the armed forces. The law imposed obligations on all citizens to participate in the defence of the state, and it detailed the responsibilities of various ministries and institutions in preparing for the defence. Additionally, the article mentions the development of binding guidelines for the defence plan and the enactment of the Law of Economic Service, which aimed to improve the country's defence capabilities in the context of an economic crisis.

It is emphasized that Latvia was prepared not for symbolic resistance but for a total war, involving not only the armed forces but also all available material and human resources of the country. In case of failure, such a war would result in substantial and difficult-to-assess losses. Paradoxically, given the prevailing geostrategic conditions, particularly after Germany launched a successful military campaign against France in May 1940, the high level of Latvia's readiness for total war meant a significant narrowing of the range of possible actions. It is doubtful whether Latvian dictator Kārlis Ulmanis, on 17 June 1940, could have made a decision for symbolic or limited resistance, as often suggested in the literature, because it would automatically trigger the mechanisms of a total war. As a result, Latvia would suffer failure and extremely heavy losses.

Assessing Latvian economic and military policy from 1939 to 1940, it can be concluded that it was sufficiently intensive in terms of resource concentration but ineffective in achieving its main goal of preventing external aggression and preserving independence. In addition to objective geopolitical circumstances and unsuccessful neutrality policy, a delayed focus on army modernization should be mentioned. After September 1939, it was practically impossible to carry out modernization due to significant restrictions imposed by warring countries on the export of weapons and strategically important raw materials.

Keywords: Economy of Latvia, Militarization, Second World War.

Ieniegts 2023. gada 26. aprīlī

VĒSTURE

PĒTERIS KLIŠS

LATVIJAS VALSTISKĀS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANA JĒKABPILS RAJONA LAIKRAKSTA "PADOMJU DAUGAVA" ("BRĪVĀ DAUGAVA") ATSPOGUĻOJUMĀ 1988.–1991. GADĀ

Publikācijas mērķis ir sniegt ieskatu nozīmīgas Latvijas vēstures tēmas, proti – Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas, galveno notikumu atspoguļojumā Jēkabpils rajona laikrakstā "Padomju Daugava" ("Brīvā Daugava") 1988.–1991. gadā. Galvenā uzmanība pievērsta Latvijas Tautas frontes un citu politisko organizāciju un partiju aktivitātei, dažāda līmeņa vēlēšanām, diskusijām par valsts valodas statusu un migrāciju, kultūras norisēm un citai atmodas laika aktuālai tematikai. Raksta avotu bāzi veido izdevumā visbiežāk sastopamie materiāli – augstākās un vietējās valsts varas un pārvaldes institūciju izdotie likumi un lēmumi, politisko organizāciju un partiju pieņemtie oficiālie dokumenti, kā arī žurnālistu un sabiedrisko aktīvistu raksti.
Atslēgvārdi: Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana, Latvijas Tautas fronte, Latvijas Nacionālās neatkarības kustība, vēlēšanas, atmodas laiks.

1988. gadā Latvijā tika nodibināta Latvijas Tautas fronte (LTF) un darboties sāka daudzas partijas un citas sabiedriskās organizācijas. Aktivizējoties atmodas procesiem, aktuāls kļuva nacionālās neatkarības atgūšanas jautājums, kas plaši tika atspoguļots Jēkabpils rajona laikrakstā "Padomju Daugava" (no 1990. g. 2. jūnija "Brīvā Daugava"). Kaut arī atmodas sākuma posmā laikraksts bija Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Jēkabpils rajona komitejas un Jēkabpils rajona Tautas deputātu padomes (TDP) izdevums, jau tad tas saturiski pauda dažādus politiskos uzskatus un viedokļus. Iegūstot neatkarīga preses izdevumu statusu, laikraksts vēl pilnīgāk un vispusīgāk atspoguļoja politiskos procesus gan Jēkabpils rajonā un pilsētā, gan Latvijā kopumā.

Jautājums par izdevuma statusa un nosaukuma maiņu tika apspriests vairākkārt. Par to liecina informācija avīzē. Tā 1989. gada rudenī publicēts "Padomju Daugavas" darba kolektīva un Žurnālistu savienības pirmorganizācijas aicinājums apvienotā LKP Jēkabpils rajona komitejas plēnuma un Jēkabpils rajona TDP sesijas dalībniekiem pieņemt lēmumu, lai avīze turpmāk iznāktu kā Jēkabpils rajona laikraksts, tā paverot iespējas publicēties daudz plašākam sabiedriski

politisko organizāciju pārstāvju lokam.[1] Tomēr avīzes statuss un izdevējs netika mainīts. Lasītāji ar plēnuma un sesijas materiāliem varēja iepazīties tikai pēc diviem mēnešiem. Redakcija publicēšanas aizkavēšanos argumentēja tā, ka tā esot "viena neliela nianse, kas parāda avīzes un tās formālo izdevēju attiecības".[2]

1990. gada sākumā "Padomju Daugavā" publicēti lasītāju aptaujas rezultāti par tās nosaukumu, devīzi un statusu. Par nosaukuma un devīzes maiņu izteicās vairākums, tika atbalstīts arī redakcijas radošo darbinieku viedoklis – avīzei jākļūst par rajona laikrakstu.[3] Tā paša gada aprīlī izdevums beidzot kļuva par Jēkabpils rajona laikrakstu, jo LKP rajona plēnumā un rajona TDP sesijā tika nolemts pārveidot to par neatkarīgu rajona laikrakstu, vienlaikus mainot nosaukumu. Tā 1990. gada 2. jūnijā avīze pie lasītājiem devās ar vēsturisko nosaukumu "Brīvā Daugava".[4]

Latvijas Tautas frontes un citu neatkarības atgūšanas atbalstošo politisko organizāciju un partiju darbība

Nozīmīga vieta laikrakstā ierādīta LTF, Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK), Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa, Latvijas Republikas Pilsoņu komitejas un Latvijas Neatkarīgās komunistiskās partijas darbības atspoguļojumam. Pirmā publikācija par LTF Jēkabpils rajona atbalsta grupu aktivitātēm lasāma laikraksta 1988. gada 22. septembra numurā. Tajā sniegtas ziņas par grupas sanāksmē izvērsto diskusiju, publicēts izstrādātais LTF Programmas un Statūtu projekts.[5] Vairākos avīzes materiālos runāts par 1988. gada 12. novembrī notikušo LTF Jēkabpils rajona nodaļas dibināšanas konferenci – par tās sagatavošanu, pieņemtajām rezolūcijām un pamatvirzieniem.[6] Detalizētāka informācija sniegta par 1990. gadā sasaukto nodaļas ārkārtas konferenci, tās dienas kārtības jautājumiem – novada nodaļu apvienības izveidi un deputātu izvirzīšanu Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Augstākās padomes vēlēšanām.[7]

Laikrakstā atspoguļoti arī LTF rajona nodaļas domes un tās komisiju sēdēs izskatīti un pieņemti sabiedrībai svarīgi lēmumi, piemēram, 1989. gada 21. jūnija nodaļas domes rezolūcija, kurā atbalstīts LTF Domes valdes aicinājums atjaunot

---

[1] Aicinājums partijas rajona komitejas plēnuma un rajona Tautas deputātu padomes sesijas dalībniekiem. *Padomju Daugava*, 23.09.1989., 2. lpp.

[2] Kam piederēs avīze? Debates partijas rajona komitejas plēnumā un Tautas deputātu padomes sesijā. *Padomju Daugava*, 02.12.1989., 3. lpp.; 05.12.1989., 3. lpp.; 09.12.1989., 2. lpp.

[3] Šimfa, S. Aptaujas rezultāti. *Padomju Daugava*, 06.01.1990., 3. lpp.

[4] Grebežs, A. Cienījamie lasītāji! *Brīvā Daugava*, 02.06.1990., 1. lpp.

[5] Grīnberga, M. Latvijas Tautas frontes Jēkabpils rajona atbalsta grupas ierosina. *Padomju Daugava*, 22.09.1988., 3. lpp.

[6] Latvijas Tautas frontes Jēkabpils rajona nodaļas konferences rezolūcijas. *Padomju Daugava*, 29.11.1988., 2. lpp.; Latvijas Tautas frontes Jēkabpils rajona nodaļas darba pamatvirzieni. *Padomju Daugava*, 13.12.1988., 2., 3. lpp.

[7] Stare, M. Izveidota nodaļu apvienība. *Padomju Daugava*, 13.02.1990., 1. lpp.

DARBĪBAS LAUKS

KULTŪRAS UN VĒSTURES JOMĀ

J. Amata publikācija "Darbības lauks kultūras un vēstures jomā". *Padomju Daugava*, 22.10.1988., 2. lpp.

Latvijas valstiskumu,[8] un nodaļas Vides komisijas pieņemtā rezolūcija, kurā akceptēts speciālistu viedoklis par kļūdām, kas pieļautas, ceļot un ekspluatējot Pļaviņu hidroelektrostaciju, un aicinājums veikt pasākumus plūdu novēršanai Daugavā pie Jēkabpils un Pļaviņām.[9]

1990.–1991. gadā sastopamas publikācijas, kurās kritizēta tautfrontiešu, to grupu un nodaļu darbība, bet pārskati par nodaļu apvienības domes sēdēm sastopami retāk. Tas ir pašsaprotami, jo, Tautas frontei uzvarot LPSR Augstākās padomes un vietējo padomju vēlēšanās, galveno uzmanību laikraksts pievērsa tās vēlēšanās atbalstīto deputātu darbībai Augstākajā padomē un pašvaldībās.[10] Tāpēc novada nodaļu domes sēdēs apspriestiem jautājumiem nepievērsa tik lielu uzmanību.

Avīzes slejās vieta ierādīta materiāliem, kas vēsta par LTF kongresu norisēm Rīgā. 1988. gada 8. oktobra numurā – LTF pirmā kongresa atklāšanas dienā – publicēts kongresa delegāta J. Amata raksts, kurā apkopota informācija par Latvijā, Jēkabpils rajonā un pilsētā nodibināto LTF atbalsta grupu, biedru skaitu un kongresu pārstāvošo delegātu skaitu.[11] Informatīvais ziņojums sniedz ziņas

[8] Rajona nodaļas domes rezolūcija. *Padomju Daugava*, 08.07.1989., 3. lpp.

[9] Latvijas Tautas frontes rajona nodaļas Vides komisijas rezolūcija. *Padomju Daugava*, 02.02.1989., 2. lpp.

[10] Grebežs, A. Problēma gaida tūlītēju atrisinājumu. *Brīvā Daugava*, 25.05.1991., 1. lpp.

[11] Amats, J. Ar 18 delegātiem. *Padomju Daugava*, 08.10.1988., 1. lpp.

par kongresā pieņemtajiem lēmumiem.[12] Publikāciju par LTF otro kongresu, kas notika 1989. gadā, nav daudz. Ievērības vērta ir kongresa priekšvakarā notikusī intervija ar LTF rajona nodaļas priekšsēdētāju L. Augustu.[13]

Pieminot Molotova–Ribentropa noziedzīgā pakta parakstīšanas gadadienu, pārbūves kustības – Latvijas Tautas fronte, Lietuvas *Sajūdis* un Igaunijas *Rahvarinne* – 1989. gada 23. augustā organizēja akciju "Baltijas ceļš". Šajā sakarā LTF Jēkabpils rajona nodaļas atbildīgā sekretāre A. Adamoviča neliela apjoma rakstā aicināja tautfrontiešus un atbalstītājus aktīvi iesaistīties minētajā akcijā, norādot izbraukšanas laiku no Jēkabpils un pasākuma vietu un laiku.[14] Materiālus par pašas akcijas norisi "Padomju Daugava" publicēja pēc nedēļas.[15]

Uz notikušo akciju reaģēja Kremlis. Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās komitejas birojs pieņēma pret baltiešiem vērstu paziņojumu par stāvokli Baltijas padomju republikās, kurā nosodīja "nacionālisma histēriju" šajās republikās. Attieksmi par minēto paziņojumu pauda Latvijas valsts varas un pārvaldes institūcijas un sabiedrības pārstāvji. To apliecina avīzē publicētie LKP Centrālās komitejas biroja un LKP Jēkabpils rajona biroja paziņojumi, kuros samērā piesardzīgi teikts, ka šādus secinājumus nepieciešams dziļi pārdomāt, norādot, ka atsevišķi cilvēki un cilvēku grupas zināmā mērā cenšoties deformēt pārbūves virzienu un mērķus. Izskanēja aicinājums "centram" pasteigties dot novērtējumu 1939.–1940. gada notikumiem Baltijā.[16] Toties laikraksta redakcijas darbinieki un Gārsenes deviņgadīgās skolas kolektīvs kritiski vērtēja paziņojumu, norādot, ka tā saturs neatbilst patiesajam stāvoklim Baltijas republikās.[17]

Nākamajā gadā neliela apjoma rakstā ar fotoattēliem ziņots par Krustpils saliņā Jēkabpilī 23. augustā notikušo "Baltijas ceļa" turpinājuma mītiņu, kas izskanēja ar devīzi "Ceļš uz Eiropu".[18]

1991. gadā pakta noslēgšanas gadadiena tika pieminēta ar akciju "Liesmojošais Baltijas ceļš". Laikrakstā ir ievietots informatīvs raksts, kurā LTF Jēkabpils rajona nodaļu apvienība aicina rajona iedzīvotājus, sabiedriskās organizācijas un uzņēmumus piedalīties šajā akcijā un 23. augustā iedegt ugunskurus Rīgas–Pleskavas šosejas 57. kilometrā pie Ieriķiem, vietā, kur pirms diviem gadiem

---

[12] Kopā, tikai visi kopā. Informatīvais ziņojums. *Padomju Daugava*, 13.10.1988., 1. lpp.
[13] Grīnberga, M. Nav abstraktas neatkarības. *Padomju Daugava*, 07.10.1989., 2. lpp.
[14] Adamoviča, A. Atbalstīsim. *Padomju Daugava*, 22.08.1989., 4. lpp.
[15] Grīnbergs, A. Baltijas ceļš turpinās. 57. kilometrā – jēkabpilieši. *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 3. lpp.
[16] Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajā komitejā. Sakarā ar PSKP CK paziņojumu par stāvokli Baltijas padomju republikās. *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 1. lpp.; Partijas rajona komitejas biroja lēmums. *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 1. lpp.
[17] Cik paši spēsim. *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 1. lpp.; Grīnberga, M. Izsakām protestu. *Padomju Daugava*, 07.09.1989., 1. lpp.
[18] Vasjukevičs, Dz. Tās nav jāņugunis. *Brīvā Daugava*, 28.08.1990., 1. lpp.

BALTIJAS CEĻŠ TURPINĀS

57. KILOMETRĀ — JĒKABPILIEŠI

A. Grīnberga publikācija "Baltijas ceļš turpinās. 57. kilometrā – jēkabpilieši". *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 3. lpp.

jēkabpilieši sadevās rokās,[19] bet pašas akcijas norises atspoguļojumam ir veltīti divi raksti.[20]

Lai gan LNNK Jēkabpils nodaļa bija nodibināta jau 1988. gada septembrī, informācija par tās aktivitātēm organizācijas pastāvēšanas pirmajā gadā laikrakstā nav atrodama. Tikai 1989. gada vasaras beigās avīze vēsta par 23. augustā Jēkabpilī Komjaunatnes (tagad Krustpils) saliņā notikušo rajona LNNK nodaļas un Latvijas Atdzimšanas partijas organizētu mītiņu, kas veltīts Molotova–Ribentropa pakta atcerei. Pasākumā ar uzrunām uzstājās vairāki LNNK un LTF pārstāvji, tika pieņemta rezolūcija, kurā pausts atbalsts LTF Domes valdes 1989. gada 31. maija aicinājumam visās LTF grupās un nodaļās apspriest jautājumu par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību.[21] 1991. gada maijā laikrakstā "Brīvā Daugava" ir aplūkoti LNNK Jēkabpils nodaļas konferencē skatītie jautājumi –

[19] Grebežs, A. Lai šīs ugunis aicina pasauli. *Brīvā Daugava*, 15.08.1991., 1. lpp.
[20] Dzenis, O. Vēstures atblāzma Vidzemes kalnājos. *Brīvā Daugava*, 29.08.1991., 1. lpp.; Lācis, J. 1991. gada 3. augusts. Brīvā Daugava, 03.09.1991., 1. lpp.
[21] Freimane, A. Vēsturei – patiesību! *Padomju Daugava*, 31.08.1989., 3. lpp.

atskats par paveikto, organizācijas turpmākais statuss un delegātu izvirzīšana LNNK ceturtajam kongresam.[22]

1989. gada vasarā, kad radās ideja par Latvijas Republikas pilsoņu tiesiskās pārstāvniecības orgāna izveidošanu, avīzes slejās lasāmi raksti, kuros ir atspoguļotas diskusijas par Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa un Latvijas Republikas Pilsoņu komitejas statusu, pilsoņu reģistrāciju un kongresa vēlēšanām. Šo orgānu loma un darbība laikrakstā ir raksturota no dažādiem viedokļiem.[23]

1990. gada aprīlī "Padomju Daugava" sniedza informāciju par Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa vēlēšanu kārtību un publicēja biogrāfiskās ziņas par Jēkabpils vēlēšanu apgabala delegātu kandidātiem.[24] Dažus mēnešu vēlāk, kad Pilsoņu kongress jau bija mainījis statusu, kļūstot par Latvijas Republikas tiesisko pārstāvniecību, kongresa sesijas delegāts G. Avotiņš intervijā lasītājus iepazīstināja ar tā turpmākās darbības iecerēm.[25]

Latvijas Neatkarīgā komunistiskā partija[26] izveidojās 1990. gada aprīlī, sašķeļoties Latvijas Komunistiskajai partijai, un maijā notika tās Jēkabpils rajona organizācijas dibināšanas konference. Laikrakstā ir ievietots partijas pirmā sekretāra D. Lūša ziņojums par partijas pamatidejām un uzdevumiem,[27] rajona organizācijas pieņemtais lēmums par tās izveidi un rezolūcijas par attieksmi pret Latvijas neatkarības atjaunošanu un pret laikrakstu "Cīņa".[28]

Vēlēšanas, aptauja un Latvijas augstākās un vietējās valsts varas un pārvaldes institūciju izdotie likumi un lēmumi

Laikraksts "Padomju Daugava" pievērsās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) Augstākās padomes (vēlēšanas 1989. g. 26. martā, atkārtotās vēlēšanas 14. maijā), Latvijas PSR Augstākās padomes (vēlēšanas 1990. g. 18. martā, atkārtotās vēlēšanas 29. aprīlī) un Latvijas PSR vietējo padomju (vēlēšanas 1989. g. 10. decembrī, atkārtotā balsošana 17. decembrī, atkārtotās vēlēšanas 1990. g. 28. janvārī) vēlēšanu tematikai, publicējot materiālus par iecirkņu vēlēšanu komisiju sastāvu,[29] informējot par to, kādā vēlēšanu apgabalā

---

[22] Grebežs, A. Vai būs vēl viena partija? *Brīvā Daugava*, 23.05.1991., 1. lpp.

[23] Sebjakins, B. Par ko cīnās pilsoņu komitejas? *Padomju Daugava*, 11.07.1989., 3. lpp.; Šimfa, S. Nav monopola uz patiesību. *Brīvā Daugava*, 22.07.1989., 1. lpp.

[24] Liepiņš, O. Savu izvēli izsakot. *Padomju Daugava*, 05.04.1990., 3. lpp.

[25] Šimfa, S. Pilsoņu kongresam jauns statuss. *Brīvā Daugava*, 17.07.1990., 1., 2. lpp.

[26] Latvijas Neatkarīgā komunistiskā partija 1990. gada 15. oktobrī partijas 2. kongresā tika pārdēvēta par Latvijas Demokrātisko darba partiju.

[27] LNKP – parlamentāra partija. *Brīvā Daugava*, 05.06.1990., 1., 2. lpp.

[28] LNKP Jēkabpils rajona organizācijas konferences rezolūcijas, konferences lēmums. Aicinājums LKP Jēkabpils rajona komitejai. *Padomju Daugava*, 24.05.1990., 1. lpp.

[29] Par iecirkņu vēlēšanu komisijas apstiprināšanu Latvijas PSR Tautas deputātu vēlēšanām. *Padomju Daugava*, 20.01.1990., 1. lpp.; 23.01.1990., 3. lpp.; 25.01.1990., 2., 3. lpp.

reģistrēts deputāta kandidāts,[30] un atsevišķi publicējot LTF Jēkabpils rajona domes atbalstītos kandidātus.[31]

Par priekšvēlēšanu aģitācijas materiāliem uzskatāmi gan raksti, gan intervijas, kuros izskanēja aicinājums atbalstīt kādu no deputātu kandidātiem. Piemēram, Jēkabpils rajona Kara un darba veterānu padome izteica atbalstu LKP pārstāvjiem.[32]

Ar vēlēšanu provizoriskiem rezultātiem lasītāji parasti tika iepazīstināti nākamajā vai aiznākamajā avīzes numurā. Tā 1989. gada 14. maijā notikušo PSRS Augstākās padomes atkārtoto vēlēšanu rezultāti tika publicēti jau 16. maijā.[33] 1991. gada 3. martā notika Latvijas iedzīvotāju aptauja, kurā bija jāatbild uz jautājumu "Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?". Ņemot vērā šī politiskā notikuma svarīgumu, izdevums publicēja materiālus par aptaujas organizēšanu un LTF pieņemto aicinājumu teikt "jā" balsojumā, kā arī informēja iedzīvotājus, kā pareizi aizpildīt aptaujas biļetenu, provizoriskos aptaujas rezultātus ievietojot jau avīzes 5. marta numurā.[34]

Latvijas Republikas (līdz 1990. g. 4. maijam Latvijas PSR) augstākās un vietējās valsts varas un pārvaldes institūciju darbības atspoguļojums rodams Latvijas Republikas Augstākās padomes pieņemtajos likumos un lēmumos un Jēkabpils rajona un pilsētas TDP sesiju lēmumos, kā arī informatīvajos materiālos. Avīzes slejās ir lasāmas Latvijas PSR Augstākās padomes pieņemtās deklarācijas – 1989. gada 28. jūlija "Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti", 1990. gada 15. februāra "Deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību", 1990. gada 4. maija "Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu"[35] un Latvijas Republikas Augstākās padomes 1991. gada 21. augustā pieņemtais konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu".[36] Iespējams iepazīties arī ar citiem Latvijas augstākā likumdevēja orgāna izdotajiem normatīvajiem dokumentiem, piemēram, ar Latvijas PSR likumu "Par grozījumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas konstitūcijā (pamatlikumā)", kā

---

[30] Cienījamie vēlētāji! *Padomju Daugava*, 17.03.1990., 1. lpp.

[31] LTF atbalsts vēlēšanās. *Padomju Daugava*, 28.11.1989., 1., 4. lpp.

[32] Rajona Kara un darba veterānu padomes aicinājums rajona darbaļaudīm. *Padomju Daugava*, 09.12.1989., 1. lpp.

[33] No vēlēšanu komisiju ziņojumiem. *Padomju Daugava*, 16.05.1989., 1. lpp.

[34] Aicinājums. *Brīvā Daugava*, 21.02.1991., 1. lpp.; Rīt – Latvijas iedzīvotāju aptauja. 02.03.1991., 1. lpp.; Aptaujas rezultāti uz jautājumu "Vai jūs esat par demokrātisku un valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku?". 05.03.1991., 1. lpp.

[35] Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti. *Padomju Daugava*, 03.08.1989., 1. lpp.; Latvijas PSR Augstākās padomes deklarācija jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību, 20.02.1990., 1. lpp.; Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās padomes deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu". *Padomju Daugava*, 12.05.1990., 1. lpp.

[36] Latvijas Republikas konstitucionālais likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu". *Brīvā Daugava*, 24.08.1991., 1. lpp.

rezultātā tika atjaunoti valsts simboli – sarkanbaltsarkanais karogs, ģerbonis un himna "Dievs, svētī Latviju!".[37] Ieskatu Augstākās padomes darbā sniedz arī atsevišķi publicētie pārskati.

Laikrakstā ir atspoguļoti svarīgākie Jēkabpils rajona un pilsētas TDP sesijās pieņemtie lēmumi un tajās izskatīto jautājumu atreferējumi, piemēram, Jēkabpils rajona 1990. gada 20. decembra TDP 8. sesijas lēmums par attieksmi pret Savienības līgumu.[38]

Latvijas neatkarības nosargāšana un augusta pučs

Latvijas neatkarības aizstāvēšanas notikumu izklāsts meklējams augstākās un vietējās valsts varas un pārvaldes institūciju izdotajos dokumentos, atsevišķu amatpersonu paziņojumos un žurnālistu rakstos.

Jēkabpils rajona TDP prezidija izdotajos normatīvajos aktos ir kritiski vērtēta neatkarības pretinieku rīcība. Tā laikrakstā ir ievietota minētās institūcijas pieņemtā rezolūcija, kurā pausts atbalsts Dobeles rajona padomes lēmumam demontēt militāro simbolu – padomju armijas tanku un nosodīta padomju armijnieku vardarbība Dobelē 1990. gada 19. septembrī.

1990. gada rudenī, saasinoties konfrontācijai starp Latvijas valsti un neatkarības pretiniekiem, Latvijas Republikas Augstākā padome bija spiesta pieņemt lēmumu par speciālo uzdevumu milicijas vienības un PSRS bruņoto spēku noziedzīgās darbības nepieļaujamību Latvijas Republikas teritorijā.[39] Lai mazinātu politiskās situācijas eskalāciju, LTF Jēkabpils rajona nodaļu apvienības domes valde aicināja Jēkabpils garnizona militārpersonām saglabāt mieru un nosvērtību, nepārsniegt pilnvaras, bet Jēkabpils rajona un pilsētas iedzīvotājiem atturēties no izaicinošas un aizskarošas rīcības pret tām. To var izlasīt avīzes 1990. gada 11. decembra numurā.[40] Pēc dažām nedēļām lasītāji varēja iepazīties arī ar militārpersonu atbildi aicinājumam, kurā norādīts, ka Latvijas Republikas Augstākās padomes, Ministru padomes un vietējo varas orgānu pieņemtie likumi un lēmumi esot pieņemti ar LTF "diktātu" un ka jebkuras provokācijas gadījumā Jēkabpils garnizona daļu personālsastāvs rīkosies saskaņā ar PSRS likumu prasībām.[41]

---

[37] Latvijas PSR likums "Par grozījumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijā (pamatlikumā)". *Padomju Daugava*, 20.02.1990., 1. lpp.

[38] Rajona Tautas deputātu padomes 8. sesijas lēmums par attieksmi pret Savienības līgumu. *Brīvā Daugava*, 20.12.1990., 1. lpp.

[39] Rezolūcija Latvijas Augstākai padomei "Par PSRS armijas patvaļu un nepakļaušanos Dobeles rajona vietējo padomju varai un Latvijas Republikas Augstākās padomes deputātu prasībām 1990. gada 19. septembrī". *Brīvā Daugava*, 04.10.1990., 1. lpp.

[40] Aicinājums Jēkabpils garnizona militārpersonām. *Brīvā Daugava*, 11.12.1990., 1. lpp.

[41] Levickis, M. Atbilde uz aicinājumu rajona militārpersonām. *Brīvā Daugava*, 29.12.1990., 4. lpp.

adomju
augava

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKAS

LIKUMS

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas likums "Par grozījumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas konstitūcijā (pamatlikumā)". *Padomju Daugava*, 20.02.1990., 1. lpp.

Speciālo uzdevumu milicijas vienību iebrukums Preses namā 1991. gada 2. janvārī tika nosodīts rajona TDP rezolūcijā,[42] kā arī atsevišķos rakstos, piemēram, LTF aktīvista un Saukas lauksaimniecības skolas pasniedzēja publikācijā.[43] Emociju piesātināti ir raksti ar klāt pievienotām fotogrāfijām par 1991. gada barikāžu laika notikumiem.[44] Uz šo Latvijas tautai trauksmaino laiku attiecas arī toreizējā Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja Borisa Jeļcina paziņojuma publicējums, kas adresēts kareivjiem, seržantiem, virsniekiem un līdzpilsoņiem, kas iesaukti armijā no Krievijas Federācijas teritorijas un pašlaik atrodas Baltijas republikās. Tajā Krievijas augstākā amatpersona aicina atturēties no vardarbības.[45]

Pirmā publikācija, kas attiecas uz augusta puča tematiku, ir Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidija un Ministru padomes paziņojums 1991. gada 20. augusta numurā, tas ir, nākamajā dienā pēc tā sākuma. Paziņojumā uzsvērts, ka naktī no 18. uz 19. augustu noticis valsts apvērsums, PSRS prezidents Mihails Gorbačovs ir atstādināts no amata un varu pārņēmusī nekonstitucionāli izveidotā

[42] Rajona Tautas deputātu padomes rezolūcija attieksmei pret notikumiem Preses namā. *Brīvā Daugava*, 24.01.1991., 1. lpp.
[43] Lācis, J. Automāti pret pildspalvām. *Brīvā Daugava*, 08.01.1991., 1. lpp.
[44] Jermaks, G. Pilsēta barikāde. *Brīvā Daugava*, 19.01.1991., 1. lpp.; Lācis, J. Latvijā sēru dienā. *Brīvā Daugava*, 31.01.1991., 1. lpp.
[45] Borisa Jeļcina paziņojums. *Brīvā Daugava*, 17.01.1991., 1. lpp.

PSRS Valsts ārkārtējā stāvokļa komiteja ir nelikumīgs veidojums, kam nav nekādu varas pilnvaru Latvijas Republikas teritorijā.[46]

Rubrikā "Šajās liktenīgajās dienās" ir iespējams iepazīties ar Jēkabpils pilsētas padomes 9. ārkārtējās sesijas rezolūciju, kurā pausts atbalsts Latvijas Republikas Augstākās padomes prasībai pārtraukt Latvijas televīzijas, radio, telegrāfa un citu vardarbīgi ieņemto objektu okupāciju un sākt beztermiņa politisko streiku, kā arī ar citiem apvērsuma tematikai veltītiem materiāliem.[47] Apvērsuma iniciatoru rīcība ir nosodīta arī Jēkabpils rajona TDP sesijas lēmumā.[48]

Nozīmīgs ir Jēkabpils rajona prokurora I. Litaunieka raksts, kurā uzsvērts, ka piederība LKP nav pamats cilvēka tiesību ierobežošanai, diskriminācijai vai vajāšanai, bet vienlaikus iedzīvotāji tika aicināti griezties prokuratūrā gadījumos, ja viņi puča laikā ir bijuši liecinieki rajona LKP darbinieku antikonstitucionālai darbībai.[49]

Diskusijas par latviešu valodas valstisko statusu un migrāciju

Atmodas laikā LTF virzīja sabiedrību uz latviešu tautai nozīmīgu jautājumu risināšanu. Notika plašas diskusijas par latviešu valodas valstisko statusu. Rezultātā LPSR Augstākā padome 1988. gada 6. oktobrī pieņēma lēmumu šajā jautājumā, bet 1989. gada 5. maijā – Valodu likumu. Šajā sakarā "Padomju Daugava" lasītājus mudināja izteikties par latviešu valodas lietošanas problēmām un tās apgūšanas iespējām,[50] iepazīstinot tos ar LPSR Augstākās padomes Prezidijam, LKP Centrālās komitejas starpnacionālo attiecību komisijai, laikraksta "Padomju Daugava" redakcijai un LTF valdei adresēto LTF Jēkabpils rajona nodaļas rezolūciju, kurā izteikti iebildumi un sniegti labojumi Valodu likuma projektam.[51]

Ne mazāk svarīgs uzdevums bija ierobežot iedzīvotāju nesamērīgo migrāciju jeb mehānisko skaita pieaugumu. Diskusija par šo jautājumu izvērtās ar lasītāju vēstuļu starpniecību. 1988. gada oktobrī avīzē ir publicētas vēstules ar lasītāju viedokļiem par Jēkabpils Tiltu dzelzsbetona konstrukciju rūpnīcas paplašināšanas jautājumiem, kas bija aplūkoti iepriekš. Iedzīvotāji tajās izteica satraukumu par cilvēku skaita pieplūdumu pilsētā, kas vēl vairāk varētu saasināt starpnacionālās attiecības.[52]

---

[46] Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidija un Ministru padomes paziņojums. *Brīvā Daugava*, 20.08.1991., 1. lpp.
[47] Šajās liktenīgajās dienās. *Brīvā Daugava*, 22.08.1991., 2. lpp.
[48] Jēkabpils rajona Tautas deputātu padomes sesijas lēmums. *Brīvā Daugava,* 24.08.1991., 1. lpp.
[49] Litaunieks, I. Netiesāsim pirms laika. *Brīvā Daugava*, 03.09.1991., 1. lpp.
[50] Grīnberga, M. Mūsu valoda. *Padomju Daugava*, 11.10.1988., 2. lpp.
[51] LTF Jēkabpils rajona nodaļas rezolūcija par Valodu likuma projektu. *Padomju Daugava*, 13.04.1989., 3. lpp.
[52] Vajadzīga principiāla nostāja. *Padomju Daugava*, 13.10.1988., 3. lpp.

1988. gada 15. oktobrī LNNK Jēkabpils nodaļa Komjaunatnes saliņā Jēkabpilī rīkoja mītiņu, lai pievērstu uzmanību rajona rūpniecības uzņēmumu rekonstrukcijas un darbaspēka problēmām. Par tā norises vietu un laiku avīze informēja tikai mītiņa norises dienā iznākušajā numurā.[53] Tā kā atsevišķu mītiņa dalībnieku uzstāšanās runas bija emocionālas un pauda tikai viņu personīgo viedokli, tad izraisījās diskusija, ko atspoguļoja arī laikraksts. Tā LTF Jēkabpils rajona koordinācijas centrs nepiekrita mītiņa dalībnieku izteiktajiem viedokļiem un spriedumiem,[54] bet viens no pasākuma orgkomitejas pārstāvjiem L. Augusts norādīja, ka tā mērķis esot bijis pievērst iedzīvotāju uzmanību problēmām, kas atklājušās pārkārtošanās procesā, to skaitā nekontrolētās migrācijas sekām, uzsverot, ka visiem dalībniekiem mītiņš bijis demokrātijas un politisko diskusiju kultūras pirmā mācībstunda.[55] Jēkabpils rajona prokurors D. Lūsis savā rakstā analizēja runātāju izteikumus, secinot, ka maz esot izskanējis konstruktīvu priekšlikumu, bet gan vairāk saukļu un spilgtu epitetu.[56] Dalībnieku uzstāšanās negatīvi vērtēja arī LKP rajona komitejas birojs – tās bijušas provokatīvas, bezatbildīgas un pārbūves politikai nepieņemamas.[57] Lasītāju viedokļi par mītiņā izskanējušo runu saturu bija dažādi, bet pārsvarā nekontrolētās migrācijas ierobežošanas ideju atbalstoši, par ko liecina žurnālistes M. Grīnbergas vēstuļu apkopojums.[58]

Jāatzīmē, ka minētās diskusijas un sabiedrības aktivitātes pamudināja Jēkabpils rajona TDP izpildkomiteju pieņemt lēmumu, kas noteica, ka rajona uzņēmumi un saimniecības drīkst pieaicināt strādājošos no citiem reģioniem tikai ar rajona izpildkomitejas atļauju un izveidot komisiju, kas izskatītu nepieciešamību piesaistīt strādājošos.[59]

Atbrīvošanās no totalitārismu slavinošiem simboliem un ielu nosaukumu maiņa

Valstiskās neatkarības atjaunošanas periodā Latvijā aizsākās atbrīvošanās no totalitārisma simboliem – Ļeņina un citu padomju laika darboņu, padomju varas un armijas slavinošiem pieminekļiem, kā arī notika diskusijas un tika pieņemti lēmumi par ielu, laukumu, skvēru un uzņēmumu nosaukumu maiņu.

[53] Grīnberga, M. Vienotu rīcību. *Padomju Daugava*, 15.10.1988., 1. lpp.
[54] Nepiekrītam! *Padomju Daugava*, 20.10.1988., 4. lpp.
[55] Augusts, L. Oktobra mītiņš pašu vērtējumā. *Padomju Daugava*, 20.10.1988., 4. lpp.
[56] Lūsis, D. Bezatbildības ļaunums. 15. oktobra mītiņa atskaņas. *Padomju Daugava*, 27.10.1988., 2. lpp.
[57] Saliedēt spēkus. *Padomju Daugava*, 03.11.1988., 1. lpp.
[58] Grīnberga, M. Vēlreiz 15. oktobris un migrācija. Vēstuļu apskats. *Padomju Daugava*, 03.11.1988., 2. lpp.
[59] Jēkabpils rajona TDP izpildkomitejas lēmums Nr. 287 "Par kārtības noteikšanu darbaspēka piesaistīšanā no citiem reģioniem," Jēkabpils 19.10.1988. Latvijas Nacionālā arhīva Jēkabpils zonālais valsts arhīvs, F510_1_1153, 91., 92. lp.

Tā 1990. gada oktobra sākumā žurnālists G. Jermaks apraksta pieminekļa – lidmašīnas pārvietošanu Jēkabpilī, ko veica paši padomju armijas pārstāvji. Autors šo pieminekli nedēvē par okupācija simbolu, tikai norāda, ka tam nav īstā vieta atrasties pilsētas centrālajā daļā.[60]

Plaši tika apspriests Ļeņina pieminekļu demontāžas jautājums. To apliecina gan vietējās varas institūciju, gan sabiedrisko organizāciju un partiju pieņemtās rezolūcijas un lēmumi. Laikraksta "Brīvā Daugava" 1990. gada 9. augusta numurā ir ievietota LTF Jēkabpils rajona nodaļu apvienības pieņemtā rezolūcija, kurā Jēkabpils pilsētas TDP deputāti tiek aicināti tuvākās sesijas darba kārtībā iekļaut jautājumu par Ļeņina pieminekļu turpmākās pastāvēšanas lietderību pilsētā, jo neesot korekti attieksmē pret citām partijām uzturēt vienas partijas pamatlicēja pieminekli, it īpaši tāpēc, ka tā, t. i., LKP, šodien uzstājoties pret latviešu tautas neatņemamām tiesībām – atjaunot savu valsti.[61] Pēc nedēļas publicētajā LKP Jēkabpils rajona komitejas plēnuma rezolūcijā tika izteikts protests tautfrontiešu rezolūcijā paustajam, norādot, ka rezolūcijas mērķis ir kompromitēt sociālisma ideju un noliegt V. I. Ļeņina progresīvo lomu vēsturē.[62]

Lasītājiem ir iespējams iepazīties arī ar Jēkabpils pilsētas TDP lēmuma saturu, kurā tika ierosināts rajona TDP prezidijam uzdot rajona izpildkomitejai noorganizēt Ļeņina pieminekļa pārvietošanu no Jēkabpils 1. vidusskolas laukuma,[63] un ar 1990. gada 7. novembra Jēkabpils rajona TDP sesijā pieņemto lēmumu par Ļeņina pieminekļa pārvietošanu.[64] Pati demontāžas gaita un pieminekļa "aizstāvju" rosība ir atspoguļota atsevišķā rakstā.[65]

LKP darbinieka un Otrā pasaules kara laika Sarkanās armijas partizāna Otomāra Oškalna pieminekli Jēkabpilī demontēja pēc augusta puča. Laikrakstā ievietotais raksts vēsta, ka pieminekli, kas atrodas laukumā pie Jēkabpils Tautas nama, esot uzcēlusi Aizsargu organizācija pirmskara laikā un ka O. Oškalna dzīve neesot saistīta ar šo namu. Tāpēc tā atrašanās pašreizējā vietā nav pamatota.[66] Pieminekļa demontāžas norises apraksts ir lakonisks, tekstam ir pievienotas divas fotogrāfijas.[67]

Publikāciju saturs par ielu nosaukumu maiņu rosināja lasītājus uz diskusiju. Tā 1989. gada vidū Jēkabpils pilsētas TDP izpildkomitejas priekšsēdētājs

---

[60] Jermaks, G. Jēkabpils bez lidmašīnas. *Brīvā Daugava*, 04.10.1990., 1. lpp.

[61] LTF Jēkabpils novada nodaļu apvienības domes rezolūcija par V. Ļeņina pieminekļu turpmākās uzturēšanas lietderību Jēkabpils pilsētas skvēros. *Brīvā Daugava*, 09.08.1990., 1. lpp.

[62] Rezolūcija. *Brīvā Daugava*, 16.08.1990., 2. lpp.

[63] Rozenberga, A. Daudzo problēmu spektrā. Jēkabpils pilsētas 20. sasaukuma Tautas deputātu padomes 4. sesijā. *Brīvā Daugava*, 23.10.1990., 1., 4. lpp.

[64] Rajona 19. sasaukuma TDP 6. sesijas lēmums "Par Ļeņina pieminekļa pārvietošanu". *Brīvā Daugava*, 22.11.1990., 1. lpp.

[65] Jermaks, G. Notikums, kas balansē uz naža asmens. *Brīvā Daugava*, 29.11.1990., 1. lpp.

[66] Jukumsons, I. Par O. Oškalna pieminekli. *Brīvā Daugava*, 08.10.1991., 2. lpp.

[67] Kalniņš, A. Ardievu, Otomār! *Brīvā Daugava*, 21.11.1991., 1. lpp.

Brīvā Daugava

ŠAJĀS LIKTENĪGAJĀS DIENĀS

PADOME TURPINA DARBU

AICINĀJUMS pilsoņiem, iestādēm un organizācijām

Dzīvei jārit normālā gultnē

Republikā

Pagaidām incidentu nav

JĒKABPILS PILSĒTAS PADOMES 9. ARKĀRTEJĀS SESIJAS

REZOLŪCIJA

LABĀ PATUR

Jēkabpils rajona laikraksta “Brīvā Daugava” 1991. gada 22. augusta numura otrās lappuses fragments

A. Eglītis informēja par izpildkomitejas sanāksmē izskatītiem priekšlikumiem par vēsturisko nosaukumu atdošanu Jēkabpils pilsētas ielām. Amatpersona piedāvā atdot vecos vēsturiskos nosaukumus ielām, kas nedublējas Daugavas abos krastos, un dot jaunus nosaukumus ielu atsevišķiem posmiem, kas izveidojušies neloģiskas celtniecības rezultātā.[68]

Arī LTF Jēkabpils nodaļas valde izteica viedokli par šo jautājumu. LTF Jēkabpils rajona nodaļu apvienības koordinators un deputāts O. Dzenis savā rakstā aicināja Jēkabpils pilsētas valdi mainīt dažu ielu nosaukumus un iedzīvotājus izteikt priekšlikumus un ierosinājumus par vēsturisko nosaukumu atdošanu ielām.[69]

Ar uzņēmumu, organizāciju un iestāžu pārdēvēšanu saistītie materiāli avīzē sastopami reti. Ir Latvijas PSR Ministru padomes 1990. gada 15. janvāra lēmums

[68] Eglītis, A. Vēsturisko atmiņu saglabājot. *Padomju Daugava*, 20.06.1989., 2. lpp.
[69] Dzenis, O. Par pilsētas apkārtni un ielu nosaukumiem. *Brīvā Daugava*, 17.09.1991., 2. lpp.

Nr. 13 par Jēkabpils rajona Krustpils ciema kolhoza "Ļeņina karogs" pārdēvēšanu par kolhozu "Krustpils".[70] Tādējādi tika ņemts vērā kolhoza pilnvaroto sapulces lēmums par tā nosaukuma maiņu, kā arī LPSR Valsts agrorūpnieciskās komitejas un Jēkabpils pilsētas TDP izpildkomitejas priekšlikumi.

Kultūras norises, valsts svētki un atceres dienas

Vairākās publikācijās ir aplūkota sabiedrisko organizāciju darbība kultūras politikas jomā, kultūras pasākumu norises, valsts svētku un atceres dienu atzīmēšana. Jau 1988. gada oktobrī Latvijas Tautas frontes atbalsta grupas pārstāvja J. Amata rakstā tiek runāts par LTF atbalsta grupas izveidi Jēkabpils novadpētniecības muzejā, par tās darbības sfērām – reabilitēt un kultūras apritē atdot ievērojamu novadnieku agrāk aizmirstos un nonicinātos vārdus un darbus, iezīmēt ar piemiņas zīmēm viņu dzimšanas un darba vietas.[71]

Saturiski interesantas ir lasītāju iesūtītās vēstules par Krustpils pils tālāko likteni, kurā saimniekoja padomju armija. Publicētajos vēstuļu fragmentos tiek diskutēts par pili kā kultūras pieminekli, par tās stāvokli un iespējamo nodošanu Jēkabpils muzejam.[72]

Nozīmīga loma nemateriālās kultūras mantojuma popularizēšanā bija starptautiskajiem folkloras festivāliem "Baltica ʹ88" un "Baltica ʹ91". Informāciju par 1988. gada jūlijā notikušo festivālu "Baltica ʹ88", kas bija svarīgs notikums ceļā uz neatkarības atgūšanu, var gūt, izlasot tā dalībnieka – Jēkabpils rajona kultūras nama lauku kapelas "Kreicburgas ziķeri" vadītāja A. Pugača interviju, kurā lasītāji tiek iepazīstināti ar muzikālā kolektīva sastāvu un plānoto koncertu programmu.[73] Materiāli par festivāla norisi un dalībnieku atsauksmes ir lasāmas rubrikā "Avotiņš".[74] Festivāla "Baltica ʹ91" atspoguļojumu rodam tā programmas publikācijā,[75] vairākos avīzes numuros aplūkojamās fotogrāfijās ar pievienotām anotācijām,[76] kā arī apskatā par Jēkabpils folkloras kopu dalību festivālā.[77]

Rakstos, kas veltīti 1990. gada vasarā notikušajiem XX Vispārējiem latviešu Dziesmu un X Deju svētkiem, galvenā uzmanību pievērsta tam, kā rajona pašdarbības kolektīvi gatavojas šiem svētkiem, sniegts arī ieskats svētku norisē.[78]

---

[70] Latvijas PSR Ministru padomes lēmums Nr. 13. *Padomju Daugava*, 06.02.1990., 1. lpp.
[71] Amats, J. Darbības lauks kultūras un vēstures jomā. *Padomju Daugava*, 22.10.1988., 2. lpp.
[72] Pie pils mūriem. Diskusiju noslēdzot. *Padomju Daugava*, 31.01.1989., 3. lpp.
[73] Vasjukevičs, Dz. "Kreicburgas ziķeri". *Padomju Daugava*, 14.07.1988., 1. lpp.
[74] Grīnberga, M. Daugavʹs abas malas. *Padomju Daugava*, 28.07.1988., 3. lpp.
[75] Būsim kopā šodien, rīt. *Brīvā Daugava*, 09.07.1991., 2. lpp.
[76] Kalniņa, D. "Baltica ʹ91" fotoatskaņās. *Brīvā Daugava*, 23.07.1991., 1. lpp.; 25.07.1991., 1. lpp.; 27.07.1991., 1. lpp.; 30.07.1991., 1. lpp.; 01.08.1991., 2. lpp.
[77] Kalniņa, D. Pēcnoskaņa. *Brīvā Daugava*, 27.07.1991., 3. lpp.
[78] Berkina, V. Ar gandarījumu. *Brīvā Daugava*, 30.06.1990., 1. lpp.; Jermaks, G. Dienas, kad Latvija piecēlās kājās. *Brīvā Daugava*, 10.07.1990., 1. lpp.; Kalniņa, D. Mūsu dziesmas ir vairogi seni… *Brīvā Daugava*, 14.07.1990., 2. lpp.

Aplūkojot valsts svētku atzīmēšanas tematiku, avīzē ir izklāstīti Latvijas PSR likuma projekta par svētku un atceres dienām izstrādāšanas komisijas priekšsēdētāja J. Stradiņa referāta fragmenti, ko viņš nolasīja pirms attiecīgā dokumenta pieņemšanas Latvijas PSR Augstākās padomes 11. sasaukuma 13. sesijā, kas notika 1989. gada 10. un 11. novembrī. Tajā uzsvērts, ka Latvijas valstiskās neatkarības proklamēšanai 1918. gada 18. novembrī bija milzu loma latviešu tautas vēsturē, latviešu nācijas saglabāšanā un izveidošanā par Eiropas tautu sadraudzības nāciju ar savām valstiskuma tradīcijām.[79] LTF Jēkabpils rajona nodaļu domes informatīvā publikācija vēsta par LTF Domes iecerēto manifestāciju "Par neatkarīgu Latviju!" Daugavas krastmalā Rīgā 1989. gada 18. novembrī, par iespējām nokļūt Latvijas galvaspilsētā un piedalīties svētku pasākumos Jēkabpilī.[80]

Materiāli par piemiņas mītiņiem un sēru gājieniem izdevumā tika publicēti kopš 1989. gada. Galvenokārt tie veltīti staļinisko represiju atcerei. Tā 1989. gada 30. marta avīzes numurā ir ievietoti raksti, kuros stāstīts par 25. martā notikušo tautas sēru gājienu Rīgā[81] un piemiņas akmens atklāšanu represijās cietušajiem Jēkabpilī,[82] bet jūnijā laikraksts sniedza atskatu par 1941. gada 14. jūnija deportāciju atceres pasākumiem.[83] Arī nākamajos gados avīze pievērsās šai tematikai.

Secinājumi

Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas procesa notikumus Jēkabpils rajona laikraksts "Padomju Daugava" ("Brīvā Daugava") atspoguļoja kopš 1988. gada otrās puses, kad tika nodibināta Latvijas Tautas fronte, līdz Latvija ieguva pilnīgu valstisko neatkarību 1991. gadā.

Augstākās un vietējās valsts varas un pārvaldes institūciju, dažādu politisko organizāciju un partiju pieņemto oficiālo dokumentu un paziņojumu publikācijas, laikraksta radošo darbinieku un sabiedrisko aktīvistu raksti un notikumu atreferējumi un intervijas sniedz informāciju par atmodas laika notikumiem.

Latvijas Tautas frontes darbībai lasītājam ir iespējams izsekot jau no kustības veidošanas sākuma. Publikācijās izkristalizējās LTF izvirzītā ideja – Latvijai jākļūst par neatkarīgu valsti. Neformālo organizāciju un partiju aktivitātēm veltītais materiāls ir publicēts retāk, jo to ietekmēja neatkarības atgūšanas procesa attīstības gaita un avīzes piederības statuss.

Kā informatīvs materiāls ir vērtējami materiāli, kas bija saistīti ar vēlēšanām, piemēram, vēlēšanu iecirkņu saraksti, izvirzīto deputātu kandidātu saraksti un

---

[79] 18. novembris – Latvijas Republikas proklamēšanas diena. *Padomju Daugava*, 18.11.1989., 2. lpp.
[80] Svētku dienā. *Padomju Daugava*, 14.11.1989., 1. lpp.
[81] Staļinisko represiju upuru piemiņas dienā. *Padomju Daugava*, 30.03.1989., 1. lpp.
[82] Grīnberga, M. "Saule mūsu māte, Daugava – sāpju aukle...". *Padomju Daugava*, 30.03.1989., 1. lpp.
[83] Grīnberga, M. Jēkabpilī 14. jūnijā. *Padomju Daugava*, 20.06.1989., 1. lpp.

citi. Ar avīzes starpniecību lasītāji varēja iepazīsties un izteikt viedokli par atmodas laika aktuāliem jautājumiem, tika publicētas arī lasītāju vēstules, pārsvarā gan to fragmenti, un redakcijas darbinieku komentāri. Neatkarības aizstāvēšana – barikāžu laiks, padomju militārpersonu agresīvā rīcība – bija valstiska mēroga notikumi. Tamdēļ informācija par tiem rodama dažāda veida avīzes materiālos. Laikraksts daudzpusīgi atspoguļoja kultūras pasākumu, valsts svētku un atceres dienu norises. Šai tematikai tas pievērsās regulāri, savās slejās ievietojot rakstus, apskatus, intervijas un fotoattēlus. Kopumā laikrakstā publicētie materiāli sniedz bagātīgu informāciju par pārbūves un sabiedrības demokratizācijas procesu, kas noveda pie Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas. Tāpēc tie ir noderīgi gan vietējās, gan Latvijas vēstures izpētei.

PĒTERIS KLIŠS

RESTORATION OF LATVIAN NATIONAL INDEPENDENCE IN THE COVERAGE OF THE JĒKABPILS DISTRICT NEWSPAPER *PADOMJU DAUGAVA* (*BRĪVĀ DAUGAVA*), 1988–1991

The Jēkabpils district newspaper *Padomju Daugava* (since 2 June 1990, *Brīvā Daugava*) comprehensively covered the restoration of Latvian national independence. In terms of content, it tried to express the opinions of various political organizations and parties from the beginning of the National Awakening, even though it was still a publication of the Jēkabpils District Committee of the Latvian Communist Party and the Jēkabpils District Council of People's Deputies. Having acquired the status of an independent newspaper in 1990, it increasingly popularized the idea of Latvian national independence.

The newspaper provided information on the events of the National Awakening period by publishing official documents and statements adopted by state and municipal authorities and administrative institutions, various political organizations and parties, articles by journalists and social activists, reviews of events, and interviews.

The newspaper's publications provide information on the establishment process of the political organization called the Popular Front of Latvia (*Latvijas Tautas fronte*) in the fall of 1988, covering the activities of its Jēkabpils district branch and later also the district council's activities. In addition, the newspaper also published, albeit to a lesser extent, the articles devoted to the activities of other political organizations – the Jēkabpils branch of the Latvian National Independence Movement (*Latvijas Nacionālās neatkarības kustība*), Citizens'

Congress of the Republic of Latvia (*Latvijas Republikas Pilsoņu kongress*) and Citizens' Committee of the Republic of Latvia (*Latvijas Republikas Pilsoņu komiteja*), as well as the Jēkabpils district organization of the Independent Communist Party of Latvia.

Elections of various levels of representative bodies were necessary during the National Awakening. They ensured the adoption of laws and decisions, which were of great importance in regaining Latvian national independence. The newspaper published informative articles related to the election process, the most important laws and decisions adopted by the Supreme Council of the Latvian SSR (since 4 May 1990 – the Republic of Latvia), and Jēkabpils district and city councils.

The newspaper also paid attention to defending independence – the events of the barricades, the August Coup, and others, thus informing the readers about the worsening of relations between the supporters of independence and its opponents. The information on these events is provided through articles and information on regulatory legislation and announcements adopted by state and municipal authorities and administrations.

Also, the issues of the national status of Latvian language and problems of labour force migration have been discussed in readers' letters. Several articles are devoted to the discussions that developed after the October 1988 rally in Jēkabpils dedicated to migration problems.

In 1990–1991, Latvian national authorities began to eliminate symbols glorifying totalitarianism, mainly Lenin's monuments. The newspaper published the decisions made by the Jēkabpils district and city council on the topic, statements of various political organizations and parties, and articles on relocating the Lenin monument and changing street names.

During the National Awakening, cultural events presented the people's self-confidence and aspirations for independence and freedom. Therefore, the content of the articles is emotionally saturated. Furthermore, the coverage of the commemoration of the victims of Stalinist repressions shows the newspaper's motivation to draw attention to the tragic events in Latvian history.

Since the newspaper's articles provide essential information on significant events in the history of Latvia, namely the restoration of Latvian national independence, it is a valuable secondary source for studying local and Latvian history.

Keywords: Restoration of Latvian national independence, Popular Front of Latvia, Latvian National Independence Movement, elections, National Awakening.

Iesniegts 2022. gada 30. novembrī

ARHĪVU DZĪVE

TIKŠANĀS ŠIBENIKĀ: KONFERENCE "MANTOJUMA PIEREDZES UZLABOŠANA – KULTŪRAS MARŠRUTU IZPĒTE"

2023. gada 23.–24. martā Šibenikā (Horvātija) norisinājās 8. starptautiskā konference "ICARUS Horvātijas dienas" (*8th ICARUS Croatia Days*). Šogad konferences tēma bija "Mantojuma pieredzes uzlabošana – kultūras maršrutu izpēte" (*Enhancing Heritage Experience – exploring Cultural Routes*). Konferenci organizēja ICARUS Horvātija sadarbībā ar konsorciju ICARUS (Starptautiskais Arhīvu izpētes centrs), projektu E–ROUTES, Valsts arhīvu Šibenikā un citiem sadarbības partneriem. Konferencē piedalījās dažādu nozaru speciālisti – mākslas galeriju, bibliotēku, arhīvu un muzeju pārstāvji, tādējādi veicinot pieredzes apmaiņu un starpdisciplināru diskusiju. Konferences programma ietvēra vairāk nekā 60 prezentāciju, un tās dalībnieki pārstāvēja kultūras iestādes un atmiņas institūcijas no dažādām Eiropas valstīm – Horvātijas, Serbijas, Slovēnijas, Bosnijas un Hercegovinas, Ziemeļmaķedonijas, Melnkalnes, Austrijas, Ungārijas, Itālijas, Spānijas, Nīderlandes, Bulgārijas, Slovākijas, Lielbritānijas, Vācijas un Latvijas.

Konferencē piedalījās arī Latvijas Nacionālā arhīva (LNA) Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadītāja Ineta Didrihsone-Tomaševska un arhīvu eksperte uzziņu sistēmas jautājumos Enija Rubina, LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska, vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite un pētniece Anete Korbi.

Šī gada konferences tēma apvienoja kultūras mantojuma saglabāšanas un popularizēšanas nepieciešamību ar tūrisma maršrutu izpētes iespējām. Konferences mērķis bija izzināt jaunas pieejas, ko īstenot kultūras tūrisma maršrutu veidošanā un popularizēt kultūras mantojumu, kas saistīts ar pagātnes un tagadnes ceļošanas pieredzi Eiropā, iepazīstinot ar to pēc iespējas plašāku auditoriju. Šī tikšanās deva iespēju iepazīties ar atšķirīgām idejām un darbības virzieniem no dažādu jomu starptautisku profesionāļu skatupunkta, aktualizējot mūsdienu tūrisma tendences meklēt kvalitatīvu informāciju un jaunus rīkus kultūras mantojuma izzināšanai.

Konference bija organizēta divu dienu garumā un vairākās paralēlās sekcijās, tādēļ konferencei bija divas norises vietas – Svētā Jēkaba katedrāles Interpretācijas centrs "*Civitas Sacra*" un Juraja Šižgoriča Šibenikas pilsētas bibliotēka.

Šajā rakstā nav iespējams minēt visas prezentācijas, kas izskanēja konferences ietvaros, tāpēc iepazīstināsim ar, mūsuprāt, svarīgākajiem un inovatīvākajiem projektiem. Prezentāciju secības pamatā ir pašas konferences programma.

Konferenci atklāja tās līdzorganizatori un šī gada sadarbības partneri. Pirmajā sadaļā tika prezentēti Eiropas Komisijas līdzfinansēti projekti, kas galvenokārt saistīti ar dokumentu digitalizācijas iespējām un to pieejamības nodrošināšanu.

Latvijas Nacionālā arhīva pārstāves 8. starptautiskajā konferencē "ICARUS Horvātijas dienas". No kreisās: LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas pētniece Anete Korbi, vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas arhīvu eksperte uzziņu sistēmas jautājumos Enija Rubina, nodaļas vadītāja Ineta Didrihsone-Tomaševska un LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska

Projekta *Europeana*[1] biznesa attīstības menedžere Milena Popova (*Popova*) piedāvāja ieskatīties aktuālajās iniciatīvās un augošajās iespējās digitālā kultūras mantojuma saglabāšanas un izpētes jomā. Šī prezentācija informēja par projekta *Europeana* pakalpojumiem un produktiem un aktualizēja iespējas, kā varētu uzlabot dažādu institūciju digitālo transformāciju un izmantot kultūras mantojuma digitalizāciju pētniecībā, izglītībā, tūrismā un citās radošajās industrijās. Projekts *Europeana* ir Eiropas kultūras mantojuma kopīga datu telpa, un tajā piedalās vairāk nekā 4000 institūciju Eiropā, to skaitā muzeji, bibliotēkas, arhīvi un galerijas. Projekta pārstāve uzsvēra, ka šī projekta datubāzēs arhīvi diemžēl ir vismazāk pārstāvēti.

ICARUS zinātniskā projekta "Eiropas digitālie dārgumi: simtgades arhīvu pārvaldība 21. gadsimtā", saīsināti "Eiropas digitālie dārgumi" (*European Digital Treasures: Management of centennial archives in the 21st century; short: European Digital Treasures*)[2]

[1] Vairāk par projektu sk.: https://www.europeana.eu/en.
[2] Vairāk par projektu sk.: https://www.digitaltreasures.eu/.

stratēģiskais vadītājs Karls Heincs (*Heinz*) iepazīstināja ar projekta iniciatīvām un šī brīža aktualitātēm.

Projekta galvenais mērķis ir apvienot Eiropas mantojumu, jo īpaši tā digitālās versijas, nodrošināt plašu redzējumu, pieejamību un izmantošanu. Šī mērķa īstenošanai projekta ietvaros tiek piedāvātas dažādas iniciatīvas. Prezentācijas ietvaros K. Heincs sniedza ieskatu dažos piemēros, kas, viņaprāt, visspilgtāk ataino arhīvu dokumentu pieejamības veicināšanu un popularizēšanu. Viena no redzamākajām aktivitātēm ir virtuālās izstādes, kurās šī projekta ietvaros piedalās vairāku valstu arhīvi, tādējādi veidojot digitālās kolekcijas, kas realitātē nav apskatāmas vienuviet. Kā uzsver prezentācijas autors, digitālo kolekciju potenciāls var mainīt informācijas izmantošanas veidu un izstrādāt jaunas saglabāšanas, organizēšanas un piekļuves iespējas.

Projekts "Eiropas digitālie dārgumi" pēdējo desmit gadu laikā ir ieguldījis nozīmīgus resursus arhīvos glabāto materiālu digitalizācijā. Šī projekta ietvaros digitalizētie materiāli ir apskatāmi brīvpieejas portālos, taču tie nerada ekonomisko atdevi. Autors uzsver, ka viens no digitālā laikmeta izaicinājumiem ir atmiņas institūciju pārorientēšanās uz jauniem uzņēmējdarbības modeļiem un institucionālo uzņēmumu attīstība saistībā ar digitalizāciju. Viens no ierosinājumiem ir veidot suvenīru sērijas, kuru iedvesmas avoti ir arhīvos glabātie dokumenti. Līdzīgi kā muzeju veikalos, kur ir iespējams iegādāties dažāda veida priekšmetus – sākot ar grāmatām un beidzot ar kartītēm, pierakstu blociņiem un dažādām galda spēlēm, kas izstrādāti, balsoties uz muzejā esošajiem apskates objektiem un mākslas darbiem, arī arhīvi varētu izmantot šādu iespēju un izstrādāt produktus, kas popularizētu arhīvā glabātos dokumentus.

Serbijas bibliotēku asociācijas (*Bibliotekarsko drustvo Srbije*) prezidents Bogdans Trifunovičs (*Trifunović*) prezentēja projektu "Ceļojumu maršruti laikā pa Eiropu" (*Time travel routes through Europe*), saīsināti E-ROUTES.[3] Šis projekts ir izstrādāts ar mērķi iepazīstināt ar Eiropas ceļojumu maršrutiem, izmantojot atmiņas institūciju krājumos esošos materiālus. Digitalizētajos ceļojumu materiālu krājumos ietilpst dienasgrāmatas, biogrāfijas, mākslas darbi, fotogrāfijas un citi materiāli. Projekta ietvaros izveidotās digitālās kolekcijas ļaus iepazīties ar ceļojumu maršrutiem un ceļotāju pieredzi laika posmā no 18. gs. līdz mūsdienām. E-ROUTES ģeogrāfiskajā interešu lokā ir četras valstis – Itālija, Slovēnija, Horvātija un Serbija, kas ir vēsturiski cieši saistītas. Projekta veidotāji ir ieinteresēti apkopot vēsturiskas liecības no dažādu Eiropas valstu atmiņas institūcijām, kas saistīti ar ceļojumiem pa minētajām zemēm no 18. gs. līdz mūsdienām, tādējādi nodrošinot pamatu kopīgam Eiropas kultūras mantojumam, kas šķērso laika un telpas robežas. Šī projekta kopējais darbības laiks ir trīs gadi, un 2025. gadā ir ieplānota konference, kurā būs iespēja iepazīties ar šī projekta rezultātu, iegūto pieredzi un zināšanām. B. Trifunovičs iepazīstināja konferences auditoriju ar šī projekta plānotajām un pašlaik notiekošajām aktivitātēm, mērķiem un gaidāmajiem rezultātiem.

Pārstāve no Māstrihtas Universitātes (Nīderlande) Bridžita Lenormāna (*Le Normand*) atklāja konferences otro sekciju ar prezentāciju "Vietas spēks: mobilo tālruņu tehnoloģiju potenciāla izpēte, lai pastāstītu jaunus stāstus par strīdīgajām pilsētām" (*The power of place: exploring the potential of mobile phone technologies for telling new sto-*

[3] Vairāk par projektu var uzzināt šeit: https://e-routes.eu/.

ries about contested cities). Prezentācijas ietvaros B. Lenormāna – vēsturniece un šī projekta vadošā pētniece – demonstrēja mobilo aplikāciju *Rijeka Fiume in Flux,*[4] kas piedāvā ielūkoties Rijekas pilsētas (Fiume itāļu valodā) sarežģītajā un daudzšķautņainajā vēsturē. Lietojot šo mobilo aplikāciju, iespējams izpētīt pilsētu trīs dažādos veidos: orientējoties pēc pilsētas kartes, paplašinātās realitātes režīmā vai izvēloties konkrētas pilsētas vietas pēc aplikācijā atrodamā saraksta. Šo lietotni var izmantot, staigājot pa pilsētu, bet tikpat labi ar šīs aplikācijas palīdzību iespējams uzzināt interesantus faktus par pilsētas vēsturi, atrodoties jebkurā citā pasaules vietā. Mobilā lietotne ir izstrādāta, pateicoties starptautiskam un starpdisciplināram pētniecības projektam pēc Britu Kolumbijas Universitātes Okanaganā (Kanāda) iniciatīvas.

Frederike van Auverkera (*van Ouwerker*) uzstājās ar prezentāciju "Uz atrašanās vietu balstīta spēle, lai vairotu izpratni par svētā Mārtiņa kultūras mantojuma maršrutu" (*A location-based game to raise awarness about the cultural heritage route of St Martin*). Kopš pirmo mobilo viedtālruņu parādīšanās mobilo lietotņu iespējas ir strauji attīstījušās, izstrādājot arvien jaunas iespējas un risinājumus. Pašlaik ir pieejams neskaitāmi daudz un dažādu virtuālo spēļu, taču, pēc pētnieces domām, tās galvenokārt koncentrējas uz virtuālo vidi, nevis nodrošina radošu reālās pasaules izzināšanu. Digitālo tehnoloģiju radoša integrācija kultūras mantojuma popularizēšanā sniedz vērtīgas iespējas tieši jaunākās mērķauditorijas vidū. Kultūras mantojuma maršrutu izzināšana ir viens no veidiem, kā atklāt bagāto un daudzveidīgo Eiropas mantojumu. Daudzi no šiem maršrutiem ir izveidoti par godu kristiešu svētajiem. Viena no šīm kristietības ikonām ir Romas armijas karaspēka virsnieks, vēlāk pazīstams kā svētais Mārtiņš. Prezentētā projekta mērķis ir izveidot interaktīvu spēli. Tās atrašanās vieta būs Svētā Mārtiņa katedrāle Utrehtā (Nīderlandē). Šis projekts tapis, sadarbojoties ar Svētā Mārtiņa Utrehtas fondu (*Sint Maarten Utrecht Foundation*), un galvenā uzmanība ir pievērsta tam, kā uz atrašanās vietu balstītas spēles var izmantot, lai iepazītu kultūras mantojuma vietas jaunā un atraktīvā veidā. Šis projekts ir tapšanas procesā, un gatava spēles versija vēl nav pieejama.

Trešā konferences sekcija, kas norisinājās Šibenikas pilsētas bibliotēkā, sākās ar referātu, kas aizveda klātesošos tālā pagātnē, atraujot no digitālās pasaules un iezīmējot daudz senākas liecības par mijiedarbību starp Vidusjūras reģioniem.

Redingas Universitātes (Lielbritānija) bibliotēkas pētniecības projektu vadītājs Deivids Satons (*Sutton*) uzstājās ar prezentāciju "Libānas maršruti, Libānas saknes: izsekot feniķiešu kultūras un ēšanas tradīcijas Vidusjūras reģionā" (*Lebanese routes, Lebanese roots: following Phoenician cultural and food traditions around the Mediterranean region*).[5] Šī prezentācija pievērsa uzmanību feniķiešu kultūras tradīciju ietekmei un izplatībai Vidusjūras austrumu reģionā, kas aizsākās aptuveni 1. gadu tūkstotī pirms Kristus.

Trešajā konferences sekcijā ar prezentāciju uzstājās arī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadītāja Ineta Didrihsone-Tomaševska un arhīvu eksperte uzziņu sistēmas jautājumos Enija Rubina ar referātu "Virtuālā tūre

[4] Vairāk par projektu sk.: https://rijekafiumeinflux.com/it/pagina-iniziale/.

[5] Kā norāda autors, prezentācija sagatavota, balstoties uz šādu publikāciju: Sutton, David C. (2020). Lebanese Sea Power: Food and Phoenicians. In: McWilliams, Mark (ed). *Food and Power: Proceedings of the Oxford Symposium on Food and Cookery 2019*. London: Prospect Books, pp. 316–326.

Rīgas pilsētas arhīvā – jaunas kultūrtelpas izveide" (*Virtual Tour of Riga City Archive – creating a new Cultural Space*).[6]

Enija Rubina iepazīstināja klātesošos ar Latvijas Nacionālajam arhīvam piederošajām bijušā Rīgas pilsētas arhīva unikālajām telpām. Tā interjers ir veidots 19. gs. un līdz šim brīdim ir saglabājies gandrīz nemainīgs. Tajā glabājas arī liela daļa Rīgas pilsētas vēstures dokumentu no 16. līdz 20. gadsimtam. Kaut arī šī Latvijas Nacionālā arhīva daļa vienmēr ir bijusi ļoti nozīmīga Rīgas pilsētai, līdz šim tā palikusi maz zināma sabiedrībai. Lai padarītu to pēc iespējas pieejamāku un popularizētu tajā glabātos dokumentus, īpaši Rīgas rātes protokolus, kas 2021. gadā ir iekļauti UNESCO reģistrā "Latvijas nacionālā pasaules atmiņa", Latvijas Nacionālais arhīvs ir izveidojis Rīgas pilsētas arhīva virtuālo tūri. Virtuālā tūre ļauj ne tikai izstaigāt arhīva telpas, bet tajā ir pievienotas arī fotogrāfijas, video un papildu informācija par arhīva vēsturi un tajā glabātajiem dokumentiem.

Par projektu "Budapeštas laika mašīna" (*Budapest Time Machine*)[7] vairāk stāstīja Budapeštas pilsētas arhīva (Ungārija) pārstāvis Ištvāns Keņerešs (*Kenyeres*) referātā "Kultūras tūrisms: labākās prakses sabiedrības iesaistīšanā, izmantojot kultūras mantojumu, atklājot mūsdienu ceļotāju mantojumu un tā kultūras interpretāciju" (*Cultural tourism: best practices in engaging the public through cultural heritage, revealing heritage from modern travelers and its cultural interpretation*).

"Budapeštas laika mašīnas" izstrādi Budapeštas pilsētas arhīvs veica 2017. gadā. Vēlāk projektam pievienojās Budapeštas Ervina Sabo bibliotēka, bet pavisam nesen – Obudas Universitātes (Ungārija) Mikoša Ibla Arhitektūras un civilās celtniecības fakultāte, kas nodrošinās projektā paredzētās 3D rekonstrukcijas. Šī projekta ietvaros ir izveidota datubāze, kurā iespējams apskatīt unikālus arhīva avotus – digitalizētas Budapeštas kartes, kas savstarpēji sinhronizētas, izmantojot GPS koordinātas, un vektorizētas pilsētas attīstības vēsturiskās kartes piecos laika punktos – 1837., 1872., 1908., 1916., 1938. gadā. Platforma ļauj pārlūkot arī ar nozīmīgām ēkām un to īpašniekiem saistītus vēsturiskus dokumentus, notariālus aktus un cita veida liecības, kas veicina izpratni par pilsētas vēsturi un tās attīstību.

Gustavo Nogeira (*Nogueira*) no Frīdriha Šillera Jēnas Universitātes (Vācija) pārstāvēja "C4 izglītības projektu" (*C4 Education Project*).[8] Šī projekta mērķis ir radīt platformu, kas veicina sadarbību starp digitālo rīku attīstīšanas speciālistiem un galerijām, bibliotēkām, arhīviem un muzejiem, tādējādi veicinot digitālo transformāciju un tehnoloģiju inovāciju ieviešanu kultūras iestādēs un radošajās industrijās kopumā. C4 projekts risina vajadzību saglabāt konkurētspēju digitālajā laikmetā un sekot līdzi jaunākajām tehnoloģijām, lai uzlabotu darbspējas un sasniegtu jaunas auditorijas. Platforma ietver arī profesionālās pilnveides kursus, ko pasniedz jomas eksperti, lai veicinātu atmiņas institūciju darbinieku zināšanu un prasmju attīstīšanu, kas nepieciešamas, lai efektīvi izmantotu digitālos rīkus un kopīgi radītu jaunus digitālos risinājumus.

[6] Virtuālo tūri sk.: http://www.archiv.org.lv/rigaspilsetasarhivs/index.php/virtuala-ture/.
[7] Vairāk par projektu sk.: https://www.hungaricana.hu/en/databases/budapest-time-machine/.
[8] Vairāk par projektu sk.: https://heritageinnovation.eu/c4education/.

C4 izglītības projekts norisinās ar "Radošā Eiropa" atbalstu. Tas sāka darbību 2022. gada jūlijā un būs spēkā līdz 2024. gada jūnijam. Tā sadarbības partneri ir Jēnas Universitāte, Laika mašīnas organizācija (*Time Machine Organisation*), Starptautiskais arhīvu pētniecības centrs (*International Centre for Archival Research,* ICARUS) un Nīderlandes Skaņas un attēla institūts (*Netherlands Institute for Sound and Vision*). Projekts darbojas ar Eiropas Savienības līdzfinansējumu.

Luka Strašeks (*Strašek*) prezentēja referātu "Tiešsaistes izstādes par ostas mantojumu TEMPUS projekta ietvaros" (*Online Exhibitions on Port Heritage within the TEMPUS Project*). TEMPUS ir pētniecības projekts, kura mērķis ir Adrijas jūras ostas mantojuma pilsētvides rekonstrukcija. Projekta ietvaros Horvātijas piekrastes Jūrniecības un vēstures muzejs Rijekā (*Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*) izveidoja divas tiešsaistes izstādes. Pirmā izstāde sniedz vēsturisku pārskatu par katras projektā iesaistītās ostas pilsētas komerciālajām, ražošanas un atpūtas aktivitātēm un iezīmē ostu ekosistēmu attīstību.[9] Otras virtuālās izstādes saturs pievērš uzmanību kultūras mantojuma izmantošanas praktiskiem ieguvumiem visā pasaulē, kā arī piedāvā ieteikumus novārtā atstāto ostu un industriālā mantojuma pielietošanas iespējām.[10] 20. gs. sabiedrības uztvere par kultūras mantojumu ir piedzīvojusi vairākas izmaiņas. Par kultūras mantojuma vērtību un potenciālajiem ieguvumiem ir jāinformē vietējie iedzīvotāji, kas ir vissvarīgākā kultūras mantojuma aizsardzības procesa sastāvdaļa, tādēļ ir būtiski vairot sabiedrības izpratni par kultūras mantojumu.

Starptautiskās konferences "ICARUS Horvātijas dienas" otrajā dienā Latvijas Nacionālo arhīvu pārstāvēja LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska un vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite ar referātu "Kvalitatīva (starp)kultūras mantojuma veidošana: Latvijas Nacionālajā arhīvā glabāto ceļošanas dokumentu izmantošanas iespējas" (*Creating high-quality (inter)cultural heritage: possibilities to use travel documents held by the National Archives of Latvia*). Prezentācijas ietvaros Aiga Bērziņa-Kite iepazīstināja auditoriju ar ceļojumu dokumentiem, kas glabājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Autore pievērsa uzmanību tādiem ceļošanas dokumentiem kā pases, dažāda veida atļaujas, Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas un policijas materiāli, kā arī dienasgrāmatas, vēstules un citi, kuros bieži vien ir dokumentēti ceļojumi un ceļotāju pieredzes stāsti. Prezentācijas ietvaros Aiga Bērziņa-Kite pievērsa uzmanību ceļošanas dokumentu izmantošanas iespējām, vienlaikus iezīmējot pētniecības problēmas un digitalizācijas perspektīvas, kas padarītu šos dokumentus pieejamus plašākam cilvēku lokam.

Juraja Dobrilas Pulas Universitātes (Horvātija) pārstāve Danijela Grubišiča (*Grubišić*) uzstājās ar prezentāciju "Šibenikas rakstniecības brīnumi: Literārais ceļš" (*Writing wonders of Šibenik: Literary road*). Autore norāda, ka Šibenikā atrodas daudz UNESCO pasaules mantojuma reģistrā iekļauti objekti un tā ir kā Eiropas kultūras krustceles. Šibenikā dzimuši un dzīvojuši arī daudzi nozīmīgi rakstnieki. Apkopotās ziņas par šiem rakstniekiem un izveidotie maršruti ļautu iepazīt pilsētu caur pazīstamām personībām gadsimtu pēc gadsimta, dodot iespēju ieraudzīt to citām acīm. Šī maršruta punkti varētu būt ēkas,

[9] Virtuālo izstādi sk.: https://myportheritage.eu/exhibitions.
[10] Virtuālo izstādi sk.: https://myportheritage.eu.

kurās rakstnieki ir dzimuši, dzīvojuši, rakstījuši, kā arī viņu darbos minētās vietas, kas atrodas Šibenikā. Maršrutā būtu iekļautas arī materiālās liecības, kas saglabājušās muzejos, arhīvos un bibliotēkās, kā arī nemateriālās liecības, kas atstātas mantojumā šo rakstnieku darbos.

Pārstāves no Rakstnieču maršrutu Kultūras tūrisma asociācijas (*Cultural Tourist Association Women Writters Route*)[11] Mateja Jančara (*Jančar*) un Andreja Rihtere (*Rihter*) konferencē piedalījās ar prezentāciju "Rakstnieču maršruts: novārtā atstātas vēstures tūrisma un radošais potenciāls" (*Women Writers Rout – Tourist and creative potential of neglected history*).

Šis izveidotais maršruts atklāj rakstnieču dzīvi un daiļradi 19. un 20. gs. mijā. Tas bija laiks, kad kultūras, mākslas un sabiedriskajā dzīvē arvien vairāk sāka ienākt sievietes, un viņu balsis vairs nevarēja ignorēt. Maršruts piedāvā apmeklētājiem aizraujošu ceļojumu pa reālām un iedomātām vietām, atklājot viņu dzīvesstāstus, literāro jaunradi, valodas krāšņumu un sociālo cīņu par vienlīdzību. Ar dažādu aktivitāšu palīdzību projekts veicina rakstnieču atpazīstamību, nozīmīgumu un ieguldījumu Eiropas kultūrā. Šis projekts 2022. gadā saņēma prestižo Eiropas Padomes Kultūras ceļa sertifikātu.

Kata Žganera (*Žganjer*) un Melani Sikavica (*Sikavica*) uzstājās ar prezentāciju "Šibenikas kultūras cietokšņu popularizēšana" (*Connecting and promoting fortified heritage on the case of Fortress of Culture Šibenik*). Projekts "Šibenikas kultūras cietokšņi" piedāvā ilgtspējīgu kultūras mantojuma apsaimniekošanu un saglabāšanu, revitalizējot trīs Šibenikas cietokšņus – Sv. Miķeļa, Barona un Sv. Jāņa cietoksni. Cietokšņi ir pielāgoti jaunām sabiedriskām funkcijām, tādējādi veicinot vietējo iedzīvotāju izpratni par kultūras mantojuma saglabāšanas nozīmīgumu, kā arī iesaistot sabiedrību to ilgtspējības veicināšanā. Pēdējos gados, pateicoties vairākiem Eiropas Savienības finansētiem projektiem, kā arī projekta "Šibenikas kultūras cietokšņi" iniciatīvām, pilsētas vēsturiskie nocietinājumi ir kļuvuši redzami Eiropas kultūras kartēs un maršrutos.

Piedalīšanās starptautiskajā konferencē "ICARUS Horvātijas dienas" bija neatkārtojama iespēja iepazīt starptautiska mēroga digitālo platformu attīstības aktualitātes, kā arī uzzināt par mazāk apjomīgām iniciatīvām, kas ir neatņemama sastāvdaļa sabiedrības izglītošanas un iesaistes procesā. Konferences tēma par kultūras maršrutu izpēti Eiropā bija plaši pārstāvēta, tādējādi radot lielisku platformu zināšanu un ideju apmaiņai starp dažādu nozaru profesionāļiem. Šī tēma atgādināja par nepieciešamību popularizēt kultūras mantojumu, pievēršot uzmanību digitālo rīku ieviešanai un radošai kultūras mantojuma interpretācijai.

Anete Korbi

[11] Vairāk par projektu sk.: https://www.womenwriters.eu/.

EXTINGUISHED COUNTRIES: GUIDEBOOKS TO COUNTRIES THAT NO LONGER EXIST[1]

Can tourism unite us? Through travel, might we discover that our neighbours aren't so different, that in fact we share traditions, expressions or favourite dishes? At a time when borders seemed to be back in vogue and countries are shutting themselves away, at *Paper Boat Stories*, we launched a project that intends to stir up things a bit. *Extinguished Countries* is a series of travel guidebooks to countries that no longer exist. It is a project at the crossroads of history, journalism and travel literature, which started with an original idea, a crowdfunding campaign and a team of young and enthusiastic creative people.

The idea

A few years ago, in December 2017, Giovanni Vale, an Italian journalist and foreign correspondent for several European media outlets as well as a travel writer based in the Balkans, was struck by an inspired idea.

He was strolling through Dubrovnik's old town together with his wife Ivana, looking at the shop windows decorated for Christmas. Here and there, an advertisement reminded him that the TV series *Game of Thrones*, a worldwide hit produced by HBO between 2011 and 2019, was filmed there. The main set was in this small Croatian town, and many shops and tour guides had decided to adapt their offer to the growing number of fans of the series coming to Dalmatia. Even in winter, one could find souvenirs related to the fantasy world of George R. R. Martin (the author of the novels on which the series is based) or take a guided tour of the places where the most famous scenes were shot. Surprisingly, however, for those wishing to discover the epic of the Republic of Dubrovnik, just as rich in intrigue and plot twists, there were far fewer organised tours available.

And yet – Giovanni and Ivana thought – Dubrovnik has an incredible history behind it: that of a small republic that existed in Europe between the 14th and 19th centuries, independent for almost 500 years. Its monumental walls were not just a stunning film set but had actually served to defend the town from enemy attacks. At the Rector's Palace, located at the end of the elegant Stradun street, not actors but real delegates of kingdoms and empires had met to discuss wars, plagues, trade agreements and dynastic successions. Merchants and soldiers, clerics and spies passed through the narrow streets of the centre, among the inns and storehouses, just like in the TV series, while at the harbour the great wooden galleys creaked, laden with products bought on the other side

[1] Piedaloties 8. starptautiskajā konferencē "ICARUS Horvātijas dienas" (*8th ICARUS Croatia Days*), kas norisinājās Šibenikā (Horvātija) 2023. gada martā, žurnāla "Latvijas Arhīvi" redakcijas pārstāvji iepazinās ar projekta "Zudušās valstis" (*Extinguished Countries*) izpilddirektori Kjaru Markesīni (*Marchesini*). Uzzinot vairāk par projektu un par tikko publicēto "Venēcijas Republikas ceļvedi", kas tika prezentēts konferences ietvaros, uzrunājām gan Kjaru Markesīni, gan projekta "Zudušās valstis" dibinātāju un direktoru, kā arī ceļveža autoru žurnālistu Džovanni Vali (*Vale*), kuri ar prieku piekrita padalīties ar šī unikālā projekta koncepciju un tā tapšanas posmiem.
Piedāvājam K. Markesīni un Dž. Vales iesūtītu rakstu, kas iepazīstina ne tikai ar pašu projektu, bet arī ar autoru pieredzi, veidojot ceļvedi, un tālākiem plāniem šī projekta ietvaros.

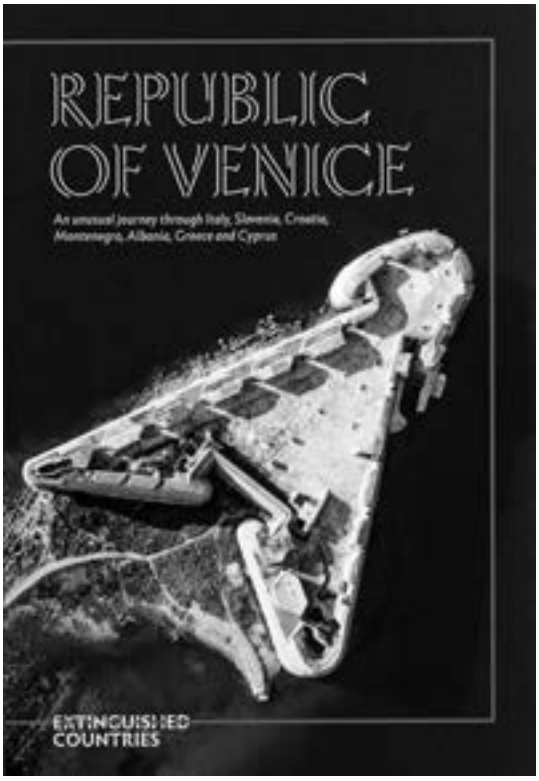

The cover of the guidebook "The Republic of Venice. An unusual journey through Italy, Croatia, Montenegro, Albania, Greece and Cyprus" released in the series *Extinguished Countries*

of the world. Why wasn't this story told with the same enthusiasm as the highlights of *Game of Thrones*? Wouldn't visitors to Dubrovnik be more interested in learning about these events?

That first conversation was followed by many others as the idea of *Extinguished Countries* took shape: a series of travel guides dedicated to countries that no longer exist. We called them "extinguished", because, even though they are no longer alive, their heritage has remained like the ashes of an extinguished fire, providing a source of inspiration or material for research. Giovanni decided to start with the Republic of Venice, whose history he knew the best and whose territory, concentrated mainly around the Adriatic, was geographically more accessible to him from Zagreb. As a journalist, he interviewed historians, linguists, anthropologists and others with a wide range of backgrounds, learning from them how to bring an extinct state back to life. Over two years, he collected hundreds of stories, analyses and anecdotes related to the Serenissima and its legacy: they relayed not only the compelling parable of Venice, but also revealed how collective identities, whether local, national or regional, develop. The points of view he came across, from interlocutors across more than seven European countries, often differed, hinting at what seemed to me to be a lively debate between neighbours.

The crowdfunding campaign

At the end of 2019, however, Giovanni still did not know whether a guide to the Republic of Venice would attract general interest or intrigue only a few history buffs. In previous years, in addition to working as a foreign correspondent, he had worked on updating several travel guidebooks for a number of European publishing houses, and he knew that these were very different texts from what he had in mind for *Extinguished Countries*. Mainstream guides summarise the history in a few pages and include long lists of restaurants and hotels. Who would buy a book that turned that ratio upside down? To answer that question, at the beginning of 2020 Giovanni gathered a team of young creatives (whose biographies are on our website www.extinguishedcountries.com) and together with them he launched a crowdfunding campaign on *Kickstarter*. Their goal was to raise 10,000 euros to cover the costs of printing and shipping the first copies.

With the help of award-winning photographer and videomaker Paul Prescott, Giovanni recorded a video presentation of the project, while together with French radio journalist Julien Trambouze, he produced a podcast developing some stories related to the Republic of Venice. All these tools were used during the communication campaign to tell people about the idea of *Extinguished Countries* and to convince the first readers to support the project, i.e. to pre-order a copy of the future book. And it worked! The *Extinguished Countries* project passed the crowdfunding test with flying colours, raising over 25,000 euros in just three weeks, thanks to the support of around 600 people from all around the globe. Crowdfunding thus proved once again to be a very useful tool for cultural projects that require an initial budget that is not within everyone's reach.

It was the starting point of an exciting adventure, albeit in a difficult year, what with the COVID-19 pandemic and the earthquakes that hit Croatia. The interviews Giovanni had made became small reportages, full of visiting tips and keys to understanding past events and their legacy. The information was transformed into maps and illustrations, giving shape to a guidebook whose ambition is to propose a new way of travelling, in space and time. A year after the crowdfunding campaign, the first copies were printed, just after founding the publishing house in Zagreb that is now managing the project: *Paper Boat Stories*, which already in its name invites us to travel, be it a geographical or literary journey.

History told in new ways

With the guidebook in hand, the next step was to spread the word about the project and promote the book. This was accomplished through three distinct methods: book presentations in Italy, Croatia, Belgium and Greece, media coverage, and a novel approach using podcasts. While traditional events and articles were part of a more traditional strategy, Giovanni also wanted to innovate and explore the potential of podcasting. He turned again to Julien Trambouze and produced a second podcast series.

While the first podcast, *The Republic of Venice in a Nutshell*, shares the most captivating stories from the book in 5-minute interview segments, the second series, *Republic of Venice Tour*, documents the bicycle journey that Giovanni and Julien took in June 2021 from Bergamo to Venice to promote the book, and culminated with a presentation at the Council of Europe's Office in Venice. This innovative approach helped to expand the reach of the *Extinguished Countries* project and engage with a wider audience. Once

THE LANGUAGE OF THE REPUBLIC

Doge — According to tradition, the first duke of the Venetians, Paolucio Anafesto, was elected in 697. The last, Ludovico Manin, abdicated in 1797 and was number 120. He was an ambivalent figure, closer to a modern head of state than to a medieval king. The doge's powers were in fact reduced as the Republic consolidated; in the end, he was only the official representative of the Serenissima and the supreme commander of the armed forces in the event of war. It is interesting to note that despite the great prestige that this function entailed, the doge as had to pay their own expenses. How was this duke elected? The great fear of the Venetian nobility was that the Republic would turn into a lordship and that one family would impose itself on the others. For this reason, a very complicated system of draws and elections was devised within the Great Council to avoid fraud. And not only that: after the conspiracy of 1310, when a doge attempted a coup, the nobility decided to create a special body to protect the security of the Serenissima: the Council of Ten.

Serenissima — This is the adjective used to define the Republic of Venice, literally "the Most Serene". Its origin is not clear. The most accredited option is that it derives from the honorary appellative *serenissimo*, which was attributed to the doge and later extended to the state. There are, however, those who associate it with the solidity of the Republic, which survived for a millennium without major social upheavals within it.

Dogado — Literally "duchy", this territory represented the heart of the Venetian state, wedged between the *Stato da Mar* and the *Stato de Terra*, i.e. the overseas possessions and those on the mainland. The Dogado was in the middle, also from a morphological point of view. It included the territory of the lagoon, with Venice, Murano, Torcello, Lido, and the towns of Caorle, Grado and Chioggia. The case of Cologna Veneta, located between Verona and Padua, is interesting to note. To save the town from rivalries between the local landlords (*signorie*), the Republic decided to integrate it into the Dogado, starting from the 15th century. It was to be considered part of the Dorsoduro district (as we shall see, one of the six historic districts of Venice), even if it was some 100 kilometres away.

St Mark — San Marco, in Italian, is the patron saint of Venice, often represented as a winged lion. Tradition has it that in 828 two Venetian merchants stole the relics of the evangelist from Alexandria in Egypt, hiding them under some pork to evade the controls of the Saracens. Transported to the lagoon, they became the origin of St Mark's Basilica, built specifically to preserve the remains of the saint. The previous patron saint of Venice was St Theodore (who stands on one of the two columns in St Mark's Square), but he was considered too oriental by a city that was at that time emancipating itself from the Byzantine Empire.

Golden Bull — This was a special decree of the Byzantine Emperor, on which a golden seal (hence the name) was affixed. It was through documents of this type that the Republic of Venice obtained important trade privileges between the 11th and 12th centuries. In particular, the Golden Bull of 1082 boosted the revenue of the Serenissima, thanks to the concession of warehouses and commercial spaces in Constantinople and the exemption from duties in several cities of the Empire.

Constantinople — As the crow flies, present-day Istanbul was first the capital of the Eastern Roman (or Byzantine) Empire and then of the Ottoman Empire. It was therefore a fundamental interlocutor for Venice. The Republic was born as a province of the Byzantine Empire, but gradually emancipated itself until it conquered Constantinople during the Fourth Crusade in 1204. It was a short-lived experience: some 60 years later, the Empire was re-established and continued to exist until the arrival of the Ottomans. In 1453, a 21-year-old sultan, who

again, the idea was to explain history in new ways, with an appealing slant and in light formats – from travel guides to podcasts.

The book was very well received by the press and thousands of copies were sold, so much so that the Italian version had to be reprinted immediately. What brought about this success? We believe it all depended on the purpose of the *Extinguished Countries* guides, which is what sets them apart from other guidebooks. Indeed, the aim of this project is to recount cultural heritage in an innovative way, focusing on what unites today's diverse peoples, instead of what divides them. With this in mind, the writing process changes radically: these guides, in fact, do not contain any kind of advertising or ratings. Instead, the thread that guides the writing of the book are the hundreds of interviews with academics, as well as chefs, activists and artists. The result of this process is hence a light, entertaining guide that finds a place in every reader's bookshelf as a collector's item, without ever becoming obsolete.

Furthermore, as sustainability is one of the core principles within the project, *Extinguished Countries* guides are committed to recommending more environmentally friendly itineraries and providing information on how to reduce environmental impact when travelling. Finally, part of the project's strategy is to work closely with local communities. Not only do they play a crucial role in caring for the cultural heritage, but they also provide the guide with a unique perspective and interpretation of the historical period in question, helping visitors to establish a deeper connection with the places they

are discovering. The contents of the guide, indeed, are not only historical or touristic, as one might think, but extend to include cuisine, folklore, linguistics... all framed by the magnificent maps and illustrations by Iva Hrvatin, *Extinguished Countries*' designer.

Towards new adventures

In March 2022, Chiara Marchesini, an Interdisciplinary Research and Studies on Eastern Europe graduate, joined the *Extinguished Countries* team. The first objective of the newly formed *Extinguished Countries* team was to strengthen the community that gravitates around the project: from social media to the newsletter, our content begins to multiply, and numerous collaborations arise from correspondences with the community. The material expands to such an extent that an effective method of collecting it had to be found; it is during this period that the *Extinguished Countries* website is revamped, and begins to be used to store all those stories and anecdotes that could not make it into the first guide.

At the same time, the publishing house *Paper Boat Stories* began its transition into a cultural start-up, and embarked on diverse and fascinating tasks, such as producing podcasts for institutions and research centres and writing articles, consequently expanding the storytelling formats with which to tell about cultural heritage, current affairs and identity. Started with an idea and a crowdfunding campaign, our start-up is now open to new collaboration, European projects and other kinds of synergies, while we prepare our next book in the *Extinguished Countries* series. After the Republic of Venice, we are ready now to embark on a journey through the Habsburg Empire. For this purpose, in June 2023 we will launch a new crowdfunding campaign that will allow our readers and supporters to pre-order the upcoming book.

Why embark on such a journey? Rather than nostalgia for bygone eras, we are guided by curiosity and the desire to build bridges between peoples. We do not long for the – often undemocratic – empires, republics or kingdoms of the past, but we do want to do them justice by visiting them with an open mind, ready to learn new things. In our guidebooks, we visit places in different countries, but linked by a common thread: famous tourist regions, less visited destinations and ghost towns – all places which belonged to the extinguished country we are exploring, having played a role within it. Some of these cities have become metropolises, others have lost their former glory.

The adventure we are about to embark on is slow-paced and light, both in content and in the footprint we leave behind us. We are convinced that – if done in a responsible way, respectful of the environment and open to encounters – travel can still offer us its greatest gift, that of making us feel part of one big family. These guidebooks will take you to meet many people and visit new places. Inside, you will find the keys to understanding a particular historical era and plenty of ideas to continue your research. With a bit of luck, you will also find a part of your own identity on the journey, which got stranded who knows when and who knows where in the maze of an extinguished country.

Chiara Marchesini, Giovanni Vale

PADOMJU OKUPĀCIJAS LAIKA UN ATJAUNOTĀS LATVIJAS REPUBLIKAS REĢIONĀLĀ PRESE LATVIJAS NACIONĀLĀ ARHĪVA ZONĀLO VALSTS ARHĪVU FONDOS

Kad atzīmējām latviešu preses 200 gadu jubileju, uzmanības centrā galvenokārt nokļuva latviešu preses pats sākums (sk. publikāciju mūsu žurnālā par "Latviešu Avīzes" pirmo projektu 1817. gadā[1]) un laiks līdz padomju okupācijai. Padomju ideoloģijas attīstības dinamikas un, kas svarīgākais, tās ietekmes uz sabiedrību kontekstā svarīgi ir analizēt padomju presi, turklāt ne tikai centrālo, bet arī reģionālos preses izdevumus. Latvijas Nacionālā arhīva zonālajos valsts arhīvos glabājas bagātīgs reģionālās preses krājums, kura nosaukumu uzskaitījums vien sniedz acumirklīgu priekšstatu par to, cik nopietni padomju ideoloģija mērķēja sasniegt cilvēku jebkurā Latvijas vietā. Atmodas gados un atjaunotajā Latvijas Republikā notikušās pārmaiņas dokumentētas šo periodu presē. Lai parādītu izpētei pieejamo avotu klāstu, LNA darbinieki ir apkopojuši informāciju par fondu saturu uzskatāmas tabulas veidā. Tabulas sastādītāji zonālo valsts arhīvu alfabētiskajā kārtībā ir: Sintija Toma (Alūksnes ZVA galvenā arhīviste), Anda Opoļska (Cēsu ZVA arhīva eksperte konsultante), Indra Skrinda (Daugavpils ZVA arhīva eksperte konsultante), Pēteris Klišs (Jēkabpils ZVA vecākais eksperts), Agnese Blūma (Liepājas ZVA arhīva eksperte konsultante), Laila Tihovska (Rēzeknes ZVA galvenā arhīviste), Linda Skriba (Siguldas ZVA galvenā arhīviste), Māra Stabrovska (Valmieras ZVA vecākā eksperte), Inga Upaciere (Ventspils ZVA galvenā arhīviste), Vija Anģēna un Melita Jančenko (Zemgales reģionālā arhīva galvenās fondu glabātājas).

[1] Bērziņa-Kite, Aiga (2022). Latviešu presei - 200: Latviešu avīzes pirmais projekts 1817. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 2, 5.–12. lpp.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (glabājamās vienības)	Preses izdevumu nosaukumi (arī mainītie) ar hronoloģiskām robežām un administratīvi teritoriālā vienība, kurā darbojās	Informācijas sfēra un saturs (dokumentu veidi, dokumentu sastāva pilnīgums utt.)
LNA Alūksnes ZVA	30. fonds. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Dzirkstele", 1962–2010	530	**"Dzirkstele"** 16.05.1962.–01.07.2009. Gulbenes rajons; 01.07.2009.–2010. Gulbenes novads	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – darba plāni, laikraksta "Dzirkstele" eksemplāri, darba algu fondi, finanšu ražošanas plāni, bilances, galvenās grāmatas, štatu saraksti, atskaites par darba algām, redakcijas darbinieku vārdiskais saraksts, laikraksta "Alūksnes Ziņas" eksemplāri, pamatlīdzekļu inventarizācijas akti, laikraksta "Ziemeļlatvija" eksemplāri, direktora rīkojumi pamatdarbības un personāla jautājumos, dokumenti par SIA "ZL Avīze" reorganizāciju, gada budžets, pievienotās vērtības nodokļa deklarācijas, gada pārskati, pamatlīdzekļu saraksti un uzskaites kartītes. Personāla dokumenti – pavēles par personālsastāvu, redakcijas darbinieku vārdiskais saraksts, honorāru algu saraksti, personīgie rēķini, atbrīvoto darbinieku personas lietas, lietu nomenklatūras, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties materiāli atbildīgām personām, redaktora pavēles vispārējos darba jautājumos un par personālsastāvu. Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 288 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 242 glabājamās vienības.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Alūksnes ZVA	107. fonds. Likvidēto laikrakstu redakcijas Alūksnes filiāles zonā, 1950–1956	11	**"Sarkanā Ausma"** 01.1950.–30.03.1956. Apes rajons	Personāla dokumenti – redaktora pavēles par personālsastāvu, strādnieku un kalpotāju personīgo kontu kartītes. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti nav saglabājušies. Personāla dokumenti – 11 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	107. fonds. Likvidēto laikrakstu redakcijas Alūksnes filiāles zonā, 1946–1962	107	**"Padomju Alūksne"** 04.1946.–31.12.1949. Alūksnes apriņķis; 31.12.1949.–16.05.1962. Alūksnes rajons	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – apstiprināti štatu reģistrācijas saraksti un saimniecisko izdevumu tāmes, gada pārskati, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties atbildīgajiem redaktoriem, Latvijas laikrakstu un žurnālu izdevniecības direktora norādījums par redakcijas darba pārtraukšanu (1950–1962). Personāla dokumenti – direktora pavēles par personālsastāvu, strādnieku un kalpotāju personīgo kontu kartītes, darba algu izmaksas saraksti, honorāru izmaksas saraksti štata un ārštata darbiniekiem, atbrīvoto darbinieku personas lietas (1946–1962). Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 33 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 74 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	107. fonds. Likvidēto laikrakstu redakcijas Alūksnes filiāles zonā, 1947–1962	88	**"Sarkanais Stars"** 1947.–31.12.1949. Gulbenes apriņķis; 31.12.1949.–16.05.1962. Gulbenes rajons	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – laikraksta "Sarkanais Stars" redakcijas statūti, Gulbenes apriņķa DDP izpildu komitejas lēmumi, kas attiecas uz redakcijas darbu, štatu reģistrācijas saraksti un saimniecisko izdevumu tāmes, gada pārskati, statistiskie pārskati par darbinieku skaitu un darba algu fonda izmantošanu, budžeta ieņēmumu un izdevumu tāmes, Latvijas laikrakstu un žurnālu izdevniecības

				direktora norādījums par redakcijas darba pārtraukšanu 16.05.1962., laikraksta "Sarkanais Stars" eksemplāri (1948–1958). Personāla dokumenti – redaktora pavēles par personālsastāvu, strādnieku un kalpotāju personīgo kontu kartītes, darba algu izmaksas saraksti, honorāru izmaksas saraksti štata un ārštata darbiniekiem, nepilnīgi noformētas personas lietas (1948–1962). Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 56 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 32 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	107. fonds. Likvidēto laikrakstu redakcijas Alūksnes filiāles zonā, 1950–1962	104	**"Balvu Taisnība"** 01.1950.–16.05.1962. Balvu rajons	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – apstiprināti štatu reģistrācijas saraksti, saimniecisko izdevumu tāmes, gada pārskati, statistiskie pārskati par strādnieku un kalpotāju skaitu pēc vecuma un dzimuma, budžeta ieņēmumu un izdevumu tāmes, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties atbildīgajiem redaktoriem un grāmatvežiem, laikraksta "Balvu Taisnība" eksemplāri (1950–1962). Personāla dokumenti – redaktora pavēles par personālsastāvu, atbrīvoto darbinieku personas lietas, honorāru izmaksas saraksti štata un ārštata darbiniekiem (1950–1962). Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 52 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 52 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	107. fonds. Likvidēto laikrakstu redakcijas Alūksnes filiāles zonā, 1950–1962	45	**"Latgales Zemnieks"** 03.1946.–31.12.1949. Viļakas apriņķis; 31.12.1949.–19.11.1959. Abrenes rajons	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – apstiprināti štatu reģistrācijas saraksti un saimniecisko izdevumu tāmes (1951–1959), laikraksta "Latgales Zemnieks" eksemplāri (1947–1958). Personāla dokumenti – darba algu izmaksas saraksti, honorāru izmaksas saraksti štata darbiniekiem, honorāru izmaksas kartītes ārštata darbiniekiem,

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
				strādnieku un kalpotāju personīgās lietas (1946–1959). Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 18 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 27 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	289. fonds. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Balvu Vaduguns", 1962–2011	402	**"Vaduguns"** 16.05.1962.–01.07.2009. Balvu rajons; 01.07.2009.–2011. Balvu novads	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – štatu reģistrācijas kartītes, gada bilance, laikraksta "Vaduguns" izdevumi, pārskati par algu fondu, finanšu plāni, kases plāni, arodbiedrības vietējās komitejas sēžu protokoli un darba plāni, štatu saraksti, redaktora pavēles vispārējos darba jautājumos un par personālsastāvu, atskaites par darba algām, lietu nomenklatūras, pamatlīdzekļu uzskaites grāmatas un kartītes, pamatlīdzekļu inventarizācijas saraksti, virsgrāmatas. Personāla dokumenti – atbrīvoto darbinieku personas lietas, algu izmaksas saraksti, honorāru izmaksas saraksti, pavēles par personālsastāvu un pamatdarbību, algu uzskaites kartītes, darba līgumi. Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 257 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 145 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	299. fonds. Alūksnes rajona sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Malienas Ziņas", 1967–2013	330	**"Oktobra Karogs"** 25.03.1967.–29.03.1989. Alūksnes rajons	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – izdevniecības "Zvaigzne" piesūtītais raksts par laikraksta iznākšanu, piesūtītās pavēles, redakcijas darba plāni, laikraksta "Oktobra Karogs" eksemplāri, finanšu plāni, gada pārskati, štatu saraksti, finanšu plāni, redaktora pavēles darba jautājumos, lietu nomenklatūras, finanšu ražošanas plāni, arodbiedrības

				sēžu protokoli, gada bilance, autoru iesūtītie materiāli, kuru saturam ir praktiska, zinātniska un vēsturiska nozīme. Personāla dokumenti – redaktora pavēles personālsastāva jautājumos, atbrīvoto darbinieku personas lietas, strādnieku un kalpotāju personīgie konti, honorāru izmaksas, darba algu izmaksas saraksti, pensiju piešķiršanas uzdevumi un pensiju izmaksas saraksti strādājošiem pensionāriem. Dokumentu sastāvs nepilnīgs. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 161 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 169 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	299. fonds. Alūksnes rajona sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Malienas Ziņas", 1989–2013	40	**"Malienas Ziņas"** 29.03.1989.–01.07.2009. Alūksnes rajons; 01.07.2009.–2013. Alūksnes novads	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – laikraksta "Malienas Ziņas" eksemplāri, sēžu protokoli, budžeta ieņēmumu un izdevumu plāns, pārskati par budžeta izpildi, štatu saraksti, gada bilance, galvenā grāmata, algu fonda izlietojuma izziņas, redaktora pavēles darba jautājumos. Personāla dokumenti – redaktora pavēles vispārējos darba jautājumos un par personālsastāvu, izdevniecības "Avīze" direktora pavēles vispārējos darba jautājumos un par personālsastāvu, strādnieku un kalpotāju personīgie rēķini, darba algu izmaksas saraksti, honorāru izmaksas saraksti štata un ārštata darbiniekiem. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 37 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 3 glabājamās vienības.
LNA Alūksnes ZVA	5082. fonds. Laikraksti "Alūksnes Ziņas", 2005–2011	6	**"Alūksnes Ziņas"** 01.01.2005.–01.07.2009. Alūksnes rajons; 01.07.2009.–31.12.2011. Alūksnes novads	Pastāvīgi glabājamie dokumenti – laikraksta "Alūksnes Ziņas" eksemplāri. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 6 glabājamās vienības.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Cēsu ZVA	87. fonds. Laikraksta "Madonas Arājs" redakcija, 1946–1949	7	**"Madonas Arājs"** Madonas apriņķis	Apstiprinātie štatu saraksti, gada bilances. *Piezīmes.* Personālsastāva lietas par 1945.–1949. g. atrodas 193. fondā.
LNA Cēsu ZVA	183. fonds. Latvijas KP Madonas rajona komitejas un rajona DDP laikraksta "Stars" redakcija, 1962–1991	141	**"Stars"** Madonas rajons	Štatu saraksti, finanšu ražošanas plāni, bilances, arodkomitejas sēžu protokoli, laikraksta numuru obligātie eksemplāri, pavēles vispārējos jautājumos, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties redaktoriem.
LNA Cēsu ZVA	193. fonds. Latvijas KP Madonas rajona komitejas un Madonas rajona DDP izpildkomitejas laikraksta "Stars" redakcija, 1944–1995	144	**"Stars"** Madonas rajons	1. uzskaites saraksts – apstiprinātie štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu grāmata, bilances, statistika, obligātie eksemplāri. 2. uzskaites saraksts – pavēles par kadriem, algu saraksti, personīgo kontu kartītes. 3. uzskaites saraksts – honorāru kartītes, ārštatu korespondentu personīgie konti, korespondentu honorāru izmaksas saraksti.
LNA Cēsu ZVA	194. fonds. Latvijas K(b)P Ērgļu rajona komitejas un Ērgļu rajona DDP izpildu komitejas laikraksta "Ērgļu Kolhoznieks" redakcija, 1952–1959	39	**"Ērgļu Kolhoznieks"** Ērgļu rajons	1. uzskaites saraksts – redakcijas darba plāni, finanšu plāni, apstiprinātie štatu saraksti, pieņemšanas–nodošanas akti, mainoties redaktoriem, obligātie eksemplāri, korespondenču rakstu oriģināli. 2. uzskaites saraksts – pavēles par kadriem, algu saraksti, algu kartītes, atbrīvoto darbinieku personu lietas.

LNA Cēsu ZVA	356. fonds. Cēsu rajona laikraksta "Druva" redakcija, 1962–1992	192	**"Padomju Druva"**, Cēsu teritoriālās kolhozu–sovhozu ražošanas pārvaldes laikraksts 05.1962.–12.1962.; **laikraksta "Padomju Druva" redakcija**, Cēsu kolhozu–sovhozu ražošanas pārvalde 1963.–1964. g.; **"Padomju Druva"**, LKP Cēsu rajona komitejas un Cēsu rajona DDP izpildu komitejas laikraksts, 1965.–10.1977.	1. uzskaites saraksts – pavēle par laikraksta izveidošanu, štatu saraksti, finanšu ražošanas plāni, apstiprinātie algu fondi, gada bilances (1962–1980). 2. uzskaites saraksts – personālsastāva lietas, pavēles par kadriem, algu dokumenti, atbrīvoto personu lietas (1962–1992).
LNA Cēsu ZVA	381. fonds. Gaujenas rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas laikraksta "Karogs" redakcija, 1950–1956	49	**Laikraksta "Boļševisma Ceļš" redakcija** 01.01.1950.–01.1954.; **laikraksta "Karogs" redakcija** 01.1954.–07.12.1956. Gaujienas rajons	1. uzskaites saraksts – finanšu plāni, ziņas par redakciju, štatu saraksti, pieņemšanas–nodošanas akti, mainoties redaktoriem, statistika, pārskati par darbinieku skaitu un samaksu, nolikums, laikraksta "Boļševisma Ceļš" eksemplāri. 2. uzskaites saraksts – pavēles, algu dokumenti, kadru lietas, pilsoņu saraksts, kam izsniegtas valsts aizņēmumu obligācijas par 1951. un 1952. g.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Cēsu ZVA	680. fonds. Cēsu rajona laikraksta "Cēsu Stars" redakcija, 1944–1962	51	**"Cēsu Stars"** Cēsu apriņķis/rajons	2. uzskaites saraksts – personālsastāva lietas, rīkojumi par personālsastāvu, algu dokumenti, atbrīvoto darbinieku personu lietas. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamo dokumentu nav.
LNA Daugavpils ZVA	57. fonds. Tolaram Fibers, akciju sabiedrība (Laikraksta "Za kommunisticheskii trud" redakcija, 17. uzskaites saraksts), 1965–1989	39	**"Za kommunisticheskii trud"** Daugavpils pilsēta, ražošanas apvienība "Himvolokno"	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, laikraksta redakcijas un radio redakcijas darba plāni. *Piezīmes.* Daugavpils ķīmiskās šķiedras uzņēmuma laikraksta redakcija, dokumenti krievu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	21	**Aknīstes Komunārs"** 1950.–1956. g. Aknīstes rajons	Budžets, administratīvi saimniecisko izdevumu tāmes, gada grāmatvedības pārskati, statistiskie pārskati, personālsastāva dokumenti. Dokumentu sastāvā nav laikraksta numuru obligāto eksemplāru. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2. uzskaites sarakstā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	127	**"Avangards"** 1961.–1992. g. Daugavpils rajons	Personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2. uzskaites sarakstā. Pamatdarbības dokumenti 642. fondā.

LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	8	**"Krasnoe znamia"** 1952.–1953. g. Daugavpils apgabals un pilsēta	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, redakcijas nolikums, štatu saraksti un grāmatvedības pārskati, personālsastāva dokumenti. Nav iznākušo numuru par 1952. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2.a uzskaites sarakstā. Fondā laikraksta numuri par 16.01.–13.05.1953.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	27	**"Krasnoe znamia"** 1953.–1958. g. Daugavpils pilsēta un rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, ieņēmumu un izdevumu bilances, tāmes, štatu saraksti, gada grāmatvedības pārskati, redakcijas ceturkšņu atskaites, personālsastāva dokumenti. Nav iznākušo numuru par 1953., 1956.–1958. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2.a uzskaites sarakstā. Fondā laikraksta numuri par 1954. un 1955. g.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	151	**"Krasnoe znamia"** 1962.–1991. g.; **"Dinaburga"** 1992.–2001. g. Daugavpils pilsēta	Personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2.b uzskaites sarakstā. Pamatdarbības dokumenti 871. fondā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	109	**"Krasnoe znamia"/ "Sarkanais Karogs"** 1945.–1961. g. Ilūkstes apriņķis/ rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, ieņēmumu un izdevumu tāmes, budžets un štatu saraksti, grāmatvedības pārskati, statistiskie pārskati par strādnieku un kalpotāju skaitu un sastāvu u. c., personālsastāva dokumenti. Nav iznākušo numuru krievu valodā par 1952.–1961. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2. uzskaites sarakstā. Fondā laikraksta numuri par 1945.–1951. g. krievu valodā, par 1945.–1961. g. latviešu valodā.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	51	**"Latgolas Taisneiba"** 1945.–1952. g.; **"Latgal'skaia pravda"** 1944.–1952. g. Daugavpils apriņķis/ rajons un pilsēta	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, budžets, tāmes un štatu saraksti, grāmatvedības pārskati, personālsastāva dokumenti. Dokumentu sastāvā nav iznākušo numuru latviešu valodā par 1950., 1952. g., krievu valodā par 1944. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2. uzskaites sarakstā. Fondā laikraksta numuri par 1945.–1949. g., par 1951. g. latviešu valodā (latgaliski), par 1945.–1952. g. krievu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	26	**"Padomju Daugava"** 1957.–1961. g. Daugavpils pilsēta un rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, LPSR Kultūras ministrijas Izdevniecību un poligrāfiskās rūpniecības galvenās pārvaldes priekšnieka pavēle par laikraksta "Padomju Daugava" dibināšanu, ieņēmumu un izdevumu tāmes, štatu saraksti, grāmatvedības pārskati ar pielikumiem, personālsastāva dokumenti. Dokumentu sastāvā nav iznākušo numuru par 1957., 1959.–1961. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2.a uzskaites sarakstā. Fondā laikraksta numuri par 1958. g. latviešu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	7	**"Padomju Daugava"** 1961.–1962. g. Daugavpils pilsēta, Daugavpils un Ilūkstes rajons	Personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2.a uzskaites sarakstā. Pamatdarbības dokumenti 872. fondā.

LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	3	**"Uzvaras Ceļš"** 1951.–1958. g. Līvānu rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri. Dokumentu sastāvā nav iznākušo numuru par 1953.–1957. g., kā arī nav citu pamatdarbības dokumentu un personālsastāva dokumentu. *Piezīmes.* Fondā laikraksta numuri par 1951.–1952., par 1958. g. latviešu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	33	**"Za pobedu kommunizma"** 1950.–1955. g. Grīvas rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, redakcijas nolikums, budžets un štatu saraksti, darbinieku saraksti, grāmatvedības pārskati, personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 2. uzskaites sarakstā. Laikraksts krievu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	229. fonds. Apvienotais arhīva fonds "Daugavpils filiāles zonas likvidēto avīžu redakcijas", 1944–2001	17	**"Zaria kommunizma"** 1950.–1961. g.; **"Komunisma Ausma"** 1957.–1961. g. Dagdas rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, apgrozījuma bilances, gada bilances, finanšu pārskati, statistiskie pārskati par strādnieku un kalpotāju skaitu, darba algu fondu, personālsastāva dokumenti. Dokumentu sastāvā nav iznākušo numuru krievu valodā par 1959.–1961. g., latviešu valodā par 1957., 1959.–1961. g., nav pamatdarbības dokumentu par 1950.–1954. g. *Piezīmes.* Fondā laikraksta numuri par 1950.–1958. g. krievu valodā, par 1958. g. latviešu valodā. Personālsastāva dokumenti 873. fondā, 2.b uzskaites sarakstā.
LNA Daugavpils ZVA	480. fonds. Preiļu rajona pašvaldības uzņēmums "Novadnieks", 1950–1997	300	**"Ļeņina Karogs"** 1950.–1990. g.; **"Novadnieks"** 1990.–1997. g. Preiļu rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, tāmes un štatu saraksti, gada bilance, augstākstāvošo iestāžu pavēles un lēmumi, apstiprinātais gada darba algu fonds, grāmatvedības pārskati, vietējās arodkomitejas dokumenti, statistiskie pārskati par kadru skaitu, sadali un izglītību, personālsastāva dokumenti. Trūkst laikraksta

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
				numuru krievu valodā par 1950.–1954., 1956.–1966., 1972.–1974., 1976.–1980., 1986.–1988. g., trūkst laikraksta numuru latviešu valodā par 1956.–1962., 1967.–1971., 1975., 1981.–1984., 1986.–1988., 1995.–1997. g. Nav citu pamatdarbības dokumentu par 1950.–1953., 1955.–1958., 1962., 1995.–1997. g. *Piezīmes.* Fondā laikraksta numuri latviešu un krievu valodā (nepilnīgi). No 1992. g. laikraksts iznāk tikai latviešu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	487. fonds. Daugavpils pilsētas PU laikraksta "Daugavpils Vēstnesis" redakcija, 1990–1992	21	**"Daugavpils Vēstnesis"** 1990.–1992. g. Daugavpils pilsēta	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, redaktora pavēles, redakcijas dienesta vēstules, augstākstāvošo instanču pavēles, rīkojumi, lēmumi, autoru korespondence, gada darbības bilance, personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Laikraksts iznāca latviešu valodā.
LNA Daugavpils ZVA	642. fonds. Daugavpils rajona laikraksta "Avangards" redakcija, 1962–1992	169	**"Avangards"** Daugavpils rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, štatu saraksti, bilances, finanšu ražošanas plāni, ieņēmumu un izdevumu plāni, apstiprinātie darba algu fondi, arodkomitejas dokumenti, personālsastāva dokumenti. Trūkst laikraksta numuru latviešu valodā par 1962.–1982., 1991. g. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 229. fondā. 1962.–1992. g. iznāca krievu valodā, 1983.–1990., 1992. g. iznāca latviešu valodā.

LNA Daugavpils ZVA	871. fonds. Daugavpils pilsētas laikraksta "Dinaburga" redakcija, 1962–2004	147	**"Krasnoe znamia"** 1962.–1991. g.; **"Dinaburga"** 1991.–2004. g. Daugavpils pilsēta	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, finanšu ražošanas plāni, redakcijas darba plāni, direktora pavēles pamatdarbības jautājumos, bilances, štatu saraksti, grāmatvedības gada pārskati, apstiprinātie darba algu fondi, arodkomitejas dokumenti, dokumenti par SIA dibināšanu un likvidāciju (1994–2004), personālsastāva dokumenti. Trūkst laikraksta numuru par 1992.–2004. g. *Piezīmes*. Personālsastāva dokumenti 229. fondā.
LNA Daugavpils ZVA	872. fonds. Daugavpils un Ilūkstes rajona laikraksta "Padomju Daugava" redakcija, 1961–1962	10	**"Padomju Daugava"** 1961.–1962. g. Daugavpils pilsēta, Daugavpils un Ilūkstes rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, gada bilances, finanšu ražošanas plāni, apstiprinātais darba algu fonds, štatu saraksti, personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Personālsastāva dokumenti 229. fondā, 2.a uzskaites sarakstā.
LNA Daugavpils ZVA	873. fonds. Krāslavas rajona pašvaldības uzņēmums "Ezerzeme", 1947–1997	248	**"Zaria kommunizma"/ "Komunisma Ausma"** 1961.–1989. g.; **"Ezerzeme"** 1989.–1997. g. Krāslavas rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, finanšu plāni, augstāko un vietējo varas orgānu lēmumi, kas attiecas uz redakcijas darbību, gada grāmatvedības pārskati, darba plāni, štatu saraksti un tāmes, personālsastāva dokumenti. Trūkst laikraksta numuru latviešu valodā par 1957.–1990. g. *Piezīmes.* 1961.–1997. g. iznāca krievu valodā, 1991.–1997. g. iznāca latviešu valodā. Laikrakstā norādīts, ka iznāk latviešu valodā kopš 1957. g. Fondā Dagdas rajona "Zaria kommunizma" un Krāslavas rajona "Socialisticheskii put'" personālsastāva dokumenti par 1947.–1961. g.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Daugavpils ZVA	874. fonds. Krāslavas rajona laikraksta "Sociālistiskais Ceļš" redakcija, 1948–1961	19	**"Socialisticheskii put'"** 1948.–1961. g. Krāslavas apriņķis/ rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, finanšu plāni, augstāko un vietējo varas orgānu materiāli, kas attiecas uz redakcijas darbību, redakcijas darba plāni, gada pārskati, personālsastāva dokumenti. *Piezīmes.* Laikraksta numuri par 1948.–1961. g. krievu valodā. Personālsastāva dokumenti 873. fondā, 2.a un 2.d uzskaites sarakstā.
LNA Jēkabpils ZVA	303. fonds. Jēkabpils zonālā valsts arhīva zonas likvidēto rajonu laikrakstu redakcijas, 1950–1961	13	**"Daugavas Rīts"** 1950.–1959. g. Pļaviņu rajons	Pavēļu grāmatas, algu izmaksas saraksti, dokumentāro materiālu apraksts. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.
LNA Jēkabpils ZVA	303. fonds. Jēkabpils zonālā valsts arhīva zonas likvidēto rajonu laikrakstu redakcijas, 1950–1961	22	**"Dzirkstele"** 1950.–1961. g. Krustpils rajons	Štatu saraksti, algu izmaksas saraksti. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.
LNA Jēkabpils ZVA	303. fonds. Jēkabpils zonālā valsts arhīva zonas likvidēto rajonu laikrakstu redakcijas, 1950–1961	7	**"Kolhoznieka Balss"** 1950.–1955. g. Jaunjelgavas rajons	Algu izmaksas saraksti, dokumentāro materiālu apraksts. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.
LNA Jēkabpils ZVA	303. fonds. Jēkabpils zonālā valsts arhīva zonas likvidēto rajonu laikrakstu redakcijas, 1950–1961	16	**"Komunisma Ceļš"** 1950.–1956. g. Neretas rajons	Štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu plāni, dokumentāro materiālu apraksts, pavēļu grāmatas, algu izmaksas saraksti. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.

LNA Jēkabpils ZVA	303. fonds. Jēkabpils zonālā valsts arhīva zonas likvidēto rajonu laikrakstu redakcijas, 1950–1961	23	**"Uzvaras Ceļš"** 1950.–1960. g. Līvānu rajons	Štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu tāmes, pavēļu grāmatas, algu izmaksas saraksti. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.
LNA Jēkabpils ZVA	613. fonds. "Staburags", Aizkraukles rajona laikraksts, 1967–1992	154	**"Komunisma Uzvara"** 1967.–1990. g.; **"Staburags"** no 1989. g., Stučkas rajons 1967.–1990. g., Aizkraukles rajons no 1990. g.	Gada bilances, ieņēmumu un izdevumu tāmes, statistiskās atskaites, darba plāni, rakstnieku un dzejnieku korespondences, publicētie manuskripti, galvenās grāmatas, štatu saraksti, sociālistiskās sacensības nolikumi, pavēļu grāmatas, algu un honorāru izmaksas saraksti, algu kartītes, darbinieku kadru lietas, laikraksta eksemplāri par 1967.–1992. g.
LNA Jēkabpils ZVA	665. fonds. "Brīvā Daugava", Jēkabpils rajona laikraksts, 1944–1992	231	**"Brīvā Daugava"** 1944.–1962. g.; **"Padomju Daugava"** 1962.–1990. g.; **"Brīvā Daugava"** no 1990. g., Jēkabpils apriņķis 1944.–1950. g., Jēkabpils rajons no 1950. g.	Gada bilances, štatu saraksti, gada pārskati, darba plāni, ievietoto rakstu autoru materiāli, algu un honorāru izmaksas saraksti un kartītes, pavēles saimnieciskos un personāla jautājumos, personas lietas, laikraksta eksemplāri par 1977.–1992. g.
LNA Jēkabpils ZVA	752. fonds. "Ogres Vēstis", Ogres rajona laikraksts, 1947–1991	171	**"Padomju Ceļš"** 1947.–1989. g., **"Ogres Vēstis"** no 1989. g., Ogres apriņķis 1947.–1950. g., Ogres rajons no 1950. g.	Štatu saraksti, atskaites, darba plāni, ieņēmumu un izdevumu tāmes, gada bilances, virsgrāmatas, darba pārbaudes akti, arodkomitejas dokumenti, pavēles, laikraksta eksemplāri par 1948.–1991. g.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Liepājas ZVA	110. fonds. Liepājas zonālā valsts arhīva zonā likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakcijas. Apakšfonds: Aizputes rajona laikraksta "Jaunais Ceļš" redakcija, 1945–1959	43	**"Jaunais Ceļš"** 1945.–31.12.1949. Aizputes apriņķis, 31.12.1949.–1959. g. Aizputes rajons	Arodbiedrību atskaites, statistiskās atskaites par budžeta izpildi, budžets, pavēles par personālu, algu izmaksas saraksti, darbinieku personas kontu kartītes. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti.
LNA Liepājas ZVA	110. fonds. Liepājas zonālā valsts arhīva zonā likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakcijas. Apakšfonds: Alsungas rajona laikraksta "Uzvaras Ceļš" redakcija, 1950–1955	10	**"Alsungas Boļševiks"** 1950.–1953. g. Alsungas rajons; **"Uzvaras Ceļš"** 1953.–1955. g. Alsungas rajons	Štatu saraksti, finanšu darbības pārskati, algu izmaksas saraksti. Laikrakstu eksemplāri nav uzkrāti. *Piezīmes.* Darbību pārņēma Kuldīgas rajona laikraksta "Padomju Kuldīga" redakcija.
LNA Liepājas ZVA	110. fonds. Liepājas zonālā valsts arhīva zonā likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakcijas. Apakšfonds: Priekules rajona laikraksta "Jaunā Dzīve" redakcija, 1950–1959	40	**"Priekules Boļševiks"** 1950.–1953. g. Priekules rajons; **"Jaunā Dzīve"** 1953.–1959. g. Priekules rajons	Statistiskās atskaites, budžets, štatu saraksti, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties redaktoriem, redakcijas likvidācijas bilance, pavēles par personālu, algu izmaksas saraksti, darbinieku personas lietas. Laikrakstu eksemplāri nav uzkrāti. *Piezīmes.* Darbību pārņēma Liepājas pilsētas un rajona laikraksta "Komunists" redakcija.

LNA Liepājas ZVA	464. fonds. Liepājas pilsētas laikraksta "Kurzemes Vārds" redakcija, 1945–1990	633	**"Komunists"** 1945.–13.04.1990. Liepājas pilsēta; **"Kurzemes Vārds"** 13.04.1990.–25.11.1991. Liepājas pilsēta	Arodbiedrības sapulču un sēžu protokoli, darba plāni, atskaites, redakcijas darba pārskati, štatu saraksti, finanšu plāni, bilance, korespondenču oriģināli, ražošanas sapulču protokoli, augstākstāvošo iestāžu pavēles, rīkojumi, lēmumi, instrukcijas, statistiskās atskaites, redaktora pavēles saimnieciskos jautājumos, laikrakstu eksemplāri latviešu un krievu valodā (1945–1990), algu un honorāru izmaksas saraksti, algu kartītes, darbinieku personas lietas. *Piezīmes.* Darbību pārņēma privātais SIA "Kurzemes Vārds".
LNA Liepājas ZVA	660. fonds. Liepājas rajona laikraksta "Kursas Laiks" redakcija, 1962–1990	340	**"Ļeņina Ceļš"** 16.05.1962.–11.11.1989. Liepājas rajons; **"Kursas Laiks"** 11.11.1989.–28.11.1991. Liepājas rajons	Štatu un algu fondu saraksti, finanšu ražošanas plāni, bilances, gada atskaites, augstākstāvošo iestāžu pavēles, lēmumi, rīkojumi un instrukcijas, korespondenču oriģināli, redakcijas darba plāni un pārskati, redaktora pavēles saimnieciskos un kadru jautājumos, laikraksta eksemplāri (1962–1990), algu kartītes, algu un honorāru izmaksas saraksti, darbinieku personas lietas. *Piezīmes.* Darbību pārņēma privātais SIA "Kursas Laiks".
LNA Liepājas ZVA	666. fonds. Laikraksta "Padomju Kuldīga" redakcija, 20.05.1945.–18.05.1962.	53	**"Padomju Kuldīga"** 20.05.1945.–31.12.1949. Kuldīgas apriņķis; 31.12.1949.–18.05.1962. Kuldīgas rajons	Darbības pārskati, grāmatvedības žurnāli, bilances, kontu apgrozījumu pārskati, kases grāmatas, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties redaktoriem, redakcijas likvidācijas akti, pavēles par personālu, darbinieku personas lietas, algu izmaksas saraksti, darbinieku saraksts. Laikraksta eksemplāri nav uzkrāti. *Piezīmes.* Pēc likvidācijas darbību pārņēma Kuldīgas rajona laikraksta "Padomju Dzimtene" ("Kurzemnieks") redakcija.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Liepājas ZVA	667. fonds. Laikraksta "Kurzemnieks" redakcija, 1962–1994	208	**"Padomju Dzimtene"** 05.1962.–21.02.1989. Kuldīgas rajons; **"Kurzemnieks"** 21.02.1989.–16.11.1991. Kuldīgas rajons; **SIA "Kurzemnieks"** 27.12.1991.–04.04.1994. Kuldīgas pilsēta un rajons	Pamatdarbības gada pārskati, tirāžas apgrozījumu žurnāls, ieņēmumu un izdevumu tāmes, štatu saraksti, grāmatvedības gada pārskati, štatu saraksti, virsgrāmatas, pavēles par saimniecību un personālu, algu izmaksas saraksti, darbinieku personas lietas, honorāru izmaksas saraksts ārštata korespondentiem, algu kartotēka, pavēles par prēmēšanu un komandējumiem. Laikrakstu eksemplāri nodoti nepilnīgi, arhīvā glabājas laikraksti par 1966.–1979., 1984., 1987.–1990. un 1992. g.
LNA Liepājas ZVA	126. fonds, 11., 16. uzskaites saraksts. Valsts akciju sabiedrība "Liepājas metalurgs", 1957–2013; 5395. fonds, 1. uzskaites saraksts. Akciju sabiedrība "Liepājas metalurgs", 1957–2013	54	**"Metalurgs"** Liepājas pilsēta	Rūpnīcas "Sarkanais metalurgs" ("Liepājas metalurgs") darba kolektīva daudztirāžas laikraksts. Laikrakstu eksemplāri latviešu un krievu valodā.

LNA Rēzeknes ZVA	177. fonds, 1. uzskaites saraksts. Rēzeknes zonas likvidēto laikrakstu redakciju vispārējā rakstura dokumenti (arhīva kolekcija), 1947–1961	87	**“Staļina Karogs”** 1950.–1956. g. Varakļānu rajons; **“Kolhoznii put’”** 1955.–1959. g. Zilupes rajons; **“Padomju Kārsava”** 1950.–1961. g. Kārsavas rajons; **“Znamia kommunizma”** 1950.–1960. g. Maltas rajons; **“Zaria”** 1950.–1961. g. Rēzeknes pilsēta; **“Stalinskii put’”** 1947.–1956. g. Rēzeknes pilsēta	Laikrakstu “Stalinskii put’” (1947–1956) un “Zaria” (1950–1961) obligātie eksemplāri, gada atskaites, atskaites par pamatdarbību, štatu saraksti, statistiskās atskaites, pieņemšanas–nodošanas tāmes, pavēles ar redakcijas “Zaria” likvidēšanu.
LNA Rēzeknes ZVA	177. fonds, 2. uzskaites saraksts. Rēzeknes zonas likvidēto laikrakstu redakciju vispārējā rakstura dokumenti (arhīva kolekcija), 1948–1960	79	**“Staļina Karogs”** 1950.–1956. g. Varakļānu rajons; **“Pa Ļeņina Ceļu”** 1948.–1960. g. Viļānu rajons; **“Kolhoznii put’”** 1950.–1959. g. Zilupes rajons; **“Znamia kommunizma”** 1950.–1959. g. Maltas rajons	Darba algu izmaksas saraksti redakcijas darbiniekiem, redaktora pavēles par personālsastāvu, redakcijas darbinieku personas lietas.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Rēzeknes ZVA	285. fonds, 1. uzskaites saraksts. Laikraksta "Rēzeknes Vēstis" redakcija, 1962–1992	243	**"Znamia truda"** 1962.–1988. g.; **"Darba Karogs"** 1988.–1991. g.; **"Rēzeknes Vēstis"** 1991.–1992. g. Rēzeknes pilsēta un rajons	Pavēles par laikraksta "Znamia truda" izdošanu, štatu saraksti, avīzē publicēto rakstu oriģināli (autoru eksemplāri), gada atskaites ar pielikumiem, redakcijas darba plāni, sēžu protokoli, grāmatvedības gada pārskati ar pielikumiem, pamatlīdzekļu uzskaites grāmata.
LNA Rēzeknes ZVA	285. fonds, 2. uzskaites saraksts. Rēzeknes pilsētas un rajona laikraksta "Rēzeknes Vēstis" redakcija, 1965–1974	17	**"Znamia truda"** 1962.–1988. g.; **"Darba Karogs"** 1988.–1991. g.; **"Rēzeknes Vēstis"** 1991.–1992. g. Rēzeknes pilsēta un rajons	Sēžu protokoli, gada finanšu atskaites, gada tāmes, darba plāni.
LNA Rēzeknes ZVA	285. fonds, 3. uzskaites saraksts. Rēzeknes pilsētas un rajona laikraksta "Rēzeknes Vēstis" redakcija un tās sastāvā iekļautās likvidētās redakcijas, 1962–1992	137	**"Znamia truda"** 1962.–1988. g.; **"Darba Karogs"** 1988.–1991. g.; **"Rēzeknes Vēstis"** 1991.–1992. g. Rēzeknes pilsēta un rajons	Pavēļu grāmatas par pamatdarbību un personālsastāvu, darba algu izmaksas saraksti redakcijas darbiniekiem, redakcijas darbinieku personas lietas.

LNA Rēzeknes ZVA	285. fonds, 4. uzskaites saraksts. Rēzeknes pilsētas un rajona laikraksta "Darba Karogs" redakcija, 1962–1991	31	**"Znamia truda"** 1962.–1988. g.; **"Darba Karogs"** 1988.–1991. g. Rēzeknes pilsēta un rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri.
LNA Rēzeknes ZVA	285. fonds, 6. uzskaites saraksts. Rēzeknes pilsētas un rajona laikraksta "Rēzeknes Vēstis" redakcija un tās sastāvā iekļautās likvidētās redakcijas, 1944–1961	20	**"Stalinskii put'"** 1944.–1956. g.; **"Zaria"** 1956.–1962. g. Rēzeknes pilsēta	Pavēļu grāmatas par pamatdarbību un personālsastāvu, darba algu izmaksas saraksti redakcijas darbiniekiem, redakcijas darbinieku personas lietas.
LNA Siguldas ZVA	357. fonds. Rīgas Apriņķa Avīze, 1946–1995	311	**"Darba Balss"** 1945.–1962. g.; **"Darba Balss"** 1962.–1991. g.; **"Rīgas Apriņķa Avīze"** no 1991. g. Rīgas apriņķis	Personālsastāva lietas, lietvedības lietas.
LNA Valmieras ZVA	116. fonds. Valmieras rajona laikraksta "Liesma" redakcija, 1962–1991	249	**"Liesma"** no 1944. g. Valmieras apriņķis/rajons	Redakcijas tematiskie darba plāni, atskaites, ieņēmumu un izdevumu tāmes, gada bilances, štatu saraksti, budžets, statistiskās atskaites, redaktora pavēles ražošanas jautājumos, laikraksta numuru obligātie eksemplāri par 1967.–1991. g. Fondā nav personālsastāva dokumentu. *Piezīmes.* Laikraksta "Liesma" 1945.–1961. g. dokumenti arī 260. fondā.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	66	**"Liesma"** no 1944. g. Valmieras apriņķis/rajons	Redakcijas darba plāni, štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu tāmes, budžeta projekti, gada bilances, statistiskās atskaites. Fondā nav personālsastāva dokumentu.
LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	15	**"Darba Karogs"** 1957.–1962. g. Valkas rajons	Gada bilances, statistiskās atskaites, pieņemšanas–nodošanas akti, likvidējoties Smiltenes rajona laikrakstam "Padomju Smiltene", personālsastāva dokumenti par 1957.–1962. g. – darba algu un honorāru izmaksas saraksti.
LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	29	**"Padomju Zeme"** 1947.–1962. g. Limbažu rajons	Štatu saraksti, tāmes, gada bilances. Fondā nav personālsastāva dokumentu.
LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	29	**"Kolhoznieks"** 1950.–1956. g. Alojas rajons	Štatu saraksti, tāmes, statistiskās atskaites, gada pārskati, darbinieku algu un honorāru izmaksas saraksti, personīgo kontu kartītes, dokumenti par redakcijas darbinieku apstiprināšanu un sastāvu.
LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	30	**"Komunisma Dzirkstele"** 1950.–1959. g. Rūjienas rajons	Štatu saraksti par 1959.–1960. g., dokumenti par redakcijas likvidāciju, personālsastāva dokumenti par 1950.–1960. g. – pavēles par personālsastāvu, darba algu un honorāru izmaksas saraksti, atbrīvoto darbinieku personas lietas, darbinieku saraksti. Trūkst 1950.–1958. g. dokumentu.

LNA Valmieras ZVA	260. fonds. Likvidēto apriņķu un rajonu laikrakstu redakciju apvienotais arhīva fonds, 1945–1963	30	**"Smiltenes Kolhoznieks"** 1950.–1958. g.; **"Padomju Smiltene"** 1958.–1959. g. Smiltenes rajons	Gada pārskati, štatu saraksti, nodošanas–pieņemšanas akts, mainoties redaktoriem, algu un honorāru izmaksas saraksti, atbrīvoto darbinieku personas lietas.
LNA Valmieras ZVA	423. fonds. Limbažu rajona laikraksta "Auseklis" redakcija, 1947–1994	342	**"Padomju Zeme"** 1947.–1962. g.; **"Progress"** 1967.–1990. g.; **"Auseklis"** no 1990. g. Limbažu apriņķis/rajons	Budžets, štatu saraksti un darba algu fonds, gada pārskati ar pielikumiem, redaktora pavēles ražošanas jautājumos, laikraksta numuru obligātie eksemplāri par 1967.–1994. g., personālsastāva dokumenti par 1947.–1994. g. – pavēles personālsastāva jautājumos, algu un honorāru izmaksas saraksti, personīgo kontu kartītes, atbrīvoto darbinieku personas lietas. *Piezīmes.* Laikraksta "Padomju Zeme" 1948.–1963. g. dokumenti arī 260. fondā.
LNA Valmieras ZVA	433. fonds. Valkas rajona laikraksta "Mūsu Zeme" redakcija, 1945–1992	548	**"Mūsu Zeme"** 1944.–1953. g.; **"Darba Karogs"** 1953.–1962., 1963.–1989. g.; **"Mūsu Zeme"** 1989.–1992. g. Valkas apriņķis/rajons	Bilances, budžeta, štatu reģistrācijas dokumenti par 1953.–1961. g., redakcijas darba plāni, atskaites, ieņēmumu un izdevumu tāmes, gada bilances, štatu saraksti, budžets, statistiskās atskaites, redaktora pavēles ražošanas jautājumos, laikraksta numuru obligātie eksemplāri par 1963.–1991. g., personālsastāva dokumenti par 1945.–1992. g. – pavēles personālsastāva jautājumos, algu un honorāru izmaksas saraksti, atbrīvoto darbinieku personas lietas. Trūkst pastāvīgi glabājamo dokumentu par 1944.–1952. g. *Piezīmes.* Laikraksta "Darba Karogs" 1957.–1962. g. dokumenti arī 260. fondā.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Ventspils ZVA	329. fonds. Talsu rajona laikraksts "Talsu Vēstis", 1945–1991	342	**"Padomju Karogs"** 22.05.1945.–20.05.1989.; **"Talsu Vēstis"** 20.05.1989.–28.11.1991. Talsu rajons	Laikraksta eksemplāri par 1945.–1957., 1959.–1991. g. un korespondence par 1979.–1986. g. Pamatdarbību raksturojošie dokumenti – darba plāni, štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu tāmes un bilances, nepublicētie raksti un publicēto rakstu uzmetumi ar labojumiem. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 144 glabājamās vienības. Personāla dokumenti – 198 glabājamās vienības.
LNA Ventspils ZVA	380. fonds. Ventspils novada laikraksts "Ventas Balss", 1945–1991	572	**"Padomju Venta"** 1945.–15.05.1962., Ventspils pilsēta un rajons; **"Ventas Balss"** 16.05.1962.–15.09.1989. Ventspils pilsēta; **"Ventas Balss"** 15.09.1989.–27.11.1991. Ventspils pilsēta un rajons	Laikraksta eksemplāri latviešu un krievu valodā par 1945.–1956., 1958., 1965.–1991. g., autoru vēstuļu oriģināli lietām, kurās atrodas Ventspils literātu dzejas un prozas manuskripti par 1965.–1967., 1969., 1971.–1974., 1979.–1984. g., pamatdarbību raksturojošie dokumenti – darba plāni, štatu saraksti, ieņēmumu un izdevumu tāmes un bilances. Trūkst laikraksta eksemplāri par 1957., 1959.–1964. g. *Piezīmes.* Pastāvīgi glabājamie dokumenti – 291 glabājamā vienība. Personāla dokumenti – 281 glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	940. fonds. Ventspils rajona Ugāles pagasta padome, 1998. g. jūnijs–novembris, 2001. g. jūnijs–2009. g. decembris	5	**"Ugāles Ziņas"** Ugāles pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. jūnija līdz novembrim (Nr. 12–14), no 2001. g. jūnija līdz 2009. g. decembrim (Nr. 1–109). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 148., 439., 442., 448., 479. glabājamā vienība.

LNA Ventspils ZVA	942. fonds. Ventspils rajona Tārgales pagasta padome, 1998. g. marts–2008. g. decembris	11	**"Tārgales Vēstis"** Tārgales pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri līdz 2008. g. decembrim (Nr. 1–112). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 144., 175., 222., 268., 310., 364., 404., 435., 479., 512., 565. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	945. fonds. Ventspils rajona Ances pagasta padome, 1996. g. marts–2008. g. decembris	11	**"Ance"** Ances pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri līdz 2008. g. decembrim (Nr. 1–144). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 136., 162., 211., 232., 262., 294., 321., 347., 376., 416., 445. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	949. fonds. Ventspils rajona Užavas pagasta padome, 2001. g. aprīlis–2008. g. decembris	7	**"Užavas Avīzīte"** Usmas pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2001. g. aprīļa līdz 2005. g. decembrim (Nr. 1–43), no 2007. g. janvāra līdz 2008. g. decembrim (Nr. 50–73). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 158., 159., 180., 204., 240., 305., 322. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	950. fonds. Talsu rajona Ģibuļu pagasta padome, 1998. g. jūlijs–2009. g. jūnijs	12	**"Pagasta Balss"** Ģibuļu pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. jūlija līdz 2009. g. jūnijam (Nr. 1–131). *Piezīmes.* 5. uzskaites saraksts, 80., 95., 127., 142., 177., 204., 232., 263., 299., 333., 374., 392. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	953. fonds. Talsu rajona Dundagas pagasta padome, 1997. g. janvāris–2008. g. decembris	12	**"Dundagas Pagasta Ziņas"** 1996.–2001. g.; **"Dundadznieks"** 2002.–2008. g. Dundagas pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. 16. janvāra līdz 2001. g. 12. oktobrim (Nr. 6–86, "Dundagas Pagasta Ziņas"), no 2003. g. janvāra līdz 2008. g. decembrim (Nr. 1/14–12/81, "Dundadznieks"). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 121., 154., 205., 226., 285., 407., 472., 507., 550., 595., 646., 659. glabājamā vienība.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Ventspils ZVA	954. fonds. Ventspils rajona Piltenes pilsētas dome, 2004. g. janvāris–2008. g. decembris	4	**"Piltenes Ziņas"** Piltenes pilsēta	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2004. g. janvāra līdz 2008. g. decembrim (Nr. 92–124). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 346., 379., 408., 231. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	960. fonds. Ventspils rajona Jūrkalnes pagasta padome, 1996. g. februāris–2009. g. jūnijs	15	**"Maģie Suiti"** Jūrkalnes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1996. g. februāra līdz 2009. g. jūnijam (Nr. 1–155). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 32., 44., 55., 67., 72., 93., 115., 131., 155., 185., 219., 248., 299., 335., 361. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	961. fonds. Talsu pilsētas dome, 2001. g. novembris–2009. g. jūlijs	9	**"Deviņu Pakalnu Pilsēta"** Talsu pilsēta	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2001. g. novembra līdz 2009. g. jūlijam, izdevumi nav numurēti. *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts 368., 382., 409., 449., 498., 562., 626., 696., 757. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	962. fonds. Ventspils rajona Zlēku pagasta padome, 2002. g. marts–2009. g. decembris	8	**"Zlēku Ziņas"** Zlēku pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2002. g. marta līdz 2009. g. decembrim (Nr. 2–63). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 134., 156., 183., 226., 255., 282., 298., 341. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	963. fonds. Ventspils rajona Ziru pagasta padome, 2001. g. maijs	1	**"Ziras"** Ziru pagasts	Valsts glabāšanā nodots 2001. g. maija eksemplārs Nr. 39. *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 212. glabājamā vienība.

LNA Ventspils ZVA	964. fonds. Ventspils rajona Vārves pagasta padome, 1997. g. maijs–2008. g. decembris	12	**“Vārves Avīze”** Vārves pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. maija līdz 2008. g. decembrim (Nr. 1–109). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 131., 172., 216., 249., 284., 313., 346., 378., 420., 463., 505., 537. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	965. fonds. Talsu rajona Valdemārpils pilsētas dome, 1997. g. jūnijs–2008. g. novembris	12	**“Valdemārpils Ziņas”** Valdemārpils pilsēta	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. jūnija līdz 2008. g. novembrim (Nr. 1–85). *Piezīmes.* 6. uzskaites saraksts, 82., 95., 127., 144., 174., 201., 232., 258., 290., 344., 375., 405. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	968. fonds. Talsu rajona Sabiles pilsētas dome, 1999. g. janvāris–2000. g. augusts	2	**“Sabile”** Sabiles pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1991. g. janvāra līdz 2000. g. augustam, izdevumi nav numurēti. *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 133., 153. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	969. fonds. Ventspils rajona Popes pagasta padome, 1997. g. maijs–2008. g. decembris	12	**“Pope”** Popes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. (Nr. 1) līdz 2008. g. decembrim (nav numurēts). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 84., 104., 133., 150., 170., 186., 203., 219., 244., 267., 300., 329. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	970. fonds. Talsu rajona Mērsraga pagasta padome, 1997. g. aprīlis–2008. g. decembris	13	**“Kurzemes Pērle”** 1997.–28.03.2001., **“Mērsraga Avīze”** 14.05.2001.–17.12.2008. Mērsraga pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. 15. aprīļa līdz 2001. g. 28. martam (Nr. 3–43, “Kurzemes Pērle”), no 2001. g. 14. maija līdz 2008. g. 17. decembrim (Nr. 1–94, “Mērsraga Avīze”). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 118., 172., 237., 261., 262., 284., 308., 333., 365., 396., 425., 445. glabājamā vienība.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Ventspils ZVA	971. fonds. Talsu rajona Lubes pagasta padome, 1997. g. februāris–2009. g. aprīlis	7	**"Lubes Pagasta Vēstis"** Lubes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. februāra līdz 2001. g. martam (Nr. 1–12), no 2008. g. marta līdz 2009. g. aprīlim (Nr. 13–17). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 49., 68., 99., 189., 217., 382., 400. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	972. fonds. Talsu rajona Lībagu pagasta padome, 1998. g. janvāris–2009. g. jūnijs	12	**"Pagasta Ziņas"** Lībagu pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. janvāra līdz 2009. g. jūnijam (Nr. 1–136). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 138., 156., 177., 216., 241., 283., 308., 351., 379., 404., 428., 442. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	973. fonds. Talsu rajona Abavas pagasta padome, 1999. g. janvāris–2000. g. jūlijs	2	**"Abavas Vēstnesis"** Abavas pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. janvāra līdz 2009. g. jūnijam (Nr. 1–136). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 138., 156., 177., 216., 241., 283., 308., 351., 379., 404., 428., 442. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	974. fonds. Talsu rajona Balgales pagasta padome, 1997. g. decembris–2009. g. maijs	12	**"Balgales Ziņas"** Balgales pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. decembra līdz 2009. g. maijam (Nr. 1–82). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 86., 120., 147., 185., 204., 223., 249., 273., 289., 323., 345., 356. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	975. fonds. Talsu rajona Laidzes pagasta padome, 1994. g. maijs–2009. g. maijs	16	**"Laidze"** Laidzes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1994. g. maija (pirmie izdevumi nav numurēti) līdz 2009. g. maijam (Nr. 176). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 106., 107., 108., 109., 112., 135., 160., 196., 221., 238., 258., 277., 304., 326., 342., 356. glabājamā vienība.

LNA Ventspils ZVA	976. fonds. Talsu rajona Laucienes pagasta padome, 2001. g. aprīlis–2009. g. maijs	9	**"Nurmes Vēstis"** Laucienes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2001. g. aprīļa līdz 2009. g. jūnijam (Nr. 91). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 213., 241., 274., 303., 345., 388., 448., 495., 410. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	983. fonds. Talsu rajona Rojas pagasta padome, 1999. g. novembris–2008. g. jūlijs	10	**"Banga"** Talsu rajons	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1999. g. 5. novembra līdz 2008. g. 18. jūlijam (Nr. 615–1042). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 172., 186., 209., 233., 263., 308., 339., 371., 404., 422. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	984. fonds. Talsu rajona Vandzenes pagasta padome, 1998. g. decembris–2008. g. novembris	11	**"Vandzene"** Vandzenes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. decembra (bez numura) līdz 2008. g. novembrim (Nr. 68). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 113., 138., 160., 292., 309., 326., 351., 376., 399., 424., 446. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	990. fonds. Ventspils rajona Puzes pagasta padome, 2003. g. janvāris–2008. g. decembris	6	**"Blāzma"** Puzes pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2003. g. janvāra līdz 2008. g. decembrim (Nr. 95–165). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 199., 217., 274., 303., 332., 347. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	991. fonds. Talsu rajona Kolkas pagasta padome, 2001. g. augusts–2002. g. septembris	1	**"Kolkasrags"** Kolkas pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2001. g. augusta līdz 2002. g. septembrim. *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 135. glabājamā vienība.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
LNA Ventspils ZVA	992. fonds. Talsu rajona Stendes pilsētas dome, 1995. g. novembris–2008. g. decembris	14	**"Stendes Ziņas"** Stendes pilsēta	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1995. g. novembra līdz 2008. g. decembrim, izdevumi nav numurēti. *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 62., 63., 67., 79., 99., 119., 143., 168., 191., 211., 237., 267., 296., 320. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	995. fonds. Talsu rajona Ķūļciema pagasta padome, 2003. g. jūnijs–2009. g. marts	7	**"Pagasta Vēstis"** Ķūļciema pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2003. g. jūnija līdz 2009. g. martam (Nr. 11–33). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 156., 174., 200., 221., 248., 259., 266. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	1014. fonds. Talsu rajona Īves pagasta padome, 1998. g. februāris–2008. g. novembris	11	**"Tiņģere"** Īves pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1998. g. februāra līdz 2008. g. novembrim (Nr. 21–103). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 74., 95., 115., 138., 159., 182., 200., 225., 257., 281., 306. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	1015. fonds. Talsu rajona Virbu pagasta padome, 1997. g. jūnijs–2008. g. novembris	12	**"Virbu Vēstis"** 1997. g.; **"Jaunpagastnieks"** 1998.–2008. g. Virbu pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1997. g. jūnija līdz 1997 . g. decembrim (Nr. 1–9), no 1998. g. septembra līdz 2008. g. novembrim (Nr. 1–75). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 99., 105., 120., 139., 164., 183., 197., 213., 235., 259., 279., 302. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	1016. fonds. Talsu rajona Valdgales pagasta padome, 1996. g. decembris–2009. g. jūlijs	14	**"Pagasta Vēstis"** Valdgales pagasts	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 1996. g. decembra līdz 2009. g. jūlijam (Nr. 1–125). *Piezīmes.* 3. uzskaites saraksts, 87., 90., 122., 147., 183., 216., 252., 275., 298., 326., 256., 383., 406., 422. glabājamā vienība.

LNA Ventspils ZVA	1046. fonds. Talsu rajona Sabiles novada dome. 2000. g. septembris–2009. g. jūnijs	9	**“Sabiles Novada Vēstnesis”** Sabiles novads	Valsts glabāšanā nodoti eksemplāri no 2000. g. septembra līdz 2009. g. jūnijam, izdevumi nav numurēti. *Piezīmes.* 1. uzskaites saraksts, 35., 102., 142., 197., 252., 297., 343., 385., 457. glabājamā vienība.
LNA Ventspils ZVA	5103. fonds. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Ventas Balss”, 1994–2020	90	**“Ventas Balss”** Ventspils pilsēta un novads	Fondā apkopoti laikraksta eksemplāri, kas uzkrājušies arhīvā kā abonētais preses izdevums. *Piezīmes.* SIA “Ventas Balss” ir privāta sabiedrība, kas nav valsts arhīva uzraudzības iestāde un dokumentus valsts glabāšanā nenodod.
LNA Ventspils ZVA	5104. fonds. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Talsu Vēstis”, 2000–2020	70	**“Talsu Vēstis”** Talsu pilsēta, Talsu novads, Dundagas novads, Mērsraga novads	Fondā apkopoti laikraksta eksemplāri, kas uzkrājušies arhīvā kā abonētais preses izdevums un saņemti kā dāvinājums no SIA “Talsu Vēstis”.
Bijušais Tukuma ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	67. fonds. Saldus rajona laikraksta “Padomju Dzimtene” redakcija, 1950–1959	4	**“Padomju Dzimtene”** Saldus rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, štatu saraksts un tāmes, mēneša atskaites, ceturkšņa atskaites, pārstrādātie lietu apraksti.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
Bijušais Tukuma ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	177. fonds. Saldus rajona sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Saldus Zeme II", 1963–1992	28	**"Padomju Zeme"** 1963.–1989. g.; **"Saldus Zeme"** 07.02.1989.–25.11.1991.; Saldus rajona SIA **"Saldus Zeme"**, 26.11.1991.–1992. Saldus rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, štatu saraksts un apstiprinātais darba algu fonds, ieņēmumu un izdevumu tāme, ieņēmumu un izdevumu plāns, bilance un pārskati ar pielikumiem, atskaite par darba algu fonda izlietošanu, galvenā grāmata, nodošanas–pieņemšanas akti, mainoties redaktoram, finanšu ražošanas plāni, apstiprināta lietu nomenklatūra, pastāvīgi glabājamo dokumentu materiāli, apraksti un atlases akti, redaktora pavēles par pamatdarbības jautājumiem, pilnsapulču protokoli, vietējās komitejas sēžu protokoli, darba plāni, arodkomitejas sēžu protokoli.
Bijušais Tukuma ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	288. fonds. Laikraksts "Tukuma Ziņotājs", 1946–1962	13	**"Tukuma Ziņotājs"** Tukuma rajons	Ieņēmumu un izdevumu tāme, obligātie eksemplāri, darbības pārskats, štatu saraksts, redakcijas nodošanas–pieņemšanas akts, mainoties redaktoriem, materiāli par laikraksta "Tukuma Ziņotājs" likvidāciju.
Bijušais Tukuma ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	350. fonds. Laikraksts "Komunisma Rīts", 1962–1988	27	**"Komunisma Rīts"** Tukuma rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, štatu saraksts un apstiprinātais darba algu fonds, ieņēmumu un izdevumu tāme, bilance un pārskati ar pielikumiem, akts par zīmogu iznīcināšanu, akts par fotokopiju nodošanu muzejam, lietu nomenklatūra, finanšu ražošanas plāni, atskaites par darba algu un honorāriem, ceturkšņa darba plāni, nolikums par redaktora tiesībām un pienākumiem, ienākušās korespondences ar zinātnisku, vēsturisku un praktiskās nozīmes vērtību, nodošanas–pieņemšanas akts, mainoties redaktoriem, ražošanas apspriežu protokoli.

Bijušais Tukuma ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	482. fonds. Tukuma rajona pašvaldības uzņēmuma laikraksta "Tukuma Ziņotājs" redakcija, 1989–1994	5	**"Tukuma Ziņotājs"** Tukuma rajons	Laikraksta numuru obligātie eksemplāri, ražošanas apspriežu protokoli, štatu saraksts un apstiprinātais darba algu un honorāru fonds, finanšu ražošanas plāni, bilances ar pielikumiem, darba algu un honorāru atskaites, pamatlīdzekļu inventarizācijas akti.
Bijušais Jelgavas ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	376. fonds. Bauskas rajona laikraksta "Bauskas Darbs" redakcija, 1945–1955	5	**"Bauskas Darbs"** Bauskas rajons	Štatu saraksti, izdevumu tāmes, gada atskaites, pieņemšanas–nodošanas akts, mainoties redaktoriem, atskaites par darbinieku skaitu, lēmums par nolikuma apstiprināšanu un nolikums, bilance, darba plāni.
Bijušais Jelgavas ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	908. fonds. Laikraksta "Zemgales Komunists" redakcija, 1944–1962	14	**"Zemgales Komunists"** Jelgavas pilsēta un rajons	Budžets, ieņēmumu un izdevumu tāmes, bilance, pieņemšanas–nodošanas akts, mainoties redaktoriem, atskaites par darba algu fondu un darbinieku skaitu, pieņemšanas–nodošanas akti sakarā ar laikraksta likvidāciju.
Bijušais Jelgavas ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	1107. fonds. Auces rajona laikraksta "Auces Komunārs" redakcija, 1950–1959	10	**"Auces Komunārs"** Auces rajons	Darba plāni, izdevniecības pārbaudes akts, statistiskie pārskati par darbinieku skaitu un algu fondu, darbības pārskati, tāmes, štatu saraksti un saimnieciskie izdevumi, pieņemšanas–nodošanas akti sakarā ar laikraksta likvidāciju, laikraksta tirāžas grāmatas.

Arhīvs	Fonda nosaukums, numurs, datējums	Apjoms (gl. vien.)	Preses izdevumu nosaukumi	Informācijas sfēra un saturs
Bijušais Jelgavas ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	1108. fonds. Elejas rajona laikraksta "Sociālisma Uzvara" redakcija, 1950–1955	4	**"Sociālisma Uzvara"** Elejas rajons	Tāmes, štatu saraksti un saimnieciskie izdevumi, statistiskie pārskati par darbinieku skaitu un algu fondu.
Bijušais Jelgavas ZVA, tagad Zemgales reģionālais arhīvs	1109. fonds. Dobeles rajona laikraksta "Brīvais Darbs" redakcija, 1950–1962	13	**"Brīvais Darbs"** Dobeles rajons	Darba plāni, bilance, štatu saraksti un budžets, atskaites par darba algu fondu un darbinieku skaitu, laikraksta tirāžas un abonentu uzskaites žurnāls.

JAUNĀKĀ LITERATŪRA

ZINĀTNISKIE PĒTĪJUMI

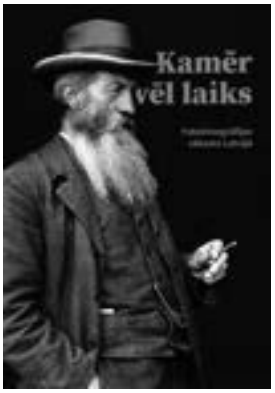

Bartkeviča, Anna, Kalna, Santa, Ķikuts, Toms (sast.) (2022). *Kamēr vēl laiks. Fotoetnogrāfijas sākums Latvijā.* Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 190 lpp.
ISBN 9789984747576

Šis izdevums ir unikāls pētījums par fotoetnogrāfijas attīstību Latvijas teritorijā. Izdevumā apskatāmas agrīnās fotogrāfijas, kas dokumentē senās tradīcijas Latvijas teritorijā – dažādi lauku darbi, darbarīki, sadzīves priekšmeti, apģērbs, zemnieku un zvejnieku sētu apbūve –, kas ir izzudušas no mūsu ikdienas. Fotouzņēmumi atklāj, kā ir izmainījusies Latvijas ainava pēdējo 150 gadu laikā. Publicēto fotogrāfiju tapšanas laiks ir no 19. gs. 60. gadiem līdz 20. gs. sākumam, un tās mērķtiecīgi uzņemtas etnogrāfisko pētījumu veikšanai. Grāmatā publicētas 179 unikālas vēsturiskās fotogrāfijas, no kurām lielākā daļa glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā. Grāmatā iekļauti fotouzņēmumi arī no Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves, Viļņas Universitātes bibliotēkas un Somijas Kultūras mantojuma aģentūras krājuma.

Beķere, Kristīne (2022). *Latvijas labā. Politiskā darbība trimdā 20. gadsimta 40.–80. gados.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 303 lpp.
ISBN 9789934188701

Monogrāfija aplūko trimdas latviešu politisko darbību un to, kā tā veicināja Latvijas valstiskuma atjaunošanu. Grāmatā detalizēti raksturota gan trimdas kopienu veidošanās, gan tās politiskās darbības aizsākumi, un tas, kā tika izplatīta informācijas par Baltijas valstīm, izmantojot dažādu mediju palīdzību vai rīkojot pasākumus un uzturot dzīvas latviskās tradīcijas. Šajā pētījumā izmantoti dokumenti no 17 dažādu valstu un organizāciju arhīviem. Grāmatā iekļauta arī detalizēta informācija par trimdas vēstures avotiem, to stāvokli un pieejamību arhīvos dažādās valstīs. Šīs monogrāfijas pamatā ir 2020. gadā autores aizstāvētā disertācija.

Bruņinieks, Haralds (2022). ***Nāvi mānot: Sēlijas–Aknīstes, Biržu, Elkšņu, Gārsenes, Saukas, Susējas un Viesītes pagasta nacionālie partizāni, 1944.–1952. gads.*** **Rīga: Latvijas Mediji, 543 lpp.**

ISBN 9789934291258

Nacionālo partizānu darbība šajā grāmatā raksturota, pievēršoties notikumu un personību izpētei. Grāmatā autors detalizēti aplūko nacionālo partizānu uzbrukumus padomju varas orgānu pārstāvjiem, kolaborantiem un civiliedzīvotājiem, raksturo partizānu cīņas taktiku, arī padomju okupācijas varas izmantotās metodes cīņai pret mežabrāļiem, apraksta mežabrāļu ikdienu. Grāmatas pēdējā nodaļa veltīta statistikai. Notikumi aprakstīti detalizēti, veikta avotpētnieciskā kritika. Pētījumā aplūkota Sēlijas kultūrvēsturiskā telpa, izmantoti mutvārdu vēstures avoti un arhīvu materiāli. Kopumā izpētīti avoti par 132 nacionālajiem partizāniem. Grāmatas pielikumā atrodamas nacionālo partizānu biogrāfijas ar portretiem. Izdevuma beigās iekļauts personu rādītājs. Izdevums papildināts ar bagātīgu vizuālo materiālu un fotogrāfijām.

Daukšte, Vija (2021). ***Vācbaltiešu elites skolu politika un tautas izglītība Vidzemē 19. gadsimtā.*** **Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 222 lpp.**

ISBN 9789934610073

Pētījums raksturo sarežģīto un svarīgo laika posmu latviešu nācijas tapšanas procesā – 19. gs., tā norises un pagrieziena punktus, uzmanību pievēršot izglītības jautājumiem. Pētījums papildina vispārējo kopainu par valdošo kārtu politiku tautas izglītībā Vidzemē 19. gs. gaitā. Autore pievēršas izglītības sistēmas raksturojumam Latvijā 18. gs. beigās, izglītības reformām Krievijas impērijā 19. gs. sākumā, izglītības jautājumiem Vidzemes zemnieku likumos, tautskolu likumdošanai un mācību saturam skolās. Šajā izglītības sistēmā skolojās pirmās latviešu intelektuāļu paaudzes. Pētījums balstīts nepublicētos vēstures avotos, kas glabājas dažādās atmiņas institūcijās Latvijā, Igaunijā, Krievijā un Vācijā.

Dimants, Ainārs (2022). ***Latvijas prese 200 gados. No "Latviešu Avīzēm" līdz digitālo mediju laikmetam. Latvijas plašsaziņas mediju sistēmas vēsture no pirmsākumiem līdz mūsdienām.*** **Rīga: Latvijas Mediji, 367 lpp.**

ISBN 9789934291173

Monogrāfija ir apjomīgs zinātnisks pētījums par preses vēsturi Latvijā, tās pirmsākumiem un attīstības gaitu. Preses vēsture izstāstīta mijiedarbībā ar Latvijas vēstures politiskajiem un ekonomiskajiem procesiem, uzskatāmi aplūkotas problēmas un izvērtētas cēloņsakarības. Izdevumam ir divas nodaļas. Pirmā nodaļa aptver laika posmu no drukāto mediju attīstības Krievijas impērijas laikā līdz neatkarīgās starpkaru Latvijas mediju sistēmas analīzei un plašsaziņas mediju darbībai padomju un vācu okupācijas laikā. Otrā nodaļa aplūko presi trešās atmodas laikā un jaunas mediju sistēmas izveidošanu un tās iekļaušanos Eiropas Savienības mediju tirgū, kā arī pārmaiņas, kas veidojās, medijiem digatalizējoties. Monogrāfijā līdzās latviešu medijiem ir iekļauti arī mazākumtautību mediji Latvijas teritorijā.

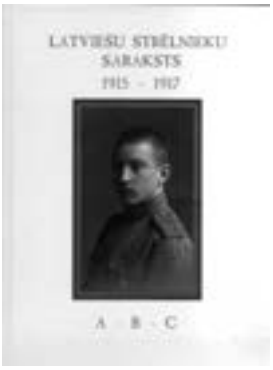

Hartmanis, Jānis (sast.) (2023). ***Latviešu strēlnieku saraksts, 1915–1917.*** **1. sēj.:** ***A, B, C.*** **Rīga: Namejs Zeltiņš, 408 lpp.**

ISBN 9789984823508

Strēlnieku saraksta pirmajā sējumā apkopoti dati par 9915 karavīriem, kuru uzvārda sākuma burts ir no A līdz Č. Dati par katru karavīru ir īsi un koncentrēti, vairāk informācijas iespējams atrast par virsnieku dzīves gājumu. Pašlaik zināmais latviešu strēlnieku skaits ir 46 745 cilvēki. Diemžēl dokumentāro liecību par visiem strēlniekiem nav un bieži vien tās ir nepilnīgas. Ar šo sējumu aizsākas sistemātisks latviešu strēlnieku datu apkopojums, un šī saraksta izdošana un papildināšana turpināsies.

Jēkabsons, Ēriks (2022). ***Latviešu virsnieki Krievijas impērijas armijā, 19. gadsimta otrā puse – 1914. gads.*** **Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 542 lpp.**

ISBN 9789934188725

Monogrāfija aplūko latviešu tautības un izcelsmes virsnieku dienestu Krievijas impērijas armijā. Pētījums ir sadalīts četrās nodaļās. Trīs nodaļās analizēts karavīru dienests ģeopolitiski svarīgos konfliktos – Krievijas–Japānas karā un 1905.–1907. gada revolūcijā. Ceturtā nodaļa raksturo karavīru sociālo portretu un nacionālo pašapziņu no 19. gs. otrās puses līdz Pirmajam pasaules karam. Pētījumā izmantoti galvenokārt nepublicēti avoti no Krievijas arhīviem, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva, LNA Latvijas Valsts arhīva, arī Lietuvas un Igaunijas arhīviem. Pielikumā apjomīgā tabulā fiksēti biogrāfiskie dati par 702 latviešu tautības un izcelsmes virsniekiem. Papildu tabulā reģistrēti biogrāfiski dati par virsniekiem, kuru tautība vai izcelsme ir grūti nosakāma. Grāmatai pievienots personu rādītājs.

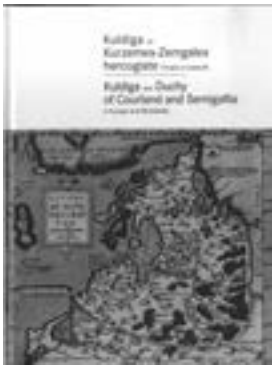

Kuldīga un Kurzemes–Zemgales hercogiste Eiropā un pasaulē. **Kuldīga: Kuldīgas novada muzejs, 328 lpp.**

ISBN 9789934899126

Šis ir starptautiskās zinātniskās konferences "Kurzemes un Zemgales hercogistes laiks – unikāls periods pasaules vēsturē" rakstu krājums, kura tapšanā piedalījušies 16 zinātnieki no Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Austrijas, Polijas un Nīderlandes. Rakstu krājumā aplūkoti Kurzemes un Zemgales hercogistes un Kuldīgas vēstures dažādi aspekti Eiropas un pasaules kontekstā, un tajā publicēti zinātnieku jaunāko pētījumu rezultāti. Izdevums iepazīstina ar Kurzemes un Zemgales hercogistes politiskās un militārās vēstures aspektiem, sabiedrības intelektuālo dzīvi un grāmatniecību, kā arī hercogistes mantojumu Kurzemē. Īpaša vieta izdevumā atvēlēta Kuldīgas pils un pilsētas vēsturei un hercogistes liecībām, ko joprojām glabā pilsētvide.

Lipša, Ineta (2022). ***Latvijas Bankas vēsture, 1922–1940.*** **Rīga: Latvijas Banka.**

ISBN 9789934578465 (e-grāmata, ePUB)

Par godu Latvijas Bankas 100 gadu jubilejai publicēts zinātnisks pētījums par Latvijas Bankas vēsturi – no centrālās bankas dibināšanas 1922. gadā līdz tās likvidācijai 1940. gadā. Grāmatas pirmajā daļā pētīti Latvijas Bankas pirmsākumi, tās Padomes un Valdes darbība līdz pat iestādes likvidācijai, kā arī aplūkots atšķirīgais un kopīgais starp Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Somijas centrālajām bankām. Izdevuma otrajā daļā autore pievēršas personu izpētei – Latvijas Bankas vadītājiem, Padomes locekļiem un 24 teritoriālo nodaļu vadītajiem, tādējādi atklājot jaunus stāstus par interesantām personībām. Pētījumā izmantots apjomīgs nepublicētu avotu klāsts. Izdevums papildināts ar bagātīgu vizuālo materiālu. Grāmatai pievienots personu rādītājs. Izdevums pieejams bezmaksas pdf un ePUB formātā.

Lipša, Ineta (2022). ***Viena. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā, 1922–1934.*** **Rīga: Friedrich-Ebert-Stiftung, 375 lpp.**

ISBN 9789934615016

Monogrāfija aplūko Latvijas sieviešu organizāciju darbību un sieviešu piedalīšanos sabiedriskajā un politiskajā dzīvē starpkaru Latvijā. Grāmata iezīmē viņu darbības sociālpolitisko kontekstu un šo organizāciju mērķus un rezultātus, kā arī iepazīstina lasītājus ar grozāmo sarakstu principu un tā ietekmi uz Saeimas un municipālajām vēlēšanām un politisko ainu kopumā. Izdevums organizēts septiņās nodaļās. Katra nodaļa aptver laika periodu no vienām Saeimas vēlēšanām līdz nākamajām. Pētījuma pamatā galvenokārt ir sieviešu organizāciju un partiju dokumenti, kas glabājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā.Pielikumā ir ievietota hronoloģija, kas apkopo sieviešu politiskās vēstures norises un pagrieziena punktus Latvijā starpkaru periodā, kā arī tabulas, kurās parādīti dati par sieviešu deputātu kandidātu rezultātiem Saeimas vēlēšanās un pilsētu domju un pagastu padomju vēlēšanās. Grāmatai pievienots personu rādītājs.

Mašnovskis, Vitolds (2022). ***Muižas Latvijā: vēsture, arhitektūra, māksla: enciklopēdija*****. 5. sēj. Rīga: DUE, 287 lpp.**

ISBN 9789934899928

Klajā nācis enciklopēdijas "Muižas Latvijā" pēdējais sējums, kurā apkopoti 83 muižu apraksti alfabētiskā secībā no burta T līdz Z. Tāpat kā iepriekšējos četros sējumos, par katru muižu dota svarīgākā informācija koncentrētā veidā – muižas atrašanās vieta, īss ekonomiskais raksturojums, īpašnieku vēsture, pils būvvēsture un saimnieciskās apbūves ansambļa un parka raksturojums. Kopumā enciklopēdijas "Muižas Latvijā" piecos sējumos apkopots informatīvais materiāls par gandrīz 1200 muižām. Muižu aprakstu bagātīgi papildināti ar ilustratīvo materiālu. Attēlu paraksti latviešu un vācu valodā.

Saulīte-Zandere, Inita (2022). ***Elegantā Rīga. Kultūrvēsturisks stāsts par modi un dzīvesstilu Latvijā 1918.–1940. gadā.*** **Rīga: Neputns, 1100 lpp.**

ISBN 9789934601569

Monogrāfija aplūko modes vēsturi Latvijā no 1918. līdz 1940. gadam. Par šī izdevuma galveno avotu kalpo agrāko gadu preses izdevumi, kas analizēti no kultūras, sociālā un tautsaimniecības skatpunkta. Izmantoti avoti no muzeju, bibliotēku un arhīvu krājumiem, kā arī no privātkolekcijām. Izdevums ir apjomīgs, taču nodaļu un atvērumu sadalījums un izkārtojums to padara pārredzamu un viegli uztveramu. Izdevums bagātīgi papildināts ar attēliem – gan preses izgriezumiem, gan fotogrāfijām un zīmējumiem. Izdevumam pievienots personu rādītājs. Atsevišķā pielikumā ir pazīstamāko modes nozaru pārstāvju Rīgā rādītājs un skaidrojošā vārdnīca.

Zinātniskie raksti, 9 **(IX) (2022). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 277 lpp.**

ISSN 2661-5134
ISSN 1691-5941 (e-resurss)

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātnisko rakstu 9. sējums izdots pēc 2021. gada rīkotā starptautiskā zinātniskā simpozija "Meklējot metodes un materiālus: fotogrāfijas mantojums kultūras un mākslas vēstures pētniecībā", ko organizēja Latvijas Nacionālā bibliotēka kopā ar Latvijas Mākslas akadēmiju un sadarbībā ar citiem partneriem. Šajā sējumā publicēti 13 zinātniskie raksti. Daļa pētījumu aplūko dažādu atmiņas institūciju kolekcijās glabāto fotogrāfisko krājumu un iepazīstina ar tā izpētes iespējām; daļa pievēršas fotogrāfijas un vizuālā mantojuma uzglabāšanas un izmantošanas atšķirīgajām metodoloģijām, kā arī inovatīvai pētniecībai. Rakstu autori ir dažādu nozaru speciālisti no Latvijas un Amerikas Savienotajām Valstīm. Teksts latviešu un angļu valodā, kopsavilkumi angļu un latviešu valodā.

Zinātniskie raksti, 10 **(X) (2022). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 215 lpp.**

ISSN 2661-5134
ISSN 1691-5941 (e-resurss)

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātnisko rakstu 10. sējumā "Latvijas kultūras vēstures aspekti avotu krātuvēs" iekļautas deviņas zinātniskas publikācijas. Pētījumu tēmas saistītas ar Latvijas vēsturi un kultūras mantojuma vērtībām, kā arī ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājumu bagātībām. Publicēti arī biogrāfiska rakstura pētījumi, kas atklāj personību saikni ar savu laikmetu. Pētījumu tēmas aptver laika periodu no 18. gs. beigām līdz 21. gs. sākumam. Teksts latviešu un angļu valodā, kopsavilkumi angļu un latviešu valodā.

ZINĀTNISKI KOMENTĒTAS AVOTU PUBLIKĀCIJAS

Ciganovs, Juris (red.) (2022). ***Latvijas rītausmā: trīs atmiņu stāsti par Latvijas Neatkarības karu, 1918–1920.*** **Rīga: Zvaigzne ABC, 334 lpp.**

ISBN 9789934098352

Izdevumā publicēti trīs atmiņu stāsti par Latvijas Neatkarības karu. Stāstu autori ir Latvijas armijas karavīri – Antons Grāmatiņš (1891–1969), Jānis Ķīselis (1897–1942) un Aleksandrs Indriksons (1893–1977). A. Grāmatiņa atmiņas pirmo reizi publicētas žurnālā "Daugavas Vanagu Mēnešraksts" 12 turpinājumos no 1968. līdz 1970. gadam. J. Ķīseļa atmiņas pirmo reizi izdotas 1935. gadā ar nosaukumu "Cīņa par dzimteni", vēlāk grāmata izdota vairākkārt trimdā. A. Indriksona pierakstītajām atmiņām šis ir pirmizdevumus. A. Indriksons atmiņas rakstīja trimdā ASV, un 1993. gadā tās nonāca Latvijas Kara muzeja krājumā, kur tās glabājas arī tagad. Izdevumā izmantotas fotogrāfijas no Latvijas Kara muzeja krājuma.

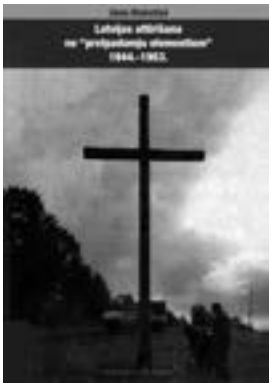

Riekstiņš, Jānis (sast.) (2021). ***Latvijas attīrīšana no "pretpadomju elementiem", 1944–1953.*** **Rīga: LR Tieslietu ministrija, 224 lpp.**

ISBN 9789934836343

Dokumentu krājums sagatavots, pamatojoties uz Latvijas arhīvos glabātajiem dokumentiem, pārsvarā izmantojot LNA Latvijas Valsts arhīva dokumentus. Izdevumā apkopotie materiāli vēsta par padomju totalitārā režīma īstenoto noziedzīgo politiku – tā saukto pretpadomju elementu likvidāciju. No Latvijas okupācijas sākuma 1940. gada jūnijā tika veikta vērienīga "pretpadomju elementu" meklēšana un represēšana, kas bija viens no svarīgākajiem padomju varas īstenotajiem pasākumiem Latvijas sovjetizācijas procesā, lai nodrošinātu padomju okupācijas režīma pastāvēšanu.

AVOTI

Geka, Dzintra (2022). ***Mātes Sibīrijā. Intervijas ar 1941. gada 14. jūnijā izsūtītajām mātēm un viņu bērniem. Interviju fragmenti no 1941. gada 14. jūnija izsūtīto bērnu atmiņu stāstiem.*** **Rīga: Fonds "Sibīrijas bērni", 575 lpp.**

ISBN 9789934901614

1941. gada 14. jūnijā no Latvijas deportēja 15 424 iedzīvotājus. Grāmatas pirmajā daļā apkopoti atmiņu stāsti par mātēm Sibīrijā, un tās ir Velta Ādama, Lūcija Bērzkalna, Jūlija Cinovska, Velta Dūdele, Šarlote Eiduka, Leonora Gaisiņa, Elizabete Johansone, Zigrīda Kēse (Kūns), Ida Rumba, Donāta Kuļikovska (Kalnača), Helēna Lakone, Ilga Sofija Ozoliņa, Anna Astrīda Peciņa, Austra Poludņicina (Freimane), Ilga Anna Repše (Dedzis), Margrieta Silenieks (Otaņķe), Kēta Teikmane (Andersone) un Marta Zeima. Katram stāstam pievienotas fotogrāfijas no personīgajiem arhīviem. Grāmatas otrajā daļā publicēti interviju fragmenti no 1941. gada 14. jūnijā 215 izsūtīto bērnu atmiņu stāstiem.

POPULĀRZINĀTNISKĀS GRĀMATAS

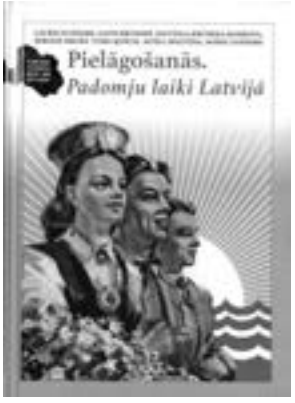

Zanders, Māris (red.) (2022). ***Pielāgošanās. Padomju laiki Latvijā.*** **Rīga: Aminori, 332 lpp.**

ISBN 9789934612114

Sērijā "Latvijas vēstures mīti un versijas" iznācis jau piektais izdevums, kas aplūko Latvijas politiskās, sociālās un sabiedriskās dzīves aspektus padomju okupācijā. Intervijās Mārim Zanderam Lauris Gundars, Gatis Krūmiņš, Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Sergejs Kruks, Toms Ķencis un Astra Spalvēna aplūko okupācijas perioda dzīves dažādus aspektus, paužot savu viedokli, stāstot atmiņas, interesantus piemērus un rosinot pārdomas lasītājos. Aplūkotas tādas tēmas kā baznīcas un padomju varas attiecības, svētku svinēšana, padomju folklora un ēdiena kultūra. Izdevums ir bagātīgi papildināts ar attēliem.

HRONIKA

2022. GADA JŪLIJS–DECEMBRIS

1.–31. jūlijā programmas "Nodarbinātības pasākumi vasaras brīvlaikā personām, kuras iegūst izglītību vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs" ietvaros LNA strādā 14 skolēni.

1. jūlijā LNA Alūksnes ZVA atklāj izstādi "Rajonu laikraksti Alūksnes arhīva fondos".

1. jūlijā LNA Latvijas Valsts arhīva Dokumentu aprakstīšanas nodaļas galvenajai arhīvistei Baibai Zālītei 30 gadu darba jubileja.

4.–25. jūlijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa atrodas komandējumā Zviedrijā, lai pabeigtu 2017. gadā uzsākto latviešu diasporas dokumentu sakārtošanas projektu Zviedrijas Valsts arhīvā.

6. jūlijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Konstances Universitātes vēstures studenti no Šveices profesores Gabrielas Sinjori vadībā.

18. jūlijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīvistei Lilijai Bērziņai 10 gadu darba jubileja.

18. jūlijā–30. septembrī Latvijas Nacionālais arhīvs aicina apmeklēt Aleksandra Čaka 120. jubilejai veltīto dokumentāro liecību izstādi "Mūžīgi Čaks" Liepājas Universitātē un iepazīties ar arhīvā uzkrāto daudzveidīgo dokumentu klāstu par dzejnieka un tulkotāja A. Čaka personību un laiku, kurā tapusi viņa daiļrade.

26.–29. jūlijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Digitalizācijas nodaļas arhīva ekspertes digitalizācijā Līva Leitlande un Mairita Lukianska un LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas arhīva eksperts uzziņu sistēmas jautājumos Aleksandrs Petrovs apmeklē Baltijas digitālo humanitāro zinātņu vasaras skolu programmā "Ziņu datu analīzes pamati" (*Baltic Summer School of Digital Humanities: Essentials of News Data Mining*), kas norisinās Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.

1.–31. augustā programmas "Nodarbinātības pasākumi vasaras brīvlaikā personām, kuras iegūst izglītību vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs" ietvaros LNA strādā septiņi skolēni.

3. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenajai arhīvistei Laumai Farhadovai 30 gadu darba jubileja.

4. augustā LNA Jēkabpils ZVA darbinieki piedalās pieredzes apmaiņas seminārā LNA Rēzeknes ZVA.

5. augustā LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše vada lekciju un ekskursiju arhīvā SIA "Mācību centrs plus" Eiropas Sociālā fonda projekta "Nodarbināto personu

profesionālās kompetences pilnveide" ietvaros profesionālās tālākizglītības programmas "Administratīvie un sekretāra pakalpojumi" izglītojamajiem.

5. augustā LNA Latvijas Valsts arhīva Izziņu nodaļas galvenajai arhīvistei Ilvai Smirnovai 20 gadu darba jubileja.

10. augustā LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše tiešsaistē vada lekciju un ekskursiju "Arhīvs" SIA "Mācību centrs plus" Eiropas Sociālā fonda projekta "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide" ietvaros profesionālās tālākizglītības programmas "Pārvaldes un personāla dokumentu izstrāde un aprite" izglītojamajiem.

11. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā norisinās TV3 raidījuma "TE!" sižeta filmēšana ar dzimtu pētnieces Agneses Lūses piedalīšanos.

17. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Dobeles Vācu kultūras biedrības pārstāvji, kas iepazīstas ar arhīvu un tajā glabātajiem dokumentiem par muižu vēsturi.

1. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Saimniecības sektora siltumapgādes un ventilācijas tehniķim Aigaram Zaharevskim 30 gadu darba jubileja.

2. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Saimniecības sektora apkopējai Innai Terašvili 20 gadu darba jubileja.

2. septembrī LNA Valmieras ZVA vecākajai ekspertei Mārai Stabrovskai 20 gadu darba jubileja.

2. septembrī–14. decembrī norisinās LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva organizētie Dr. Manfrēda fon Betihera 17.–19. gs. vācu rokrakstu paleogrāfijas semināri tiešsaistē, pateicoties Baltijas bruņniecības apvienības finansiālajam atbalstam, un tajos piedalās vairāk nekā 30 dalībnieku.

3. septembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Kino digitalizācijas un tehniskā nodrošinājuma nodaļas Klientu apkalpošanas speciālistei Dacei Krūmiņai 10 gadu darba jubileja.

7. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes bakalaura studiju programmas "Vēsture" 1. kursa studenti un iepazīstas ar arhīva darbību, uzziņu sistēmu un pētniecības iespējām.

8. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenajai arhīvistei Inesei Freimanei 30 gadu darba jubileja.

14. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu mācību ekskursijā apmeklē Rīgas Hanzas vidusskolas 12. klases skolēni.

15. septembrī LNA Daugavpils ZVA notiek ekskursija un praktiskā nodarbība Daugavpils Universitātes bakalaura studiju programmas "Vēsture" 3. kursa studentiem studiju kursā "Pēckara Daugavpils".

16. septembrī Latvijas Nacionālais arhīvs kopīgi ar Rakstniecības un mūzikas muzeju, Latvijas Nacionālo bibliotēku, Latvijas Nacionālo kultūras centru, Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtu, Latvijas Kultūras akadēmiju un Latvijas Kultūras darbinieku biedrību paraksta memorandu "Visi mūsu Dziesmusvētki", kas paredz sadarbību Dziesmu un deju svētku tradīcijas kopšanā, dokumentēšanā, izpētē un pieejamības nodrošināšanā.

19.–23. septembrī LNA direktores Māras Sprūdžas vadītā LNA delegācija Romā Itālijā apmeklē Starptautiskās arhīvu padomes (ICA) 9. ikgadējo konferenci "ICA Roma 2022:

arhīviem pārvarot robežas" (*ICA Roma 2022: Archives Bridging the Gap*). Māra Sprūdža pārstāv Latviju ICA Ģenerālajā asamblejā.

20. septembrī LNA Jēkabpils ZVA vecākā eksperte konsultante Zita Smiļģe vada semināru Aizkraukles novada kultūras iestāžu darbiniekiem "Par VVAIS lietošanu institūcijās, aprakstīšanas iespēja VVAIS".

21. septembrī Latvijas Nacionālā arhīva direktora vietnieks nacionālā dokumentārā mantojuma uzkrāšanas, arhīva attīstības un starptautisko sakaru jautājumos Gatis Karlsons, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadītāja Ineta Didrihsone-Tomaševska un Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenais fondu glabātājs Krišjānis Ābelīte apmeklē starptautiskās izstādes "Kurzemes un Zemgales hercogiste un Lietuvas dižkunigaitija, 1561–1795" atklāšanas pasākumu Šauļu vēstures muzejā "Aušra" Lietuvā. Izstādē pirmo reizi Lietuvā eksponēts 1569. gadā noslēgtais Kurzemes un Zemgales hercogistes inkorporācijas Polijas–Lietuvas ūnijā līguma oriģināls no LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva krājuma.

21. septembrī LNA Latvijas Valsts arhīvs atklāj virtuālo izstādi "Latviešu karavīru dzīve Rietumu Sabiedroto karagūstekņu nometnēs", kurā Latvijas Nacionālā arhīva dokumenti – gūstekņu un aculiecinieku atmiņas, Latvijas Sarkanā Krusta ziņojumi un video liecības – vēsta par latviešu karavīru leģionāru dzīves apstākļiem Rietumu Sabiedroto (ASV, Lielbritānija), kā arī franču un zviedru karagūstekņu nometnēs. Izstāde apskatāma: https://diaspora.arhivi.lv/karagustekni/.

21. septembrī–24. oktobrī Latvijas Nacionālais arhīvs, atzīmējot Baltu vienības dienu, aicina skolu jaunatni un visus interesentus apmeklēt Rīgas Svētā Pētera baznīcā eksponēto izstādi "Konstitucionālajam likumam – 30" par vēsturiskajiem notikumiem 1991. gada augusta puča dienās un Konstitucionālā likuma pieņemšanu.

22. septembrī akcijas "Uzlādē savējos LNA" dalībniekiem, jo īpaši aktīvākajām Latvijas Valsts vēstures arhīva vadītāju, Liepājas ZVA, Valmieras ZVA, LNA Institūciju dokumentu un arhīvu pārvaldības departamenta, Attīstības plānošanas nodaļas, Personāla vadības nodaļas komandām, tiek piedāvāta balva – ekskursija pa Rīgas pili.

23. septembrī LNA Alūksnes ZVA mācību ekskursijā apmeklē Alūksnes sākumskolas 2. klases skolēni.

26.–29. septembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas arhīvistes Madara Didrihsone un Ieva Ozoliņa piedalās Starptautiskās skaņas un audiovizuālo arhīvu asociācijas (IASA) 2022. gada konferencē (*International Association of Sound and Audiovisual Archives Conference 2022; IASA 2022*) ar prezentāciju "Slepeno arhīvu atvēršana: Latvijas PSR VDK audio un video kasešu digitalizācijas izaicinājumi" (*Breaking open the secret archives: challenges of digitizing the audio and video tapes of the KGB of Latvian SSR*).

28. septembrī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Gints Zelmenis piedalās Liepājas muzeja organizētā zinātniskā konferencē "Liepāja okupāciju laikā, 1940–1990" ar referātu "PSRS un LPSR valsts drošības iestāžu vadītāji Liepājā un Liepājas apkārtnē (1940–1991)".

28. septembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu mācību ekskursijā apmeklē Rīgas Celtniecības koledžas Restaurācijas katedras 1. kursa studenti.

29.–30. septembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Digitalizācijas nodaļas arhīva eksperte digitalizācijā Mairita Lukianska piedalās *Transkribus* lietotāju 2022. gada konferencē (*Transkribus User Conference 2022*) tiešsaistē par jaunākajām aktualitātēm rokraksta tekstu atpazīšanā.

4.–7. oktobrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde apmeklē Eiropas valstu arhīvu saglabāšanas vadītāju darba grupas tikšanos Prāgā Čehijā, kurā prezentē referātu "Apmācības par ārkārtas situācijām arhīvos" (*Training courses for emergency response in archives*).

5.–6. oktobrī Latvijas Nacionālā arhīva direktore Māra Sprūdža tiekas ar Somijas Nacionālā arhīva Attīstības nodaļas vadītāju profesoru Dmitriju Frolovu, lai vienotos par LNA un Somijas Nacionālā arhīva ilgstošu sadarbību Somijas vēstures dokumentu apzināšanā. Somijas Nacionālā arhīva pārstāvis šīs vizītes laikā iepazīstas ar LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentārā mantojuma bagātībām, īpašu uzmanību pievēršot dokumentiem par Latvijas un Somijas valstu attiecībām 20. gs., kā arī liecībām par somu izcelsmes iedzīvotājiem Krievijas impērijā.

10. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenajai arhīvistei Inesei Līcītei 20 gadu darba jubileja.

11. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu mācību ekskursijā apmeklē Rīgas Celtniecības koledžas Restaurācijas nodaļas audzēkņi.

11. oktobrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše un vecākā eksperte Kristīne Zinkeviča vada semināru Krāslavā "Dokumentu un arhīvu pārvaldības organizācija Krāslavas novada pašvaldības institūcijās".

12. oktobrī LNA Rēzeknes ZVA galvenā arhīviste Laila Tihovska vada izzinošu ekskursiju un radošās nodarbības "Iepazīt mūsdienu arhīvu!" Austrumlatvijas Tehnoloģiju vidusskolas 12.a un 12.b klases skolēniem.

12. oktobrī–7. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde, arhīva eksperte konsultante Līga Paušus, Restaurācijas nodaļas restauratori–eksperti Ieva Cesberga, Einārs Sondors un rokrakstu, dokumentu un grāmatu restauratores Guna Sarksņa un Inta Kiriloviča vada praktiskos seminārus "Dokumentu bojājumu veidi un to novēršanas metodes. Ārkārtas situāciju komplekts" Zemgales reģionālā arhīva, Jēkabpils, Ventspils, Cēsu zonālo valsts arhīvu un Personāla dokumentu valsts arhīva darbiniekiem.

13. oktobrī LNA Valmieras ZVA vada tiešsaistes mācību nodarbību "Kā neapjukt informācijas okeānā" Valmieras Dizaina un mākslas vidusskolas 4. kursa skolēniem.

13.–23. oktobrī Rīgas Starptautiskajā kinofestivālā (Riga IFF) demonstrē LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva digitalizēto un restaurēto filmu "Ievas paradīzes dārzs" (1990. g., rež. Arvīds Krievs) Eiropas Reģionālās attīstības fonda projektā "Kultūras mantojuma satura digitalizācija (2. kārta)".

14. oktobrī–15. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde un arhīva eksperte konsultante Līga Paušus Latvijas Nacionālā arhīva darbiniekiem tiešsaistē nolasa vienpadsmit lekcijas cikla "Papīrs – vēsture, izgatavošana un saglabāšana" ietvaros.

19. oktobrī LNA Rēzeknes ZVA galvenā arhīviste Laila Tihovska vada izzinošu ekskursiju un radošu nodarbību "Iepazīt mūsdienu arhīvu!" Rēzeknes 5. pamatskolas 6.b klases skolēniem.

20. oktobrī Latvijas Nacionālā arhīva administrāciju, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu un Latvijas Valsts arhīvu apmeklē arhīvisti no Vācijas – Jūlija Neltgena no Ziemeļreinas–Vestfālenes Valsts arhīva un Simons Klepers no Vācijas Federālā arhīva.

20.–22. oktobrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas restauratore–eksperte Ieva Cesberga piedalās Latvijas Restaurācijas biedrības organizētajā pieredzes apmaiņas braucienā uz Lietuvu, kur Viļņā apmeklē Vrubļevska bibliotēkas Restaurācijas nodaļu, kā arī tiekas ar Lietuvas Restauratoru biedrības pārstāvjiem.

21. oktobrī LNA Valmieras ZVA vada mācību nodarbību "Kā neapjukt informācijas okeānā" Valmieras Viestura vidusskolas 10.b klases skolēniem Valmieras integrētajā bibliotēkā.

No **24. oktobra** LNA maina klātienes pakalpojumu sniegšanas kārtību energoresursu ekonomijas nolūkā 2022.–2023. gada apkures sezonā līdz 2023. gada 1. aprīlim, un piektdienās arhīvs apmeklētājus klātienē nepieņem.

26. oktobrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā www.filmas.lv izveido kinorežisora Anša Epnera 85. jubilejas filmu izlasi, kurā iekļautas arī LNA LVKFFDA digitalizētās un atjaunotās filmas.

26. oktobrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše un vecākā eksperte Kristīne Zinkeviča vada semināru Dagdā "Dokumentu un arhīvu pārvaldības organizācija Dagdas pilsētas un pagastu apvienības institūcijās".

27.–28. oktobrī Tallinā Igaunijā LNA direktora vietnieks Gatis Karlsons piedalās Baltijas audiovizuālo arhīvu padomes (*Baltic Audiovisual Archival Council*) valdes sēdē, konferencē un kopsapulcē.

27.–28. oktobrī Tallinā Igaunijā LNA direktora vietnieks Gatis Karlsons piedalās Baltijas audiovizuālo arhīvu padomes (*Baltic Audiovisual Archival Council*) valdes sēdē, konferencē un kopsapulcē.

28. oktobrī, atzīmējot Rīgas pilsētas arhīva 140. jubileju, sadarbībā ar Latvijas Arhīvistu biedrību Rīgas Mazajā ģildē norisinās Latvijas Nacionālā arhīva konference "Rīgas rātes protokoli – pagātnes mantojums nākotnes lietotājiem", kuras ietvaros prezentē virtuālo izstādi par Rīgas pilsētas arhīvu un 360 grādu tūri pa arhīva vēsturiskajām telpām Palasta ielā 4 Rīgā. Konferenci apmeklē 300 dalībnieki, un tās tiešraidi un ierakstu 2022. gadā kopumā noskatās 1300 interesenti. Izstāde apskatāma: https://www.archiv.org.lv/rigaspilsetasarhivs/.

28.–30. oktobrī Stokholmā Zviedrijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa uzstājas ar priekšlasījumu "Zviedrijas latviešu arhīva sakārtošanas projekts Zviedrijas Valsts arhīvā" latviešu akadēmiskās organizācijas Zviedrijā organizētajā pasākumā Latvijas vēstniecībā Stokholmā.

29. oktobrī LNA Liepājas ZVA vada nodarbību "Ciltskoki. Ģimenes vēstures pētniecība" Kuldīgas centra vidusskolas 5. klasei.

1. novembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta arhīva eksperte konsultante Līga Paušus, restauratori–eksperti Einārs Sondors, Ieva Cesberga vada praktisko semināru "Dokumentu bojājumu veidi un to novēršanas metodes. Ārkārtas situāciju komplekts" Tukuma muzeja darbiniekiem.

1. novembrī LNA Administratīvā departamenta Informācijas tehnoloģiju nodaļas vecākajai datorsistēmu un datortīkla administratorei Lanai Leitlandei 20 gadu darba jubileja.

1. novembrī–31. decembrī Pārventas bibliotēkā Ventspilī tiek izstādīta LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta sagatavotā izstāde "Fotopozitīvu vēsturiskie veidi, to saglabāšana un restaurācija".

2. novembrī LNA Valmieras ZVA mācību ekskursijā apmeklē Valmieras tehnikuma grāmatvedības 4. kursa audzēkņi.

3. novembrī notiek LNA jaunpieņemto nodarbināto ekskursija LNA bibliotēkā Šķūņu ielā 11 Rīgā profesionālās pilnveides kursa ietvaros, kurā piedalās jaunie darbinieki no dažādām Rīgas struktūrvienībām.

3. novembrī Latvijas Radio 1 raidījumā "Grāmatai pa pēdām" piedalās Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska ar stāstījumu par LNA glabātiem dokumentiem par Lielā Ziemeļu kara notikumiem. Raidījumu var noklausīties: https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/gramatniecibai-pa-pedam.-cela-uz-latviesu-gramatu/dokumentaras-liecibas-par-krievu-karaspeka-aplenkumu-rigai-18.-g.a168218/.

3. novembrī–2. decembrī LNA arhīva eksperte starptautiskās sadarbības jomā Meldra Usenko un arhīva eksperte konsultante Antra Mazūra Sidnejā Austrālijā veic dokumentu apzināšanu un atlasi Sidnejas Latviešu biedrības un privātajos arhīvos, tādējādi papildinot Latvijas Nacionālā arhīva fondus, un izveido dokumentāro liecību izstādi "Divas zemes", atzīmējot Sidnejas Latviešu biedrības dibināšanas 70. gadadienu.

6. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas arhīva eksperte uzziņu sistēmas jautājumos Enija Rubina piedalās Karla Širrena biedrības rīkotajā Baltijas seminārā Līneburgā Vācijā, kur nolasa referātu "Pasaules dokumentārais mantojums Baltijā: Rīgas rātes protokoli" (*Ein baltisches Weltdokumentenerbe: Die Rigaer Ratsprotokolle*).

7. novembrī LNA Siguldas ZVA galvenajai fondu glabātājai Lindai Skribai 10 gadu darba jubileja.

8.–16. novembrī LNA Daugavpils ZVA darbinieki veic uzņēmuma "Komunālprojekts" dokumentu pārvešanu no iestādes arhīva uz Daugavpils ZVA.

9. novembrī Latvijas Kinematogrāfistu savienības organizētajā pasākumā, kas veltīts kinooperatora Mika Zvirbuļa 85 gadu jubilejai, demonstrē LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva digitalizēto spēlfilmu "Klāvs – Mārtiņa dēls" (1970. g.).

9. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu mācību ekskursijā apmeklē Jāzepa Vītola Mūzikas akadēmijas Muzikoloģijas bakalaura studenti, kas iepazīstas ar arhīva vēsturi, uzturētajām datubāzēm un glabāto dokumentu piemēriem.

9. novembrī LNA Valmieras ZVA vada ekskursiju Valmieras tehnikuma grāmatvedības 2. kursa audzēkņiem.

10. novembrī LNA Valmieras ZVA notiek ekskursija Valmieras tehnikuma grāmatvedības 3. kursa audzēkņiem.

10. novembrī LNA Daugavpils ZVA notiek ekskursija Daugavpils Vienības pamatskolas 6.a klases audzēkņiem "Arhīvs **–** dokumentu krātuve".

10.–12. novembrī Latvijas Nacionālā arhīva direktora vietniece nacionālā dokumentārā mantojuma saglabāšanas un pieejamības jautājumos Ingūna Slaidiņa un LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadītāja Ineta Didrihsone-Tomaševska piedalās Latvijas Nacionālā arhīva sadarbības partnera ASV reģistrētās ģenealoģijas izpētes bezpeļņas korporācijas "*Family Search International*" organizētajā starptautiskajā arhīvistu un ģenealogu kopienas pasākumā Drēzdenē Vācijā.

11. novembrī LNA Valmieras ZVA notiek mācību nodarbība "Kā neapjukt informācijas okeānā" Valmieras Viestura vidusskolas 10.a klases skolēniem Valmieras integrētajā bibliotēkā.

11. novembrī LNA Cēsu ZVA atzīmē Lāčplēša dienu ar pasākumu "Godinām un pieminam latviešu strēlniekus".

14. novembrī LNA Latvijas Valsts arhīvs atklāj virtuālo izstādi "Pēteris Upītis. Grāmatzīmes". Izstāde apskatāma: http://www.archiv.org.lv/upitis/.

14. novembrī LNA savā tīmekļa vietnē vēsta par Eiropas Reģionālās attīstības fonda projekta "Kultūras mantojuma satura digitalizācija (2. kārta)" noslēguma gada veikumu – digitalizētas un restaurētas 19 filmas (600 minūtes), LNA digitālā krātuve (redzidzirdilatviju.lv) integrēta Latvijas Nacionālās bibliotēkas Digitālo objektu pārvaldības sistēmā (DOM), Vienotajā atsauces datu reģistrā (ATS) un Autortiesību pārvaldības un licencēšanas informācijas sistēmā (APLIS), notikusi arī vērienīga autoru un personu meta datu papildināšana.

15.–16. novembrī LNA Valmieras ZVA norisinās mācību nodarbība "Kā neapjukt informācijas okeānā" Valmieras Dizaina un mākslas vidusskolas 1. kursa skolēniem.

17.–19. novembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas galvenā arhīviste Sanita Grīna ar prezentāciju "Paralēlais kino: Latvijas Valsts arhīva padomju amatierfilmu kolekcijas izpēte" (*Parallel Cinema: exploring the Soviet amateur film collection of the Latvian State Archive of audiovisual documents*), kas veltīta 2021. gada LVKFFDA projektam "Paralēlais kino", piedalās Starptautiskās organizācijas "Attēlu pētniecības un popularizācijas centra" (Žirona Spānijā; *Centre for Image Research and Diffusion*; CRDI) rīkotā konferencē "Attēli un pētniecība" (*Image and Research*). Prezentāciju demonstrē konferences sekcijā "Pieredzes tribīnes" (*Tribunes of Experience*).

22. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas galvenajai arhīvistei Sandrai Kļaviņai 20 gadu darba jubileja.

22. novembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše un vecākā eksperte Kristīne Zinkeviča vada semināru Līvānos "Dokumentu un arhīvu pārvaldības organizācija Līvānu novada pašvaldības institūcijās".

23.–26. novembrī Latvijas Nacionālā arhīva direktore Māra Sprūdža un direktores vietniece nacionālā dokumentārā mantojuma saglabāšanas un pieejamības jautājumos Ingūna Slaidiņa piedalās 31. Eiropas arhīvu grupas (EAG) sanāksmē Oslo Norvēģijas Nacionālā arhīva organizētajā kolokvijā un iepazīstas ar Norvēģijas Nacionālā arhīva ēku.

24. novembrī Latvijas Republikas Saeimas namā atklāj LNA veidotu izstādi "Satversme un tās veidotāji. Brīvība. Neatkarība. Demokrātija", kurā klātesošos uzrunā Latvijas Nacionālā arhīva direktora vietnieks nacionālā dokumentārā mantojuma uzkrāšanas, arhīva attīstības un starptautisko sakaru jautājumos Gatis Karlsons. Izstādes autors ir LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Gints Zelmenis.

25. novembrī LNA Institūciju dokumentu un arhīvu pārvaldības departamenta vecākajai ekspertei Aijai Lubiņai 20 gadu darba jubileja.

26. novembrī LNA Liepājas ZVA vada nodarbību un ekskursiju "Dokumentu un arhīvu pārvaldība, e-dokumenti" Liepājas Universitātes studiju programmas "Informāciju tehnoloģijas" 1. kursa studentiem.

28. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā viesojas pārstāvji no Somijas Ārlietu ministrijas, Somijas vēstniecības Latvijā un NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra. Viņi iepazīstas ar LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva vēsturi, glabātavām un 19. un 20. gs. dokumentārajām liecībām, kas skar Somijas un Latvijas diplomātiskās, saimnieciskās un kultūras saiknes. Somijas delegāciju uzņēma Latvijas Nacionālā arhīva direktora vietniece nacionālā dokumentārā mantojuma saglabāšanas un pieejamības jautājumos Ingūna Slaidiņa, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva direktors Kārlis Zvirgzdiņš, LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska un pētniece Anete Mežmača.

29. novembrī LNA Cēsu ZVA arhīva eksperte–konsultante Anda Opoļska piedalās Madonas novadpētniecības un mākslas muzeja zinātniskajos lasījumos "Nesenās vēstures pētniecība. Pieredze. Problēmas" ar referātu "Nacionālais dokumentārais mantojums – nesenās vēstures pētniecības avots".

29. novembrī LNA Valmieras ZVA norisinās mācību nodarbība "Kā neapjukt informācijas okeānā" Valmieras 2. vidusskolas 11. klases skolēniem Valmieras integrētajā bibliotēkā.

29. novembrī, atzīmējot Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba tronēšanas gadadienu, LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļa atklāj virtuālo izstādi "Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs (1610–1681) un viņa laikmets". Izstāde apskatāma: www.archiv.org.lv/jekabs/.

30. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu mācību ekskursijā apmeklē Rīgas Tirdzniecības profesionālās vidusskolas skolēni un iepazīstas ar arhīva vēsturi, uzziņu sistēmu un glabāto dokumentāro mantojumu.

30. novembrī LNA Jēkabpils ZVA vecākā eksperte konsultante Zita Smiļģe vada semināru Aizkraukles novada pašvaldības iestāžu darbiniekiem "Par VVAIS lietošanu institūcijās, aprakstīšanas iespēja VVAIS".

30. novembrī LNA Institūciju dokumentu un arhīvu pārvaldības departamenta vecākajai ekspertei Sandrai Šķerbelei 30 gadu darba jubileja.

5. decembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Indra Skrinda Riebiņu vidusskolā vada lekciju "Ciltskoks. Ģimenes vēstures pētniecība" 8.–12. klašu audzēkņiem.

5. decembrī LNA Rēzeknes ZVA galvenā arhīviste Laila Tihovska vada izzinošu ekskursiju un radošu nodarbību "Iepazīt mūsdienu arhīvu!" Rēzeknes tehnikuma izglītības programmas "Komerczinības", kvalifikācija "Komercdarbinieks" 1. kursa izglītojamajiem.

8. decembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva glabātavu Palasta ielā 4 Rīgā ekskursijas ietvaros apmeklē Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja darbinieki.

8.–9. decembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Jana Česnokova un galvenā arhīviste Sanita Grīna Prāgā Čehijā piedalās Starptautiskās platformas *EUscreen* biedru tikšanās pasākumā un seminārā.

10. decembrī tiešsaistes žurnālā "*VIEW Journal of European Television History and Culture*" 22. laidienā publicē LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas galvenās arhīvistes Sanitas Grīnas rakstu "Paralēlais kino: Latvijas Valsts arhīva padomju amatierfilmu kolekcijas izpēte" (*Parallel Cinema: exploring the Soviet amateur film collection of the Latvian State Archive of audiovisual documents*), kas veltīts 2021. gada LVKFFDA projektam "Paralēlais kino". Žurnālu atbalsta starptautiskā organizācija "*EUscreen Network*".

11.–13. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta arhīva eksperte–konsultante Līga Paušus apmeklē Igaunijas Mākslas akadēmijas un *Deffner&Johann GmbH* organizēto praktisko semināru "*Nanorestore workshop*", kur iepazīstas ar *Nanorestore* gela® pagatavošanu un izmantošana dažādu virsmu – papīrs, koks, tekstils u. c. – mitrināšanai un attīrīšanai.

12. decembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Indra Skrinda vada lekciju "Ciltskoks. Ģimenes vēstures pētniecība" Daugavpils Saskaņas pamatskolas 6. klases audzēkņiem.

12. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentā un Latvijas Valsts vēstures arhīvā notiek mācību ekskursija Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bakalaura studiju programmas "Informācijas pārvaldība" 2. kursa studentiem.

14. decembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva direktors Kārlis Zvirgzdiņš, Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas vadītājs Uldis Vanags un nodaļas vadītāja vietnieks Mārtiņš Jegorovs apmeklē Viļņas 700 gadu jubilejai veltītās izstādes "Es esmu Viļņas iedzīvotājs" (*Aš esu vilnietis*) atklāšanu Viļņas vēstures namā Lietuvā. Viens no galvenajiem eksponātiem šajā izstādē bija LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva dokuments – līgums starp Lietuvas lielkņazu Ģediminu un Livonijas konfederāciju par mierīgu līdzāspastāvēšanu un tirdzniecību. Šis pergaments ir viens no senākajiem zināmajiem dokumentiem, kuros minēts Viļņas pilsētas vārds.

14. decembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Viktorija Gardoviča vada Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas studentiem lekciju ar prezentāciju "Metadatu pielietojums praksē", kurā iekļauti piemēri no LVKFFDA datubāzes metadatiem.

14. decembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Ineta Laše un vecākā eksperte Kristīne Zinkeviča vada semināru Preiļos "Dokumentu un arhīvu pārvaldības organizācija Preiļu novada pašvaldības institūcijās".

15. decembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva glabātavā Palasta ielā 4 Rīgā norisinās portāla "Latvijas Ziņas" sižeta filmēšana par Rīgas pilsētas vēsturisko arhīvu ar

Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas arhīva ekspertes uzziņu sistēmu jautājumos Enijas Rubinas piedalīšanos.

15. decembrī LNA Valmieras ZVA vada nodarbību "Ciltskoki. Ģimenes vēstures pētniecība" Strenču pamatskolas 9. klases skolēniem.

16. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentā notiek mācību ekskursija Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bakalaura studiju programmas "Informācijas pārvaldība" 2. kursa studentiem.

19. decembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā notiek mācību ekskursija Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bakalaura studiju programmas "Informācijas pārvaldība" 2. kursa studentiem.

22. decembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte Indra Skrinda vada tiešsaistes lekciju "Ciltskoks. Ģimenes vēstures pētniecība" Galēnu pamatskolas 9. klases audzēkņiem.

29. decembrī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska piedalās Latvijas Radio 1 raidījumā "Stūru stūriem" par tēmu Rīgas identitāte cauri gadsimtiem.

AUTORI

Aiga Bērziņa-Kite – *Mg. hist.,* LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
aiga.berzina-kite@arhivi.gov.lv

Pēteris Klišs – LNA Jēkabpils zonālā valsts arhīva vecākais eksperts
Brīvības iela 2-a, Jēkabpils, LV-5201
peteris.kliss@arhivi.gov.lv

Anete Korbi – *Mg. archaeol.,* LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas pētniece
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
anete.korbi@arhivi.gov.lv

Ineta Lipša – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece – redaktore
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
ineta.lipsa@arhivi.gov.lv

Kjara Markesīni – izdevniecības *Paper Boat Stories d.o.o*. izpilddirektore
Ozaljska 112, Zagreb, 10000 Hrvatska
chiara.marchesini@paperboatstories.com

Rūdolfs Rubenis – *Mg. hist.,* Latvijas Universitātes muzeja krājuma glabātājs
Raiņa bulvāris 19, Rīga, LV-1050
rudolfs.rubenis@lu.lv

Enija Rubina – *Mg. hist.,* LVVA Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļa arhīva eksperte uzziņu sistēmas jautājumos
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
enija.rubina@arhivi.gov.lv

Jānis Šiliņš – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
janis.silins@arhivi.gov.lv

Džovanni Vale – izdevniecības *Paper Boat Stories d.o.o*. direktors
Ozaljska 112, Zagreb, 10000 Hrvatska
explore@extinguishedcountries.com

Redakcijas adrese
Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Slokas iela 16, Rīga, LV 1048
Tālr.: (+371) 29627830,
e-pasts: latvijas.arhivi@arhivi.gov.lv, http://www.latvijasarhivi.lv
Iespiests un iesiets
SIA "Jelgavas tipogrāfija"